ADNAN VELİ

Mapusane Çeşmesi

KIRMIZIKEDİ

Adnan Veli Kanık

Adnan Veli Kanık (İstanbul, 9 Aralık 1916-İstanbul, 6 Aralık 1972), ortaöğrenimini Boğaziçi ve Galatasaray Lisesi'nde tamamladı. Bir süre İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okudu. 1949'da *Vatan* gazetesinde yazmaya başladı. Daha sonra mizah dergisi *Akbaba*, *Dolmuş*, *Karikatür*, *Taş*, *Taş-Karikatür*, *Tef* ve *Papağan*'da mizahi yazılar ve hikâyeler yayımladı. İstanbul Radyosu için radyofonik skeçler yazdı.

Kadın arkadaşının İtalyan casusu olduğu anlaşılınca idamla yargılandı. Ankara Merkez Ceza ve Tutukevi'nde yatarken, içerden *Vatan* gazetesine takma imzalarla makaleler ve ünlü *Mapusane Çeşmesi* (1952) adlı röportaj hikâyelerini bir yazı dizisi olarak yayımladı. Aynı yıl *Mapusane Çeşmesi* kitap olarak basıldı ve yazı dizisini aşan büyük bir ilgi gördü. Afla tutukluluk süresi idamdan düştü ve yedi yıl sonra özgürlüğüne kavuştu. Yeniden *Vatan* gazetesi ve mizah dergilerindeki çalışmalarına döndü.

Yayımlanmış yapıtları: *Mapusane Çeşmesi* (1952, 1963, 1973), *Orhan Veli İçin* (1952), *Sosyete* (1956, 1996), *Uçan Daireler* (1957, 1996), *Seçim Konuşmaları* (1957), *Kaynana* (1957) *İstanbul Batakhaneleri* (2018).

KIRMIZIKEDİ

Kırmızı Kedi Yayınevi: 1113
Türk Edebiyatı: 147

Mapusane Çeşmesi
Adnan Veli

© Adnan Veli, 1952
© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019

Yayın Yönetmeni: Enis Batur

Yayına Hazırlayan: Turgut Çeviker
Kapak Resmi: Abidin Dino
Kapak Tasarımı: Cüneyt Çomoğlu
Sayfa Tasarımı: Taylan Polat

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım: Mayıs 2019, İstanbul
ISBN: 978-605-298-497-0
Kırmızı Kedi Sertifika No: 40620

Baskı: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8 Yenibosna-Bahçelievler/İstanbul
Tel: 0212 496 11 11 Sertifika No: 44066

Kırmızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirmizikedi.com / www.kirmizikedi.com
facebook.com: kirmizikediyayinevi / twitter.com: krmzkedikitap
instagram: kirmizikediyayinevi
Ömer Avni Mah. Emektar Sok. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Adnan Veli

MAPUSANE ÇEŞMESİ

RÖPORTAJ-ÖYKÜ

İçindekiler

Önsöz **9**
Yayıma Hazırlayanın Notları **15**
Mapusane Nedir? **23**
Hükümlü Nedir? **28**
İnsanlarımız **32**
Açık **36**
Susuzluk **41**
Şükran'ın Patlıcanı **45**
Üç Karılı Deli Namık **50**
Gandi'nin Aziz Ruhu **56**
Laz Rifat ve Katilleri **62**
Felsefi Cafer Baba **80**
Çatal Matal, Kaç Çatal **86**
Dile Gelen Duvarlar **97**
Dişçi Salâhattin **103**
Merhametten Maraz **108**
Çivit, Çivit, Çivit. **114**

İnsan Nasıl Ölür? **120**
Kastamonu Canavarı **126**
Sevgiliye Mektuplar **133**
Ayakbastı Parası **139**
"B" Majiskül **146**
İnceleme Gezisi **160**
Aksaray Yangını **165**
Yunan Hasan **169**
Şirinlik Muskası **183**
Yetim Hakkı **189**
Uyuzun Aklı **199**
Dostluk **204**
Af Söylentileri **224**
Sevmek **230**
Vabis Mehmet **236**
Flora **241**
Mersi Mektubu **247**
Bitçilik Sanatı **252**
Kanun Maddesi **258**
Ana **264**
Siverek Yağı **269**
Öğretmen **275**
Zalim Muharebe **280**
Piyango Duası **287**
Sünnet Düğünü **294**
"Tedavüldeki Pangonotlar" **300**
Vadeli Borç **307**
Açlık Psikolojisi **313**

Arkadaşımızın Kız Kardeşi **320**
Züppe **326**
Sıcak Yemek İçin **332**
Sahte Hâkim **337**
Kadınlar Koğuşu **342**
Yastık Oyunu **347**
Tuzak **352**
51'inci Madde **357**
Aşk Çilesi **363**
Rahmetli **367**
Küfürsüz Hayat **373**
Sessiz Kafa Optimus **378**
Pilavoğlu ve Arkadaşları **385**
Cinsel Hayat **394**
Hukuki Danışma **400**
Kavga **407**
Ortodonsi - Protez **413**
Üçüncü Dünya Savaşı'nın Sonucu **420**
O Gün **426**
Siyasiler Koğuşu **433**
Uykusuzluk **438**
Parti Lideri **443**
Raşel **450**
Ah, Bu Harp! **455**
Anayasa Güvenliği **460**
Küçük Argo Sözlüğü **467**
Sözlük İçin Kaynakça **476**

Önsöz

Turgut Çeviker

Babıâli'de yazarlık, eskiden süreli yayınlarda "muharrir"likle başlayan bir gazetecilik uğraşıydı. Bu, Babıâli'nin bir "yazarlık okulu" olduğu anlamına da geliyor. Hangi yazarın ardına bakılsa yetişme süreci, orada gerçekleşmiştir. Bu durum, Osmanlı yazarları için daha çok geçerliydi. Zaman ilerledikçe, –örneğin Cumhuriyet döneminde– "muharrir"liğin biçim değiştirmeye başladığını görüyoruz: Yazarlık, ikinci meslek olarak kendini göstermeye başlıyor.

Babıâli'de "muharrir" olarak çalışanların büyük bir çoğunluğunun "yazar"lıkta iddiası olmamıştır. 1960 sonrası "muharrir"lik, "gazeteci"likle yer değiştirir. Onlar bir meslek sahibi olarak görevini yapmış, bunun karşılığı olaraksa evlerinin maddi gereksinmelerini karşılamışlardır.

Babıâli'de yayımlanan gazeteler için "röportaj", genellikle her gün birkaç tanesine yer verilen bir yazı türüdür. Bu, gazetelerin, günlük "vazgeçilmez" unsuru olduğu denli, "dolgu"sudur da aynı zamanda. Boş kalan büyük alanlar,

yedekte duran röportajlarla tasarlanır. Bir de "yazı dizisi" olarak röportaj vardır. Bunlar, önemli kişiler veya toplum katında sıra dışı ve çarpıcı konulara yönelir. Eski bir "siyasetçi" veya "sokak çocukları" ya da "hayat kadınları"yla yapılan röportajlar, gazeteye tiraj kazandırır. Gazeteler, o zamanlar, bu röportajları "hamle" hareketlerine yerleştirmeye de özel bir önem verirlerdi. Röportaj alanındaki en önemli beş isim şöyle sıralanabilir: Naci Sadullah (1907-1975), Hikmet Feridun Es (1909-1992), Adnan Veli (1916-1972), Yaşar Kemal (1923-2015), Fikret Otyam (1926-2015).

Adnan Veli'nin, bilindiği kadarıyla "muharrir"lik serüveni 1949'da *Vatan* gazetesinde başlıyor. Başlıca yazı alanları şöyle sıralanabilir: 1) Dizi röportaj-hikâyeler, 2) *Vatan İlâvesi* için "fantezi"ler, 3) "Lâf Aramızda" başlığı altında küçük fıkralar ve 4) Spor mizahı çalışmalarını içeren, "Stadyumdan Sesler".

Adnan Veli'nin, başlıca "dizi yazılar"ı ise şöyle sıralanabilir: "Mapusane Çeşmesi" (Röportaj-hikâyeler, 1952-1953), "Bataklık İnsanları" (Röportaj-hikâyeler, 1957), "Yandan Akıyor Yandan" (Roman, 1958), "İhtilâl Var" (Anı, 1960). *Hür Vatan*'da gazete tarafından yarıda kesilen "İstanbul Casuslar Tuzağı" (Roman, 1962). *Vatan*'da ve mizah dergilerindeyse en az 500-1.000 civarında mizahi yazı ve/ya hikâyesi var. O, ekmeğini "muharrir"likten kazandığı için, her hafta en az birkaç yazı yayımlamak zorundaydı.

Adnan Veli, birlikte yaşadığı kadının İtalyan casusu olduğu anlaşılınca yargılanır ve idama mahkûm edilir. Cezası daha sonra müebbede çevrilir; içerideyken "Bir Hukukçu" imzasıyla suç-ceza ilişkileri üzerine yazılar kaleme alır. İçeriye ısınmaya başladığında "Mehmet Yanık" imzasıyla "Mapusane Çeşmesi" başlığı altında karanlık hapishane hayatından

canlı, gerçek ve etkileyici sahneler getiren hikâyeler yazar ve bunlar *Vatan*'da yayımlanır. Gazetenin, anonsu şöyledir:

"Mapusane Çeşmesi - Mehmet Yanık'ın dehşet ve ibret verici hapisane hayatına dair yeni bir röportaj serisidir. Bundan evvelki yazılariyle, senenin en kuvvetli röportajcısı sıfatını hakkıyle alan Mehmet Yanık, bu sefer sizi hapishanenin türlü ahlâki sırlariyle dolu köşelerine götürecek, bizden olan insanların bizden olmayan dünyasında yaşatacaktır."[1]

Adnan Veli, gizlenmiş bir kimlikle, sade bir vatandaş olarak yaşamın çeşitli köşelerinde "tebdil-i kıyafet"le "rol alarak" gözlemlerini yazar. Oralardan toplumu eğitici dersler içeren yazılar çıkarmak için ömrünü verir. Bu tür röportajcılık, gazeteciliğin en tehlikeli türü bir bakıma. Kendini ateşe atar. Aziz Nesin'in onu, "cabasını yaşayan yazar"[2] olarak tanımlaması boşuna değil. "Batakhane İnsanları"nda[3] "rol yaparken", mahpushane anlatılarında bir ağır ceza mahkûmu olarak yazarlığını sürdürür. 1951'de Demokrat Parti'nin çıkardığı af yasasıyla, özgürlüğüne kavuşuyor ve yeniden gazeteciliğe döner.

İnsel Kitabevi, büyük bir etki yaratmış olan yazı dizisini kitaplaştırır; kitabevinin vitrini hapishane koğuşuna çevrilir ve çok sayıda *Mapusane Çeşmesi* kitabı bu dekor içine serpiştirilir. Daha önce görülmemiş bir kitap tanıtımı olarak da tarihe geçer. Aziz Nesin, o büyük ilgiyi şöyle anlatıyor: *"Ankara Caddesi'ndeki İnsel Kitabevi'nin önü birkaç hafta oradaki kitapçıların en kalabalığı olmuştu. Yılın en çok satılan, sözü edilen*

1 *Vatan*, 15.12.1952, s. 1

2 Aziz Nesin, "Adnan Veli cabasını yaşayan bir yazardı", *Milliyet Sanat Dergisi*, 15.12.1972, S. 11, s. 7, 15

3 Adnan Veli (Ya. Haz.: Turgut Çeviker), *İstanbul Batakhaneleri*, Ve Yay., 1.Bas., İst., Mart 2018

kitabı Mapusane Çeşmesi'ydi. Bu kitabıyla Adnan Veli, yazarlık çizgisinin doruğundaydı. Ünü birden büyüdü, yayıldı."[4]

Adnan Veli, ağabeyi Orhan Veli gibi sıra dışı bir insandı. Müzisyen bir babanın oğlu olması, Galatasaray Lisesi'nde okumuş olması, çeviri yapacak denli Fransızca bilmesi. Edebiyata, tiyatroya özel ilgi duyması ve kuşkusuz bir İstanbul âşığı olması onu yetiştiren önemli unsurlardı. Onu gerçek anlamda sıra dışı yapan şeyse, yazarlığı bir "görev" olarak benimsemesiydi. Özellikle röportajlarıyla insanları "kötü yol"a düşmekten koruyacak –çok tehlikeli, cesaret ve sabır isteyen– çalışmalara imza atıyordu. *Mapusane Çeşmesi*'nde bir mahkûm olarak, onlardan biriydi; İstanbul'un kumar, esrar ve fuhuş yuvalarını sorguladığı *Batakhane İnsanları*'nda ise korkunç acılar çeker. İlk kalp krizini bu röportaj dizisi sürerken geçirecek ve bir süre yazı dizisi kesintiye uğrayacaktır.

Adnan Veli'nin farklı kişiliği konusunda Aziz Nesin'in tanıklığına yeniden baş vurmak istiyorum: *"Ün'le ünlenen kişi arasındaki ilişki, insanla insanın gölgesi arasındaki ilişkiye benzer. Kimi ünlü kişiler ışığı arkalarına alıp yürüdüklerinde önlerine düşen dev gibi gölgelerinin arkasından yürür gibi, koskocaman ünlerinin gerisinde ünlerinden çok küçük kalmışlardır. Böylelerinin ünleri büyüdükçe, kendileri daha da küçülürler. Küçüle küçüle yok olduklarında gölgeleri gibi ünleri de silinir. Kimi ünlü kişiler de, ışığa doğru yürüdüklerinden, arkalarında bıraktıkları gölgelerinden habersiz kişiler gibi, gerilerindeki ünlerini hiç umursamazlar. Ünlenmeden önce nasılsalar, ünlendikten sonra da öyledirler.*

"Adnan Veli, ününün arkasından gitmedi, ününü umursamadan arkasında bıraktı. Sanırım ki, idam yargısı altında, yıllarca

4 Aziz Nesin, "Adnan Veli cabasını yaşayan bir yazardı", *Milliyet Sanat Dergisi*, 15.12.1972, S. 11, s. 7, 15

rüyalarında idam sehpasını görerek cezaevinde yaşamış olması, o çok renkli görmüş geçirmişliği, onu bu olgunluğa ulaştırmıştı. Ne var ki, bir idamlık olarak cezaevinde geçirdiği gençliğinin en güzel yılları, onun tutkularını da kemirmiş, törpülemiş, yok etmişti. Adnan Veli, Mapusane Çeşmesi'ndeki o yüksek başarı çizgisine bir daha hiçbir yapıtıyla varamadı. Çünkü sanatta tutkusuzdu. Onun bitek tutkusu vardı: Güzel, saygın yaşamak. Bu dünyanın tadına vararak yudum yudum yaşama isteğini, uzun gençlik yıllarını cezaevlerinde tüketmiş başka yazar arkadaşlarımda da gördüm; cezaevlerinde tüketilmiş o uzun gençlik yıllarının yitmişliğini telafi etmeye çalışarak yaşamak. Adnan, yaşayamadığı yıllarını da sonradan yaşamak istiyordu.

"Sanatta tutkusu yoktu demek, tam doğruyu ortaya koymuyor. Doğrusu şu, tutkusu küllenmişti. Toplumumuzda onun küllenen tutkusunu yalazlandıracak hiçbir isteklendirme, özendirme olmadı. Yalnız Adnan için değil bu, bütün yazarlar için. Durum böyleyken yine de verimliliği eksilmeyip artan yazarlarımız olduysa, onların, içlerindeki sanat tutkusunu kendi soluklarının fırtınasıyla canlandırıp yalazlandırmalarındandır."[5]

Mapusane Çeşmesi, en son 1973'te, mizah hikâyelerini içeren *Sosyete* ile *Uçan Daireler* ise 1996'da basılmıştı. Bu çok değerli unutulmuş yazarı, yeniden okurlarla buluşturmak tarifsiz bir bahtiyarlık.

Mapusane Çeşmesi ve şimdiye değin –tefrika olarak kalan– *Yandan Akıyor Yandan* "mapusane edebiyatı"mız için aşılması güç yapıtlardır.

Yeldeğirmeni, 19 Haziran 2018

5 Aziz Nesin a.g.y.

Yayıma Hazırlayanın Notları

Turgut Çeviker

• *Mapusane Çeşmesi* ilk kez, 1951-1952'de *Vatan* gazetesinde –Bedri Koraman'ın çizgileri eşliğinde– yazı dizisi olarak yayımlandı. İnsel Kitabevi tarafından 1952'de kitap olarak yayımlandı. Kitabın aynı yıl, en azından ikinci baskı yaptığını yakın arkadaşı Aziz Nesin'in tanıklığıyla biliniyor (Kitabın ikinci baskısının telif hakkını aldığını yazıyor). Kitabın kaçıncı baskı olduğu belirtilmiyor, sadece baskı yılı yer alıyor!

• Kitabın ikinci baskısı röportaj hikâye sayısı 68'e çıkarılarak, Tekin Yayınları'ndan 1967'de basılır. Kitabın üçüncü baskısı ise –yine 68 röportaj hikâye olarak– Ankara'da Bilgi Yayınları tarafından 1973'te basılır.

• Biz bu baskıyı hazırlarken Bilgi Yayınları'nın –özellikle konuşma metinlerine yaptığı yazım işaretleri konusundaki– müdahalelerini, Tekin Yayınları baskısındaki tutuma çevirdik.

• Kitabın girişindeki ["İçerde"] adlı Orhan Veli şiirinin ilk yayın tarihi *Yaprak*, 1.6.1949, S. 11, s. 1.

• *Mupusane Çeşmesi*, gazetede yayımlanırken de "mapushane" değil, "mapusane" biçimindedir. Ancak kitabın birçok yerinde sözcük "h" ile yazılmıştır. Aynı kökten gelen "mahpus" sözcüğ, "mapus" biçiminde de kullanılıyor.

• Kitapta "çamaşırhane", "apteshane", "nezarethane" ve "tecrithane" gibi "h"nın düşürülmediği diğer sözcüklere de yer veriliyor. Kitabın yazı dizisinde ve bütün baskılarında "mahpushane"nin "mapusane" biçimiyle yazılmış olması nedeniyle, "hane" ekiyle kurulmuş birleşik sözcüklerdeki "h" harfleri çıkarıldı.

• 1950'ler Türkçesinde birçok sözcükte "^" işarete (düzeltme/şapka) kullanılıyor. Biz metindeki bu işaretleri *Ana Yazım Kılavuzu*'na göre düzenlendi.

• Adnan Veli'nin kullandığı bazı sözcükler, genel kullanıma uymuyor. Örneğin: "uzakcana", "inanmamazlık", "yapmamazlık", "pekmezlendi", "takılganlık", vb. Bu sözcüklerde metnin aslına sadık kalındı.

• "Sigara" sözcüğü, metinlerde "cıgara" ve "cigara" olmak üzere iki ayrı biçimde kullanılmış olduğu için; "cigara" yazımı tercih edildi.

• "Dişçi Selâhattin" adlı röportaj hikâyenin metninde doktorun adı "Salâhattin" olarak geçiyor; başlığı "Dişçi Salâhattin" olarak düzeltildi.

• Ad olarak kullanılan "Sâdet", sözcüğü "Saadet" olarak değiştirildi.

• Rakamlar kimi kez "yazı"yla, kimi kez "sayı" olarak verilmiş; yazarın tutumuna sadık kalındı.

• Adnan Veli'nin yazı masasında daima bir argo sözlüğünün durduğunu, yıllar önce Hilmi Yavuz'dan dinlemiştim. *Mapusane Çeşmesi*, argonun bütünüyle egemen olduğu bir

metinler manzumesi. 1950'lerde dildeki yenileşme hareketinden gereği kadar etkilenmiş ve metinlerine yansıtmış olsa da Adnan Veli'nin dilinde bugün anlaşılması güç birçok sözcük var. Bu sözcükler ile argo sözcükler için kitabın sonunda bir "Sözlükçe"ye yer verildi.

• "Sözlükçe"de yer alan "sözcükler"in karşılıklarını "kaynakça"da sıralanan sözlüklerden genel olarak aynen veya biraz değiştirerek alındı.

• Argo sözcükler için Hulki Aktunç'un *Büyük Argo Sözlüğü*'nden yararlanıldı. Aktunç'un "tanıklar"ı arasında *Mapusane Çeşmesi* geçiyor, ancak buna rağmen kimi sözcüklere yer verilmediği görüldü. Bir argo sözlüğü için mizah dergileri ve mizahi metinler vazgeçilmez kaynaklardır. Türkiye'de yayımlanmış hiçbir argo sözlüğünün bu konuda yeterli çabayı göstermediği anlaşılıyor. (Adnan Veli'nin 2018'de yayıma hazırladığım *İstanbul Batakhaneleri*'nde de argo sorunu kendini göstermişti.)

Pencere, en iyisi pencere,
Geçen kuşları görürsün hiç olmazsa;
Dört duvarı göreceğine.

ORHAN VELİ

Mapusane, seni yapan kör olsun
Kör olsun da, ik'elleri kırılsın

ANONİM

Mapusane Nedir?

Geçmiş günde, adalet bakanlarından birisi, Meclis kürsüsüne çıkıp tarihi nutkuna başlar:

– Sayın arkadaşlar, Anadolu'nun en kuytu köşelerinde, hatta Dersim'de eşkıyanın kökünü kazıyan Cumhuriyet hükümetiniz, bugüne kadar, ne yazık ki hapisanelerin duvarları içinde mutlak bir otorite kuramamış olduğundan, filan falan.

Bu sözün doğruluğu, eğriliği üstünde ben de uzun boylu laflara kalkacak değilim. Ama kabullenmek gerekir ki çoğumuz; mapusaneyi, korkunç ve düşkün yönleriyle oradaki yaşantıyı, yosun kokulu duvarlar arasında ömür çürüten insanları, onların heyecanlarını, acılarını, umutlarını, hırslarını tanımıyoruz. Bu türlü insanların suç işlemelerindeki nedenlere, hapse düştükten sonra çektikleri çilelere, gündelik yaşayışlarına yabancıyız.

Ama onların arasına şöyle bir sokulup da, her birinin iç dünyasına kulak verecek olsak, inanılmaz şeyler duyar, bizim tanımadığımız o korkunç dünya içinde nasıl yaşadıklarını şaşkın şaşkın düşünürüz.

Bir vakitler epeyce mapusane dolaşmış, türlü cinayetler işlemiş Gavur Ali isminde biri vardı. Dünyada bu kadar pişkin adam, görülmemiştir doğrusu.

Kendisini ağır ceza mahkemesinin önüne çıkarıyorlar.

Yargıç:

– Yalan söylüyorsun! dediği vakit, Gavur Ali'nin cevabı şu:

– Eğer yalanım varsa, anamla sen zina et reis bey!

– Yargıç kendini tutamayıp makaraları koyverdiği halde Gavur Ali son kerte ağırbaşlı.

Duruşmanın ciddiliğini bozmaya, suçlunun ne hakkı var?

Bir gece Uyuz Sıtkı, üçüncü koğuşun ortasına fırlar. Bir kolunu sıvamış. Öteki elinde ucu sipsivri bir Bursa bıçağı var. Ranzaların üstünde, altında pinekleyen hükümlülere bağırır:

– Hey! Millet! Ben şu bıçakla şu kolumu kesebilir miyim, kesemez miyim? İçinizde bir erkek adam varsa, "Kesemezsin" desin.

Herkes korku içinde. Çünkü Uyuz Sıtkı'nın hiç şakası yok. Hükümlülerden biraz aklı başında olanlar,

– Yahu, deli misin, nesin? diye çıkışırlar. Koy şu bıçağı kınına. Destursuz iş görmekten ne kadar da keyifleniyorsun, mendebur!

Oysa Sıtkı, epeyce zamandır kan görmemiş. Kavga etmek için günlerden beri şuna buna sürtünmüş ama, bir mahana bulamamış.

– Beriden Uyuz Sıtkı'ya yalvarırlar:

– Etme be deli oğlan. Yaparsın. Erkeksin.

Sıtkı bir daha gözlerini etrafta dolaştırıp seslenir:

– Kesemezsin diyen var mı? Duyduk duymadık demeyin.

Onun serseriliklerinden bıkmış olan Motor Ali uzaktan bağırır:

– Kesemezsin ulan! Erkeksen kes de görelim.

O zaman Uyuz Sıtkı, sağ elinde tuttuğu bıçağı sol kolunun üstüne dayar. Tıpkı pırasa doğrar gibi,

"Hart, hart, hart!" diye kolunu kesmeye başlar. Fışkıran kan; yerleri, yatakları kırmızıya boyar. Koşup zorla elinden bıçağı alırlar.

Bağrışmalar, ıslıklar üstüne gece devriyesi gardiyan koşup gelir. Koğuşun demir kapıları şangırtılarla açılır. Uyuz Sıtkı, sille kötek hastanenin yolunu boylar. Koğuştan çıkarken, kirli paçavralarla sarılı koluna bakıp da sulu bir gülüşü vardır, insan ister istemez onun bu zavallı haline acır.

Edremit'te, zeytinlik yüzünden çıkan kavgada bir adam öldürüp de on sekiz yıla hüküm giymiş emekli gümrük memuru Ramazan Bey de ömür bir adam. Yüzüne karşı kendisini methettiler mi, adamcağızın ilikleri gevşeyiverir. Onun bu huyunu bilen açıkgözler de anafordan bir çay içmek için sabah sabah Ramazan Bey'in yanına sokulurlar:

– Selamünaleyküm ahbap! Dün gece bir rüya gördüm.

– Hayırdır inşallah.

– Rüyamda, sen o Hüsmen Ağa'yı bir defa daha öldürüyorsun. Hem bilir misin, böyle muzır adamları öldürmenin, Cenabı Hakkın indinde de sevabı büyüktür!

Ramazan Bey bu iltifatın altında kalır mı ya? Koğuşun dibindeki kahve ocağına seslenir:

– Hey, Kör Kâmil! Misafirimiz Abdullah Bey'e okkalı bir kahve. Parası benden.

Biraz sonra Çakır Recep de sokulur:

– Yahu Ramazan Bey! Ne iyi ettin de şu Hüsmen Ağa'yı geberttin. Anlattığına göre herif, uğursuzun biriymiş.

Ramazan Bey gene seslenir:

– Ulan Kör Kâmil. Kahveler iki oldu. Parası benden.

Onların sabah sohbeti daha yeni başlamıştır ki, bu sefer Mızmız Yakup yatağın kenarına ilişir:

– Merhaba Ramazan Bey! Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Sen şu mapusanede pisi pisine yatıyorsun vesselâm. Hüsmen Ağa gibi naletleri öldürenlere kanun ne diye ceza verir bilmem ki? Zaten bizim kanunlarımız da.

Ramazan Bey'in çatallı sesi gene yükselir:

– Kör Kâmil! Bizim Mızmız Yakup'a da bir kahve yap. Parası benden.

Böylece yarenlik alır yürür. Kahveler içilir. Artık Ramazan Bey'in keyfine son yoktur. Biraz hoşbeşten sonra konuklar birbirlerine göz kırparlar. Abdullah Bey söze başlar:

– Yahu kardeşlik! Sen şu Hüsmen Ağa'yı öldürdün. Öldürdün ama, yarın ahrette bunun hesabını nasıl vereceksin? O da Allah'ın kulu değil mi? Sen Allah'tan hiç mi korkmazsın?

Ramazan Bey'in kaşları çatılır. Gözlerini bir iki kırpıştırdıktan sonra,

– Ulan Kör Kâmil! diye bağırır. Abdullah Bey'in içtiği kahvenin parasını kendisinden alırsın.

Bu sefer Çakır Recep söze başlar:

– Bana kalırsa Ramazan Bey, sen çok fena bir iş yapmışsın. Zavallı Hüsmen Ağa'nın çoluğunu çocuğunu yetim bırakmak marifet mi sanki? Allah bunun hesabını senden er geç soracak.

– Kör Kâmil! Çakır Recep'in ziftlendiği kahvenin parasını kendisinden alırsın.

Çakır Recep daha sözünü bitirmeden Mızmız Yakup lafa karışır:

– Bence bu ceza sana az bile Ramazan Bey. Sen zavallı adamı bir kurşunda yere ser, sonra gelip burada şuna buna dert yan. Allah seni Hüsmen Ağa'dan beter eder inşallah.

Ramazan Bey artık adamakıllı zıvanadan çıkar:

– Kör Kâmil! diye avazı çıktığı kadar bağırır. Mızmız Yakup'un zıkkımlandığı kahvenin parasını kendisinden alırsın.

Sonra da hışım gibi yerinden kalkıp dışarı fırlar. Kahkahalar, ıslıklar, yuhalar.

Mapusane denilen karanlık kuyuda, işte böyle binlerce hayat dramı oynanır.

Hükümlü Nedir?

Hava bulutlu olmadığı zamanlar, akşam üstü, güneş karşıki tepelerin ardına girerken, pencerelerdeki demir parmaklığın gölgesi bağdadi duvarın üstüne düşer. Hükümlü için bundan daha acı, bundan daha dokunaklı şey olmaz. Hepsinin yüreğini karanlıklar kaplar. Hepsinin içi burkulur. Özgürlükten yoksun yaşamanın, hepsine göre ayrı bir acısı vardır. Kimi karısını düşünür, kimi anasını, kimi çocuğunu anar.

Güneşin, onlara bu şakayı yaptığı dakikalarda mapusane türkülerinin en güzellerini, en içten söylenenlerini dinlersiniz. Bu saat, türkü saatidir. Ayakları çırılçıplak, pantolonu lime lime, mintanı parça parça olmuş 14 yaşındaki körpe bir hükümlünün koğuş penceresinden candarma kulesine doğru bakıp da incecik sesiyle,

Mapusane seni yapan kör olsun
Kör olsun da ik'elleri kırılsın

diye türkü söylemesine yürek dayanmaz. Mapusane türkülerini hiç kimse, hiçbir vakit o küçük hükümlü kadar güzel söyleyemeyecektir.

Hükümlü, insan mı, değil mi? İlkin bunu anlayalım. Mapusaneyi gördükten sonra bu soruya bir çırpıda karşılık verecek babayiğit pek bulunmaz. "İnsandır" diyen herhalde mapusaneyi görmemiş olmalı. "İnsan değildir" diyecek adam pek çıkmaz sanırım. Hele içinde yaşadığımız şu çağda.

İnsanlar sözgelişi yemek yerler. Ama hükümlü yiyemez. Parası pulu yok da ondan. Devlet günde bir kuru tayın verir. Mapustan çıkınca onun da parasını geri alır. Parası olmayanın, nesi var, nesi yoksa haczeder.

Gene devlet, hükümlünün yoksul olanına yirmi dört saatte bir tas suda pişmiş yemek verir. Arkasından da, "Sakın verem olayım deme! Gözünü patlatırım." diyerek BCG aşısını[6] dayanır.

Hükümlünün donu, gömleği, sabunu da yoktur. Sırtındakileri yazdan yaza yıkar. Ama mapusanenin duvarlarında asılı afişler var ya. Yeter.

– Bit felaket getirir.

– Bit mahkûmun en büyük düşmanıdır.

Oysa hiç de öyle değil. Bitin en acıdığı, sevdiği, en anlayışlı davrandığı insan hükümlüdür. Mapusanede bekâr bitinin beyaz olanını pek sevmezler. Daha ziyade, kıllı vücutlarda bulunan siyah bite değer verilir. Kuyrukluları, yarış ettirip kumar oynamaya yarar. Beyaz bit koşamazmış. Kanı kuru olurmuş. Mızmız Yakup, "Bitin siyahına kurban olayım," der, dururdu.

Ama müdüriyet, duvarların badanasına karıştırılsın diye DDT vermeyi bir gün olsun savsaklamaz.

Hükümlünün eğer kendi yatağı, yorganı yoksa hali pek firaklı olur. Karyolanın, yarısı kopmuş telleri üstünde yatar.

6 "BCG aşısı", tüberküloza (akciğer veremine) karşı bağışıklılık sağlayan aşıdır.

Üşümez. Üşümemek zorundadır. Üç kış boyunca yataksız, yorgansız, ceketle tellerin üstünde kıvrılıp yatanlar var. Kışın müdüriyet kömür verir. Kocaman, seksen kişilik koğuşların bir teneke kömürle ısınması nasıl kabil olsun?

"Hükümlü insan değildir," diyenler çıkarsa, bunların bu noktada güçlü bir savunması var: Seksen kişinin nefesi. Bir bakıma doğru. Bunca insanın sarımsak kokusuyla, ayak kokusuyla, hela kokusuyla karışmış nefesi; hükümlüyü Tavşanlı linyitinden fazla ısıtır. Dört kişilik küçük odaların ısınması başka türlü. Akşamdan akşama, o da soğuk günlerde, iki avuç mangal kömürünün tozu verilir. Duvarları 60 santim kalınlığında taştan, kapısı da demirden bir odayı yirmi dört saat ısıtmak için bu. Taş odada toz kömür yanınca adamı çarpar ama, ne etmeli? Başka çaresi mi var?

"Hükümlü insan değildir," diyebileceklerin haklı oldukları sonuncu bir nokta da şu: Mapusanelerin bazılarında aptesane yok. Daha doğrusu böyle bir alışkanlık yok. Üstelik gereği de yok. Koğuşun köşesine bir gaz tenekesi yerleştirilmiş. Üstü de *Nürnberger Zeitung* gazetesiyle örtülü. Gelen giden gazeteyi kaldırıp işini görüyor. Sonra tekrar örtüyor. Bu gazete Almanya'dan kalkıp da şu gaz tenekesinin üstüne nasıl gelmiş, konmuş? Akıl almaz. Birinci sayfasında İnsan Hakları Beyannamesi'nin bir bölümü yazılı. "Sonu arkada" diyor. Arkası berbat.

Bir gün, müdür, aptesaneli mapusanelerden birini dolaşırken helaları iyice kirlenmiş görür. Deliklerin usulüne uygun kullanılmamalarına müthiş içerler. Yanındaki başgardiyana çıkışır:

– Öküz kafalı! Buraya gel, buraya. Kör gözlerini kadınlar koğuşundan ayır da, şuraya bir yol bak. Dünya gözüyle bak.

Bir müfettiş gelse ne cevap vereceğim? Bu mesele bakanlığa kadar gider, anladın mı?

Beriki, boynu bükük bir hal alır:

– Müdür Bey, bunlar insan değil ki! Ne diyeyim?

Hükümlüler, olup biteni, üç beş adım geriden gözlemektedirler. Müdür köpürür:

– Çabuk! diye bağırır. Bu heriflere şimdiden sonra aptesane yok. Al şu anahtarı. Benim odama çık. Çekmeceyi çek. İçeride resmi mühür var. Kınnap var. Kırmızı mum var. Mühürleyeceğim kapıları. Girmesinler köpoğlular. Her koğuşa ikişer tane kese kâğıdı dağıtırsın. Akıllansın köpekler.

– Baş üstüne Müdür Bey.

– Çabuk fırla. Çekmecedekilerin hepsini topla da gel.

Arkadan Gavur Ali usulcana kafiyeyi yapıştırır:

– Amman müdür bey, hopla da gel.

Gavur Ali bu. Herif, anadan doğma cıvık. Bereket müdür onun dediklerini duymaz.

Daha neler neler. Bir seferde, beş seferde anlatılmaz ki bunlar. Mapusane bambaşka bir dünya. Oraya düşenler yavaş yavaş o yaşayışa alışıyorlar. Bir süre sonra dışarıdaki hayatı yadırgamaya başlıyorlar. İçeri düşenlerin yarıdan çoğu türlü nedenlerden ötürü topluma bağlılıklarını yitiriyorlar, sorumluluklarını unutuyorlar. Bambaşka insan oluyorlar. Tam o dünyanın adamı. Yürekler acısı bir tablo.

Ve bu değişmez tablonun, hiç eksilmeyen yanık bağrışmaları her gün duvarlara çarpıyor:

Mapusane çeşmesi
Yandan akıyor yandan

İnsanlarımız

Mapusane, karanlık bir kuyu. Bu kuyunun içine bir kere, yuvarlanan, kolay kolay karanlıklardan kurtulamıyor. Orada; bildiğinden, sandığından değişik bir dünya buluyor. O dünyadaki yaşayışa kendini çarçabuk alıştırıyor. Kendisine benzemeyen insanlara benzeyiveriyor.

Mapusanenin ilkin, duvarları var. Candarmanın gece gündüz gözlediği bu duvarlar o insanları sizden ayırmış. Ama öyle bir ayırış ki, bu duvarların içinde kalan her şey, dışarıdakilerden değişik. Su, yemek, yatak, elbise, insanlar hep başka. Hele o insanlar, o insanlar. Onların, tüyler ürpertici, kahkahalarla güldürücü, hıçkıra hıçkıra ağlatıcı ömürleri gerçekten korkunç.

Koğuşlar var. İçinde 80-100 insanın barındığı koğuşlar. Pencerelerinde demirler. Koğuşların muslukları, aptesanesi var. Bir de bahçesi var. Bunun da kapısında demirler. İşte yıllar bu koğuşların içinde geçer. Onların içinde yatılır. Yemek yenir, kumar oynanır, kavga edilir. Türlü kötülükler bu koğuşlarda yapılır. Cinayetler işlenir, namaz kılınır. Sevinç çığlıkları, ağlamalar, dedikodular, türlü tuzaklar. En güzel şarkılar, en içten dualar hep bu koğuşlarda.

Sevda destanları bu koğuşların duvarlarına yazılır. Geri kalan günlerin çetelesi bu duvarlara çizilir.

Koğuş bahçelerinde "cız" oynanır. Kayısının altına hasır serilip esrar içilir. Birçok kimselere küfürler edilir. Moruklar, pintiler, godoşlar matrağa alınır. Sözün kısası orada her şey olur.

Mapusaneyi tanımak için, ilkin oradaki insanları tanımak gerek. O olağanüstü zeki, olağanüstü becerikli, olağanüstü cesur, olağanüstü serseri, olağanüstü uslu, temiz vicdanlı, efendi ve kopuk insanlar. Her türlüsü var. Hepsinin de kendine göre bir adı var. Her şeyden önce bunları öğrenmeli.

Son derece geveze biri vardı. Bir kere tıraşa başladı mı, herkesin başına bir ağrıdır saplanırdı. Bu yüzden adı Lodos Hakkı olmuş.

Bir İsmail vardı. İnatçı mı, inatçı. Nuh der, peygamber demezdi. Lakırdı dinlemezdi. Onun için hemen adını takmışlar: Yokuş İsmail.

Bir Tevfik vardı. Bir kere kafası kızdı mı, babası gelse sökmezdi. Gardiyanlar onun bu huyunu bildikleri için, kavgalarda falan, fazla üstelemezlerdi. Huyuna uygun bir de adı vardı: Zemheri Tevfik.

Bir Recep vardı. İyice kalın kafalı. Bir şeyi onun kafasına sokmak için elli sefer tekrarlamak gerekirdi. Ona da arkadaşları ("Acem Şahı"nın hikâyesinden ötürü), İstim Recep derlerdi.

Bir Seyfi vardı. Hırsızlıktan yatıyordu. Ama erkek olmasına tam erkekti. Koğuşta bir kavga çıkınca, hemen ortaya atılır, bir sille ona, bir yumruk ötekine kondurur, kavgacıları şıp diye yatıştırırdı. Bu yüzden ona, Mendirek Seyfi derlerdi.

Bir Ziya vardı. Ufak tefek, yumurta gibi bir oğlan. Ama mapusanede bir hergelelik meydana çıkınca, altından

muhakkak Ziya da çıkardı. Her işe önayak olduğu için ona, Uskur Ziya derlerdi.

Bir Remzi vardı. Herkesin derdini dinler, herkesi avutmaya çalışırdı. Dışarıda, kadınla erkek arasındaki arabuluculuk zanaatını, içeride sırf dostluk olsun diye, sürdürüyordu. Ona da, Godoş lafının kibarcasını takmışlardı: Köşebent Remzi.

Bir Necmi vardı. Sıska mı sıska. Boyu posu da küçüktü. Ama her kavgaya karışır, incecik sesiyle bar bar bağırırdı. Çoğu zaman da dayağı yer, köşesine çekilirdi. Adı: Üfürük Necmi.

Bir Kâzım vardı. İzmir'in kabadayılarına duman attırırmış. Bilmem şu kadar polis, şu kadar candarma dövdüğünü söyler, koğuşun kralı geçinirdi. Ona da, Tırpan Kâzım derlerdi.

Bir Reşat vardı. Kimsenin etlisine, sütlüsüne karışmaz, gazetelerdeki çıplak kadın resimlerini önüne serer, akşama kadar bakar bakar, efkârlanırdı. Sübyan koğuşunun etrafında fazla dolaştığı için adını, Mırnav Reşat koymuşlardı.

Bir Tahir vardı. Kumarda kazanınca paranın üstüne oturur, kaybedince de metelik koklatmak istemezdi. Cimrilikten yana birinciydi. Bu yüzden ona, Keneset Tahir derlerdi.

Bir Hüsnü vardı. Âdem Baba koğuşunda yatar, yaz kış çırılçıplak dolaşır, bir kuruş için kırk takla atardı. Maskara, hokkabaz, soytarı bir şeydi. Sabahtan akşama kadar şunu bunu güldürür, sağdan soldan beşer onar kuruş toplar, akşama yiyecek yemeği, içecek sigarası bulunmadığı halde gidip 35'lik fındıklı Melbalardan alır, koğuşun orta yerinde şapur şupur yerdi. Bu yüzden ona da, Fesliyan Hüsnü demişlerdi.

Bir Hayım vardı. Elinden her hüner gelirdi. Karyolaları tamir eder, portakal sandıklarından komodin yapardı. Takunyasının kayışı kopan, maşrapasının sapı gevşeyen,

çakmağının yayı bozulan herkes hemen ona koşar, derdine derman arardı. Onun için Hayım'a, Tersane Hayım derlerdi.

Bir Sabahattin vardı. Derdi günü, dalkavukluk etmekti. Ama bunu geçinmek, karnını doyurmak için yapardı. Nerede bir çıkar bulsa, hemen o tarafa dönerdi. Bu yüzden Sabahattin'e de, Ayçiçeği demişlerdi.

Bir Haydar vardı, yedi yıldır mapusta yattığı halde bir kere olsun hamam yapmamıştı. Boynundaki kirleri ovalaya ovalaya temizler, muşambalaşmış çoraplarını kıştan kışa ayağına geçirirdi. Burnunu karıştırıp parmağını yemek masasının kenarına siler, yalak taşına düşmüş birkaç kirazı kimseye göstermeden ağzına atar, bulgur pilavını çoğu zaman ceketinin iç cebine koyardı. Üstü başı leş gibi koktuğu için ona da, Lavanta Haydar derlerdi.

Bir Abdi vardı. Çabuk çabuk laf eder, konuşurken tükürüklerini etrafa saçar, kekemeliğine bakmadan, her lafa laf yetiştirmek isterdi. Bu yüzden ona da, Basur Abdi demişlerdi.

Daha buna benzer birçok insanlar, birçok isimler vardı. Lüfer Mehmet, Pırpır Hamdi, Kontak Mazhar, Motor Ali, Gavur Ali, Teneşir Memduh, Sıska Hidayet, Dürzü Namık, Kurt Müslim, Deli Bekir, Karagöz Tevfik, Gümrükçü Ramazan, Hırbo Niyazi, Çamur Şevket, Natır Kemal, Velet Hüseyin, Tekerlek Eşref, Kürt Nevzat, Cehennem Selim, Cümbüş Rıza, Çingene Mansur, hep o sahnenin insanlarıydı.

Denilebilir ki, mapusane bu insanlar üstüne kurulmuş, ya da o, türlü sırların, türlü gerçeklerin var olduğu dünya, bu insanlar sayesinde sürüp gidiyor.

Açlık

Açlık zor şey. Mapusanenin en büyük sorunlarından biri de bu. O, yüzlerce binlerce insanın, hiçbir ayıp sınırı tanımadan, her gün sabahtan akşama kadar, aylarca, yıllarca sürüp giden savaşı, görülecek şey. Bütün insan topluluklarının tek ana davası bu ama, özgür insan için karın doyurma olanaklarıyla mapusun yemek yeme olanağı, eşit değil.

Devlet, hükümlülere yirmi dört saatte bir ekmek tayın etmiş. Ayrıca yoksul hükümlülere de, yirmi dört saatte, bir tabak yemek veriyor.

Ama bu yemeğin alınması, bölünmesi, yenmesi ayrı dert.

Gene bir gündü. Saat 12'ye yaklaşırken, gardiyan demir kapıdan koğuşa doğru seslendi:

– Ulan yedinci koğuuuuş! Uyuzlar tekkesiiii! Barsağınızın rızkı çıktı. Karavanacı gelsin ulaaaaan!

Elinde, karavana, ağzından salyalar akan Lüfer Mehmet, çıplak ayaklarıyla çamurların içinde seke seke mutfağa doğru koşarken, öteki hükümlüler de yavaş yavaş bahçe duvarının dibine sıralanmaya başladılar. Çoğunun elinde bir bakır sahan, bir de tahta kaşık vardı. Sahanı

olmayan, iki kat gazete kâğıdını sıkıca külah yapar, yemeğini onun içine koyardı.

Perişan Salim, çıplak ayaklarıyla çamurların içinde tepinerek, elindeki tahta kaşığı bakır sahana vura vura tempo tutarak, İzmir marşını söylüyordu. Hırbo Niyazi duvarın dibine çökmüş, koltuğuna kıstırdığı tayını hafif tertip kemiriyordu. Ötekiler de üçer beşer sıralanmışlardı.

Uzaktan karavana göründü. Sabırsızlık da adamakıllı arttı. Lüfer Mehmet, üstünden dumanlar çıkan yemek bakracını tin tin koşturuyordu.

Vücudunun, belinden yukarısı yana yatmıştı. Çıpıl çıpıl, çamurlara basarak karavanayı kuru ayvanın dibine bıraktı. Elini beline dayayarak meydancı Cavit'e seslendi:

– Ulan heeeey! Hıyarın cenabeti! Kepçeyi versene. Çıranı yakarım angut!

Cavit, paslı kepçeyi koşturdu:

– Lebbeyk abicim!

Lüfer Mehmet kepçeyi kavrayıp karavananın içinde iki üç sefer dolaştırdı. Sonra başını kaldırıp, sıranın ucunda duran Velet Hüseyin'e:

– Uzat tasını! dedi. Koyayım sana.

Sonra yanındakine seslendi:

– Sancağıma gel ulan mantar topuklu. Babanın imareti mi vardı böyle? Al sana nohudundan da. Suyuna ekmek doğra ulan. Katıksız yemeğe dağ olsa dayanmaz, dürzü! Haydi yallah. Sokul bakalım Lenger Hasan! Kâseni usturuplu tut. Sen de suyuna ekmek batır ha! Gel bakalım Gevşek Makbule'nin çatık kaşlısı. Doğru tut. Haydi çek arabanı. Sen sokul bakalım Hınzırın Mapusane Şubesi! Senin gibilere de hükümet, Balkan kaşarı verecek değil a..

Uskur Ziya, tabağına konan yemeğe itiraz etti:

– Koy be yahu. Nohudundan da koy.

Lüfer Mehmet, başını kaldırıp Ziya'nın yüzüne baktı:

– Ulan arkanda kaç kişi var, görmüyor musun?

– Görüyorum ama, sekiz nohut koydun bize. Ötekilere öyle mi koydun?

– Ya nasıl koydum?

– Lenger Hasan'a en aşağı yirmi nohut koydun. Başkasına iltimas geçip de bize suyunu doldurmanın bir lüzumu var mı?

Lüfer Mehmet, Uskur Ziya'nın yüzüne baktı:

– Ulan marpuç tortusu! Lenger Hasan benim anamın doğurduğu değil a! Hükümet ne verdiyse onu koyuyorum hepinize.

– Boş ver be dinini seversen.

– Ne dedin, ne?

– Zınk dedim.

– O senin zınk dediğin aspidan tarlasında olur. Niyetini bozdunsa pestten söyle.

– Onu öyle demezler, peynir ekmek yemezler.

Lüfer Mehmet durdu. Uskur Ziya'nın yüzüne ters ters baktıktan sonra,

– Ulan! dedi. Şu kepçe fukara malı olmasa, dinime imanıma, suratını sıçan yemiş dut pestiline çevirirdim. Müslüman kısmına abdestsiz zamanında tavuk kestirme. Cenabı Rabbena hakkı için, kaynana sakızı gibi çiğnerim seni.

Ağız dalaşı, sunturlu bir kavgaya doğru gidiyordu. Öteki hükümlüler araya girdiler. Bir tanesi. Uskur Ziya'yı sürükleyerek koğuşa doğru götürdü. O, nohut çorbasının suyunu üstüne başına dökerek yürürken, bir yandan da homurdanıyor:

– Bu, sırf bugün değil ki anam babam. Her gün böyle. Hükümet nohudu çuvalla verir. Aşçı olacak deyyus kendine torba torba sakız leblebisi kavurur. Yağından, soğanından çalar. Acı suyu yemek diye önümüze dayar. Bu deyyus da böyle yaparsa, biz ne yiyelim? diyordu.

Bu türlü kavgalar her gün, her yemek dağılışta oluyordu.

Mapusanenin ağalar koğuşunda yatanlar da vardı. Onlar, memleketten gelen bulguru, fasulyeyi, kavurmayı yalnız başlarına yemezlerdi. Her biri kendi yanında, Âdem Baba'lardan bir ikisini beslerdi.

Zaten mapusanede tencere kaynatanın itibarı da başka türlü olurdu.

Bir Salih Reis vardı. Cinayetten 24 yıla mahkûmdu. Tabakalarını, çamaşırlarını Yani adında fakir bir mahkûma yıkatırdı.

Yani, Salih Reis'in Mestan adındaki kedisine de bakar, reisin sokaktan aldırdığı ciğeri, bahçenin bir köşesinde kediye yedirirdi. Mapusanede bıçak olmadığı için Yani kediye vereceği ciğeri eliyle koparıp parçalardı.

Bir gün ciğerin, nefes borusu kısmını ağzıyla koparıp hayvanın önüne attı. Mestan bunu kıtır kıtır çiğnerken Yani de etrafını usulcacık kolaçan etti. Kendisini, kimsenin görmemesini istiyordu. Utanıyordu. Ciğerin damarsız yerinden, irice bir parça kopardı. Tekrar yan gözle etrafını kolladıktan soma, kopardığı lokmayı usulca ağzına attı. Çiğnemeye başladığı vakit, Mestan da önündekini bitirmişti. Başını kaldırıp Yani'nin yüzüne baktı. Hükümlü, gizlice yaptığı bu işin, hayvan tarafından fark edildiğini sandı. Bilinçaltı bir utanç duygusu içinde, işi hemen politikaya döktü, kediye doğru yılışarak:

– Vire namussuz! dedi. Patlayacaksın. Oriste bakalım, oriste!

Kopardığı parçayı hayvanın önüne attı. Tekrar bir lokma da kendisi için kopardı.

Bu hesaba göre, ne Mestan'ın, ne de Yani'nin karnı doyardı.

Mapusanede daha böyle birçok açlık tabloları seyretmek mümkün. Tahin helvası, zeytin, beyaz peynir, hatta kimi zaman pastırma yiyebilenlerin, yaz günleri güneşe karşı duvar dibinde, kışın dumanlı koğuşlardaki sobaların çevresinde, birkaç saatlik tokluğun anlatılmaz hazlarıyla geğire geğire uyuklamaları görülecek şey.

Susuzluk

O yılın yazında gene, mapusaneye su getiren borular kuruyuvermiş, içerisi Kerbela'ya dönmüştü.

Yalnız akşam üstü, ezan vakitlerinde altıncı koğuşun en baştaki musluğundan hafif yollu bir sızıltı başlar, o vakit hükümlüler musluğun çevresine yığılıverirlerdi. Ama ip gibi akan bu su, seksen, yüz kişinin ihtiyacına yetmeyeceği için musluk başında bir curcunadır kopardı. Testiler, şişeler, ağzı yarım açılmış konserve kutuları, bakır taslar, tencereler, hep sıraya girerdi. Ekip başı hükümlülerin önüne geçer, kabını dolduracakların adlarını teker teker kâğıda yazardı.

İlkin dini imanı eksiksiz olanlara abdest suyu verilirdi. Ondan sonra tencere kaynatanlar, çay düşkünleri, en sonra da, suyu içmek için kullananlar musluğa yanaşma hakkını kazanırlardı.

Ama işin kötüsü on gündür, namaz kılanların abdest suyu bile tamamlanmadan, borular kuruyuveriyordu. Su kıtlığı son günlerde dayanılmaz olmuştu. Çamaşırları, sahanları yıkamak şöyle dursun içme suyu bile bulunamıyordu.

Koğuşun bazı açıkgözleri, nizamiyedeki candarmanın eline 25 kuruş sıkıştırarak aşağı mahallenin çeşmesinden testiyi doldurtmanın yolunu bulmuşlardı. Bu işi en çok Gavur Ali yapıyordu.

O akşam koğuş kapıları kapandıktan sonra, mapusanenin yaman kumarbazlarından Teneşir Memduh, Gavur Ali'yi yanına çağırıp onu, kumar oynamaya kışkırtmış, sonunda da iki dübeş, bir düşeş, bir de düse atarak, bir testi suyu Gavur Ali'nin elinden alıvermişti.

Teneşir Memduh ilkin bu sudan, iki kupa üst üste içti. İki defa geğirdi. Sonra testiyi kendi tenceresine boca etti. Herkes uyuyuncaya kadar suyun başında bekledi. Böyle olduğu halde, sabah uyandığı vakit tencereyi tamtakır buldu. Ne kadar bekçilik edilirse edilsin, su hırsızlığının önüne geçilemiyordu. Hele Gavur Ali'nin bu yüzden epeyce ağzı yanmıştı.

Bir akşam hükümlüler yatmadan önce, eline su dolu testiyi alıp koğuşun orta yerine fırladı. Öbür elini yemek masasının üstüne vurarak hükümlülere seslendi:

– Heeeeeey, buraya bakın ulan! İkinci tabı arslanları. Hangi nüfus kâğıtsız hergele benim testiye dadandıysa, meydana çıksın. Ben küfürden hoşlanır bir adam değilim. Ama bu sefer suphaneke deyip başlayacağım, gusulane havlusuna varıncaya kadar yetmiş yedi mezhebini zımparadan geçireceğim. Allah bir, peygamber bir, Gavur Ali'nin ağzına düşmeyin de, mantelli top katırının kuyruk dibine düşün. Bak işte o kadar söylüyorum. Hele bilhassa sana söylüyorum Yavşak Talat. Sen benim testinin mahallesinde fazla volta vuruyorsun. Bir yakalamayayım yani. Anam avradım olsun, Musa Peygamber baban olsun, seni

defterdarın dip koçanına çeviririm. Benim babalarımı kaldırmayın, Gavur Ali'nin naletliğini bilenler bilmeyenlere öğretsin.

Yavşak Talat oturduğu yerden doğruldu:

– Bana bak dedi, ağzına dirhem koy da konuş. Senin suyundan haberim varsa ananı rüyamda göreyim. Sen bir kere zihnine takmışsın Yavşak Talat'ın adını. Bana hırsız diyenin kırarım kanadını.

Öteden Hırbo Niyazi atıldı:

– Sus ulan! dedi Zümbül bebek tohumu. Gavur Ali sana hırsız demedi ya. Hırsız dese ne olacak sanki? Hırsız da Allah'ın kulu. Hırsızın da namusu, şerefi var. El âlemin suyuna rahat ver öyleyse.

Gavur Ali:

– Nah! dedi. Hepiniz görüyorsunuz. Şu testi lebalep dolu. Haberiniz olsun, bu suyla abdest alınmaz. Bu suyla yemek pişirilmez. Çay da yapılmaz. Ziram, arif olan anlasın. Bu su Gavur Ali'ye mahsustur. Gavur Ali kendinden iğrenmez. Gavur Ali kibarların kibarıdır ama sizin gibi iri bitli kalenderlerin arasında bir kere perişan olmuş zavallı. Onun için pek sayın mahkûm arkadaşlarım, gözlerinizin önünde mekruh yapıyorum, eşoğlueşşekler!

Testiyi yukarıya kaldırarak ağzına yaklaştırdı:

– Hak tuuuu! Hak tuuu! Hak Tutumu! diyerek üç defa içine tükürdü.

Sonra da hiçbir şey söylemeden yatağına gitti. Testiyi başucuna koyduktan sonra kuşağının arasından tabakasını çıkarıp çift kâğıt sarmaya başladı.

Yalnız, Yavşak Talat bu işe epeyce içerlemişti. O gece ne olursa olsun hırsızlık etmeye karar verdi.

Sabah olduğu vakit, koğuştaki gazocaklarının homurtusu da çoğaldı. Hükümlüler, üçer beşer çaydanlıkları ateşe koymuşlardı. Ekmeği çaya batırıp sabah kahvaltısı ederlerdi.

Yavşak Talat da arkadaşlarıyla beraber bir köşede kahvaltıyı hazırlıyordu. "Suyu kaynatınca pisliği, mekruhluğu kalmaz" diyerek gece Gavur Ali'nin testisini gene boşaltmışlardı.

Onlar çaylarını içip battaniyenin üstünden ekmek kırıntılarını elleriyle süpürürlerken, Gavur Ali uyandı. Bir iki sefer gerindikten sonra başucundaki testiye doğru uzandı. Yavşak Talat'la arkadaşları hiç çaktırmadan onun ne yapacağını seyrediyorlardı. Gavur Ali testiyi salladı. Bomboştu. Ama hiç kızmadı. Biraz durup etrafına göz gezdirdikten sonra kıkır kıkır gülmeye başladı.

Karşıki ranzada sabah keyfi yapan Hırbo Niyazi, Gavur Ali'ye seslendi:

– Hey, destursuzun elden düşmesi! Görüyorum, keyfin yerinde gene. Rüyan hayırlıdır inşallah. Sabaha kadar Zülfiye'nin zikrini yaptın, durdun. Çanağını yine boşalttılar diye mi seviniyorsun?

Gavur Ali gülmekten kırılıyordu. Talat'ın tarafına bakarak:

– Hıyar oğlu hıyarlar! dedi. Yalnız siz açıkgözsünüz de Gavur Ali Angurya, öyle mi?

– Ne oldu be Gavur Ali? Söylesene.

– Zırtapozlara gülüyorum birader. Çaylarını lokur lokur içtiler. Sandılar ki suyu kaynatınca tükrüğün haysiyeti de gider. Gider amma, düz su olursa gider. Yoksa benim testideki gibi taharatlanılmış su olursa gider mi?

Şükran'ın Patlıcanı

Genelevlerin patronlarına tebelleş olan, gündelik kazançları üzerinden haraç isteyen, yani geçinmenin yolunu böylece bulan serdengeçtilerle polis uzun uzadıya savaşamaz. Polise yapılan sızlanma üzerine sanık yakalanır, hapse atılır, birkaç ay yattıktan sonra tekrar geri dönüp evin en güzellerinden iki kızı, birkaç bıçak atıp hastanelik eder. Polise yapılan sızlanma bir çeşit öç almaya iteleme olduğu için patronlardan hiçbiri bu acemiliğe başvurmaz. Onların, kendilerini korumak için buldukları başka bir yol vardır. Evlerinde kabadayı beslemek. Bu usulün öteden beri faydası da görülmüştür. Bu çeşit kabadayıların koruyuculuğu altında yaşayan patronların yürekleri de rahattır. Kendilerine asılan, haraç sızdırmak isteyen biri türerse, o zaman fedailerine iş düşer. Bu yüzden genellikle, kabadayı besleyen evlere haraççılar pek sokulmazlar.

Ama bir gün nasıl olmuşsa olmuş, Mantar Kerim, Zehra Anne'ye asılmış. "Lirada yirmi kuruş almazsam, senin evine çöpçüyü bile yanaştırmam," demiş. Sen misin bunu diyen? Zehra Anne'nin, birbirinden bıçkın iki kabadayısı var. Hemen, Destursuz Burhan'a işi havale etmiş. "O herif, senin

dostun Şükran'a keriz ediyor. Çarşafını kana bulayacakmış," demiş. Eee, Destursuz Burhan da böyle günü bekliyor. Bir gece Mantar Kerim'i 22 numaranın duvarına kıstırmış. Ver etmiş bıçağı. Karıların çığlıkları, polis, candarma, düdükler.

Kerim hastaneye kaldırılmış. Burhan'ı da tutuklayıp mapusa atmışlar.

Bir azamet, bir kibir. Mapusanede yanına tekbirle adam yanaşıyor. Parası bol olduğu için gelir gelmez, kalenderlerden bir örgüt kurmuş. Aradan beş on gün geçince de adamakıllı ağa kesilmiş.

Onun bu sadakati, cesareti Zehra Anne'yi minnettar ettiği için, o da elinden geleni ardına koymuyor. Mapusanede Burhan'ın bir kuşsütü eksik. Çifte döşeğin üstünde yatıyor. Karyolasının dibinde bir de ayı pöstekisi var. Ellerini iki sefer çarptı mı, iki kişi birden "lebbeyk" diyor.

Burhan'ın dostu Şükran çarşambaları, ziyaretini hiç eksik etmezdi. Taksiyle mapusanenin kapısına dayanır, dostuna getirdiği öteberiyi, şoförün, gardiyanlar odasına kadar taşıması on dakika sürerdi. 3'üncü koğuşta yatan Destursuz Burhan'a, "Dostun geldi!" diye haber gider, o da Yenice paketiyle çakmağını eline alıp, topuğu basık ayakkabılarını ayağına geçirir, arkasına on kişilik avenesini takarak ziyaret yerine gelirdi.

O gün gene çarşambaydı. Şükran, yerde ve kucağında birçok paketler, delikli telin arkasında dostunu bekliyordu. Uzaktan Destursuz Burhan'la adamları göründü. Şükran birdenbire heyecanlandı. Elleriyle sevgilisine işaret ederek seslendi:

– Hello, canımın içi. Nasılsın gözbebeğim?

– Eyvallah.

– Ah, Burhan'cığım, vallahi seni bu sefer çok zayıf gördüm. Ne derdin var nonoşum?

– Duman.

Kadın, sesini biraz yavaşlattı:

– Bulamıyor musun burada? dedi.

– Şöyle böyle.

– Ben, gelecek sefere bir çaresini düşünürüm sevgilim.

– İyi ya.

– Sana biraz öteberi getirdim yavrucuğum. Sen hiçbir şeye üzülme Burhan'cığım. Ben aç gezer, açık gezer sana gene bakarım, anladın mı?

– Eyvallah.

– Burhan'cığım, benim de Zehra Anne'yle aram açıldı biraz. Şimdi Çirkef Nimet'in evindeyim. Daha rahat. Müşterisi daha tavlı. Körpe vücudumu, ne diye, bakkal çakkal arasında harcayayım? Değil mi ama?

– Tabii.

– Burhan'cığım, çok ceza yiyeceksin diye sen sakın üzülme. Bu memlekette adalet var. Ben allem eder kallem eder, seni gene kurtarırım. Anladın mı canım?

– Eyvallah.

– Nonoşum, bugünlük sana biraz para da getirdim. Şeftali var kesekâğıdının içinde. O kâğıdı atma. İki kattır. Arasına yüz lira koydum canım. Fazla kumar oynama ciğerimin köşesi. Kör olayım hep seni düşünüyorum. Mapusta şununla, bununla çatışmasa bari diye vallahi hop oturup, hop kalkıyorum.

– Omuzundaki çürük geçti mi?

– Geçti sevgilim, geçti. Şimdi artık tam ağzına göreyim. Allah çarpsın ki, sen mapusa düştün düşeli, dünyayı zifir gibi görüyorum. Hele bir de geceleri "Vurma avcı" diye

Sabite[7] kâfiri başlamıyor mu, hemen sen aklıma geldiğin için, elim ayağım tutmaz oluyor. Ne yapalım? Çilemiz buymuş.

Konuşma epeyce sürdü. Şükran'ın getirdiği küfeler dolusu hediye, gardiyanların kontrolundan geçip içeriye verildi. Şükran bir yandan, lakırdı anlatırken, öte yandan Burhan da şeftali kâğıdını eline almış, hem şeftali yiyor, hem sevgilisini dinliyordu.

O bunu yerken, Yavşak Talat bir koşu koğuşa gitti. Ağasına elbezi yetiştirdi. Ziyaret bittiği zaman, Şükran telin arkasından öpücükler göndererek, gözlerini kurulayarak mapusanenin avlusundan ayrıldı. Burhan da bugün enikonu efkârlanmış, bıyıklarını buruyordu.

Şükran'ın getirdiği eşyaların taşınması da epeyce bir işti. Sekiz tane büyük karpuz, kocaman bir koyun budu, bir sepet patlıcan, taze fasulye, bir sepet domates, üzüm, armut, vişne, şeftali, bir kilo Yenice cigarası, iki kutu lokum, iki tane diş macunu, torbayla toz şeker, paket paket çikolatalar, bahçenin kenarında adeta bir yığın meydana getiriyordu. Burhan adamlarına işaret etti, her biri bir şeyi kucakladı. Dizi halinde koğuşun yolunu tuttular.

Mapusaneye kabadayının bu çeşidi çok seyrek gelirdi. Düşlerinde bile böylesine yemek yiyemeyen insanlar için. Destursuz Burhan bir kurtarıcı, bir tapıt olmuştu.

Akşam yemeği hep beraber yendi. Yemekten sonra mahkûmlara armut dağıtıldı. Koca paketlerden birinin içinden, dizi dizi kandil simidi çıktı. Mübarek günde sevaba girmek için Burhan Motor Ali'yi çağırdı:

7 Ankara ve İstanbul radyolarının ünlü şarkıcısı Sabite Tur Gülerman (1927-1989).

– Şu köşeden başla bakalım, dedi. Herkese ver birer tane. Ha, dur! Yokuş Hakkı'ya verme. Yüreği fesattır o dürzünün.

– Peki ağabeyciğim.

Simitler herkese dağıtıldı. Hakkı'nın boynu bükük kalmıştı. Yavşak Talat, kimseye çaktırmadan ona sokuldu. Avucunun içinde tuttuğu bir simit parçasını uzattı.

– At şunu ağzına! dedi.

Hakkı, adamakıllı içerlemiş haliyle:

– Boş ver be sen de, dedi. Ben öyle şeylere kulak asmam. Sonra ben sana bir şey diyeyim mi? Orospunun getirdiği kandil simidini yemek en büyük günahtır. Tabii siz enayisiniz. Cehennemde neler olacağını düşünmezsiniz.

Bu laf, Yavşak Talat'ın üstünde bomba etkisi yaptı. Biraz düşündü. Doğruydu. Hemen koyu dindarlardan Ziver'e koştu. Durumu anlattı. O, bu işi fazla umursamadı:

– Simidin üstünde çörekotu var mıydı? diye sordu.

– Vardı abicim.

– Hah, öyleyse korkma. Çörekotu, kadının günahını bıçak gibi keser, dedi. Çörekotu nereye girerse, oraya günah bulaşmaz. Sen göynünü serbest tut.

Yavşak Talat'ın yüreği biraz rahat etmişti. Ama Ziver'in dediğine de yüzde yüz inanamıyordu. Epeyce düşünüp, epeyce tasalandıktan sonra:

– Valla, bir şey söyleyeyim mi sana? dedi. Cehenneme gitsem de pek o kadar gam yemem. Neden dersen, buranın açlığı cehennemden firaklı. Et gelmiş, patlıcan gelmiş, fasulye gelmiş, armut, şeftali gelmiş, yani öldükten sonra cennette yiyeceklerimiz, hazır ayağımıza gelmiş. Artık bunun günahlısı, günahsızı olur mu? Cenabı Hak affetsin, ama ben boğazıma dayanamam arkadaş. Şükran'ın patlıcanı, ekmeği doğra, besle canı.

Üç Karılı Deli Namık

"Gereği düşünüldü:

"Gerekçesi aşağıda açıklanacağı üzere sanık Namık Karakaplan'a isnat olunan karısını sopa ile dövme suçu; davacının ifadesi, duygu tanıklarının birbirini tamamlayan beyanları, sanığın kaçamaklı ikrarı, hekim raporu ve dosyaya bağlı kâğıtlar münderecatıyla sabit olduğundan hareketine uyan Türk Ceza Kanunu'nun 456'ncı maddesi gereğince altı ay süre ile hapsine" ilh.

Bu işi yapan delikanlı, hükmü giyince, enikonu apışır. Kendini, birinci koğuşun tel karyolaları üstünde bulunca da, adamakıllı efkârlanır. Koğuşta biraz gezer, tozar. Sonra da kahve ocağına gelip çöker. Semaverin yanındaki çürük tezgaha sırtını dayar. Bir türküdür tutturur.

Al yanaklı, pembe beyaz bir gençti. Gözlerini usulca yummuş, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu. O sırada yanına Hırbo Niyazi sokuldu. Usulcana tahta sıranın ucuna ilişti. Namık'ın söylediklerine kulak kabarttı.

O ilkin, "Euzübillahimineşşeytanirracim, Bismillahirrahmanirrahim," diye besmele çekiyor, ondan sonra türküye başlıyordu:

Bir ara türküsü biter gibi olmuştu.

Hırbo Niyazi, konuşmak için hemen laf açtı:

– Birader, şu kadın milleti yok mu? Ne çekersen hep onların yüzünden. Topunun kökü kurusun.

Deli Namık –çünkü mapusa düşer düşmez ona bu adı takmışlardı– sırtına iğne batırılmış gibi irkildi:

– Hay ağzından öpeyim! diyerek eğildi.

Oysa, Hırbo Niyazi, dudaklarının kenarı yosun bağlamış mübareğin, kendi ağzından öpmesine pek istekli değildi. Başını geri çekti.

Beriki, içini dökecek birini bulduğu için sevindi:

– Ah, ah!. Hiç sorma! diye dert yandı. Benim başımda üç tane vardı. Birisi karım, birisi metresim, birisi de sevgilim. Karımı sevmezdim, ama o beni severdi. Sevgilimi severdim, ama o beni sevmezdi. Metresim de soylu bir ailedendi. İşte ben de üçünün arasında ziyan oldum.

Hırbo:

– Bir tanesi sana yetmiyor muydu? diye sordu.

– Sen gençlik nedir bilmez misin? Gençlik demek her şey demektir. Ben üçünü de idare etmeye çalışıyordum. Onların da birbirlerinden haberleri yoktu. Ama bir gün Bohçacıların Müşerref Hanım manzarayı çakmış. Gelip karıma olanı biteni anlatmış. Karım da o kadar helak olmuş ki, bana belli etmeden yemeklerime zehir katmaya karar vermiş. Ben bunu nasılsa duydum. Halbuki bu yaşta ahret yolculuğuna çıkmaya hiç de niyetim yoktu. Şu kaltağı bir yol deneyim, dedim. Bir tebeşir aldım. Ezip toz haline getirdim. Bu tozu üçe bölerek eczacı gibi paket yapıp cebime yerleştirdim.

O akşam eve biraz erkence geldim. Hiçbir şey bilmiyormuş gibi gayet tatlı davranıyordum. Ceketimi çıkarıp minder üstüne atarken Sabiha'ya da,

– Şeker karıcığım. Şu benim elbiseyi bir ütülesen çok makbule geçecek, dedim. Yalnız sol cebinde birkaç paket zehir var. Kaybolmasın. Sabahları fabrikaya giderken tren yolundaki çoban köpekleri benimle boyuna dalaşıyorlar. Ekmeğin arasına koyup onlara yedireceğim.

Karının gözleri ışıl ışıl parladı. Biraz sonra yemeğe oturduk. Ama Sabiha pek heyecanlıydı. Önümdeki su dolu bardağı şöyle bir dikiz ettim. Yediği ekmek gözüne dizine durasıca, tebeşiri zehir sanarak suya karıştırmıştı. Demek sahiden karımın niyeti kötü idi. Ben hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi biraz sonra bardağı diktim. Artık numara yapma sırası bana gelmişti. Kahve cezvesini mangala sürerken, sözüm ona bir sancıya yakalanmış gibi,

– Vay, vay, vay. Aman ölüyorum, diyerek minderin üstüne kıvrılıverdim.

Karı, yapmacık bir telâşla yanıma koştu:

– Nen var canımın içi? Ne oldun ciğerpârem? diye dil dökmeye başlamaz mı? Gel de deli olma. Ama ben hiç belli etmeden ona uydurma bir hikâye anlattım:

– Ben zehirlendim karıcığım, dedim. Bugün öğle yemeğinde bakır sahan biraz yeşilimtıraktı. Karnım da aç olduğu için, pek kulak asmadım. Ama şimdi anlıyorum. Yemeği bakır çalmıştı galiba. Ben zehirlendim karıcığım. Artık ölüyorum.

Baktım, karı uydurma bir telâşla sağa sola koşmaya başladı. O zaman numaradan, gözyaşlarımı tutamadım. Ağlamaya başladım.

Hırbo Niyazi merakla sordu:

– Sen istediğin zaman ağlayabilir misin?

– Ağlamaktan yana birinciyim. İstediğim vakit öyle güzel, öyle içimi çeke çeke ağlarım ki Darülbedayi[8] on para etmez. Yargıcın karşısında da epey ağladım ama, adam yutmadı. Neyse, sen şimdi lafa soğuk su katma. Beni dinle. Derken efendim, karı sureta telaş içinde. Ağlayarak ona dedim ki:

– Sevgili karıcığım. Ben artık ölüyorum. Beni hiçbir şey kurtaramaz. Çünkü zehirin adamakıllı ciğerime işlediği belli. Doktor filan çağırmaya kalkma. Bir kâğıt kalem al. Yanıma gel. Vasiyetimi söyleyeceğim. Yaz.

Hokka kalemi kapmasıyla yanıma gelmesi bir oldu. Benim de gözlerim yarı kapalı, son isteklerimi ona yazdırmaya başladım:

– Adapazarı'ndaki dört odalı evimle, nalbant Rıza Efendinin oturduğu 3 yol ağzındaki dükkân sevgili karım Sabiha'nındır.

Bir yandan da göz ucuyle ona bakıyordum. Karı memnun, cızır cızır yazıyordu.

– Yapı Kredi Bankası'nın Galata şubesinde 1257 numaralı aile cüzdanı hesabındaki 3750 liram, sevgili canım Sabiha'nındır.

– Malatya bez fabrikasının pazen kısmında.

Sabiha birdenbire hıçkırmaya başladı:

– Ayol sen sahiden beni bu kadar seviyor muydun? diye, içini çekerek sordu.

Ben bir yandan kıvranıyor, bir yandan da ona lakırdı yetiştiriyordum:

8 Darülbedayi, İstanbul Şehremaneti'nin [Belediye], 1914'te kurduğu tiyatro topluluğu. Cumhuriyet döneminde adı, İstanbul Şehir Tiyatrosu olarak değiştirildi.

–Tabii seviyordum. Şüphen mi vardı?

O vakit:

– Ah kocacığım! diyerek üstüme kapandı. Büyük bir vicdan sızısı ile yüreğim yanıyor. Ben şeytana uydum. Bir cahillik ettim. Beni bağışla.

– Ne yaptın, söyle?

– Ben seni zehirledim kocacığım. Ceketinin cebindeki köpek zehiriyle zehirledim.

O zaman dehşete düşmüş gibi yaparak:

– Sana teessüf ederim! diye çıkıştım. Sonra da biraz yumuşak sesle ilâve ettim:

– Neyse. Zehir o kadar kuvvetli değilmiş galiba. Kendimi biraz iyice hissediyorum. Yalnız bacaklarımda, dizlerimde bir dermansızlık var. Hele biraz etlerimi mıncıkla bakayım. Hah, şöyle. Biraz daha kuvvetli.

Ayaklarınla çiğne. Daha kuvvetli bas.

Karı mindere çıkıp dizlerimin, baldırlarımın üstünde zıp zıp zıplamaya başladı. Ben yine mızmızlandım.

– Olmuyor, a canım olmuyor. İyi yapamıyorsun. Tavan süpürgesinin sapını çıkar da onunla biraz dizlerime vur.

Tıpış tıpış gidip, süpürgenin sapını getirdi. O vakit minderden yay gibi fırlamamla sopayı kapmam bir oldu. Yer misin, yemez misin? Ver Allah ver! Vur Allah vur. Karı tabii pestile döndü. Köpek zehiri ha? Namussuz kahpe. Ama ertesi günü, cürmümeşhut mahkemesi de bize altı ayı dayayıverdi. Karının bu türlüsüne acımak günah. Sonra görüyorsun, bu meselede bir de müdafaa–i nefis var. Ama bunu mahkemeye anlatamazsın ki. Kanun varmış. Laf. Halk Partisi zamanında olsaydı, beni bir saat bile hapse atamazlardı. Enişte ocak başkanıydı. Ocak başkanı olduğu için bucak

başkanına, bucak başkanından ilçe başkanına, oradan kaymakama, sonra da valiye çıktı mı her şey yoluna girerdi. Vali de, polis merkezine "zırrrt" bir telefon. Karı yediği dayakla kalırdı. Oysa ki şimdi Demokrat Parti varmış. Demokrasi varmış. Bir karı dövmeyi bile bize çok gören demokrasiyi ben ne yapayım?

Hırbo Niyazi onu gülerek dinliyordu. Deli Namık bu sefer lafı ona getirdi.

– Bana bak arkadaş! dedi. Benim bu anlattıklarımı koğuşta şuna buna nakletmeye kalkışma. Alimallah seni de bizim karı gibi adamakıllı bir sopadan geçirir, gelip altı ay da senin için yatarım ha!

Diye notayı dayadı.

Gandi'nin Aziz Ruhu

Polislikten kovulma 15 yıla hükümlü Necati, soluk soluğa koğuştan içeri girdi. Arkasından dört beş kişi daha geliyordu. Köşedeki yataklardan birinin üstüne çöktüler:

– Haydi anlatsana be birader! diye Necati'yi tartaklıyorlardı.

O, gardiyana görünmeden bitişik koğuşa usulca girmenin heyecanı içindeydi:

– Durun, bir nefes alayım be yahu! Bir yere kaçacak değilim ya. Ne telaş ediyorsunuz?

Bir sigara yaktıktan sonra, umut dolu bakışlarını çevresindekilerin yüzlerinde dolaştırdı. Gözlerinin içi gülüyordu:

– Nasıl yapılacağını öğrendim dedi. Çok kolaymış. Onlar her akşam yapıyorlarmış.

– E, anlatsan a.

– Canım, A'dan Z'ye kadar bütün harfleri, sıfırdan 9'a kadar da tekmil sayıları çepeçevre bir kâğıda yazmalıymış. Bunu genişçe bir tepsinin içine koyup, orta yere bir de fincan oturtmalıymış. Sonra da ışığı kısarak parmakları fincana değdirip beklemeliymiş. Yüzde yüz gelirmiş.

– Her istediğimizi de söyler miymiş?

– Söylemesine söylermiş ama, işi matrağa almamak lazımmış.

– Peki, bu akşam mutlaka yapacağız, değil mi?

– Tabii ya. Şurada pazara ne kaldı zaten?

Yandaki, memurlar koğuşunda ihtilastan hükümlü Saim Bey'le birkaç arkadaşının, geceleri, fincanla ruhları çağırdıklarını, onlarla konuştuklarını, geleceğe dair çok şeyler sorduklarını duymuşlardı. Gelecek için ruhlardan bir şey öğrenmek kabil oluyorsa, şu meteliksizliğin bir çaresine bakmak gerektiğini Necati hemencecik kestirivermişti.

Arkadaşlarına:

– Yahu, burada enayi gibi şunu bunu sotoya düşüreceğimize ruhlardan soruverelim. Diyelim ki: "Bu hafta çifte bahsi kaç numaralı hayvanlar kazanacaksa, bize bunu bildir." Pazara yarışlar, pazartesi de mangizler. Oh babam oh! Allah'tan belamızı isteyecek değiliz ya.

Bu kolay kazanç çaresine ötekilerin de aklı yattığı için Necati'ye omuz vererek, onu memurlar koğuşunun duvarından öteye aşırmışlar, ihtilasçı Saim Bey'e yollamışlardı. Necati de işi tepeden tırnağa kadar soruşturup öğrenerek geri gelmişti.

Bu akşam kendilerini yokluktan, açlıktan kurtaracak, en azından bir aylık nefes parası sağlayacak çareyi en sonunda yakalamışlardı.

Hele Kontak Mazhar, "Eğer bir defa rast getirirsek, artık sırtımız yere gelmez," diyordu.

O gece, öteki hükümlüler uyuduktan sonra Necati'nin yatağının üstünde toplandılar. Her şey önceden hazırlanmıştı. Tepsi başına geçildi. Parmaklar fincana uzandı.

Derin bir sessizlik içinde bekleşiyorlardı. Ara sıra Necati, son derece ciddi, kendine güvenir bir sesle.

– Gandi'nin aziz ruhu! Geldinse fincanı kımıldat. diyor, ama ortada hiçbir kımıldama görülmüyordu.

Karşıki ranzada yatan cefakâr Nuri'nin de uykusu kaçtığı için, yatağın içinde doğrulmuş, sigara içiyor, bir yandan da onları dikiz ediyordu.

– Gandi'nin aziz ruhu. Gandi'nin aziz ve mübarek ruhu.

Hâlâ kımıldama yok. Kontak Mazhar'ın canı sıkılmıştı:

– Boş verin be yahu! dedi. Bence ruh muh, yok. Bunların hepsi masal.

Ötekiler, ona susmasını işaret ettiler. Tam o sırada fincan kımıldamaya, T harfine doğru yürümeye başladı.

Motor Ali hemen sızlandı:

– Çocuklar kalleşlik yok ha! Parmakla itmek yok.

– Ulan eşşoğlu eşşek! Parmakla iten kim? Görmüyor musun, tekerlek takmış gibi yürüyor?

– Ey ruh! Sen her şeyi bilmeye kadirsin. Bizim halimizi de biliyorsun. Mahkemenin adaletini de biliyorsun. Buraya düştük. Para yok, pul yok. Senin şefaatinle birkaç kuruş sahibi olursak, doğruluktan ayrılmayacağımıza, namazdan, niyazdan uzaklaşmayacağımıza, anamız avradımız olsun ki.

Durdu. Arkadaşlarına döndü:

– Yemin edeyim mi? diye sordu.

– Et be! Ne korkuyorsun? Sırtında yumurta küfesi mi var?

– Allah hakkı için yemin ediyoruz. Sen de bize bu pazar günü yapılacak olan üçüncü koşu ile dördüncü koşudaki çifte bahsin numarasını söylersen, senin bu iyiliğini unutmayacağız.

– Evet, iyiliğini unutursak, hepimizin kız kardeşi.

Motor Ali çıkıştı:

– Herkesin kız kardeşini katma ulan. Sen kendi kız kardeşine bak.

Fincan tekrar yavaş yavaş yürümeye başladı, ilkin üç numaraya gitti. Sonra döndü, sekize doğru yürüdü, orada durdu.

Necati heyecanla:

– Üç taksim sekiz! dedi.

Ötekiler de açıkça görmüşlerdi. İnanmamaya imkân yoktu. Hepsinin heyecanı son kertesine geldi.

Kontak Mazhar:

– Yahu! dedi. Hazır Gandi efendinin ruhu gelmişken, bir çift lakırdı da ben sorsaydım. Şu bizim Zehra'nın manzarasını.

– Ne duruyorsun? Sorsana!

– Gandi efendinin aziz ruhu. Karım Zehra Tekinsiz'le, kumser Remzi arasında bir şeyler var diyorlar. Eğer bu lafların aslı astarı varsa ben de bileyim.

Fincan ilkin E harfine, sonra da sıra ile V. E. T. harflerine gitti. O zaman Mazhar dişlerini sıkarak,

– Vay namussuz kahpe vay! diye homurdandı. Ben sana gösteririm. Nasıl olsa gelecek ayın yirmi beşinde tahliyeciyim.

Büyük bir inanç içinde, Gandi'nin ruhu ile epeyce konuştular. Bir sürü şeyler sorup karşılık aldılar. Ama asıl önemli olan mesele, para meselesiydi. Mapusanede parasız olunca, sigara içmenin, yemek yemenin, esrar çekmenin çaresi kolay bulunmuyordu. Eğer Gandi kendilerine yardımcı olursa, iki günde bir onu çağıracaklar, ondan akıl soracaklardı.

Ruhla konuşma bittikten sonra harflerin yazılı olduğu kâğıt büyük bir titizlikle toplanıp saklandı. Ama şimdi asıl iş, çifte bahis oynamak için gerekli paranın bulunmasına kalıyordu. Hepsinin cebindeki, masaya kondu. Tam 380

kuruşları vardı. Bununla bir iş yapılabilir gibi değildi. Bir yerden para bulmak, bir enayiyi tongaya düşürmek, şu günlerde pek olanaklı görünmüyordu.

Son çare, Motor Ali'nin aklına geldi:

– Bana bak Necati, dedi. Nasıl olsa koyacağımız parayı, pazartesi günü fazlasıyla geri almayacak mıyız? Bir şey satıp 15–20 lira tedarik edelim.

– Peki, ne satalım?

– Mesela senin pantolonu.

– O zaman ben donla mı gezeceğim?

– Canım, pazartesiye kadar Mazhar'ın eski pijamasıyla idare edersin. Pazartesi günü sana başka bir pantolon alırız.

– Peki ama, neye senin pantolonu satmayacağız da benim pantolonu satacağız?

– Öyleyse kura çekelim.

Bu, iyi akıldı. Çekiliş yapıldı. Necati'nin kara bahtı burada da kendini göstermişti. Ertesi sabah pantolon Kurt Müslim'in elinde koğuş koğuş dolaştı. En sonunda 18 liraya Faizci Rıza'nın üstünde kaldı.

Yarıştan iki gün önce Necati'nin ablası, kirli çamaşırları almaya geldi mi, parayı ona verecekler, tam yirmi liralık bilet aldıracaklardı.

* * *

Pazartesi sabahı Necati, yatağın içinde doğrulmuş, partal battaniyesini dizlerine çekmiş, ceketini omuzuna atmış, sigara içiyordu. At yarışlarının sonuçlarını yazan gazete, buruş buruş olmuş, ayakucunda duruyordu. Hiçbir şeye yanmıyordu, umutları boşa gitmişti.

Bu manzarayı sonradan öğrenenler, ona uzaktan biraz alaycı bakacak olsalar, hırsından deliye dönüyordu.

Kontak Mazhar usulca yatağa ilişti:

– Bana bak, dedi. Sen sekizi iyice görmüş müydün?

Öfkeyle başını çevirdi:

– Bırak Allah'ını seversen. diye çıkıştı. Bu insan milletinin şimdiye kadar canlısından ne hayır gördük ki, ölüsünden medet umuyoruz? Ölü bu be yahu? Ölmüş gitmiş, toprak olmuş. Yok ruhu varmış da, gelip bize çifte bahsi söyleyecekmiş. Bizi zengin edecekmiş. Ne enayi şeyleriz yarabbi.

Mazhar bir şey diyemiyor, önüne bakıyordu. Ama bu sonuca bir bakıma da seviniyordu. Eğer ruhun söylediklerinin tersi çıkıyorsa, karısının da komser Remzi ile hiçbir dalgası yok demekti. Bu yüzden yüreği adamakıllı rahat etmişti.

Necati başını kaşıdıktan sonra,

– Şimdi bizim pantolon ne olacak? dedi.

Ama öteki ne yapabilirdi?

Bu yüzden iki ay yırtık pijama ile dolaştı. Sonra da ablasına yalvardı. Pantolonu kumara yatırmadığına binbir yeminle onu inandırdı. O zaman yeniden külüstür bir pantolon sahibi oldu.

Oldu ama, o günden sonra adı da, Gandi Necati kaldı.

Laz Rifat ve Katilleri

Bit denilen korkunç yaratığın insanlarla, mapusanedeki kadar yüz göz olduğu, hükümlülerle sınırsız bir içtenlik kurduğu yer ne görülmüş ne de duyulmuştur. Bu yüzden bite karşı savaş, idarenin en önemli görevlerinden biri sayılır.

Bununla beraber hükümlüler ancak üç ayda bir yıkanabilmenin yolunu bulabilirler. Hele koğuşların sağlık durumu gerçekten korkunçtur. Çoğu zaman susuzluk, dayanılmaz bir hal alır. Yetkililer, hükümlülerin sadece saçlarını kesmekle bitin temizleneceğine inanırlar. Belki de bunu; inanmadan, sırf bir şey yapmış olmak için yaparlar.

Mapusane müdürü haftanın kimi günlerinde koğuşları dolaşır, saçı uzun olanları tüzüğe dayanarak tıraş ettirir.

Müdür bir gün büyük avluda, adam öldürme suçundan hükümlü Laz Rifat adında biriyle karşılaştı. Bakışları, Rifat'ın birbirine karışmış, ensesine kadar yağlanmış saçlarına takıldı. Yanındaki başgardiyana çıkışarak, hemen saçının kestirilmesini buyurdu.

Rifat dik kafalılığı, geçimsizliği ile tanınmıştı. Şundan bundan haraç alır, emir nizam dinlemez, kabadayı geçinir

bir adamdı. Bu yüzden ilkin kafa tutmaya kalktı. Ama gardiyanlar tarafından kıskıvrak yakalanıp berbere götürülmesine pek de ses çıkaramadı.

Bu iş, görünüşe göre onun çok gücüne gitti. Bütün hasımlarını sindirmiş, efeliğini bütün koğuşlara kadar yaymış bir adamın üstünkörü her emri dinlemesi olacak iş miydi?

Tıraş edilmiş, cascavlak bir kafayla koğuşa dönünce, dosta düşmana karşı küçük düşmenin utancını, yüreğinde bir kere daha duydu. Karyolasının üstüne sırtüstü uzanarak, kendisini bu hale koyanlara karşı hayınca planlar tasarlamaya başladı.

Müdürü öldürmeyi düşünmüyordu. Çünkü zuladaki bıçağı, birkaç gün önceki candarma aramasında ele geçmişti. Yeni bir bıçak uydurmak için de zaman gerekliydi. Bıçağı elde etse bile, tasarlanmış bir öldürme suçundan ötürü, asılması pekâlâ mümkündü. Onun için cinayeti göze almak işine gelmiyordu. "Gençliğime yazık," diyordu. En iyisi, müdürü öldürmeden, bir şeye benzetmekti. Öyle bir şeye benzetmeliydi ki, adam bir daha sefere Rifat'ı uzaktan gördüğü vakit tekbir getirmeliydi. Böylece sarsılan fiyakasını yeniden kazanmalı, hasımlarını da daha çok sindirmeliydi.

Hayın düşünceleri, küçük sıçrayışlar halinde, onu mutlu olacağı sonuca çabucak ulaştırdı. Şimdi yüzü gülüyordu. Aradığını bulmuştu.

Birkaç gün sonra, koğuşun bahçesinde, taş duvarın dibine çökmüş güneşleniyordu. Daha doğrusu hazırlığını tamamlamış, avını bekliyordu. Nasıl olsa müdür yine koğuşları dolaşacak, o da bu sırada tasarladığı şeyi gerçekleştirip muradına erecekti.

Birkaç saat sonra bahçenin demir kapısının aralığından gardiyanın sesi duyuldu:

– İkinci koğuşun meydancıları!. Eşşek herifler! Koğuşu temizleyin. Hükümat, geliyor.

Hükümlüler, "dediği dedik" olan müdüre, Hükümat adını takmışlardı. Bu ad, kısacık zamanda o kadar yayılmıştı ki, gardiyanlar bile bunu benimsemişlerdi.

Rifat'ın bakışlarında bir umut ışığı parladı. Yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar tasarlamıştı. Müdür, önünden geçerken, sanki bir derdi varmış da onu anlatacakmış gibi yanına sokulacak, boynunu bükecek ve o vakit...

Aradan çok geçmedi. Demir kapı açıldı. Hükümat, yanındaki gardiyanlarla beraber içeri girdi. Duvarların dibinde üçer beşer dolaşan hükümlüler oldukları yerde el pençe divan durdular.

O vakit Rifat kollarını sallaya sallaya müdüre doğru yürüdü. Pek acındırıcı bir hali vardı.

Müdür onu görünce durdu. Kaşları çatıldı. Ondan tiksinir gibi bir sesle:

– Gene ne istiyorsun, köpoğlu köpek? diye sordu.

– Beyim, biliyorsun, benim ne gelenim var, ne gidenim.

Bir adım daha sokuldu. Şimdi tam karşı karşıya gelmişlerdi.

Sözüne devam etti:

– Dün bana bir torba çamaşır gelmiş. Köyden anam yollamış.

Daha sözünü bitirmemişti ki, ansızın havaya kalkan sağ kolu, yıldırım gibi "Hükümat"ın suratına indi. Bu öyle müthiş, öyle hınçlı bir tokattı ki, adam ayakta duramadı. İlkin sendeledi. Ama kendini tutamayıp toprakların üzerine boylu boyunca uzandı. Avuçlarıyle yüzünü kapamaya çalışıyor, bir yandan da yerde kıvranıyordu.

Gardiyanlar, hükümlünün üstüne atılmaya vakit bulamadan, Rifat birkaç adım gerileyerek sırtını duvara verdi.

"Hükümat"ın, yüzüne kapadığı parmaklarının arasından boynundan oluk gibi kan akıyordu. Bunu görünce Rifat'ın üstüne gitmenin doğru olmadığını hemen kestirdiler. Anlaşılan herif boş değildi. Hazırlıklıydı.

Müdürü, koltuklarından kavrayıp yerden kaldırmaya çalışan başgardiyan, adamın sol yanağının, kemikten ayrılarak bir dilim et halinde sarktığını gördü. Hükümlülerin hepsi, korkudan birer köşeye büzülmüşler, titreşerek bu kanlı tabloyu gözlüyorlardı.

Başgardiyan müdürü ayağa kaldırmaya çalıştı. Öteki gardiyanlar, gözleri dönmüş Rifat'a sokulamıyorlardı. Düdük sesleri birbirini kovaladı. Rifat'ın, kendisi için beliren tehlikenin büyüklüğünü ancak şimdi kavramış gibi, her şeyi göze almış bir hali vardı. Yaralı müdürü sürükleyerek koğuşun bahçesinden dışarı aldılar. Demir kapı gürültü ile sürgülendi!

Koğuşun bahçesindekilerde hâlâ bir kımıldama yoktu. Hiç kimse katilin yanına sokulmaya cesaret edemiyordu. Rifat da, gözleri kan çanağına dönmüş; bununla beraber yaptığı işin sonucundan keyiflenmiş bir halde kımıldamadan bekliyordu. Çünkü beklemesi gerektiğini, bu işin böylece kapanıp gitmeyeceğini biliyordu. Ama ne olursa olsun içi rahatlamıştı. Öteki hükümlülerin yanında horlanmanın, küçük düşürülmenin acısını hafifletmişti. Bu bakımdan, kendisini bekleyen sonuçtan korkmuyordu.

Çok geçmedi. Demir kapının sürgüleri yine büyük bir gürültüyle açıldı. Kapının dışı, süngü takmış bir manga candarmanın kordonu altına alınmıştı. İçeriye giren candarma

çavuşu gözleriyle etrafı taradı. Arkasından süngülü candarmalar da geliyordu. Çavuş kendine güvenir bir sesle:

– Rifat! Gel kardeşim buraya! diye onu tatlı bir dille çağırdı.

Ötekinin de karşı gelmeye niyeti yok gibiydi. Ellerini havaya kaldırarak candarmaya yaklaştı. Beline, göğsüne, karnına dayanan süngülerin arasında, tepeden tırnağa kadar her yanı arandı. Rifat'ın ellerinden de kan akıyordu. Parmaklarının arasına kıstırdığı ufacık bir jiletten başka bir şey bulunamadı. Sonra kıllı bileklerini, demir kelepçeye uzattı. Kuzu gibi teslim oldu.

O gece Rifat "Ceza Münferidi"nde, sabaha kadar, vücudu, kemikleri kırılıncaya kadar dövüldü. Tam 45 gün çimento üzerinde ışık yüzü görmeden kuru ekmek yiyerek yaşadı. 45 gün sonunda da ayaklarına pranga vurulup beşinci koğuşa, öteki hükümlülerin yanına gönderildi.

Ama Rifat, pranga cezasını da tamamladıktan sonra yine bir gün serbestleşecek, koğuşta dilediği gibi at oynatmaya başlayacaktı. Gene şunu bunu haraca kesecek, kimseye göz açtırmayacak, her gün türlü mahanalarla kavga çıkarıp koğuşun tadını kaçıracaktı. En iyisi onu, bu halinde yakalayıp adamakıllı bir şeye benzetmekti. Rifat aralarında yaşadıkça, kendilerine geçim yolu kalmayacağını anlayan Çoban Mustafa, Bağlumlu Ahmet'le kafa kafaya vererek, gece sabahlara kadar plan tasarlıyordu. Rifat'ı haklayacak olursa, onun hasmı sayılan müdürün de, kendileriyle birlik olacağını, onları koruyacağını umuyorlardı. Üstelik Rifat'ın şu düşkün, şu güçsüz durumunda koğuşun güçlüleri de Çoban Mustafa'nın tarafına geçmişlerdi.

Rifat bir gün, öğle yemeğini yemiş, cigarasını yakmış, koğuşun bir köşesine çekilmişti. Yanındaki karyolanın üstünde

üç beş hükümlü, tombala oynuyordu. Oyun bir ara öylesine kızıştı ki, kahkahalara, gürültülere karşı Rifat ilgisiz kalamadı. Oturduğu yerden kalkıp, prangalarını sürükleye sürükleye kumarcıların yanma geldi. Zaten koğuşta oynanan her oyundan Rifat'a da bir mano ayırmak zoru vardı.

Öte yandan Bağlumlu Ahmet ile Çoban Mustafa, tekmil hazırlıklarını tamamlamışlar, en elverişli vakti bulmak için koğuşun orta yerinde durmadan gidip geliyorlardı.

Rifat, kendisi için yapılan korkunç hazırlıklardan habersiz, elleriyle karyolanın demirine abanmış, kendini oyunun keyfine kaptırmıştı. Bu, ötekiler için en elverişli an demekti. Bağlumlu Çoban'a bir göz etti.

Zaten adamları da hazırdı. Kaş göz işaretleri birbirini kovaladı. Yavaş yavaş Rifat kuşatıldı. Çoban'la Ahmet, niyetlerinin korkunçluğu yanında öylesine tasasız, öylesine umursamaz bir hal almışlardı ki, onları uzaktan görenler, köy düğününden dönen çapkınların keyfi içinde yaşadıklarını sanırlardı.

Çember, yavaş yavaş daraldı. Rifat, daha bir şeyin farkında değildi. Kendisini saran tehlikeyi, çoğu zaman önceden sezdiği halde bu sefer, nasılsa, olan biteni fark edememişti. Kumarcılara gülüyordu.

Çoban, Rifat'ın arkasına biraz daha sokuldu. Çevresindekilere bir göz işareti verdi. Sonra pantolonunun paçasına sakladığı kalın bir sopayı aniden belinden çekerek havaya kaldırdı. Öyle müthiş bir hınçla Rifat'ın kafasına indirdi ki, hükümlü daha başını yana çevirmeye vakit bulamadan, ayak bileklerine perçinli prangaların üstüne yığılıverdi. Arkasından, ikinci, üçüncü, beşinci, yirminci vuruşlar. Bilek kalınlığındaki sopalar havada yarım yuvarlaklar çizerek hınçla Rifat'ın kafasına, bedenine iniyordu.

İlkin, keskin, acı bir bağırtı duyuldu. Sonra hükümlünün iniltileri odun gürültülerine karıştı. Koğuşu dolduran hükümlüler, dillerini yutmuşlar, birer köşeye büzülmüşler, titreşerek bu korkunç sahneyi izliyorlardı. Hepsinin gözleri dehşetle büyümüştü. Tek laf etmeye kimsenin ne gücü, ne de cesareti kalmıştı. Böyle anlarda, kavgayı ayırmak için işe karışmak, bir bakıma ölümü göze almak sayılırdı. Ağızlarından köpükler kusan, hınçtan kudurmuş canavarlar her şeyi yapabilirlerdi.

Sopalar Rifat'ın kafatasına inmekte devam etti. Burnunun deliklerinden, kulaklarından fışkıran kan, yerleri duvarları kırmızıya boyadı. Hükümlü artık bilinçsiz hareketler yapıyor; ayaklarını, kollarını gererek zincirlerin üstünde debeleniyordu. Sopalar, tükenmek bilmeyen bir hınçla, hâlâ kafasına, vücuduna iniyordu. Rifat biraz daha çırpındı. Sonra hareketsiz kaldı. Ama ötekiler bırakmıyorlardı. Kafası gibi bedenini de darmadağın etmeye karar vermişlerdi. Artık tek yönlü bu boğuşma insanların işleyebileceği en korkutucu cinayetler sınırını aşmış, akla sığmaz bir çılgınlık kertesine varmıştı. Bu anda en küçük bir akıl davranışı bile söz konusu değildi. Çoban hâlâ uluya uluya sopasını indiriyordu. Köpürmüş ağzından salyalar akarken, bedeni çamura dönmüş bir insanı, daha çok parçalayabilmek için vuruyordu. Böylece vurdu, vurdu, vurdu. Sonunda sopalardan ikisi kırıldı. Rifat da çırpına çırpına can verdi.

Şimdi, hiç kimsenin tek laf etmeye gücü yoktu. Çoban elindeki sopayı bir köşeye şöyle bir fırlattı. Derin derin soluyordu. Çevresine bakındı. Hükümlüler ranzaların altına saklanmışlardı. Çoban, üstün çıkmanın anlatılmaz keyfi içinde:

– Kahpenin piçi! diye bir iki kez kendi kendine tekrarladı.

Yerdeki cesedin görünüşü gerçekten korkunçtu. Kafa, kemik kırıklarıyla dolu küçük bir torba haline gelmişti. Yalnız kafa derisi bir yerden patlamış, kanla karışık beyin, çimentonun üstüne akmıştı. Sol gözü yuvasından dışarı fırlamış, yanağının üstünde duruyordu. Bu gözün damar ve sinirleri beyaz bir iplik halinde, göz çukuruna doğru uzuyordu. Burnuyla öteki gözü meydanda yoktu. Yalnız sağ kulağından, kalın bir şerit halinde, koyu bir kan geliyordu. Sağ kolu dirseğinden kırılıp ters dönmüş bedeninin altında kalmıştı. Kaburgalarının hepsi kırılmış, göğsünün kimi yerleri adamakıllı içeri çökmüştü. Çenesi hepten dağılmış, yarı yarıya kopmuştu.

Çoban hâlâ soluyordu. Ama yaptığı işin tadından, sarhoş bir hali vardı. Köşede duran tahta iskemlelerden birini kaptı. Yemek masasının üstüne koydu. Sonra zıplayıp masaya çıktı. İskemleye kuruldu. Bacak bacak üstüne attı. Koynundan cigara tabakasını çıkarıp bir cigara yaktı. Elleri hâlâ titriyordu. Kanlı gözlerle etrafa şöyle bir bakındı. Şu ânından sonra kerte mutlu olduğu, her halinden belliydi:

– Beni anam, bugün için doğurdu, diye mırıldandı. Sonra kireç gibi beyazlaşmış dudaklarıyle hükümlülere doğru seslendi:

– Ulan hergeleler! dedi. Bana bir kahve yapın. Laz Rifat'ın şerefine içeyim. Şekeri orta olsun. Kahvesi bol olsun.

Beş altı kişi birden cezveye koştu. Birisi gazete kâğıtlarını buruşturarak ateşledi. Öteki fincanı yıkamaya koyuldu. Çoban Mustafa da, bu şanlı mutluluğu yudum yudum içti.

Bağrışmaların nasıl duyulduğunu, candarmanın nasıl içeri girdiğini, katilleri nasıl kelepçeleyip götürdüğünü anlatmak o kadar önemli değil.

Ertesi gün ağır ceza mahkemesi duruşmaya başladı. Yetmiş tanık dinlendi. Sonunda Çoban Mustafa ile Bağlumlu Ahmet, ölüm cezasına çarptırıldılar.

Bu iki katilin, ilk kez mapusa düşmelerinin nedeni, Balcı Baba adında başka bir suçlu ile suç ortağı olmalarıydı. Çoban Mustafa, Bağlumlu Ahmet ve Balcı Baba, bir kan davası yüzünden ve "taammüden" adam öldürme suçundan ağır ceza mahkemesi kararıyle türlü cezalara çarptırılmışlardı.

Mahkeme, Balcı Baba'ya idam, Bağlumlu'ya otuz yıl, Çoban'a da yedi buçuk yıl ağır hapis cezası vermişti. Üçünün dosyası Yargıtay'a gönderildiği vakit Bağlumlu ile Çoban, mapusane içinde Laz Rifat'ı öldürerek yeni bir suç işlediler. Bu ikinci suç yüzünden Bağlumlu ile Çoban da ölüm cezasına çarptırılınca, üç suç ortağının cezaları bir hizaya geldi. Dosyaları da birbirine bağlandı.

Balcı Baba, çok açık kalpli, çok cömert, gözü tok bir köy ağasıydı. Elli yaşlarında vardı. Ucu kehribarlı uzun çubuğunu eline alıp kafasına kocaman, siyah, kıvırcık bir kalpak geçirerek koğuşun orta yerine bir kuruluşu vardı ki, uzaktan bakanlar, onun bu şanlı görüntüsü karşısında ister istemez saygı duyarlardı.

Yüz yirmi okkalık bir vücudu, Köroğlu'na benzer bir hali vardı. Mapusaneye düştükten sonra elini eteğini dünya işlerinden çekmiş, kendini namaza, niyaza vermişti. Hele her geçen günün, kendisine korkunç bir sehpa töreni hazırladığını düşündükçe, büsbütün dindar olmuştu.

Mapusanede onun da hasımları vardı. Buna karşılık onun da adamları, gözüpek, atılgan sadık ecirleri vardı. Köyden heybelerle gelen bulgur, fasulye, yoğurt, bazlama, tavuk gibi yiyecekler onlarla beraber yenir; cigaralar, kahveler beraber

içilir, onlar sürekli kayırılırdı. Ama onların görevleri de az buz şey değildi. Hele kendi koğuşlarında bir kıyamet kopmayagörsün. Bıçaklar çekildiği gibi saldırıya geçilir. Balcıyı korumak için gözü pekliğin en akla sığmazına bile seve seve, katlanılırdı. Balcı Baba'larını korumayı, onun kılına toz kondurmamayı, görevlerinin en kutsalı sayarlardı.

Ama. Kanun, kendi ağalarını ölüme çarptırmıştı. Gecelerden bir gece, nasıl olsa, ikinci münferidin demir kapıları şangır şangır açılacak, tanıdık bir ses:

– Gel bakalım Balcı Baba! diye seslenecekti.

O vakit, bu canları kadar sevdikleri, uğrunda seve seve ölmeye hazır oldukları ağalarını, hiç ses çıkarmadan candarmanın eline verecekler ve "Alınız, ağamızı güle güle ipe çekiniz" mi diyeceklerdi? Erkeklik bu kadar mı ölmüştü?

Ama bu, mümkün değildi. Balcı Baba'nın hâlâ kursaklarında duran hakkı ne olacaktı?

"Kanun katıdır, ama kanundur." Onlar bunu biliyorlar, anlıyorlardı. Ama ağalarını, göz göre göre ölümün kucağına atamıyorlardı. Öyleyse yapılacak iş kolaydı. Balcı'yı ucuza satmamak gerekiyordu. Sekiz on kurban almadan onu vermeyeceklerdi. Hükümetle, kanunla başa çıkılamayacağını akıl ediyorlardı. Ama bu inanç, bu insanca bağlılık duygusu yok mu? Ölüm bundan daha yumuşak, daha uyumsar geliyordu. "Hep beraber öleceğiz," diyorlardı.

Bağlumlu Ahmet'le Çoban'ın dosyaları, Balcı Baba'nınkiyle beraber Yargıtay'a gittiği vakit, bıçaklar da hazırlanmıştı. Gündüzleri Balcı, odasından hiç dışarı çıkmaz, namaz kılar dua ederdi. Kapısında da adamlarından iki üç tanesi, biteviye nöbet tutardı. Ağa, namaz kılarken bıçağını hiç yanından ayırmazdı. Geceleri koğuş kapıları kapandıktan sonra

münferidin koridorlarında bir aşağı, bir yukarı dolaşırdı. Günde ancak bir saat uyuyabiliyordu. Günün öteki saatlerinde boğucu bir ölüm bekleyişi içinde, cigaranın birini söndürmeden ötekini yakarak, kulağı biteviye çivili postalların sesinde, bekler dururdu. Kimi vakit ayak sesleri çoğalırsa, namazı bozarak kendini savunmaya hazırlandığı olurdu. Zaten en büyük şanssızlığı, öteki iki kişinin de, bu dosyaya bağlanmış olmasıydı. Yargıtay, belki de onların bu son cinayeti yüzünden hükme bir mühür basacak, bu arada Balcı da gürültüye gidecekti.

Öte yandan Bağlumlu Ahmet'le Çoban Mustafa, ölüm cezasını yiyince, adamakıllı afallamışlardı. Hükümden sonra Yargıtay'a üst üste verdikleri dilekçelerde suçları olmadığını söylüyorlar, müdürün kendilerini kışkırttığını, "Rifat'ı haklarsanız, size, hem ceza verdirmem, hem de mapusanede sultanlar gibi rahat ettiririm," dediğini öne sürüyorlardı. Bütün bunların hiçbirinden fayda çıkmadı. Ve sonunda, ölüm çanlarının çaldığı o müthiş an gelip çattı.

Yargıtay'dan sonra Meclis'in, Cumhurbaşkanı'nın onayından geçen mahkûmiyet karan, *Resmi Gazete*'de yayınlanmış, sıra cezaların infazına gelmişti.

Asılacak hükümlüleri, gece yarısı genel koğuştaki hükümlülerin arasından alıp götürmek olağan değildi. Çünkü zaten böyle bir sonucu bekleyen hükümlü, hiçbir umut kalmadığını görünce, her çılgınlığa baş vurabilirdi. Onun için, hükmün yerine getirilmesinden birkaç gün önce, asılacak hükümlünün yatağına ya bir bıçak saklanır, ya da biraz esrar bırakılarak arkasından çarçabuk bir arama yapılırdı. Mapusanede bulundurulması suç olan bu şeyler ele geçince, hükümlü ister istemez "inzibati ceza"ya çarptırılır ve tek kişi-

lik bir hücreye kapatılırdı. O, her ne kadar, "Vallahi haberim yok. Düşmanlarım bana kötülük etmek için bunu yapmışlar," derse de kimseye dinletemez, böylece bu mahanayla öteki hükümlülerin yanından ayrılmış olurdu. Sonra da bir gece yattığı hücreden alınarak ölüm ağacına götürülürdü.

Günlerden bir gün, bu uydurma usulle, Çoban Mustafa'nın yatağında bir şiş bulundu. Adamın yalvarıp yakarması fayda etmedi. Ceza hücresine kapatıldı. Bağlumlu'ya karşı da buna benzer bir mahana icat edildi. Ama Balcı bunları yutmadı. O, bu tertiplerin ne demeye geldiğini anlıyordu. Zaten haberini de almıştı. Ne olacaksa, o gece olacaktı.

Balcı Baba'yı, yattığı odadan alıp ceza hücresine kapamak için hiçbir mahanaya başvurulmadı. Öyle olsa da ağa hazırlanmıştı.

Koğuşların kapıları kapanıp akşamın karanlığı çökünce, adamlarını çağırdı. Hepsiyle helallaştı. Onlar da ölmeden teslim olmayacaklarına yemin ettiler. O zaman Balcı akşam namazına durdu. Ama secdeye kapanamıyordu. Gözleri kapının aralığında, kulakları ayak seslerinde idi. Namazın bu çeşidini şimdiye kadar hiç kılmamıştı. Beklemenin bu türlüsü gerçekten pek zordu. Ölüm o kadar fazla bir şey değildi. Zor olan, onun adım adım yaklaştığını, elle tutarcasına duymaktı.

Önündeki bakır sahan, birkaç nefes çektikten sonra söndürülmüş cigara izmaritleriyle doluydu. Ayak sesleri, gürültüler, koşuşmalar kesildi. Öteki hükümlüler uyumuş olmalılardı. Ama Balcı, üzerine çeki taşı gibi abanan kuşkuyu bir türlü silkip atamıyordu.

Bir aralık, kalın köstekli saatini çıkarıp baktı. Gece yarısını on dakika geçiyordu. İkide bir tayfasından biri kapının aralığından başını uzatıyor, "Nasılsın Babacığım?" diye

hatır soruyordu. Hiçbir zaman, hiçbir insanın, kesin ölümü bunca sonuçsuz bir inadın huysuzluğu içinde beklediği olmamıştır.

Ama onlar bekliyorlardı. Saat bir oldu. Yine ses sada yok. Balcı, kahvesini bardak bardak içiyordu. Bütün kulaklar kirişte idi. Saat biri on geçe, ayak sesleri duyuldu. İkinci münferidin büyük demir kapısındaki kilide giren anahtarın tıkırtısından sonra kocaman kol demiri, büyük bir gürültüyle açıldı. Balcı'nın nefesi durur gibi oldu. Adamlarından birisi, oda kapısının ardına girerek, kapıyı kendine siper etti. Ötekiler de dışarıda yaslanarak, eller cepte, gelenin kim olduğunu anlamaya çalışıyorlardı.

Demir kapı gıcırtılarla açıldı. Taş duvarlarla çerçevelenen gece karanlığında bir insan hayali belirdi. Bu, başgardiyandı. Başını uzatıp şöyle bir içeri baktıktan sonra geri çekildi.

Arkasından, oldukça şık giyinmiş, gençten bir adam, eşiği geçip içeri girdi:

– Balcı Baba'nın odası hangisi? diye sordu.

Bu sözleri odasından işiten Balcı bembeyaz kesildi. Elini yastığın altına uzatarak, pırıl pırıl bıçağını yakaladı:

– Bismillahirrahmanirrahim! diyerek oturduğu yerden ayağa kalktı.

Kapıdan içeri giren savcı idi. Ağır adımlarla ilerledi. Peşinden başgardiyanla, öteki gardiyanlar da geliyorlardı. Balcı'nın adamları, yavaş yavaş yeni gelenlerin çevresini kuşatmaya başladılar. Ama şu en önde yürüyen adamın yüzünde pek öyle kötü bir anlatım yoktu.

Balcı'nın oda kapısına gelince durdu. Ürkeklikle içeri baktı. Yüzü gülümsüyordu. Balcı, odanın köşesine çekilmiş, gözleri korkulacak kadar büyümüş, beklediği dramın en

korkunç saniyelerini yaşıyordu. Savcı, ellerini kapının kenarına dayadı:

– Merhaba Balcı Baba! dedi.

Öteki bembeyaz kesilmişti:

– Merhaba. Şöyle biraz uzakcana dur! diye karşılık verdi.

Savcı, gecenin bu saatindeki ziyaretinin, hem de bir niyete dayanan ziyaretinin Balcı'yı adamakıllı ürküttüğünü anlamıştı. Gülümseyerek odanın içine doğru iki adım attı. Ama Balcı'nın hali pek hoşuna gitmedi:

– Balcı Baba! dedi. Ben nöbetçi savcıyım. Pek üzüntülü görüyorum seni. Halbuki sana iyi bir haber vermeye gelmiştim.

– Sağ ol, emme sokulma. Fazla yanaşma.

Savcı olduğu yere mıhlanmıştı. Balcı, sağ kolunu arkasına almış, bıçağı da urbasının yenine gizlemişti. Yüzünün görünüşü, pek beğenilir gibi değildi.

Gece konuğu, karşısındakine daha çok güven vermek için gülümseyerek:

– Şöyle biraz oturmama izin verir misin? dedi.

– Otur ya. Uzakcana otur.

– Halbuki ben ne ummuştum biliyor musun? Senin ölüm cezanı Yargıtay otuz yıla çevirdi diye müjde verdiğim vakit, sen de keyfinden bana bir kahve ısmarlarsın diye düşünmüştüm.

– Eyvallah. Sağ ol kardeşlik. Uzak otur.

Balcı'ya hayatını bağışlayan bu kocaman müjde, onun üstünde hiçbir etki yapmadı. Bir kulağından girip, öbür kulağından çıktı. İnanmıyordu. İnanamazdı. Suç arkadaşlarının uydurma birer mahana ile götürülüp ayrı ayrı hücrelere kapatılmaları, sonra da baykuşların öttüğü bu saatte, savcının kalkıp bir ölüm cezası hükümlüsünün

odasına, kahve içmeye gelmesi her şeyi açıkça gösteriyordu. Mahkûmu tatlılıkla yola getirmenin, oyalamanın, aldatmanın, birtakım yolları, biçimleri vardı. Savcı da, Balcı gibi gözü pek bir mapusane kurdunu kıskıvrak bağlayabilmek için bu kurnazlığa baş vurmuş olabilirdi.

Balcı bunları düşünebildiği için, söylenenleri fazla umursamadı. Ama kendisine karşı düşmanca bir davranışa geçilmedikçe, o da saldırmayacaktı. Zaten kapının dışında bekleyen gardiyanlar da, Balcı'nın adamları tarafından kuşatıldıkları için, fazla bir tehlike yok demekti. Eğer ansızın, içeri dalıp üstüne atılacak olurlarsa, "Ya Allah!" deyip yaradana sığınacaktı.

Savcı, tüylü battaniye ile örtülü yatağın bir kenarına ilişerek:

– Gözün aydın dayı. diye tekrarladı. Görüyorsun, Allah'tan umut kesmemek lazımmış. Yarın, öbür gün de bir af çıkar. Torbanı, heybeni toplar, köyüne gidersin. Bu da olur inşallah. Haydi bakalım, sen şu kahveleri söyle. Ben az şekerli içerim.

Balcı'nın gözleri umutla parladı. Besbelli bu söylenenler doğruydu. Bu adam yalan söylemiyordu. Sesi, güven vericiydi. Kanun adına da olsa, konuşması aldatmak için değildi. İçten, yüze gülmeden uzak, erkekçe bir müjde.

Balcı'nın,

– Ülen Sülüman, diye seslenmesiyle odaya dört kişi daldı.

Ağa, duvardaki çiviye takılı kahve cezvesini göstererek:

– Müttei umum beye, çabucanak bir gayfe yapın! diye gürledi.

İçi biraz daha rahatlamıştı. Savcı, sözlerinin içtenliğine onu daha çok inandırmak için, durmadan gülüyor, konuşuyordu:

– Herkesin nasibi ne ise o olur ağam! Bak, arkadaşlarını kurtarmak kabil olmadı. Aman onlar, seninle beraber suç işledikleri için değil, Laz Rifat'ı taammüden öldürdükleri için cezalarını çekecekler.

Balcı'nın hâlâ elleri titriyor, yüreğini kaplayan inanamamazlık duygusu; ölümle yaşamın birleştiği bu çizgi üstünde kimi vakit şiddetleniyordu.

Savcı sözüne devamla:

– Artık üzülmen, tasalanman için hiçbir sebep kalmadı. Emin ol. dedi.

Balcı, korkulu bakışlarla onu süzüyor; ellerinin, yüzünün en küçük bir kıpırdanışını bile gözden kaçırmıyordu. İnanır gibi olmuştu ama, yine de temkini elden bırakmıyordu. "Ne olur, ne olmaz!" diyordu.

Çabucak kahveler geldi. Ama Balcı içmedi. Öteki de daha fazla odada kalmanın onu avutamayacağını anladığı için izin istedi. Dışarı çıktı. Gardiyanlar da arkasından yürüyorlardı. Kanlı bir boğuşmaya hazırlanmış olan öteki hükümlülerde, küçücük bir kımıldama yoktu. Hepsi donmuştu. Hele Balcı, ölümün yavaş yavaş, adım adım uzaklaştığını gördükçe; dünyaya yeniden gelir gibi, anlatılmaz bir mutluluğun sarasına yakalanmışçasına, titriyordu. Demek doğruydu. Anlaşılıyordu. Demir kapı gürültülerle kapandığı vakit, Balcı'nın oda kapısı hâlâ aralıktı. Kapının önünde duranlardan hiçbirinin içeri girmeye gücü yetmiyordu.

Balcı:

– Gapıyı örtseneyiniz ülen! diye çıkıştı. Sonra ellerini havaya kaldırdı. Gözlerini tavanda bir noktaya çiviledi. Öylece, kımıldamadan kaldı. Sanki taş kesilmişti.

Bir süre bekledi. Sonra o koskoca, o dev vücut, ağır ağır yatağın üzerine çöktü. Yüzünü yastığa kapadı. Anide boşanmış bir zemberek gibi omuzları sarsıla sarsıla hıçkırmaya başladı.

Ölümün soğuk rüzgârı gelmiş, okşamış gitmişti. Yılların yosun tutmuş acılarını, kuşkularını, korkulu düşlerini bir anda darmadağın edip uzaklaşmıştı.

Öte yandan, Çoban Mustafa ile Bağlumlu Ahmet, birkaç dakika sonraki sonlarından habersiz, taptaze umutların düşü içinde yaşıyorlardı. İlkin, Bağlumlu'nun hücresine birkaç candarma girdi. Daha yataktan doğrulmasına meydan verilmeden elleri kıskıvrak bağlandı. Uykudan korkuyla uyanmıştı ama, burnunun dibine kadar gelen gerçeği görünce fazla telâşlanmadı. Oysa, öbür hücrede yatan Çoban, ellerini arkadan kelepçeledikleri vakit, kendini yerlere atarak, bağırıp çağırmaya, ağlamaya başladı. Her şeyin faydasız olduğunu bildiği halde, direniyor, çırpınıyordu.

Mapusane yanındaki meydanda kurulmuş darağacına sürüklenerek götürüldü. Orada beyaz gömlek giydirildi. Gömleğin üstüne de iri harflerle hüküm özetinin yazıldığı kâğıt iğnelendi. Sehpa, çepçevre candarma kordonu altına alınmıştı. Darağacının yanı başında, savcı, candarma komutanı, ağır cezadan bir yargıç, mapusane müdürü, doktor ve öteki görevli memurlar yer almışlardı. Savcı hüküm özetini çabuk çabuk okudu. Bunu dinlerken Çoban Mustafa gözlerini yummuş, yarı ölü bir halde, kendi kollarından tutan candarmaların üstüne yığılmıştı. Son isteğini sordukları vakit,

– Son isteğim. Son isteğim! diye bir iki kere ağlayarak tekrarladı. Kabahatim yok. Allah rızası için yapmayın. Suçsuzum kardeşlerim. Kabahat Rifat'ta. Acıyın bana. Anama

acıyın. Yaşasın cumhuriyet. Mustafa Kemal Paşa. Beni aldattılar. Asıl suçlu Ahmet. diye söylendi.

Ama yalvarıp yakarmanın faydasız olduğunu anlar bir hali vardı. Yarı baygın bir halde iskemlenin üstüne çıkartıldı.

– Yapmayın Allah'ım! Yapmayın, ne olur! diye hâlâ yalvarıyordu. İlmiğin boynuna nasıl geçirildiğini, altından iskemlenin nasıl çekildiğini belki de fark etmedi. Birkaç dakika, aralıklı olarak debelendi. Sonra çırpınması biraz kesildi. Boynu, adamakıllı uzadı. Ayakları içeriye doğra döndü. Bir iki kez daha debelendikten sonra hareketsiz kaldı.

Bağlumlu Ahmet de ondan beş altı yüz metre uzakta, başka bir meydana götürülmüştü. O, Çoban kadar telaşlanmadı. Hatta bir bakıma, soğukkanlı davrandı denebilir. Yalnız onun ip üstünde çırpınarak can vermesi uzun sürdü.

Cesetler, sabahın erken saatlerine kadar ipte asılı kaldı.

İnsanlar, günün aydınlık saatinde o yoldan gelip geçmeye başladıkları vakit, mapusanenin dış avlusunda tavuklar gıdaklıyor, horozlar eşeleniyor, küçük mahalle çocukları da, Socony Vacum'un[9] çürümüş gaz tenekeleri üstünde dümbelek çalarak oyun oynuyorlardı.

Güneş, toprağı ısıtmaya başlamıştı.

9 Socony-Vacuum Oil Company, 1911'de kurulan, Mobil adlı motor yağı ve petrol şirketinin "Mobil"i marka olarak belirlemeden (1963) önceki yaygın adı.

Felsefi Cafer Baba

O gün hükümlüler, beşinci koğuşun bahçesinde, aralarına yeni katılan yaşlıca bir adamın etrafına çepeçevre toplanmışlar, gevezeliğe dalmışlardı.

Elli yaşlarında, nur yüzlü, konuşması tatlı bir kişiye benziyordu. Hali, biraz düşkünce idi. Cebindeki yirmi beşlik paketini çıkararak hepsine teker teker cigara dağıttı. Oysa mapusanede kimse kimseye cigaranın dumanını koklatmazdı. Besbelli daha alışkanlıkları öğrenecek vakti olmamıştı.

Çamur Şevket de kalabalığın arasına katıldı. Deminden beri konuşulanları bilmediği için merakla sordu:

– Geçmiş olsun beybaba! Yeni mi geldin?

– Yeni geldim efendim.

– Senin adın ne, ayıptır sorması?

– Cafer bendeniz.

– Ya suçun?

– Ben de bilmiyorum efendim. Bendenizi yargıcın karşısına çıkardılar. O da sorgu suale tenezzül buyurmadan beni tevkif etti.

– "Neden tevkif ediyorsun? Kabahatim ne?" demedin mi?

– Dedim. Dedim ama, onun söylediğinden de bir şey anlayamadım. Ben, sözüm ona, 2117 sayılı kanuna aykırı harekette bulunmuşum.

– Bu kanun nenin nesiymiş?

– Vallahi bendeniz de bilmiyorum efendim. Her şey meçhulüm.

– Sen ne iş yaparsın beybaba?

Adam elindeki yağlı fötr şapkasını, sinirli sinirli, biteviye çeviriyordu:

– Bendeniz ilim adamıyım, diye cevap verdi.

– Yani ilim mi bilirsin?

– Evet beyefendi.

– İyi ama ne ilmini bilirsin? Cıvalı zar kullanmanın ilmini bilir misin? Üç posta üst üste dübeş kondurabilir misin?

– Hayır, öyle değil efendim. Bilmem ki nasıl anlatayım? Yani memleketin iyiliği, yükselmesi, kalkınması için fikirlerim vardır!

– Memleketi kaldıracağına, şu mapusaneyi kaldırabilir misin, işte o zaman seni alnından öperim?

– Efendim, galiba arz edemedim. Bendeniz memlekete fikirlerimle hizmet ederim. Vatanımız için hayırlı, faydalı gördüklerimi söylerim.

Hırbo Niyazi lafa karıştı:

– Yani ne söylersin?

Adamın, çevresindekileri küçümseyen bir hali vardı. Dudaklarına, ister istemez bir gülümseme düştü:

– Anlatsam, bilmem kavrayabilecek misiniz?

– Sen bize bakma, biz kavrarız. Şimdiye kadar neler kavradığımızı bir bilsen.

– Arz edeyim efendim. Bugün, memleketin içinde bulunduğu zorlukları görüyorsunuz. Hayat pahalı. Her tarafta geçim sıkıntısı var. Siyasi hürriyet de tam manasıyla gerçekleşememiş. Geçen hafta başbakanla bu hususları Ankara Palas'ta görüşmek istiyordum. Mümkün olmadı:

– Sen başbakanı tanır mısın?

– Tanırım efendim.

– O da seni tanır mı?

– O beni nereden tanıyacak?

– Eee, sonra?

– Evet efendim, memleket bu durumda. Bendeniz memleketimi yükseltmek için, düşüncelerimi tespit ettim. Bir rapor hazırladım. Bu raporda, siyasi, iktisadi, ticari, edebi, zirai, felsefi, dini, ahlaki, kimyevi, sıhhi, merkezi, mali, bahri, fiziki, şifahi, uhrevi bütün meseleler büyük bir vukufla incelendikten sonra bir neticeye bağlanıyordu.

Çamur Şevket yanındakine fısıldadı:

– Herif, adam akıllı derin.

– Al benden de o kadar. Şu lügatlere baksana bir kere!

Adam ekledi:

– Efendim, bu maksatla, fikirlerimden memleket idaresinde faydalanılmasını ısrarla rica ettim. Kulak asılmadı. Nihayet iki gün önce Çankaya Köşkü'ne giderek, cumhurbaşkanımıza arz-ı hizmet etmeği düşündüm. Uzun boylu rica ve niyazlardan sonra kendilerine mülaki oldum. Beni dinlemek lütfunda bulundular. Ancak, düşüncelerimin tam manasıyla gerçekleşebilmesi için başbakanlık mevkiine getirilmemin şart olduğunu ileri sürdüm, cumhurbaşkanımız beni valiye havale ettiler. Dünden beri vali beyle beş altı defa temas ettim. Fakat kendisini bir türlü ikna edemedim.

– Sonra, tevkif meselesi nasıl oldu? Galiba valinin canına tak dedi?

– Zannetmem. Ama yolda yürürken yanıma iki sivil memur sokuldu. Beni ilkin polis karakoluna davet ettiler. Oradan da savcılığa götürdüler. Savcının gayretkeşliği üzerine, sorgu yargıcı bendenizi buraya yolladı.

– Bu işin içinde bir iş var beybaba. Sen besbelli doğrusunu anlatmıyorsun. Yolda, doğru dürüst giden adamı neden tevkif etsinler? Bak biz burada toplandık ama hepimizin işinde az çok bir bityeniği var.

Çamur Şevket atıldı:

– Beybaba, sen memleketi nasıl kaldıracakmışsın bakalım?

– Kaldırmak değil evlâdım. Kalkındırmak.

– İyi ya, anladık. Nasıl yapacaksın bu işi? Sen topu topu bir kişisin. Biz burada seksen kişi olduğumuz halde bir gardiyana boyun büküyoruz.

– Anlatayım mı bilmem ki? Mesela bakın memleketin koskoca bir vitamin davası vardır.

– Ne davası?

– Vitamin davası.

– Nasıl şeymiş o?

– Bu vatanda yaşayan 22 milyon insanız. Hangimiz tam vitamin alıyoruz. Halbuki bu memleket vitamin memleketidir. Vitamin demek, birçok gıdalarda bulunan ve vücudumuza çok faydalı olan bir madde demektir.

– Bu bitamin dediğin, öksürüğe iyi gelir mi?

– Hayır evladım, öyle değil. Vücut için lazım. Yani beslenmek için.

– Senin, aklından bir zorun var mı beybaba?

– Neden sordunuz efendim?

– Çünkü senin konuştuğun bu laflar, mapusanede konuşulmaz. Burada yirmi dört saatte bir kâse fasulye çorbası buldun mu, yiyip içip Allah'a dua edeceksin.

Pırpır Hamdi atıldı:

– Sen barbut bilir misin beybaba?

– O da nesi? Oyun mu?

– Oyunların sultanı. Paran varsa on dakkada öğretirim. Beraber oynarız.

– Para meselesi önemli değil. Ama öyle şeyler bilmem ben.

– Ne bilirsen söyle de ondan oynayalım. İstersen sana şuracıkta bir "üç kâğıt" açıvereyim?

– Onu da bilmem efendim.

– Nefes kullanır mısın?

– Yani esrar mı?

– Ya ne zannettin?

– Hayır evlâdım. Kullanmam.

– Sen de on para etmezmişsin be yahu. Ne diye yaşarsın anlamadım ki.

– Bendeniz ilmi, siyasi, içtimai, ahlaki, felsefi.

– Boş ver bu laflara anam babam. Bunlar senin karnını doyurmaz. Yakında duvar diplerinden sen de izmarit toplamaya başlarsın.

Adamın ürkek bir hali vardı. "Tanrım! nereye düştüm?" der gibi bir hal almıştı.

Koğuş penceresinin parmaklıkları ardında, ince sesli bir delikanlı, yanık bir türkü tutturmuştu:

Mapusane kapısı erken kitlenir
Kimi kumar oynar, kimi bitlenir

Adam büsbütün üzüntüye kaptırdı kendini. Çamur Şevket uzaktan beşinci koğuşa doğru gelen birini göstererek,

– Bak! dedi. Hayri Bey geliyor. Bu da mahkûm. 101 seneye mahkûm. Ama idarede memur gibi çalışır. Doğru adamdır. Üstelik bütün kanunları yutmuş. Hepsini ezbere bilir. Seni tevkif ettikleri kanunun numarasını demin söylüyordun. İstersen bir yol ona danışalım. Bilirse o bilir. Kaç numaralı kanunu diyordun?

– 2117 sayılı kanun efendim.

Hayri Bey yaklaşmıştı. Çamur Şevket ona doğru sokularak:

– Merhaba Hayri ağabey! dedi. Sen bilirsin. 2117 sayılı kanun ne kanunudur?

Hayri Bey şöyle bir başını kaşıdıktan sonra:

– Serserilerin toplanması hakkındaki kanun, diye karşılık verdi.

O zaman bir kahkahadır koptu. Deminden beri bir sürü lügat paralayarak kendisini müthiş bilgin gösteren adamın, kendileri gibi bir serseri olduğunu öğrenince belki de biraz rahatlamışlardı.

İhtiyar, iyice bozulmuştu. Yüzünü ekşitti. Ama ne çare, foyası bir kere meydana çıkmıştı.

Mapusaneye düşen herkese bir ad takmak olağandır. Ona da en güzel adı Pırpır Hamdi taktı:

Felsefi Cafer Baba.

Çatal Matal, Kaç Çatal

Mapusanenin en kumarbazlarından biri de Teneşir Memduh'tu. Biraz parasız kaldı mı, koğuşta cebi kâğıt para gören hükümlülerden bir ikisini ne yapıp yapıp kafese koyardı. Akşam kapılar kapandıktan sonra harbi zarla başlayan oyun, bir saat geçince çığırından çıkar, Teneşir Memduh, içinde zarları çalkaladığı yumruğunu pir aşkına bütün hızıyla göğsüne vurarak ve boğazından boğuk bir "hıh" sesi çıkararak dübeşi kondururdu. Çoğu zaman da cıvalı zar kullanırdı. Gözler kan çanağına döndüğü vakit zarlar da türlü küfürlerle yuvarlanır, giderdi.

Kumarın sonunda her daim Teneşir Memduh kârla kalkardı. Kazandığı parayı da esrarla rakıya yatırırdı. Candarmalardan Bico İbrahim adında bir kafa dengi bulmuştu. Bico iki akşamda bir, beşinci koğuşa bitişik gözetleme kulesinde, gece yarısından sonra saat iki ile dört arasında nöbet tutardı. Memduh'la aralarında bir de parola vardı. İlkin Bico kuleden, hafif hafif bir şarkıya başlar, tam ara nağmesine geldiği vakit aşağıdaki aptesane penceresinden Memduh iki kere kesik kesik öksürürdü. Bu, "Hepsi uykuda. Malı gönder" demekti.

O vakit Bico, gazete kâğıdına sardığı 185'lik rakıyı ince iple usul usul aşağıya sarkıtırdı. Teneşir Memduh, şişeyi ipin ucundan çabucak çıkarıp koynuna sokar, önceden hazırladığı beş lirayı, yine ipin ucuna bağlayarak, "çek" anlamına gelen ıslığı çalardı. Eğer başka siparişi varsa bunu da, bir daha sefere getirmesi için kâğıda yazıp ipe bağlardı. Böylece aralarında uzun zaman "mektup siparişi" usulü devam etti. İki taraf da, bu alışverişten daima hoşnut kaldı.

Memduh, Bico'nun getirdiği şişeyi, mutlaka aynı gecede içip bitirmek zorundaydı. Çünkü hiç beklenmeyen sabahlarda, daha koğuş kapıları açılmadan bir anda candarma baskını oluyor, koğuşların altı üstüne geliyordu.

Bıçak, şiş, ustura gibi ince uzun eşyayı gizlemek oldukça kolaydı. Ama içi rakı dolu şişeyi saklamak çok tehlikeliydi. Onun için en rahatı, şişeyi ele geçirir geçirmez rakıyı hemen mideye indirmekti.

O akşam yine Bico'nun nöbeti vardı. Üç tane yarım kiloluğun siparişi de iki gün önceden verilmişti. Memduh'la kafadarları, o gece herkes uyuduktan sonra, dört başı mamur bir çilingir sofrası kuracaklardı. Teneşir Memduh beş gün önce Arnavut Şaban'ı barbutta adamakıllı tırtıklamış, tam 137 lirasını almıştı. O geceki hovardalığının nedeni de buydu. Daha gündüzden iki demet kırmızı turp, 250 gram pastırma, 4 portakal, 50 kuruşluk tahan pekmez, bir kalıp beyaz peynir, yarım kilo patlıcan turşusu, 4 paket de Kulüp cigarası aldırmıştı.

"Helal olsun, diyordu. Cümle âlem pamuk döşekte ceviz kırarken, biz ne diye mapusaneyi kendimize zindan edelim, şu ölümlü dünyada?"

Gece parolalar verildi. Şişeler aşağı sarkıtıldı. Memduh'la kafadarları teker teker helaya gidip geliyorlar, sonra

da kimseye çaktırmadan çingene Mansur'un yatağının köşesinde toplanıyorlardı. Biraz sonra da şişelerin mantarları usulca çıkartıldı. Bardaklar, derin hazlar içinde havaya kaldırıldı: Keskin bir anason kokusu koğuşun içine yayılmaya başladı.

Barbutta epeyce para kaptıran Arnavut Şaban, birkaç gündür Memduh'un çevresinde dolaşarak onu tekrar kumara oturtmak istemiş, ama Memduh kazandığı paranın tadını çıkarmadan tekrar kumara oturmamaya karar vermişti. Şaban günlerden beri küplere biniyordu. O gece de bütün ısrarlarına rağmen Memduh'la oyun oynayamayınca, ona bu parayı rahat yedirmemeye karar vermişti. Gündüzden beri gizliden gizliye yapılan hazırlıkları kolluyor, işin içyüzünü anlamaya çalışıyordu. Bu yüzden, herkes uyuduğu halde Arnavut Şaban, başına çektiği yırtık battaniyesinin deliğinden, koğuşun içinde olup bitenleri kontrol ediyordu.

Burnuna keskin bir rakı kokusu gelince battaniyeyi biraz daha araladı. Çingene Mansur'un yattığı köşeyi seçmeye çalıştı. Karanlıkta üç dört gölge görüyordu. Aceleci el hareketleri, kımıldamalar, fısıltı halinde konuşmalar, Şaban'ın dikkatinden kaçmadı. Kokuyu da fark edince işi anladı. Memduh'un, kendisinden sızdırdığı paraları öteki Âdem Babalarla rakı sofrasında yemesi, nedense pek gücüne gitti. Yattığı yerden, usul usul başucundaki külot pantolonuna uzandı. Cebindeki küçük kopya kalemini aldı. Zımbalı defterinden usulca kopardığı kâğıda şu cümleyi yazdı:

"Memduh, dört kişi ile beraber rakı içiyor. Şimdi bastırırsanız yakalarsınız."

Sonra yatağında kımıldamadan bekledi. Gece devriyesi gardiyan sabaha doğru üç buçukta, çatıdaki saati kuracak,

sonra da dördüncü koğuşun saatine gitmek için beşinci koğuşun aptesane penceresinin önünden geçecekti. Tavanda ayak sesleri duyduğu zaman yerinden kalktı. Takunyalarını giymeden önce bir defa öksürdü. Sonra uzun donuyla, ensesini kaşıya kaşıya aptese kalktı. Kafadarların yanından geçerken hiç o tarafa bakmadı. Zaten onlar da Şaban'ın kalktığını görünce yatağın üstüne upuzun sinmişlerdi.

Aptesanenin penceresinde biraz bekledi. Sonra tam gardiyan geçerken kendini göstermeden, katladığı kâğıdı onun ayaklarının dibine atıverdi.

Gardiyan durdu. Pencereye baktı. Ama kimseyi göremedi. Eğilip kâğıdı aldı, uzaklaştı. Şaban da tekrar yatağına büzülerek sonucu bekledi.

Öteki kafadarlar, içki âleminin en tatlı yerine gelmişlerdi. Ama dışarıda birdenbire, bir şangırtıdır koptu. Büyük kapının kol demiri gürültüyle açıldı ve içeriye bir anda 8–10 candarma ile başgardiyan girdi.

Kafadarlar, daha yataklarına dağılmaya fırsat bulamadan başgardiyan o köşeye doğru seğirtti. Elindeki feneri karyolanın altına tuttu. Şişelerle mezeler sıra sıra dizilmişti. Zaten Memduh da adamakıllı sarhoştu.

Gürültünün üstüne öteki hükümlüler de uyandı. Başgardiyan onlara bir şey söylemeden, candarmalara döndü:

– Takın ellerine kelepçeyi. dedi.

Sonra da şişeler, tabaklar teker teker koğuşun dışına taşındı. Ayyaşların beşi de tekmeler, küfürler arasında dışarı çıkarıldı. Demir kapı tekrar gürültüyle kapandı.

Öteki hükümlüler hiçbir şey bilmiyorlardı. Uyku sersemliği içinde, herkes birbirinin yüzüne bakıyordu. Koğuşun ağası Balcı Baba da uyanmış, merakla gözlerini etrafta

dolaştırıyordu. Yalnız Arnavut Şaban battaniyesini iyice başına çekmiş, horlama numarası yapıyordu. Balcı, gök gürültüsüne benzer sesiyle,

– Ne oldu ülen! Söyleseneyniz! diye bağırdı.

Hiç kimse bir şey bilmiyordu. Biraz sonra da mapusanenin avlusundan çığlıklar gelmeye başladı. Memduh'la arkadaşlarını sopanın altına yatırmışlardı. Hepsinin vücudu pestile döndüğü halde, rakıyı içeri nasıl getirttiklerini söyletmek mümkün olmadı. Sabahleyin gözlüklü savcı geldi. Uzun boylu soruşturmalar, sıkıştırmalar yine bir sonuç vermedi. Memduh'la dört arkadaşını ceza münferidine kapadılar. Her gün iki posta olmak şartıyla, tam iki hafta durmadan dövdüler. Ama "Bico" lafını hükümlülerin ağzından bir türlü alamadılar. İşin sonunda, münferit cezası bitince koğuşa gönderildiler.

Balcı Baba, Memduh'la ötekilerin yaptığını hoş görmüyordu.

– Zıkkım için dürzüler. Mapusanenin şerefini bir paralık ettiniz. Kursağınızın tasasını biz mi çekeceğiz ülen? diye homurdanıyordu.

Suçlular tekrar koğuşa dönünce uzun uzadıya olayı soruşturdu. Memduh'la arkadaşlarını adamakıllı haşladı. Ama Balcı asıl başka bir noktanın üstünde duruyordu. Gece vakti yapılan baskının mutlaka bir muhbiri olmalıydı. Bu da herhalde kendi aralarındaydı. Balcı işte bunu bir türlü bağışlayamıyordu.

İki gün soruşturmadan sonra bir sabah uykudan kalkınca, kalın bir cigara sardı. Kahve fincanını dizinin üstüne alıp yanına öteki hükümlüleri topladı. Divan kurdu. Zaten ötekiler, ağalarının yanında el pençe dururlardı. Balcı, kahveden

gürültülü bir yudum çekti. Sonra karşıki ranzada çorabını yamayan Arnavut Şaban'a seslendi:

– Bozacının piçi! Şöyle sokul bakalım bizden yana. Azıcık halleşelim.

Şaban yerinden kalktı. Meraklı, tasalı, korkulu bir hali vardı. Ezilip büzülerek Balcı'nın yanına geldi.

Balcı Baba:

– Ne korkuyon? dedi. Sana bir şey mi ettik? İspiyonsun mu dedik? Ne var ki bunca ürkecek? Sokul, yanaş.

Şaban biraz daha yaklaştı. Ama elleri, dudakları titriyordu. Balcı daha yumuşak bir sesle ekledi:

– Buraya bak Arnavud'un oğlu! Bu mapusanede gumar oynanır. Bu mapusanede esrar içilir. Bu mapusanede ırza geçilir. Bu mapusanede adam vurulur. Bu mapusanede hırsızlığın envayı çeşidi olur. Bu mapusanede gaba etini, bibuçuk gaymeye mezada gosan gene olur. İlla velakin bu mapusanede ispiyonluk olmaaaaz! Biz namertliğin çeşidine gatlanırız. Emme ispiyon gısmına ekmek yedirmeyiz.

Balcı burnundan soluyordu. Ötekilerin başları da önlerine düşmüştü. Kahvesinden bir yudum daha çekti. Arnavut Şaban tek kelime söyleyemiyordu. Rakı içtikleri için dayak yiyenler de, Balcı'nın iki yanında, davacı yerinde duruyorlardı.

Balcı, çubuğundan derin bir nefes çekti:

– İkindi namazına gadar sana müsaade. Müdafaanı hazır et. Diycan lafı toparla. Garşıma gel. Son sözünü söyle. Garar vericam. Hadi defol, namussuzun toz pembesi. Baldırı bir mecit etmez it.

Arnavut Şaban bütün gün yatağından dışarı çıkmadı. Ceketini başına sardı. Durmadan tasalandı. Kendini nasıl savunacağını bilmiyordu. Çünkü Balcı işin içyüzünü öğrenmiş,

haberi yerinden almıştı. O, bir işe, inançlı olmadıktan sonra kimseye çamur sürmek istemezdi. Arnavut Şaban'ı da ancak bundan sonra töhmetli görmüştü.

Balcı ikindi namazını kılıp da, köşesine kurulduğu zaman Şaban'a haber geldi. Divan tekrar kurulmuştu. Herkes de sonucu merakla bekliyordu.

Balcı, karşısına gelen Şaban'a, Yezit Hamza'nın yemek masası niyetine kullandığı portakal sandığını işaret ederek,

– Yerleş şuracığa! dedi.

Arnavut, korka korka sokuldu. Sandığın kenarına ilişti. Başı hâlâ öne düşüktü. Bu bir çeşit suçu yüklenme anlamına geliyordu. Balcı bir eline uzun, iri taneli kehribar tespihini almıştı. Öteki elinde, gümüş ağızlığını tutuyor, ikide bir, sigarasından bir nefes çekiyordu. Üst üste birkaç sefer öksürüp boğazındaki gıcığı temizledikten sonra:

– Beri bak, Arnavud'un oğlu, dedi. Sen gumarda gaç para gaybettin?

– Ben kumar oynamadım babacığım.

– Yok yani, ağnamadın. Hani Teneşir Memduh ilen gumar oynadığınız geceyi diyorum.

Şaban hatırlamış gibi numara yaparak:

– Ha, o gece mi? dedi. 137 lira babacığım.

– Pekâlâ, efendiceğizime söyliyeyim. Bu parayı nirden buldun?

Şaban, buna cevap veremedi:

– Söylesene ülen! Nirden buldun? Gaynatan öküzünü mü satıp gönderdi?

– Yok babacığım.

– Ya nirden buldun?

– Benim biraz param vardı zaten.

– Ülen, senin nirden paran vardı? Bir ay öncesinden takunyan yoğudu ülen!

– Babacığım, bende para vardı ama, göstermiyordum.

– Ha! Dimek gostetmiyodun. Bak şuna maşşallah. Gostetmiyormuş. Ağnaşılan doğrusunu dimiycan. Pekâlâ efendiceğizime söyleyim. Sana başka bir laf sorcem. Bu Teneşir Memduh'u gıyasıya dövdüler. O bağırırkene sen de duydun mutlaka. Senin gablinde bi cızlama oldu mu, olmadı mı? Bana doğrusunu di.

Arnavut Şaban usul usul konuşuyordu:

– Oldu, diye karşılık verdi.

O zaman Balcı birdenbire gürledi:

– Ülen namussuzun, gahpenin alafırangası. Ülen anasını yassı ezanından sonra dere boyunda gördüğüm! Bana doğruyu ağnat. 137'nin tadı mı gozel, yoğsa gablinin cızlaması mı gıyak?

Arnavut Şaban, yadsımanın fayda vermeyeceğini anlar bir hal takınmıştı. Yutkundu. Balcı'nın yanında oturanların duymasını istemediği için, sesini daha çok alçattı:

– Babacığım. İnsan kısmı hatasız olmuyor, dedi. Bir cahillik ettik bir kere. Artık bunu sen bağışlayacaksın. Sen hepimizin babasısın. Kusurlarımızı affetmelisin. Ama bir daha yaparsam, gelip kendi elimle buynumu sana veririm.

– Mahkemen bitti, dedi. Hadi git, yerine zıbar. Üst tarafı Allah'ın işi.

Şaban bir şey demeden, doğru yatağına gitti. Balcı'nın çevresindekiler de artık bu işin üstünde konuşmayı gereksiz buldular. Birer ikişer dağıldılar.

Böylece olay da unutulup gitti. Yahut öyle sanıldı.

Aradan aylar geçmişti. Hükümlüler bir gün koğuşun bahçesinde "çatal matal" oynuyorlardı. Hepsi de son derece

neşeliydi. Balcı, zerdalinin dibine kilimini sermiş çaydanlığı da önüne almış, onların oyunlarını seyrediyordu.

Pırpır Hamdi gerilip gerilip uzaktan koşuyor, eğilmiş hükümlülerin üstünden aşarak bir tanesinin sırtına oturuyor, sonra başını havaya doğru kaldırarak, oyunun tekerlemesine başlıyordu:

Çan çan çanani
Pan pan panani
Bizim köyün imamı
Alttan verir samanı
Üstten çıkar dumanı
Çataaal matal
Kaç çatal?

Alttaki boğuk boğuk cevap veriyordu:

– Üç çatal.

– Üsküdar vapuru aktarmasız gider. Fasulyanın suyunu iç, yat aşağı Lüfer Mehmet!

Sonra aynı terane gene başlıyor, altta yatan Lüfer Mehmet'in tayfası, ebe olmaktan bir türlü kurtulamıyordu. Bir aralık oyun iyiden iyiye kızıştı. Hele Balcı, Lüfer Mehmet'le beraber aşağı yatan Sıska Hidayet'in ıkınıp sıkınmasına gülmekten bayılıyordu.

Oyuncuların çevresinde elli, altmış kişi de seyirci olarak toplanmıştı. Yerde yatanların sırtına yumruklar indikçe, kahkahalar koğuşun bahçesini çın çın öttürüyordu.

Bir aralık Lüfer Mehmet'in tayfası alttan kurtuldu. Bu sefer ebe olma sırası Pırpır Hamdi ile arkadaşlarına gelmişti. Onlar alta yattılar.

Lüfer Mehmet'in öfkeyle gerinerek Pırpır Hamdi'nin sırtına çökmesi, Balcı'yı kahkahadan kırıp geçiriyordu. Arnavut Şaban da Pırpır Hamdi'nin tayfasına dahildi. O da alta yatmıştı. Şaban ikide bir başını kaldırarak karşı duruyor, mızıklanıyordu:

– Bana bakın çocuklar. Kuyruksokumuyla insanın beline vurmak yok. Can yakanın, ben de canını yakarım ha!.

– Yat aşağı ulan, yat! Senden başka dır dır eden var mı? Çekmeyeceğin arabaya öküz olma.

Oyun tekrar kızışmıştı. Lüfer Mehmet yutturmalara başlayınca, hükümlülerin keyfi de daha çok arttı. Balcı, çayın birini bitirmeden ötekini dolduruyordu.

Oyunun en civcivli yerinde, gülüşüp bağrışmalar ortalığı çınlatırken birdenbire boğuk, acı bir çığlık duyuldu. Arkasından Arnavut Şaban:

– Ah anacığım, yandım. diyerek yere yuvarlandı.

Birdenbire herkes şaşırdı. Balcı bile gözlerini adamakıllı açmış, ne olduğunu anlamaya çalışıyordu. Oyun yeri bir anda karmakarışık oldu. Şaban yüzükoyun kapaklanmış, yerde kıvır kıvır kıvranıyordu. Karın boşluğuna yan taraftan saplanmış bir bıçağın yalnız sapı meydanda kalmıştı. Kuru toprağın üstüne oluk gibi kan boşanmaya başladı. Şaban da inleyerek, debelendi, çırpındı. Hükümlülerden biri büyük bir telâşla kapıya doğru koştu:

– Gardiyan, yetiş, gardiyan! diye avaz avaz bağırmaya başladı.

Ötekiler Şaban'ın üstüne eğildiler. Ama hiçbiri, onun karnına daldırılmış bıçağı çekip çıkarmaya cesaret edemedi.

Balcı, yerinden bile kımıldamadı ama ne de olsa heyecanlandı. Şaban'ı yerden kaldırmak istediler. Ama o,

çırpınıyor, kendisini tutmalarına, yardım etmelerine meydan vermiyordu.

Neden sonra Yaşar gardiyan koşup geldi. Bıçağı, sapından yakalayarak çekip çıkardı. Sonra meydancı Mehmet'e seslendi:

– Çabuk ulan bir örtü getirin, herifi götürelim. Çabuk, haydi çabuk.

Koşuştular. Lüfer Mehmet Şaban'ı koltuklarından yakaladı. Gardiyan ayaklarından tuttu. Battaniyenin içine uzattı. Sonra arkadaşları da örtüyü uçlarından tutarak, Arnavut Şaban'ı koğuşun dışına çıkardılar.

Çok geçmedi. Müdür, yanında başgardiyan ve 8–10 candarma ile beraber olay yerine geldi. Birbirinin yüzüne şaşkın şaşkın bakan hükümlülerden yirmi beş tanesini kelepçeletti. Hepsini müdüriyete, sorguya götürdü. Akşam, kapılar kapanacağına yakın. Savcı yardımcısıyla Adalet Doktoru da çıkageldi. Şaban'ın yuvarlandığı yer, topraktaki kan pıhtılarının çevresi tebeşirle çizildi. Ölçülüp biçildi. Otuz beş hükümlünün ifadesi alındı. Başta Teneşir Memduh olmak üzere Arnavut'un bütün düşmanları sopanın altına yatırıldı. Ama bıçağın sahibini bulabilmek bir türlü kabil olmadı.

Ertesi gün, Şaban'ın hastaneden ölüm haberi geldi. Buna belki hükümlülerin birçoğu üzüldü. Hatta Balcı bile efkârlandı. Ama ispiyonculuğun bağışlanır bir suç olmadığını bildiği için efkârını, çabuk dağıttı.

Ondan sonra mapusanede gündelik hayat tekrar başladı. Gene türküler söylendi. Gene oyunlar oynandı. Gene esrar içildi. Ama Balcı'nın yatıp kalktığı koğuşta, ispiyonculuk da, bir daha başkaldıramadı.

Dile Gelen Duvarlar

Mapusaneye ilk düşenler, doğrudan doğruya öteki hükümlülerin yattığı genel koğuşlara giremezler. "Tecrit" denilen karantina odasında en azından üç gün kalmak zorundalar. Bu da dışarıdan gelenlerin içeriye hastalık bulaştırmaması, bit getirmemesi için. Ama tecrit, öyle pis, öyle berbat bir yer ki dışarıdan temiz gelen birçok kimselerin orada bitlenip bu biti koğuşlara taşıdıkları oluyor. Tecrit odasında bazen otuz kişinin üst üste yattığı vardır.

Kısa bir süre için bile olsa, bu odada yaşama zorunda kalanlar, duvarlara imza ve tarih atmayı âdet etmişler. Bu iş bir gelenek halini almış. Bu yüzden insan boyunun ulaştığı hizaya kadar tekmil duvarlar, alacalı bulacalı resimlerle, yazılarla dolu.

Bir gün mapusaneye çıtkırıldım bir doktor düşmüştü. Gece, lacivert tüylü paltosunu yatak, Habig şapkasını da yastık yapıp keşlerin arasına şöyle bir uzandı. Aptesaneden taşan kükürtlü hidrojen kokusu, ayak kokularına karışınca, Birinci Dünya Savaşı'nda Batı kesiminde kullanılan zehirli gazlar kadar zararlı bir karışım halinde ciğerlerine

doluyordu. Doktorcuk, kırmızı ipek eşarbını da burnuna tıkadığı halde gözüne bir türlü uyku girmiyordu. Yanı başında kuru tahtanın üstüne kıvrılıp yatan Kalaycı Beşir'den karnına bir tekme yiyince adamakıllı sinirlendi. Kalkıp bir cigara yaktı.

Duvarlar, Kırşehir halısının motifleri gibi, tahtakurusu ezikleriyle süslenmişti. Doktor Süreyya'nın bakışlarına duvarda bir tabanca resmi takıldı. Merak edip kalktı. Ötekileri uyandırmamak için ayaklarının ucuna basa basa yürüdü. Resim, beceriksiz bir elden çıkmıştı. Bununla beraber altındaki yazıyı okumadan da tabanca olduğu anlaşılabiliyordu. Doktor Süreyya bunu uzun uzadıya süzdükten sonra altını okudu:

"Martın 22'sinde mapusaneden çıkar çıkmaz kebapçı Rüstem'i cehenneme yollayacak tabancanın resmidir."

(Gençliğine yazık olan Evliya Necmi)

Doktor, kendi kendine gülümsedi:

– Gerçekten, yazık olmuş Evliya'ya! diye mırıldandı.

Biraz daha sağda başka yazılar da vardı. Gözlerini kırpıştırarak onları da okumaya çalıştı:

"Aldırma be kalender, bu da geçer."

Boyalı kalemle yazılmış bu satırın altını, başka bir kalenderin çivi ile yazdığı mısra tamamlıyordu:

"Geçer ama, deler de geçer."

Doktor gülümsedi. Bu mapusane duvarlarında büyük gerçeklerin saklı olduğunu anlıyordu. Biraz daha yukarıda, resimli bulmacaya benzer bir şey vardı. Onu da çözmeye çalıştı. Bir çift kadın dudağı, bir bıçak resmi, üç bacaklı bir de sehpa çizilmişti. Kadın dudağının altında: "İzmirli Şaziye'yi çılgın gibi sevdi", bıçağın altında: "Sevdası uğruna katil oldu", sehpanın altında da: "Galiba asacaklar" diye yazılı idi. İmzasını "Yedibela Tevfik" diye atmıştı.

Doktor, Tevfik'i tanımadan, kadını neden öldürdüğünü bilmeden ona acıdı.

Bu duvarlarda, günah işlemişlerin iç dünyası şekilleniyordu. Birçok insanlar için var olan hayat felsefesinin gerçekleri; sade, rasgele çizgilerle, kelimelerle ortaya konuyordu. Merakı büsbütün arttı. Önündeki beyaz panoda başka "hikmetler" aramaya koyuldu. Aşağı taraflarda, duvarın yere yakın bölümünde, enikonu düzgün bir el yazısına rastladı:

"Krallar aptallık yaptıkları zaman, dayağı daima Yunanlılar yer."
(Felsefeci Mümtaz)

Kendini tutamadı. Gülmeye başladı. Demek "Horas" mapusaneye kadar girmişti. Biraz sağda yine aynı el yazısı, başka satırlar karalamıştı:

"Eğer yapmak, yapılması gereken şeyleri bilmek kadar kolay olsaydı; küçük mabetler büyük kiliselere, fakir köylü kulübeleri de prens şatolarına dönerdi."
(Felsefeci Mümtaz)

Doktor, bu satırları yazanın, Şekspir'i ezbere bilecek kadar okumuş olduğunu anladı. Buraya düşenlerin hepsi de madrabaz olamazdı elbet. Kafalı insanların da mapusa girebileceklerini düşünerek biraz avundu. Ama buraya düştükten sonra insana Şekspir'den bir fayda gelebileceğini bir türlü aklı kesmedi.

Tahtalar üstünde yatanlardan Torpil Hidayet şöyle bir doğruldu. Uyku sersemi başucuna dikilen doktoru görünce adamakıllı ürktü:

– Bana bak ahretlik, dedi. Devriye misin, doktor musun, ne nane şekerisin? Ne diye geziyorsun yatanların arasında? Git köşene zıbar. Takarım parmaklarımı, alırım barsaklarını.

Doktor sesini çıkaramadı. Yerine gidip kıvrıldı. Ama sabaha kadar gözüne uyku girmedi.

Bu duvarlar, bu içinde bin bir hayat gerçeğinin destanları yazılı duvarlar onu, enikonu sarmıştı. Sabahleyin ötekiler uyanıp da bitlerini ayıklamaya başladıkları zaman, doktor, tahtakurusu eziklerinin arasında yeni bir dünya daha ortaya çıkardı. Akıllının biri soru kondurmuştu:

"Karı kısmına güven olur mu?"

Bunun altı, o kadar çok insan tarafından cevaplandırılmıştı ki, yazılanlar koca duvarı yukarıdan aşağıya kadar kaplıyordu. Doktor rasgele okumaya başladı:

"Karının iyisi de olur, kötüsü de. İyisi insana rahat ettirir. Kötüsü de tövbe. Ama hepsinin eninde sonunda buluşacakları yer cehennemdir."

(Şerif Alyanak)

"Karı dediğin iyidir canım!"

(Şakir Kaplan)

"Kadın insana yaşamanın tadını verir. Hepsine evvelallah gözü kapalı güvenirim."

(İsmet Kocayürek)

İsmet'e verilen cevap pek hoş:

"Kusura bakma arkadaş. Boynuzlunun birine benziyorsun. Sen bu gidişle."

(Yazının alt yanı pek okunmuyordu.)

Başka bir karşılık:

"Ulan, karı da neymiş be? Adam mı imiş?"

(Mevlütoğlu Süleyman Şahin)

"Yuh eşşoğlu eşşek. Hiç mi medeniyet görmedin? Sen gel de bizim evkaf müdürünün baldızını gör. O yumuk yumuk eller, o kiraz misali dudaklar, o gül pembesi yanaklar. Tam ağzıma layık. Ama sen hoşaftan ne anlarsın?"

(Kâzım Tutkun)

"Bana bak hemşerim. Bir de benim boşadığım Fazilet'i görsen, tövbe edersin. Cadaloz, zebani, acuze. Böyle faziletin darısı düşman başına."

(Mustafa Yılgın)

Başka bir karşılık daha:

"Aman Allah'ım! Yukarıdakileri yazanların topu enayi imiş. Yüzde yedi faizli istikraz tahvilleri dururken karı alanın aklına şaşarım."

(Salamon Tokgöz)

Başka bir istek:

"Kim isterse benim karı ile değişirim. Kuzu gibi bir hatun. Kocasının etlisine sütlüsüne karışmaz. Yalnız biraz ağzı kokar. Biraz şaşıdır. Biraz peltek konuşur. Biraz topallar. Biraz da burnunu karıştırır. Başka kusuru yok."

(Benzinci Reşat)

Daha buna benzer nice yazılar vardı. Doktor, kimsenin kendisini gözetlemediğine inanç getirince, cebinden kalemini çıkarıp şunları ekledi:

"Yukarıki satırları yazanların, Türk Ceza Kanunu'nun 46'ncı maddesi gereğince akli durumları bakımından ceza ehliyetini haiz bulunmadıklarını bildirir rapordur."

Dişçi Salâhattin

Mapusaneye düşen insanlar iki türlü olur. Birincisi acemiler, ikincisi gedikliler. Acemiler, ilk kez böyle bir yere girdikleri için, ilk günlerde zorluk çekerler. Oradaki yabancı hayat karşısında üzüntü, ürkeklik duyarlar. Çevreye kolay kolay alışamazlar.

Gedikliler, böyle şeylere pabuç bırakmayan takımındandır. İçeri düştükten on dakika sonra türküye başlarlar, akşama kumara otururlar, ertesi gün kavgaya katılırlar, bir hafta sonra da kabadayı kesilirler.

Bu ikinciler, daha ziyade sabıkalılardır. Çoğu da hırsızlarla yankesicilerdir. Ama bunların iyi tarafları da vardır. Sözgelişi evlere gece girmeye alışanlar, gündüz iş görmezler. Dükkân soyanlar, evlere girmezler. Otellerden battaniye, ayna, havlu çalanlar, başka türlü çalışamazlar. Otobüslerde cüzdan çarpanlar, sokakta bu işi yapmazlar. Zarfçılar, "üç kâğıtçılık" etmezler. Manitacılar, hırsızlığa yanaşmazlar. Hepsinin kendine göre bir biçimi bir çalışma metodu vardır. Yakalanmaları da sırf bu yüzden kolaylaşır.

Bunlardan Salâhattin adında biri, nasılsa polise paçasını kaptırmış, kodese düşmüştü. Ama 15–20 defa girip çıkmışlığı olduğu için, içeridekilerin çoğu onu tanıyordu.

Delikanlı:

– On altı yıldır bu kapıya hizmet ederim, haksızlığın bu türlüsünü görmedim, diye yanındakilere dert yanıyordu.

Gençten bir adamdı. İri, kanlı gözleri; kocaman, fırlak dişleri vardı. Boynunun iki yanı, yara bere içindeydi.

– Ne oldu Allah aşkına? Anlatsana! diye boyuna tartaklıyorlardı.

– Yahu! dedi. Anlatacak bir şey yok ki. Acemin kahvesinde pastıraya oturmuştuk. Bir de baktım ki sarılmışız. En sonunda keyfe mayeşa yakalayıp bizi buraya getirdiler. Sözüm ona, enayinin birine 180 papele çimendifer marka bir saat sokmuşuz.

– İkrar ettin mi bari?

– Sen ol da etme. Bilmez gibi söylüyorsun. İkrar etmeden polis adamı bırakır mı? Polis demişler buna be!

Hırbo Niyazi atıldı:

– Saati alan andavallı seni mi gösterdi?

– Herif saati bırakıp Kemah'a gitmiş. İşin yoksa burada üç ay istavroz çıkar.

– Yapmazsın be Salâhattin. Bu iş senin işin değil.

– Değil ama kime dinletirsin be birader? Kumsere sabıkalarımı saydım, döktüm. "Benim zanaatım bu değil," dedim, "her işçinin kendine göre bir şerefi vardır," dedim, anlatamadım.

Hırbo Niyazi ona hak verdi:

– Doğru. Bence bu iş, Altıparmak Mehmet'in marifeti. Senin dişçi olduğunu kumser bilmeyip kim bilecek?

– Anam babam, benim de aklım ermedi.

Polise söğme suçundan mapusaneye bir kez düşen berber Yahya da, konuşulanları merakla dinliyordu. "Galiba bu işte bir haksızlık var" diye düşündü. Salâhattin'e sokularak:

– Sen dişçi misin? diye sordu.

– Dişçiyim ya!

Berber, bu yeni ziyaretçinin kılık kıyafetini pek beğenememişti. Onun çapulcu halini yukarıdan aşağı bir daha süzdükten sonra,

– Ne, dişçisi? diye sordu.

Öteki, onun kalın kafalılığına içerlemiş gibi:

– Basbayağı dişçi be! dedi.

– Yani muayenehanen filan var mı?

Canı bu kadar sıkıldığı halde Salâhattin gülmesini tutamadı:

– Öyle değil be kardeşim. Benim zanaatım diş sökmektir. Yani senin anlayacağın ölü dişi sökerim.

Berber Yahya adamakıllı afalladı:

– Ölmüş adamın dişlerini ha?

– Sen de pek hanım evladı imişsin be! Efkârlanacak bir şey mi bu sanki?

– Peki, ölüyü nerede bulursun?

– Mezarlıkta çoooook. Altın dişli biri öldü mü, bana haber gelir zaten.

– Sonra?

– Sonra mezarlığa gider, orada işimi görürüm.

– Nasıl yaparsın bunu?

– Sen de amma ahret suali sorarmışsın be. Azrail'in bacanağı mısın nesin? Senin anlayacağın kimse görmeden mezarlığa girerim. Hangi mezarı açacaksam onu gündüzden

bellemişimdir zaten. Sürüne sürüne kabre sokulurum. Bizim küçük çapayı ceketin altından çıkarırım. Başucundan kazmaya başlarım. İyice kazdıktan sonra herifin kafasını yakalarım. Şöyle bir çektim mi, o zaten kendiliğinden gelir. Herifi mezarın içinde oturttun mu, işin oldu demektir. Ama kulağında kalsın. Açacağın mezar en azından bir haftalık olmalı. Bir haftadan önce, dişler gevşemez. Herifi oturttun değil mi? Bir elini ağzına dayarsın. Öteki elini yumruk yapıp ölünün ensesine bir tane kondurdun mu, herifin dişleri sakız leblebisi gibi avucuna dökülür. Ama bazı ölü vardır, inatçıdır. Kolay kolay ağzını açmaz. Nuh der, peygamber demez. O zaman herifi avurtlarından sıkarsın. Ağzı, yavru kuşun ağzı gibi açılır. Öteki elini içeri sokarsın. Alacağını aldıktan sonra yatırır, mezarı tekrar örtersin. Bazen de herifin yanakları sertliğini kaybetmez. O zaman elini ağzına sokarken temkinli olman lazım. Bir gece sarraf Kirkor, benim parmaklarımı öyle bir kapmıştı ki, elimi kurtarıncaya kadar akla karayı seçtim. Herifin burnunun orta yerine, yaradana sığınıp iki tane kondurmamla, ağzını öyle bir açış açtı ki sen bile şaşarsın. Herifin çenelerini darmaduman ettim.

Berber Yahya, dişçiyi alık alık dinliyordu.

– Bahtına, hiç altın diş çıkmazsa ne yaparsın? diye sordu.

– Çıkmaz olur mu be yahu? Benim zanaatım bu. Boş mezarı açacak kadar enayi değiliz ya. Nereden ne çıkacağını elbet biliriz. Zaten benim defterden biri ölünce, bana hemen haber gelir.

Berber Yahya, büsbütün afallamıştı:

– Defter de nenin nesi? diye sordu.

O vakit Salâhattin, cebinden küçük bir not defteri çıkardı. Yapraklarını karıştırırken bir yandan da anlatıyordu:

– Allah herkesin rızkı için bir yol göstermiş. Kimse kimseyi ayıplamamalı. Bizim rızkımız da bu. Ben ilkin, her konuştuğum adamın ağzını bir kolaçan ederim. Onu güldürmek için hokkabazlığın envaini yaparım. Bir defa benim deftere geçinceye kadar. Ondan sonra da ölmesini beklerim. Ama bazıları da inat eder, gebermez. Köpoğlu, dünyaya temel çakacak sanırsın. Bak istersen, eş dost arasında kimin nesi varsa sana söyleyivereyim.

Elindeki defterin bir yaprağını açıp okumaya başladı:

– Meşrutiyet Caddesi'nde sütçü Niko: Üst çenede iki, alt çenede dört altın diş. Pazar başında helvacı Hacı Ramiz: Üst çenede altı, alt çenede iki diş. Hem bunlardan biri de platin. Aşağı yolda çorapçı Nalbantyan: Üstte dört, altta dört. Tavukçularda 17 numarada kasap Ali Rıza: Altta üç, üstte iki. Reşadiye Caddesi'nde gramofoncu Zülâl Efendi: Üstte beş, altta üç.

Salâhattin boyuna okuyordu. Defterin yaprakları yalnız adres ve sayıyla doluydu. Berber Yahya'nın eli ayağı titriyordu. İnsan denilen yaratığın bu türlüsünü de hiç görmemişti. Onu daha çok dinlemek bile zor geliyordu.

– Bir dakika müsaade eder misin? diyerek ayağa kalktı. Ama Salâhattin onu kolundan yakaladı:

– Ağzının içine bakmadan dünyada koyuvermem, dedi. Merak bu. Alışmış kudurmuştan beterdir. Deftere kaydedeceğim diye aklına bir şey gelmesin sakın.

Oysa, Yahya'nın çenelerini kımıldatacak gücü kalmamıştı. Kendi kendine düşünüyordu:

– Şimdiden sonra polis görünce karşıki kaldırıma geçmek lazım. Değil ki ona hakaret edip de mapusaneye düşmek.

Merhametten Maraz

Kaldırım işçisi Cömert Necmi, başını tecritanenin parmaklıkları arasına sıkıştırmış, pencerenin önündeki arkadaşlarına çıkışıyordu:

– Ulan siz kendi derdinize yanın. Mahkeme bana verse verse, altı ay verecek. Bir ay da sabıkadan takar, yedi ay. Ben yedi ayı latilokum gibi yerim. Ama siz bakalım; üç senenin, beş senenin altından nasıl kalkacaksınız?

Necmi en azından on beş sefer girip çıkmıştı. Ama bu seferki girişine kendisi bile içerliyordu:

– Bu enayiliği nasıl yaptım. Yarabbi? diye boyuna söyleniyordu.

Şimdi mapusanenin tecrit odasında, karantina süresinin dolmasını bekliyordu. Üç gün sonra koğuşa yerleşecekti. Arkadaşları, onun yeniden mapusa düştüğünü duyunca, son derece sevinmişler:

– Yaşa be hovarda oğlan! Mapusanenin sensiz tadı çıkmıyor. diye takılıyorlardı.

Eskilerden Kurt Müslim, tecritanenin penceresine sokuldu. Cömert Necmi'ye alengirli bir selam oturttuktan sonra:

– Gözün aydın ulan! dedi. Bu sefer mapusaneye, zenginin bollaştığı zamanda düştün. Dışarılarda ne var ne yok?

– Sağol ağabey. Dışarının işi bu sıralarda çok iyi. Caddelerde andavallıdan geçilmiyor. Namuslu çalışana, günde üç dört iş var. Hele otobüsler, hacıağa panayırı. Kime dokunsan boş çıkmıyor.

– Ulan, madem öyleydi de, uskumrunun yağlı zamanında neye mapusa girdin?

– Sorma be ağabey. Bir kaşkavallık ettim ki, değme keyfine. Bu eşek kafa adam olmaz.

– Aynasıza mı bindirdin?

– Dur sana söyleyim: Bilirsin ki ben, kaldırım kuşuyum. Sokakta iş görürüm. Ama akşam ezanında, otobüsler öyle oluyor ki, dayanamayıp dalıyorsun. Ben geçende öyle yaptım. Kalabalıkta bir ihtiyarı keriz ettim. Sol kolumla şöyle bir yokladım. Baktım cüzdan 250 dirhem çekiyor. Biraz daha sokuldum. İlkin paltonun, sonra ceketin düğmelerini hafiften okşadım. Yelek meydana çıkınca sol kulağını kaldırıp, attım jileti. Çarık, avucuma düştü. İhtiyar, otobüsün tavanındaki demire yapışmış, dünyasından vazgeçmişti. İlk durakta kendimi koyuverdim. Sokağa sapıp çarığı açtım. Çıka çıka otuz beş kâğıt çıkmaz mı? Oysa ki ben bu sefer, Adalet'e bir gerdaniye alırım diye hesap ediyordum. Cüzdanın içinde, senden benden başka her şey var. Asarı antika dükkânı gibi bir şey. Eşya piyangosu, gözlük bezi, ayakkabı ölçüsü, tebareke suresi, bir de misfak. Bir köşeden de 16 kuruşluk istida pulu ile sekiz on tane kartlıvizit çıktı. Adam Defterdarlık'ta memurmuş. Adresi de yazılı. Eh, ne yapacaksın? Kısmetimiz buymuş. Ama ihtiyara yazık olmasın diye, parayı aldıktan sonra cüzdanı götürüp köşe başındaki posta kutusuna atayım, dedim.

Aradan üç gün geçince, yine o ihtiyarı görmez miyim? Baktım, duraktan otobüse indi. Bu sefer belki biraz bir şeyler vardır diye yine sokuldum. Yeleğe kadar indim. Geçen seferki kesik yeri İngiliz ipiyle dikmişti. Ama bizim zanaatımıza, Amerikan cırcırı bile karşı gelemez. Onu nereden bilecek? Şöyle bir dokundum. Cüzdan bu sefer, kulağına kar suyu kaçmış torik balığı gibi yandan geldi. İhtiyara içimden, bir posta, "Eyvallah" dedikten sonra kirişi kırdım. Ama kör talih her yerde kendini belli edermiş. Bu sefer de yirmi iki buçuk papel çıktı. Bizim gibi doğru adamın hali başka oluyor. Yırt, cüzdanı at, değil mi? Yüreğimiz yufka. Yapamazsın ki. Yine posta kutusuna işi havale ettik.

Tecritanenin önüne, öteki hükümlüler de birikmişlerdi. Cömert Necmi'nin anlattıklarını merakla dinliyorlardı. Ama Kurt Müslim'in canı sıkılmıştı:

– Bırak artık şu adamın peşini be birader. Görüyorsun, bir şey çıkmıyor.

Sonra başını yana çevirdi:

– Ah, ah diye hayıflandı. Bizim zamanımızda hırsızlığın da bir namusu, bir şerefi vardı. Böyle adamların cüzdanındaki parayı almazdık, alamazdık. Elimiz varmazdı. Üstelik üç beş kuruş cep harçlığı koyup geri yollardık.

Necmi'ye döndü:

– Sonra ne yaptın? Doğrusunu anlat it oğlu it.

– Vallahi sorma ağabeyciğim, bir hafta sonra ihtiyarı yine görmez miyim? Hani içimden bir ses dedi ki: "Ulan Necmi! Gel bir erkeklik et. Dokunma şuna." Ama kör olası illet. Sıkıysa dokunma bakalım. Ben başka tarafa giderim, ayaklarım başka tarafa.

Hırbo Niyazi atıldı:

– Bırak ulan, namus kalmamış sizde be!

Necmi devam etti:

– Bir de baktım ki otobüste değil miyim? Nasıl geldim, ne zaman bindim, anlayamadım. Sol kolum yine şöyle bir yol kolaçan etti. Jileti çıkardım. Bu sefer daha yukarıdan vurdum. Cüzdanı kavradım. İşte o zaman asil vicdanım bana dedi ki: "Yapma. Yazıktır, günahtır." Geri vereyim mi, vermeyeyim mi? diye düşünüyordum. Tam o sırada ihtiyarın yanına bir ahbabı sokuldu. Onu selamlayarak:

– Allah ömürler versin beyefendi! Afiyettesiniz inşallah? dedi.

– Elhamdülillah. Siz nasılsınız Mesut Beyciğim?

– Teşekkürler ederim efendim. Cüzdan bulundu mu?

– Sormayın, bulundu. Köpoğlu herif paraları aldıktan sonra posta kutusuna götürüp atmış. Postaneden bendenize telefon ettiler. Gidip aldım. Ama o akşam hanımla aramızda epey dırdır ettik. Çocuklar biraz gülüştüler. Patırtıyı ucuz savuşturduk. "Neye polise haber vermiyorsun?" diye bana çıkışıyorlar efendim. Polis nereden tanıyacak onu, ben tanımadıktan sonra? Ama hınzır herif nasıl da haberim olmadan ustalıkla kesmiş. Vallahilazim insanın ruhu bile duymuyor.

– Vay yezit vaay. Vay kâfir vaaay.

– Sonrası var, a beyefendiciğim. Kesilen yeri bizim hanım enikonu sağlamcana dikti. Ben de cüzdancağızıma iyice göz kulak olmaya başladım. Daha bir hafta geçmeden bir akşam eve gelince ne göreyim? Bizim yelek yine pırasa gibi doğranmamış mı?

– Hay gözü kör olsun. Hay zıkkım yesin. Eee, sonra?

– Sonrası can sağlığı a efendim. Yine zılgıtı yedik. Hani alçak herifi bir yakalasam, ne yapacağımı ben bilirim.

Postaneden daireye yine bir telefon. Kalkıp gittim. Bu sefer oradaki bütün memurlar başıma toplanıp gülüşmeye başladılar. İnsan bir de mahcup oluyor ki. Cüzdanı teslim alıp süklüm püklüm eve geldim. Bu sefer bizim hanım, "Artık sana iki buçuk liradan fazla para yok. Hırsızlarla iyice haşır neşir oldun. Bir gün de elbiselerini soyacaklar. Eve donla geleceksin. Alimallah kapıyı açmam," diye ültimatomu dayadı. Düşündük taşındık. Bir çare bulduk. Şimdi cüzdanın ucuna bir pil bağladım. Üstüne de küçük bir zil taktım. Bizim cüzdan kımıldayınca çıngıraklar çalacak. Herifi şıp diye yakalayacağız.

– Vaay kör olası vaay. Vay namerdin evladı vaaay!

– Ya böyle beyefendiciğim. Domuz herifler bir kere dadandılar mı, insanın yakasını bırakmıyorlar.

– Şüphesiz efendim. Dikkatli olmak lazım.

– Artık gözümü fal taşı gibi açıyorum ama, giden gittikten sonra ne fayda?

Necmi'nin hikâyesini dinleyen Kurt Müslim iyice sabırsızlanmıştı:

– Sonra nasıl yakalandın ulan? diye sordu.

– Dur be kardeşim, anlatıyorum işte. İhtiyarla ahbabı, otobüste boyuna bizi kalaylıyorlardı. Bir aralık Mesut Bey, onu matrağa alır gibi dedi ki:

– Eee, beyefendi, halihazırda cüzdan ne tarafta bulunuyor. Sizde mi, hırsızda mı, yoksa postanede mi?

– Aman efendim, artık gözümüz açıldı. İnsan sarrafı olduk. Şimdiden sonra öyle serserilere cüzdan değil, zırnık bile koklatmam.

Cömert Necmi, hikâyesinin burasına gelince durdu. Arkadaşlarının yüzlerine teker teker baktı:

– Sen olsan bu laf karşısında patlar mısın, patlamaz mısın? İhtiyar, "zırnık koklatmam" dediği vakit cüzdan bizim cepte idi. Mübareğin alettirikli çıngırağı da işe yaramamıştı. Onun bu lafını duyunca dayanamadım. "Beybaba! dedim. Bir kere cebine bak da ondan sonra, laf et. Ne biçim insan sarrafı olmuşsun sen?" İhtiyar davranınca, yeleğin kesik yeri eline geldi. O vakit otobüste bir şamatadır koptu. Üstüme çullanıverdiler. Soluğu karakolda aldık.

Bu sonuç Kurt Müslim'in pek hoşuna gitti:

– Hak etmişsin ulan hergele! dedi.

Cömert Necmi, onun kendisiyle birlik olmamasına içerlemişti:

– Bırak be Müslim ağabey, dedi. Sen de Hilal-i Ahmer'e laf konuşurmuşsun. İyilik ettik diye mi böyle söylüyorsun? Zaten her daim kendi insaniyetimizin cezasını çekiyoruz. Ama Allah büyük. Haklıyı haksızı elbet görür.

Çivit, Çivit, Çivit.

O gün ikinci münferide; kısa, siyah sakallı, kafasında havlu sarılı orta yaşlı birini getirdiler. Suçunun cinsi ilkin belli olmayan adam, 7 numaralı odaya girdikten bir saat sonra tuhaf sesler çıkarmaya, duvarlara vurup kendi kendine konuşmaya başladı. Oda kapısı açık olduğu halde akşama kadar dışarı çıkmadı. Hükümlüler, kendi aralarına böyle tuhaf bir insanın katılmasını ilkin yadırgadılar. Ama herkes kendi havasında olduğu için yeni gelen fazla umursanmadı.

Gece olup da kapılar kapandığı vakit kara sakallı da sesini perde perde yükseltti.

Hükümlülerin yemekten sonra, elma kabuğu kaynatıp bunu bardaklarıyla yataklar üstünde çay niyetine içmeye başladıkları vakit, 11 numaralı odanın kapısı gürültüyle açıldı. Kara sakallı herif, kaşlarını adamakıllı çatmış, içeri girdi. Hiç kimsenin yüzüne bakmadan, gözlerini duvarda bir noktaya mıhlayıp gayet ağır bir sesle mırıldandı:

– Sabun, Sabun, Sabun
Soda, Soda, Soda
Çivit, Çivit, Çivit

Odada Balcı da vardı. Kaşlarını kaldırarak:

– Ne çividi ülen? dedi.

Öteki, hiç onun yüzüne bakmadan söyleniyordu:

– Bir entari, üç çekirdek
Sekiz nane, beş tekerlek
Hepsi, hepsi, hepsi, hepsi
Tabak, çanak, tava, tepsi

Balcı anladı. Başını sallayarak yanındakilere döndü:

– Goygoycu! dedi. Ülen Hüsen! Vir on guruş eline.

Balcı bozuk para taşımaktan hoşlanmadığı için bunları Hüseyin'e verirdi. Delikanlı yeleğinin iç cebinden aldığı on kuruşu sakallının avucuna bıraktı.

O, avucunu buna hazırlamış olmakla beraber sanki bir şeyin farkında değilmiş gibi söyleniyordu:

– Papatyanın çolağı
Candarmanın dolağı
Taşdelenin yalağı
Gardiyanın salağı

Balcı, "muhabbet"inin yarıda kesilmesine biraz içerlediği için, herife çıkıştı:

– Çık dışarı ülen! Git Yeni Cami şadırvanında beyit söyle. Donunun ağına deve dikeni düşesice!

Sakallı yine kendi kendine mırıldanarak dışarı çıktı. Bu sefer yanındaki oda kapısını paldır küldür açarak içeri daldı:

– Vallahi billahi ruhumda hicran, 9 daireli apartmanın üst katında 9 kulaklı eşeklerin hepinize güldüğü devrialem seyahatinde sakız gibi sular, Vefa'dan bozalar, sabıkalılara hindi suyu dağıtmak için peynir mayasına dua okuyan Urum kızları hep "Enginar, enginar, enginar" diye bağırıştılar. Ama biz bir satırda 380 kâfir kellesini uçurmuş insanlarız. Kurukahveci değirmeni sade size değil, bizim bacanaklarımıza da işler. Havucun kökü tüylüdür diye ikindi ezanı okunmayacak mı?

Bu odada yatan hükümlülerden Kalaycı Artin, herifin bakışlarındaki anormal parıltıdan adamakıllı ürkmüş, yatağın köşesinde iyice yumulmuş, büzülmüştü. Anlaşılan deli idi.

Odadakilerden Yokuş Hakkı ayağa kalktı. Etrafındakilere göz ederek kendini dışarı attı. Ötekiler de, sakallının Artin'e tebelleş olmasından faydalanarak birer birer sıvışıyorlardı. Artin şimdi odada yalnız kalmıştı. Korkudan büyümüş gözlerini herifin suratına dikmiş, ne yapacağını anlamaya çalışıyordu. Sakallı duvarlara, pencereye, tavana baktıktan sonra:

– Haaaak tûûûû! diyerek Artin'in yatağına koca bir tükürük attı. Arkasından da gözlerini fal taşı gibi açarak:

– Berekettir, bereket. Nisan yağmuru berekettir. Ne bakıyorsun yüzüme? Sekiz çuvalda sekiz tane kuru kafa var. Dördü Çin, dördü Capon. Çık paraları tapon oğlu, tapon!

Artin'in eli ayağı titriyordu:

– Kardeşim! dedi. Affedersin. Sen kimsin?

– Ben Nuh'un gemisinden geliyorum. Zekeriya sofrası kurmadık diye tapulardan vaz mı geçelim? Yedi başlı ejder senin nen olur?

Artin, tir tir titrerken yan gözle de kapıyı kolluyordu.

Herif önüne geçtiği için, kendini dışarı atamıyordu. Zaten kapı yarı aralıktı. Koridordakiler odanın içini dışarıdan

gizlice seyrediyorlar, Artin'in haline kıkır kıkır gülüyorlardı. Ama hiçbirinin içeri girmeye cesareti yoktu. Herif de gittikçe işi azıtıyor, sesini yükseltiyordu.

Artin elini cebine soktu. Oradan çıkardığı bir iki buçuk lirayı sakallıya uzattı:

– Muhterem efendim. Ağnarım ki cigaraya hasrettir zatınız. Kusur bizim olsun. Şu ufak hediyemizi kabul edersiniz?

Öteki, parayı kaptığı gibi koynuna soktu. İki elini Artin'in boynuna götürerek:

– Buraya ipek yastık lazım, dedi. Bir tabla için yedi nüfus az mı, çok mu?

– Azdır efendim.

Sakallı adeta gürledi:

– Ne dedin ulan?

Artin bembeyaz kesilmişti. Birbirine çarpan çenelerini kımıldatmak için kendini enikonu zorluyordu:

– Az olur mu efendim? Çoktur.

– Ne az, ne çok. Orta.

– Ortadır efendim.

– Neye az dedin öyleyse?

– Yağınış demişimdir beyim. Doğrusu ortadır.

– Aferim sana. Ver elini. Hah şöyle. Şimdi bir de ayağını ver. Kuyruğunu salla. Çabuk çabuk salla.

Artin belini bir sağa bir sola oynatmaya başladı. Sakallı diretiyordu:

– Daha hızlı salla kuyruğunu.

Artin, kendini iyice çalkalamaya başladı. Şakaklarından soğuk terler boşanıyordu.

Dışarıda öteki hükümlüler kahkahadan kırılıyorlardı. Tam o sırada kapı ardına kadar açıldı. Balcı, kaşları adamakıllı

çatık bir halde odaya girdi. Arkasında da adamları vardı. Gök gürültüsüne benzer bir sesle:

– Yakalayın mayası eşki çıfıt tayınını! dedi. Hadi Hüsen, gavra. Sülüman ülen, ne duruyon? Dal apış arasına. Seni sobacı makası seni. Seni imanı gaşarlı seni. Mapusaneyi soymaya mı geldin ülen?

Üç dört kişi birden delinin üstüne atıldı. Herif "Aman Allah" dedi. Başka bir şey diyemedi. Çimentonun üzerine sakallıyı yıkıverdiler. O tepinirken. Balcı homur homur söyleniyordu:

– Vay yüz lümere ipriği vay. Vay tosunun ak boynuzlusu vay. Sen mi bizi leblebici sanırdın? Getir ülen tenekeyi Hamdi? Pantolu indir aşşağı. Hah şöyle. Sıkı gavrayın ülen. Debelenmesin. İndir, indir. Temelli indir. Hah afferim. Bağla gıçına tenekeyi. Bağla da ağnasın Gonya yağının ayranlısını.

Pırpır Hamdi, tahta ile ağzını sıkıca kapattığı uzun konserve tenekesini delinin kaba etine dayayıverdi. Sonra da tenekenin iki yanından taktığı ipi herifin beline doladı. Çıkmasın diye üstünden kalınca bir de kuşak sardı.

Tenekenin içinde bir fare vardı. Hayvan içeride oynadıkça deli narayı atıyordu. Balcı şimdi adamakıllı keyiflenmişti:

– Hadi Ülen, şimdi ağnat bakalım, sabun, sabun, sabun. Çivit, çivit, çivit. Haydi söyle bakalım. Seni anası çifte zülüflü seni! Soyacak adamı mapsanede buldun değil mi?

Sakallı, bar bar bağırıyordu:

– Tövbeler tövbesi. Çözün Allah rızası için, ben deli değilim. Alın paralarınızı.

– Haaah, şöyle. Uçkuru sekiz düğümlü seni!. Ver Ermeni fukarasının parasını geri. Ver benim iki çeyreği de. Sana merhamet lazım değilmiş. Ver, ver. Aklın başına geldi, değil mi?

Sakallı, Süleyman'ın tuttuğu elini koynuna sokup aldığı paraları geri verdi. Sıçan kutunun içinde oynadıkça, herif de ikide bir debeleniyordu.

Balcı hırsla:

– Tövbe mi ülen? dedi.

– Tövbe amcacığım.

– Deliliğin gitti mi?

– Gitti amcacığım.

– Giydirin donunu imansızın!

Pırpır Hamdi kuşakla ipi çözerek tenekeyi çıkardı. Ötekiler de kollarını bıraktılar. Adam ağlar gibi sesi titreyerek, yerinden kalktı. Balcı, onun yüzüne dik dik baktı. Sonra Hamdi'ye dönerek:

– Zayi etme sıçanı sakın, dedi. Bu sıçan, deli gısmını beş dakkada iyi ediyor. Tımarhanenin tohtorunun ilacından daha keskin. Köpoğlu durşusu seni. Çivit, çivit, çiviiiiit.

İnsan Nasıl Ölür?

Kerim Ağa konuşkan, tatlı dilli bir adamdı. Yaz günleri, altıncı koğuşun bahçesindeki büyük zerdalinin dibine kilimini serer, tespihini eline alır, durmadan gevezelik ederdi. Birçok akşamlarda da, hükümlüler onu aralarına çağırırlar, "Hani şu Hanife'yi eşekle nasıl kaçırdığını anlat bakalım" derlerdi. O zaman Kerim Ağa, tatlı tatlı hikâyesine başlardı.

– Derken efendim, bizim hayvan başladı anırmaya. Sus ulan eşşoğlu, dedim, susmaz. Candarmalar duyacak diye yüreciğim ağzıma gelir. Hanife debelenir. Eşşek çifte atar. Karabayır köyüne varana kadar imiğim kuruya kaldı.

Kerim Ağa'nın hikâyesi hepsinin hoşuna giderdi. Hele şaklabanlıklarına doyum olmazdı.

Ağa bir gün hastalandı. Mapusane doktoruna ilettiler. Ertesi sabah geldi ama hastaya el sürmedi. Şöyle bir uzaktan baktı:

– Neyin var? dedi.

Kerim Ağa, yatağın içinde doğrulmaya çalışarak:

– Yanım, belim sızı içinde tohdur bey. Oturmaya bile mecalim yok. Karnımın orta yerinde gıpır gıpır bir şey gıpırda-

nıyor, iliğimi emiyor. Solucan mı disem, başka bir musibet mi disem.

Doktor bir şey söylemeden uzaklaştı. Sonradan sıhhiye ile müshil, altı tane de sulfata yollamış. Ama bu ilaçlar Kerim Ağa'yı iyi etmedi. Günler geçtikçe ağırlaştı. Geceleri inlemeler, sayıklamalar arttı. Uykularında boncuk boncuk ter döktü.

Arkadaşları ona çorba pişirdiler. Kemik suyuna lapa yaptılar. Ama hastalığı bir türlü yenemediler.

Bir akşam, ağa iyice ağırlaştı. Aşağıdaki ranzada da hükümlüler "cız" oynuyorlardı. Bir aralık Ürgüplü Mustafa bağırdı:

– Su getirin, su. Çabuk.

Oyun durdu. Hepsi şaşırmıştı. Kerim Ağa'nın yatağında bir debelenme vardı. O zaman koşarak üst ranzaya tırmandılar. Hükümlülerden biri pencereye koşup camı açtı. Ötekiler Ağa'nın dört yanını çevirdiler. Biri bileklerini oğuşturuyor, öteki başını doğrultmaya çalışıyordu.

İhtiyar Kerim Ağa'nın yüzü kızarmış, gözleri fal taşı gibi açılmış, tavanda kımıldamayan bir noktaya çivilenmişti. Yüzüne Gavur Ali'nin testisinden avuç avuç su serptikleri halde bir türlü kendine gelemiyordu. Güçlükle nefes alıyor, sonra göğsü alçalırken, gırtlağından yırtıcı bir hırıltı çıkıyordu.

Ürgüplü Mustafa telâşla:

– Doğrultmak lazım, dedi. Arka üstü yatmasın. Bir yastık yok mu be yahu?

Kel Hüseyin'in uzattığı yastığı Kerim Ağa'nın beline dayadı. Ötekiler kollarından tutarak hastayı doğrulttular.

Ürgüplü telaş içinde, Hırsız Selim'e döndü:

– Çabuk, ulan eli uzun. dedi. Benim sandığı aç, sağda kuru nane var. Cezvede kaynat da içirelim herife.

İki kişi birden sandığa doğru koştu.

Kel Hüseyin, umutsuz bir sesle:

– Nane iyi gelir mi sanki? dedi.

– Tabii ya. Barsaklarını açar. Görmüyor musun, nefes alamıyor, herif.

– Yok be yahu. Naneye boş verin.

Ürgüplü sinirlendi:

– Kulak asma öyle laflara. Sen benim dediğimi yap.

Hükümlülerden bir tanesi de, pencereden dışarıya sesleniyordu:

– Gardiyan. Kerim Ağa ölüyor. Yetişin.

Onun bağırması, gecenin ıssızlığı içinde perde perde eridi.

Kerim Ağa'nın ağzından su gelmeye başlamıştı. Çenesinin yanından boynuna, pıyrık mintanının içine sızıyordu. Tahtalaşmış göğsünün beyaz kıllarını yolarcasına düğmelerini çözdüler. Meydana çıkan kaburgalarının arasında, yüreğinin çarpışı fark ediliyordu. Ama ihtiyarın bakışları umut verici değildi. Gözleri taş kesilmişti. Dudaklarının, yüzünün rengi yeşile çalıyordu. Battaniyenin altındaki sol dizi gerilmiş, titriyordu.

Ürgüplü tekrar pencereye koştu. Avazı çıktığı kadar bağırdı:

– Adam ölüyor, yetişin.

Bu sese karşılık veren olmadı.

Hükümlüler birbirlerinin yüzlerine baktılar. Marko Polo durumu uzaktan gözlüyordu. Gökyüzüne baktıktan sonra bir haç çıkardı.

Ürgüplü Mustafa, tekrar yatağa gelip ihtiyar Kerim Ağa'yı kucaklamıştı. Hasta bir iki dakikayı sakin geçirdikten sonra, yeniden çırpınmaya başladı. Bu sefer çeneleri kilitlendi. Burnundan, su ile karışık pembe bir köpük gelmeye başladı. Göz-

bebekleri büyüdü. Elleri gerildi. Yüzüne testiyle boşaltılan su bile, artık onda hiçbir tepki yapmıyordu. Arkadaşları biteviye bileklerini oğuşturuyorlar, Kel Hüseyin peşkirle yüzünü yelpazeliyor, Ürgüplü sırtındaki yastığı tutuyordu.

Hasta, parmaklarını sıktı. Kollarını gerdi. Bacakları titreyerek yana doğru kıvrıldı. Kendisini zaptetmek bile güçleşmişti.

Su ile karışık ter, alnından ağzına doğru dizi dizi akıyordu. Gözleri iki defa kuvvetle açılıp kapandı. Sonra, uzamış kır sakallarının çevrelediği çenesi sarktı. Olan olmuştu.

Bu gerçek dramın, bir şey yapamamazlık içinde çırpınan seyircileri öyle kaldılar. Ortak bir üzüntü dalgası yüzleri dolaştı. Apaçık bir sızı, hepsinin yüreğini kanattı. Birbirine kaynaşmış, bütünleşmiş bir acı hepsini kucakladı. Çile arkadaşları, Ayancıklı, 302 doğumlu Süleyman oğlu Kerim Gamsız'ın öldüğünü anladılar.

Ürgüplü, peşkirle ihtiyarın çenesini bağladı. Şile bezinden yapılmış pembe yollu yatak çarşafını cenazenin üstüne örttü.

Ranzanın üstünden teker teker indiler. Hepsi bir köşeye çekildi. Sonra çatıdaki saati kurmaya gelen gardiyanın, tavanda ayak seslerini duyuncaya kadar kimse laf etmedi.

Saat gecenin birine yaklaşırken, Ürgüplü tavan penceresinden yukarıya seslendi:

– İbrahim Mutlu! Bak bir dakka.

– Ne var ulan?

– Kerim Ağa öldü. Gelin alın şunu.

– Alırız. Sende fazla aspirin var mı?

– Ne olacak?

– Dişim tuttu birader. Köpoğlu diş çürümüş çürümüş de bir kök kalmış. Yarın dişçiye gideceğim ama bu gece iflahımı kesti.

– Gelince veririm. Haydi sen sedyeyi yolla.

Rahmetli Kerim Ağa'nın yatağının yanında Şaban dayı dedikleri ihtiyar yatıyordu. Seksen üç yaşındaydı. Adamakıllı bunamıştı. Komşusu ölünce onun da canı sıkılmıştı. Kerim Ağa'nın barsaklarını düzeltsin diye Ürgüplü'nün kaynattığı naneyi, kupasına koymuş üfleye üfleye içiyordu. Bir yandan da ölünün iyice örtülmemiş yüzünü seyrediyordu. Baktı, baktı da sonra kendi kendine mırıldandı:

– Allah'ın emrine karşı gelmek olmaz tabii. Ama bence ölmemek, ölmekten daha iyi. Ne var sanki yaratıp yaratıp da sonradan öldürecek?

Çok geçmeden demir kapı açıldı. Üç gardiyan bir sedye ile içeri girdi. Önde gece devriyesi İbrahim yürüyordu. Başını yana eğmiş, bir elini şakağına dayamıştı. Öteki gardiyanlar sedyeyi ranzanın önüne bıraktılar. Bir tanesi,

– İndirin cenazeyi, dedi.

Ürgüplü, Hırsız Selim'e bağırdı:

– Çık yukarı ulan. Ayaklarından yakala. Sıkı tut. Ne korkuyorsun ulan? Kucaklasana.

Ürgüplü de çarşafı çekip Kerim Ağa'yı koltuklarından kavradı. Ölünün bedeni daha soğumamıştı. Birkaç kişi daha yardım etti. Elbiseleriyle sedyeye yerleştirdiler. Gardiyanlar umursamaz bakışlarla onu seyrediyorlardı.

Ölünün bir eli sedyeden dışarı sarkmıştı. Ürgüplü yelek cebinden çıkardığı aspirini gardiyan İbrahim'e uzattı. Hırsız Selim'e:

– Bir maşrapa su ver! dedi.

İbrahim aspirini yutarken, çivili postallarıyla cenazenin sedyeden dışarı çıkmış eline bastığının farkında değildi. Kerim Ağa'nın kemikleri çatırdadı.

Gardiyanlar sedyeyi uçlarından yakaladılar. İbrahim, eli şakağında, arkadan gidiyordu.

Kapıya gelince:

– Haydi hoşça kalın, dedi.

– Güle güle. Güle güle.

Hepsi nemli gözlerle gidenin arkasından bakıyordu.

Ürgüplü:

– Hepimizin hakkı helal olsun, diye seslendi.

İbrahim kapının önünde durdu:

– Ulan siz aptesaneyi hiç yıkamaz mısınız? dedi. Ne koku bu?

– Yarın sabah yıkayacağız ağabeyciğim.

– Yarın olsun da görürüz.

Sedye kapıdan çıktıktan sonra demir kapı gürültüyle kapandı. Kerim Ağa dokuz yıldır ilk kez, mapusanenin dışına kelepçesiz çıkıyordu.

Yankesici Keramettin hemen yukarı fırlamış, ihtiyarın yatağını karıştırmaya başlamıştı. Ürgüplü onu görünce deliye döndü:

– İn ulan aşağı, dedi. Yerim seni, yalama herif!

– Ağabeyciğim, nüfus kâğıdı burada mı diye baktım.

– Ne yapacaksın nüfus kâğıdını?

– Bizim zanaatte nüfus kâğıdı ne yapılır?

– İn köpoğlu köpek. Sana verirler mi onu? Sanki senden başkasına lazım olmaz değil mi?

Kastamonu Canavarı

Kayseri'de topu topu bir adam öldürmüş. Yakalayıp mapusa atmışlar. Yirmi dört yıl ceza vermişler. Ama mübarek rahat duramaz ki. Adam olur takımından değil. Bu sefer mapusanedekilerle dalaşmaya, boğuşmaya başlamış. Ama ne türlü bir insan olduğunu kendisi de biliyor. Düşünmüş, taşınmış, "Nasıl olsa bu deveyi güdemiyeceğim. İyisi mi, bu diyardan gideyim. Bir gece öteki hükümlüler uykuda iken, duvarı deldiği gibi soluğu Çankırı'da almış. Biraz geçimsiz olduğu için, tutmuş bu sefer Çankırı'daki kahvede birisiyle kavga etmiş. Bıçağını çektiği gibi onu da ahrete yollamış. Tekrar yakalamışlar. Tekrar mapusa atmışlar. Bu kez mahkeme, eski cezasıyla yeni cezasını birleştirip toplamca otuz yıla çarptırmış. O da, yeniden günlerini saymaya başlamış. Ama otuz yıl çabucak biter mi ya? Dile kolay. Bir değil, beş değil, on değil. Bakmış ki bu cezayı veren yargıç ya hiç mapusta yatmamış, ya sayı bilmiyor. "En iyisi, mahkûmların yıllardan beri bekledikleri af kanununu, ben kendi kendime çıkartayım," demiş. Tutmuş, yine mapusanenin duvarını delip kaçmış. Kastamonu'da soluğu almış. Bir köye gelip

ağalardan birinin yanına sığınmış. Durumunu ona anlatmış: "Senden hiçbir şey istemem. Yalnız şuracıkta barınayım. Boğazı tokluğuna bütün işlerini göreyim. Kölen olayım. Sırf beni ele verme," demiş. Ağa da, acıdığı için katili kayırmış. Yanına rençber diye almış. Gel zaman, git zaman, o kuru, tatsız, helecansız hayat onu usandırmaya başlamış. Ne yapıp yapıp, maraza çıkarmanın yollarını aramaya çalışmış. Bir gün ağa, tarlada bulunan kızına, ekmekle yoğurt göndermek istemiş. Onu çağırmış. "Al şunları benim kıza götür" demiş. O da hayvana atladığı gibi bir solukta tarlaya varmış.

On yedi yaşındaki kızcağız, yaşmağını biraz aralamış, dinleniyor, yanık yanık türkü söylüyormuş. Pembe pembe yanakları, koyu yeşil gözleri herifi anide büyülemiş. "Dünya nimetlerinden faydalanmak, neden benim hakkım olmasın?" diye düşünmüş. Kanındaki şeytan yavaş yavaş onu kudurtmaya başlamış. Dayanamayıp kızın üstüne çullanmış.

Köylü kızı bu. Böyle sırnaşıklıklara razı olur mu hiç? Bağırmaya başlamış. O zaman herif, ucu sivri bıçağını çektiği gibi kızın boğazına dayamış. Kendini korumaya gücü yetmeyeceğini anlayan kız, bu sefer de yalvarıp yakarmaya başlamış. Ama gözleri dönmüş herife bunlar etki yapar mı hiç? Kızı razı edemeyeceğini anlayınca, başlamış bıçaklamaya. Sekiz, on kere karnına sokup çıkarmış. Sonra gırtlağını kesmiş. Göğsünü birkaç yerinden delmiş. Kızı bağırtılar, çığlıklar içinde öldürdükten sonra muradına ermiş.

Artık, tekrar ağanın yanına dönmeye yüzü var mı ya? Atladığı gibi beygire, dağlara çıkmış. Ağa, akşama kadar kızını beklemiş. Bir de tarlaya koşup ne görsün? Gülsüm'cüğü, otların dibinde, kan içinde boylu boyunca yatmıyor mu? Saçını, başını yola yola candarmaya koşmuş.

Üç gün kovaladıktan sonra, candarma da herifi yakalamış. Duruşma. Duruşma.

Mahkeme, kanunda suçluyu kayıran bir hükmü, aramış taramış, bulamamış. İşin acımaya sığar yönü kalmadığını da gördüğü için, katili ölüm cezasına çarptırmış. Herif cezayı yiyince şöyle bir sersemlemiş. Ama yapılacak iş de yok. Hangi avukata baş vurduysa, kendisini savunacak tek insan bulamamış. Bunun üzerine işini Allah'a bırakmış. Gel zaman git zaman, kâğıtlar Yargıtay'ca incelenmiş. Ceza haklı görüldüğü için hüküm onaylanmış, sonra da Meclis'in onayına gönderilmiş.

Şimdi sonucu bekliyordu. Ona 5'inci koğuşta Kastamonu canavarı derlerdi. Mapusanede bazı kafa dengi arkadaşlar bulmuştu. Ama öteki hükümlüler onu hiç sevmezlerdi. Yalnız, şurada, sayılı günleri kaldığı için pek ses çıkarmazlardı. Ama canavar rahat durmaz, kumar oynamak, kavga çıkarmak için şuna buna sürtünür, arada da hükümlülerden iyice dayak yerdi.

Kimi vakit de mapusanede, akıllı geçinenlere akıl danışır, kendi sonunun ne olacağını sorardı:

– Cemal ağabeyciğim. Sen bilirsin halimi. Bana "üç insan öldürdün" diyorlar. Hani bunun üçü değilse de, ikisi yüzde yüz iftira. Bu ceza bana reva mı?

Cemal ağabeysi, onun konuşmasına bile katlanamaz:

– Defol ulan! Gözüm görmesin seni teres. İnşallah ipini ben çekeceğim! diye bağırırdı.

O yine sırnaşır, yılışırdı:

– Düşün bir kere ağabeyciğim, düşün. Ben de bir ananın evladıyım. Ne emeklerle anam beni büyüttü, yetiştirdi, bu boya getirdi. Allah'ın verdiği canı, kulun geri alması doğru mu? Ne olursa olsun, ölmeyeceğim, ölmek istemiyorum.

– Ulan çekil git şuradan. Başımı belaya sokma. Gırtlağını şimdi dişlerimle koparacağım. Mikrop herif! Uyuz canavar!

– Cemal ağabeyciğim! Dur, dinle bir kere. Ben sana para ile istida yazdırmaya geldim yahu.

– Ha o başka.

Para lafı oldu mu, istidacı Cemal'in eli ayağı kesilirdi. Bir şeyden çakmadığı halde, kendini en usta avukattan daha yaman tanıtmayı başarmış, ünü bütün koğuşlara yayılmıştı. Cemal'in yüzde yirmi beş komisyonla çalışan dellalları "Cemal ağabeyin yazdığı istidaların karşısında mahkemeler bile şaşırıp kalıyor" diye propaganda yaparlardı. O da bu sayede cahil hükümlüleri, tutukluları soyup soğana çevirmenin yolunu bulmuştu.

Canavar, hâlâ yalvarıyordu:

– Bana bir istida yazacaksın. Öyle bir istida yazacaksın ki, okuyanlar iki gözü iki çeşme ağlayacak. Yargıtay hâkiminin o gece gözüne uyku girmeyecek. Hep beni düşünecek. Vicdanında gümbür gümbür kıyametler kopacak.

Para lafını duyan Cemal'in ilikleri gevşeyiverdi. Artık canavarın kaç adam öldürdüğü önemli değildi. Şimdi ondan kaç papel koparacağını düşünüyordu.

– Sen benim kardeşim sayılırsın yahu, dedi. Neye bu kadar meraklanıyorsun? İnsanlık vazifemizi elbet yapacağız. Yalnız sen böyle bir istidaya ne vereceksin bakalım?

– Sen ne istiyorsun Cemal ağabey?

– Otuz liranı alırım, kafanı da kurtarırım.

– Aman ağabeyciğim, otuz mu dedin?

– Otuz ya.

– Vazgeçtim ağabeyciğim. Otuzu vereceğime asılırım daha iyi.

– Ulan dün akşam kumarda 70 lira kıvırmışsın. Numara yapmasana.

– Doğru. Kıvırdım ama, seni doyurmak için kıvırmadım ya.

– Ulan canın gürültüye gidiyor.

– Gitsin.

– Ulan seni asacaklar. Hâlâ parayı mı hesap ediyorsun?

– Assınlar. Hesap ederim.

– Ulan gebereceksin. Köpek gibi gebereceksin.

– Geberirim.

– Ulan yuh sana be. Otuzu vermez misin?

– Vermem.

– Ya ne verirsin?

– Helalinden iki buçuk lira veririm.

– Gel beş lira ver de barışalım.

– Üç lira veririm.

– Gel öyle ise. Yazalım. Bu seferlik dediğin olsun. Köpoğlu köpek.

Koğuşun dibindeki masada canavarı ölümden kurtaracak dilekçe kaleme alındı:

"Yargıtay Başkanlığı'na ve yüksek riyaseti celilesine,

Sayın yargıçlarım ve vicdanları yüksek, asil ve pek temiz ruhlu hâkimlerim ve pek muhterem büyük âlicenaplarım!

Üç önemli ve pek mühim aslı olmayan cinayet töhmetiyle ve ağır ceza mahkemesinin kararıyla ve ceza kanununun 45'nci maddesiyle ve bu maddenin altıncı bendiyle ölüm cezasına çarptırılmamdan ötürü duymuş olduğum teessürün izalesi sonsuzdur. Yüksek buyruk ve hüsnü niyetiniz altındaki kanunların müştemilatından olan içtihatlarda görülmektedir ki, ölüm cezalarının sureti infazına mütedair hüküm ve vecibeler kanunlarda

indelhace ve layıkı veçhile tatbik edilmiş olmamasının nakiseleriyle tevlit ettiği mahzurlar mukayese edildiği takdirde suçsuz olduğum gün gibi ortaya çıkacaktır. 17 yaşında körpe bir kızı öldürüp de badelkatil tecavüz etmenin vebal ve cinnetini idrak edebilen bir havsala taşımadığımı düşünerek mutmain oluyor ve kanaatlerimin adalete güvenen veçhesini meskût bırakmamak azim ve iradesinden dolayı gölgesiz ve necip ahlak ve insafınız önünde secdeye gelerek masumiyetimi bir kere daha ve hukukun amir hükümleri muvacehesinde irşat eylemek suretiyle genç kıza tasallut etmediğimi vicdanınızın takdirine terk ediyorum. Nasıl terk etmem ki, altında barındığınız ve kaloriferlerinde ısındığınız o mukaddes çatının gölgesine sığınan binlerce ve binlerce bahtsızın layemut ölmezliğine karşı adaletin teminatını taşıyan ve size güvenen bizler, biz zavallı mahkûmlar, ruhumuzdan fışkıran hazin ve elim nedamet raşeleri içinde tir tir titrerken bir sehpa hayaline karşı masumiyetimizi her zaman haykırabilmek cesaretini bilakis iktisap ediyoruz. Yukarıki mucip sebeplerin gerekçesi, suçsuzluğumu irticalen ve bedahatle ortaya koymuş bulunması, vicdanlarınızın meşalesinde akisler yaparsa kendinizi bahtiyar saymaya hak kazanacağınıza tam bir şuur ve müfekkirem mevcuttur. Adaletinizin ilticagâhında kendime bir oturumluk mekân niyaz ve tezallüm ederek hukukumun mezkûr 450'nci maddeye göre tahtı beraet altına alınmasını derin saygılarımla necabet ve irfanınızın azamet ve iffetinden istirham ve istida ederim."

Canavar muhteşem dilekçesini gönderdikten sonra, adamakıllı rahat etti. Artık idam edilmeyeceğine yüzde yüz inanıyordu.

– Adam asmak kolay mı be? Can bu. İnsan canı, diyordu.

Olaylar yardım etti. Cezası Meclis'in onayından geçmeden önce af kanunu çıktı. Birçok mutsuzlar için yeni bir

hayatın, yepyeni umutların, tatlı özgürlüklerin müjdesini getiren bu kanun canavarın cezasını da yirmi yıla düşürdü. Epeyce yatmışlığı olduğu için 9–10 yıl sonra çıkacak.

Sevgiliye Mektuplar

Kürt Nevzat, bu kez mapusa düştükten sonra, yüreğine bir tasadır, çöktü. En azından on kez girip çıkmışlığı olduğu halde hiçbir seferinde böylesine tasalanmamıştı. Geceleri gözüne uyku girmiyordu. "Elli sene yatsam gam yemem, ama o Müzeyyen yok mu, benim belimi kırdı," diyordu. Oysa kızın Nevzat'la bir ilişiği yoktu. Ancak bir kere uzaktan bir gülümsemişti.

Nevzat bir gece iyice zıvanadan çıktı. Elinden gelse, yüreğinde biriken duyguları, sahifeler doldurarak ona yollayacaktı. Ama iki lafı bir araya getiremediği için, yine az buçuk okumuşlardan birine baş vurması gerekiyordu.

Kadastroda kapıcı Niyazi'nin kaleminin ucundan kan damlar derlerdi. Nevzat onun ününü çok işitmişti. Sabah olur olmaz, gardiyandan bir saat izin alıp üçüncü koğuşa geçti. Niyazi daha yeni uyanmış, yatağının içinde sabah kahvesini içiyordu. Kürt oğlu, şöyle okkalı bir selâm vererek ona sokuldu:

– Merhaba Niyazi ağabey. dedi. Benim bir derdim var. Ama galiba senin de sabah mahmurluğun var.

– Merhaba karaoğlan. Zarar etmez. Derdin neymiş yine?

– Derdimi sorma ağabeyciğim. Dertlerin en kötüsü.

– İnce hastalığa mı tutuldun yoksa?

– Yok ağabeyciğim. Benimkisi başka türlü. Kurtların kuşların başına.

– Frengi mi oldun ulan?

– Daha beter. Sevdaya tutuldum. Sen sevdalık çektin mi hiç?

Niyazi onu küçümseyerek şöyle bir güldü:

– Bizim çektiğimiz sevdayı, Mısır Padişahı Kılarapetro bile çekmemiştir be! Aşağı mahallede bir Zeynep vardı. Beni, kıyılmamış Bafra maden yaprağına çevirdiydi. Sen ne diyorsun? Zor şey.

– Peki insan sevdaya tutulunca neler oluyor bakalım?

– Neler mi oluyor? Sen daha çocuksun be. Beni imtihan mı edeceksin? İlkin yüreğinde bir yanma olur. Zannedersin ki, içeride alettirik kontağı var. Yanar, yanar, sonradan kıpır kıpır bir kaynamadır başlar. Ama böyle kaynamaya garbunat fayda etmez. Haram yemiş Şeyhülislam kursağına dönersin. Hele sevdana hiç karşılık görmezsen, o zaman halin duman. Ölümlerden ölüm beğen.

– Vallahi doğru dedin. Niyazi ağabey. Benimki de tıpkı böyle oldu. Zannettim ki yüreğim çöktü. Sonra kemiklerimde de cuculaki başladı. İnsan öyle günlerde hop oturup hop kalkıyor. On gün içinde aşılı Mersin limonu gibi sarardım. Hani benimki de epey hakikatli çıktı. Sevdamızın haftasında zümbülü yakama taktı. Ama kör şeytana bak, ben Muradiyeli Hüseyin'in, Yasin efendinin kahvesinde karşıma çıkacağını nereden bileyim? Çektim, herifi geberttim. Cezadan korkuyorum sanma. Hepsi bana vız gelir. Velakin bu sevda

yüreğime beton temel gibi oturdu. Ben diyorum ki kıza bir mektup yazıp da biraz efkâr dağıtsak.

– Fena akıl değil.

– Değil ama, bu enişteliği yine bana sen yapacaksın.

– Yazarız be kardeşim.

– Ama sen manevi laflar bilir misin?

– Nasıl manevi laf?

– Hani mesela, ay mehtabında insanın yüreğine bir şeyler olur filan.

– Neler olur?

– His, his. Buna his diyorlar. Yani his demek, sevdanın alafrangasında insanın içi demektir.

Niyazi güldü:

– Yahu, sen de bizi "nasara yensura"dan haberi yok zannettin galiba?

– Peki ağabeyciğim yaz. Ben ne dersem yaz. Sen de biraz ilave et. Benim laflarımı biraz tıraş et, kalıba sok.

– Şu masanın üstünden mürekkebi ver bakalım. Başına ne diyelim? Meselâ "Cennetin bahçelerinden karanfil toplamış sevgilim!" İyi mi?

– Fevkaladenin daniskası, ağabeyciğim. Daha iyisi can sağlığı. Sen yaz. Ben yazdıklarını imzalarım. İyi yaz.

– Peki.

Kürt Nevzat anlatmaya başladı. Niyazi de onun söylediklerini düzelterek kaleme alıyordu:

"Güllerin ve yaseminlerin bayıltıcı kokularıyla hayatımı zelzeleye uğratan necip aşkınızın,"

Nevzat atıldı:

– Güllerin yanına bir de menekşe koy.

– Peki.

"Necip aşkınızın hayatımdaki dönüm noktasını unutamayacağım. Bir insan ki sevdiğine inanır, o insan aşkın ölmez fedakârlıklarına da razı olur demektir. Ben sizi gördüğüm günden beri kalbimden taşan heyecanları içimde boğarak sevgimin ziyan olmamasını candan temenni ederim. Hapisane denilen bu zindanın karanlık duvarları arasında çürüttüğüm ömrüm, Cenabı Hakkın ilahi kanunlarına boyun eğerek sizi sevmekten katiyen fariğ olmıyacaktır. Bu öyle bir sevgi ki, buna laalettayin bir aşk demeye bile aciz dilim varmıyor. Kader, ikimize de karanlık bir yol çizmiş ise de, kısa bir zaman çekeceğimiz ıstırap, gelecekteki saadetimizin yanında, namussuzum on para etmez. Kalbimin pırlantalarla süslü tahtında sana öyle bir köşe ayırdım ki, bu köşede krallar bile yaşayamaz. Rüyalarım, vicdanım hep senin hayalinizle doludur. Damarlarımdaki ateş, aşkı bana daha fazla duyuruyor.

Naçiz sevgiliniz olan ben,
yani Doğruyol'un kabadayılarına duman attırmış olan Kürt Nevzat."

Niyazi, Nevzat'ın yüzüne baktı:
– Nasıl, bu laf iyi mi? dedi.
– Eyvallah ağabeyciğim. Yalan da değil yani.
Öteki yazmaya devam etti:

"Kürt Nevzat beklediği saadeti sizin ateşin dudaklarınızda bulacağıma asla şüphe edemem. Sabahat'lerin düğününde geçirdiğimiz geceyi unutabilmeme maddi ve manevi imkân tasavvur olunamıyacağı aşikârdır. 'Akşam oldu, yine de bastı kareler' şarkısını, aşkımızın yadigarı halinde saklıyorum. O akşam teyzeniz bayan, sana bir az kızmıştı ama, boş ver. Buradan elbette bir gün çıkacağım. Beş sene olmuş, on sene olmuş. Nasılsa o gün gelecek. Seneler kolay geç-

mez diye üzülmemenizi candan rica ederim. Göreceksiniz, çabuk geçecek ve biz de daha canlı olarak müstakbele atılacağız. Aşk, saadet, ay mehtabı, hepsi bizi bekliyor. Ne idi o günler Allah'ım. Geceleri soğuk yatağıma yatınca boğazıma bir hıçkırık tıkanır, temiz göz yaşlarım yanaklarımdan çeneme kadar akar, sonra yorgana damlar ve ben gecenin nahoş karanlıklarında daima sizi düşünürdüm. Şunu da bilmenizi candan isterim: Ben sizin için en küçük bir ahlaksızlık yapmış değilim. Buraya düştümse bu da benim günahım değildir. Mukadderatın cilvesi, bana mapusane köşesini reva gördüğü için olağanüstü müteessirim. Ama sabırla koruk helva olur derler ya. Siz zaten gençsiniz. Ben de Allah'a şükür, yediğim yüzde yüz kan oluyor, baş ağrısı nedir bilmem. Vücut sağlığı olduktan sonra, nasıl olsa kavuşuruz. Teyzenize en derin saygı ve hürmetlerimi bildirmenizi rica ederim. Ağabeyim Süreyya'nın sıhhatte daim olmasını istirham ederim. Sıra size gelince, sultanların sultanı sevgilim, gül pembesi yanaklarınızdan bilhassa pus ederim. Gerdanınızdaki "ben" beni deliye çevirdi idi. Hatırlıyorsun değil mi? Oradan öpmek de boynuma borç olsun hayatım, ruhum, ciğerparem, Müzeyyen'ciğim.

Saçının teline sülalesi kurban olan
NEVZAT"

Mektup bittiği vakit, Kürt Nevzat'ın keyfinden ağzı kulaklarına varıyordu. Niyazi'ye mektubu iki sefer daha okuttu. Sonunda aklına bir şey daha gelmiş olacak ki:

– Aman ağabeyciğim. dedi. Az kalsın unutuyordum. Ara sıra bizimkine balta olan sobacı Battal adında bir hergele var. Kıza yazalım da, ona pek yüz vermesin.

– Peki.

Ve mektubun altına şu satırlar eklendi:

"HAMİŞ:

Bana bak; o Battal denilen sütü bozuğun gölgesi, senin gölgene değerse, hapı yuttuğunu bilmiş ol. Benim yedi iklimde kulağım vardır. Duymıyacağımı sanırsan aldanırsın. Buradan çıkınca onu vallahi kireç kuyusunda eritirim. Ama o vakit sen de ruy-i zeminde delik ara. Fahişeliğin lüzumu yok. İşte bu kadar."

Nevzat, mektubun üstüne, okla delinmiş bir yürek resmi çizmeyi unutmadı. En alta da bir hançer resmi yapıp zarfı o gün postaya verdi. Mektubuna karşılık beklemeye başladı.

Aradan bir hafta kadar geçmişti. Bir gün savcılığa çağırıldı. Genç savcı yardımcısı, onu bir iskemleye oturttuktan sonra durumu anlattı:

– Müzeyyen'e yazdığın mektubun son kısmı tehdit mahiyetinde görüldüğünden gerek Müzeyyen, gerekse savcılık tarafından senin aleyhine bir soruşturma açılmış bulunuyor. İfadeni söyle, yazalım.

Nevzat birdenbire sarsıldı. Tepesinden aşağı kaynar sular döküldüğünü sandı. Kendini toplamaya çalıştı. Biraz başını kaşıdı:

– Ne söyleyeyim bey ağabey? dedi. Karı kısmı değil mi? Hazreti Âdem'i bile pişman etmiş. Sülalesi bozuk millet. Topunun kökü kurusun. İfadem bundan ibarettir. Maal memnuniyetle imza ederim.

Ayakbastı Parası

Üç günlük "tecrit" süresini doldurduktan sonra mühendis Şükrü'yü, beşinci koğuşa vermişlerdi. Kapıdan içeri girince, omzunda taşıdığı yatağını koğuşla aptesane arasındaki sahanlığa bıraktı. Bir nefes aldıktan sonra çevresine bakındı. Koğuş kapısı aralık, içerisi mahşer gibi kalabalıktı. Meydancı Topal Ziya, bu yeni müşterinin yanına sokuldu:

– Geçmiş olsun, ağabey dedi. Seni bu koğuşa mı verdiler?

– Evet, buraya verdiler. Verdiler ama, yatağımı nereye koyacağımı bilmiyorum ki.

Topal Ziya, yatak dengini kucakladığı gibi omzuna aldı. Mühendise de:

– Arkamdan gel, dedi, yürüdü. Ranzaların arasından ilerledi. Üstü boş karyolalardan birine dengi bırakıp, Allah kurtarsın! diyerek bir temenna çıktı.

Mühendis, elini yelek cebine sokup bir 25'lik çıkardı. Ziya'ya uzattı. Ziya, adamın elini, elinin tersiyle iterek:

– Bir lira vereceksin, dedi.

– Yahu bir liralık ne iş yaptın? Yatağı kapıya kadar ben getirdim. Al 25 daha. 50 kuruş iyidir işte.

Öteki, hışım gibi parladı:

– Ben adamın ciğerini sökerim, diye bağırdı. Bir lira vereceksin.

Mühendis Şükrü ister istemez herifin dediğini yaptı. Ama bu zorba işine de pek aklı ermedi. Topal Ziya lirayı aldıktan sonra temenna edip uzaklaştı.

Mühendis, telleri kopmuş karyolanın kenar demirine iliştı. Şöyle bir çevresine bakındı. Hiç kimse onunla ilgili değildi. Herkes kendi derdine düşmüştü. Kimi, ortadaki uzun yemek masasının üstünde teneke bıçağıyla soğan doğruyor, kimi kışlık donuna yama yapıyor, kimi de en dipte, barbuta dalmış, zar atıyordu.

Mühendis elini şakağına dayayıp düşünmeye başladı: Dün gece Yardımseverler'in balosundaydı. O viskiler, o sırtı açık tuvaletler, o smokinler, o cafcaflı büfeler, o krizantemler, o canım valsler.

Oysa şimdi; ayak ve yemek kokuları, ağız dolusu küfürler, karanlık bir koğuş; perişan, düşkün insanlar.

Deli olacaktı. Aradaki korkunç çelişmeyi bir türlü kavrayamıyordu. Bu insanların arasında mı yaşayacaktı? Onlarla mı dertleşip avunacaktı?

Başını soğuk demire dayayarak gözlerini kapadı. Sevgilisi Leman kim bilir onun hakkında neler düşünecek, neler söyleyecekti? "Nişanlımın, sahtecinin biri olduğunu nereden bileyim?" diyecekti.

Kendisine bu sonucu hazırlayan olayları düşünüyordu. Müfettiş Recai'yi, müdür yardımcısı Haldun Bey'i veznedar Kadri'yi gözlerinin önüne getirdi.

O sırada müthiş bir çığlık kulaklarını yırttı. Koğuşun orta yerinde palabıyıklı, ejderha yapılı bir adam, düşmanını yere

yatırmış, öteki elindeki bıçağını havaya kaldırmış, canını bir an önce cehenneme yollamak için:

– Tekbir getir ulan! İmansız gitme. Çabuk, diye bağırıyordu.

Altındaki delikanlı da, palabıyıklının ayaklarına sarılmış, yalvarıyordu:

– Kulun kurbanın olayım Bekir Ağabey. Kıyma bana. Anama acı, gençliğime acı. Dünyaya doymadan gitmiyeyim.

Beriki, kudurmuş gibi bıçağını kaldırıp indiriyor:

– Ulan çabuk tekbir getir. Allah bile seni benim elimden alamaz. Dinsiz, imansız, kitapsız herif, diyerek soluyordu.

Karşıki ranzada manzarayı seyredenlerden Çulsuz Süleyman yalvarmaya başladı:

– Bekir Ağa be. Bu seferlik bize bağışla şunu. Elini kana bulama. Arslan gibi delikanlıya kıyma. Biz verelim kefaretini.

Ama Deli Bekir, kudurmuş gibiydi. Delikanlıyı kesin olarak öldürmek istiyordu:

– Kahpenin aceleye getirdiği deyyus! diye homurdanıyordu.

Köşeden Selim Bey bağırdı:

– Bekir be! Yapma bu işi. Bize bağışla hergeleyi. Bıçağını indir aşağı. Cenaze namazında üç beş kişi bulunsun bari. Abdestsiz adam öldürmek günahtır yahu.

Deli Bekir, bıçağı tutan kolunu indirdi. Yerde yatanın suratına şiddetli bir tükürük atarak:

– Safranbolu mezbahasında büyümüş it! dedi. Ulan seni, kasap Kemal'in kıyma makinesinden geçirsem öcümü alamam. Pis sığırtmaç!

Yerdeki hâlâ titriyor, Bekir'in ayaklarını öpüyordu.

Bu durumu uzaktan gözleyen mühendis Şükrü tir tir titremeye başladı. Anlaşılan herifin hiç şakası yoktu. Adam öldürmek, hıyar soymak kadar kolay bir işti onun için.

Delikanlıyı bağışlayan Deli Bekir, bu sefer koğuşun orta yerinde bir aşağı, bir yukarı gezinmeye başladı. Ellerini arkasına bağlamıştı. Hâlâ burnundan soluyordu. Çatacak adam aradığı belliydi. Ama onun huyunu suyunu bildikleri için öteki hükümlüler kendi yataklarına çekilmişler, çıt çıkarmaz olmuşlardı. Hükümlülerden biri, elinde bir maşrapayla koğuşa girdi. Ama kapıyı kapamayı unuttu.

Bekir aniden kudurdu:

– Ulan Âdem Baba'nın inkâr ettiği namussuzlar! Kapıyı inadınıza mı açık bırakıyorsunuz? Bekir'in üşüdüğünü bilmezmiş gibi yapıyorsunuz. Ben musalla taşında adam doğramış adamım be. Kancık herifler.

Kapıya doğru seğirtti. Kapanması için müthiş bir tekme attı. Tekmenin şiddetinden kapı, menteşelerinden sökülerek büyük bir gürültüyle yere yıkıldı. Sonra Bekir, kapıyı açık bırakan hükümlünün üstüne çullandı. Var kuvvetiyle, tekme tokat dövmeye başladı. Altındaki, iki gözü iki çeşme yalvarıyordu:

– Tövbeler tövbesi ağacığım. Sittin sene çamaşırını yıkayayım. Çorbanı pişireyim. Elin bana kalkmasın. Sen bizim ağamız, atamızsın. Öl dediğin yerde ölmezsem Allah'ımı inkâr edeyim.

Bekir onu da adamakıllı pataklayınca, artık öteki hükümlülerden kimsenin ayağa kalkmaya cesareti kalmamıştı.

Deli herif, gene homurdanarak dolaşmaya başladı. Ama tam o sırada, mühendis Şükrü'ye bakışları takıldı. Deminden beri olanları büyük bir korku içinde gözleyen mühendis titremeye başladı.

Bekir durdu. Onu tepeden tırnağa kadar uzun uzun süzdü. Sonra öteki hükümlülere dönerek:

– Ulan, yeni bir hergelenin geldiğini neye bana haber vermiyorsunuz? diye gürledi.

Zaten o bağırdığı vakit koğuşun içerisi, kilise kubbesi gibi ötüyordu.

Mühendisin eli ayağı çözülmüş, dizleri zangırdamaya başlamış, dili tutulmuştu. Piyangonun büyüğü, bu kez kendisine çarpacak gibi görünüyordu.

Oturduğu yerden ayağa kalktı. Büyük bir içtenlikle Bekir Ağa'ya uzaktan selam vererek:

– Arzı hürmet ederim efendim, dedi.

– Sus ulan ketentohumu! Sana lakırdı söyleyen var mı?

– Size karşı derin bir saygım vardır da onun için.

– Ulan sen beni nereden tanıyorsun? İtoğlu it.

– Efendim, bendeniz sizi ilk defa görüyorum ama, nedense birdenbire kanım ısındı.

– Şimdicik senin kanını kuruturum ben, haham suratlı hergele!

Mühendis zangır zangır titriyordu. Belanın sunturlusuna çatmıştı. Bekir, yavaş yavaş sokuldu. Gök gürültüsüne benzer bir sesle:

– Sen yeni mi geldin ulan? dedi.

– Evet efendim, yeni geldim.

– Ayakbastı parası tosladın mı?

– Ne parası efendim?

– Ayakbastı parası. Bu koğuş senin babanın koğuşu mu? Aptesanesi, muslukları babanın malı mı?

– Hayır efendim, tabii değil.

Bekir, arkasına döndü:

– Tabak getirin ulan! diye bağırdı.

Biraz önce dayağı yiyen hükümlü tabağı koşturdu. Bekir, bunu mühendise uzatarak:

– Koy şunun içine, dedi.

Mühendis, yepyeni bir iki buçuk liralığı cebinden çıkardı. Tabağa bıraktı. Herifin bu öfkesine karşılık onu sevindirecek bir davranışta bulunduğunu sanıyordu. Ama Bekir iki buçuk lirayı görünce tekrar köpürdü:

– Yeni Cami'de sadaka mı veriyorsun ulan? İki buçuk kâğıt para mı be? Hükümat bile bunu bastığına bin pişman. Çık bakalım şöyle elli, altmış, yetmiş.

Mühendis o vakit işin çatallaştığını anladı. Cebinde topu topu on yedi buçuk lirası vardı. Ama Bekir'in bıçak darbeleri altında delik deşik olmamak için hepsini vermeye çoktan razıydı. Ceplerindeki parayı çıkarıp tabağa bırakırken:

– Vallahi, dedi, başka param yok. Olsa anamın ak sütü gibi helal ederim.

– Ara bakalım ceplerini, ara.

– Tekrar elini yeleğine soktu. Yirmi beş kuruş daha buldu:

– Buyurun! diyerek uzattı.

O zaman Bekir, tabağın içindeki paraları alıp cebine yerleştirdikten sonra geriye doğru seslendi:

– Yeni gelene bir kahve yapın. Orta şekerli olsun.

Mühendis kahve mi, yoksa zehir mi içtiğini pek fark edemedi. O gece gözüne uyku girmedi. Her an Bekir'in saldırışını bekledi. Ama aradan bir süre geçtikten sonra o yaşayışa alıştı. İki ay sonra da bu işleri adamakıllı kanıksadı.

Bıçakla cinayete yeltenmenin, koğuştaki hükümlüleri merhametsizce pataklamanın, menteşelerinden çıkartılmış kapıyı tekmeleyerek devirmenin; hep önceden hazırlanmış

numaralar olduğunu, sırf yeni gelenden okkalı bir ayakbastı parası koparmak için tertiplendiğini ve her acemiye karşı yapıldığını sonradan görüp öğrendi.

Hatta bir seferinde, adamakıllı parasız kaldığı bir gün Bekir'in yeni gelenden fazla para koparması için 150 kuruşa numaradan dayak bile yedi.

"B" Majiskül

Yıl 1941.

Demir kapının zinciri şakırdadı. Kocaman anahtarın kilit içinde dönüşünden sonra, büyük kapı gürültüyle açıldı. Nem kokan karanlık koridorda hızlı adımların sesi duyuldu. Altı numaranın sürgüsü hırsla çekildi.

İçeri giren gardiyan, yerde, çuval parçaları arasında, kendinden geçmiş, büzülmüş kadavranın, insan benzerinin yanında durdu. Genzinin, keskin, ağır bir amonyak kokusuyla dolmasına içerleyerek, kalın, çivili postallarıyla yerde yatanı dürttü:

– Hey, Allahlık! Uyan bakalım; kalk, çabuk.

Yerde yatanın uyuşmuş, duygusuz vücudu kımıldamıyordu.

Gardiyan bu sefer, bir daha tekmeledi:

– Hey! Sana söylüyoruz. Yata yata leş olmuşsun be!

İskelet, önce kımıldadı. Sonra sıçrayarak yatağında oturdu. Gözlerini uğuşturarak başını kaldırdı. Şiltenin yanında duranın yüzüne şaşkın şaşkın baktı.

Gardiyan, bir daha tekmeleyerek:

– Kalk be! dedi. Hükümatın emrini neye dinlemiyorsun? Karakolda sorguya bekliyorlar, haydi. Lanetleme, suratını hiç buruşturma. O senin istediğin rahatlık, İngiliz'in memleketinde bile yok.

Genç adam elleriyle saçlarını düzeltti. Gözlerini bir daha uğuşturdu. Dizlerine mıhlanmış sızıyı, parmaklarıyla avuçladı. Öteki eliyle duvara tutunarak kalktı. Sendeledi.

Gardiyan kapıya doğru yürüdü. Başını çevirmeden eliyle işaret etti:

– Kımıldan biraz. İnsan evladı laftan anlar. Sabahtan beri daha ağzıma lokma koymadım. Haydi yürü. Ne derdin varsa onlara anlatırsın.

Adam titreyerek kımıldamaya çalıştı. Bir elini beline dayayıp vücudunu doğrultmak istedi. Hafifçe inledi. Her yanı sızı içindeydi. Acıyla yüzünü buruşturdu. Yatağına baktı. Sol ayağının ancak yarısını örten kirli çorabını, öteki ayağıyle düzeltti. Sonra kısık sesiyle:

– Yürüyemiyorum, yere basamıyorum. dedi.

Öteki geri dönüp bir muşta vurdu:

– Bas, bas. Sen o nazları yavukluna yaparsın. Neye acıyormuş ayakların? Sırat Köprüsü'nde mi yürüdün? Bereket başçavuşun, karı ile kavgalı olmadığı zamana rastladın. Yoksa halin yamandı. Haydi, kafamı kızdırma. Belinin orta yerine bir tekme atarım, eşek tepti zannedersin.

Sanık Zekeriya, beli bükük, yürümeye çalıştı. Her adımda inliyordu. Günlerden beri dayaktan, işkenceden pestil haline gelmişti. Ayaşlı Hakkı Ağa'nın dere içinde ölüsünü bulduktan sonra, Zekeriya'yı yakalamışlar, "Herifi mutlaka sen öldürdün," diye işkencenin her türlüsünü yapmışlar, ama bir türlü Zekeriya'ya suçu "itiraf" ettirememişlerdi.

"Ben değilim. Yanlışınız var. Ben o gün Biçenek köyüne varmıştım. Gece de emmimgilde kaldım. Günaha giriyorsunuz. Yapmayın." diye günlerce yalvarmıştı.

Onu dile getirmek için hiçbir şey fayda etmedi. Şimdi gene sorguya götürülüyordu.

Savcı:

– Şunu artık konuşturun, diye, işi candarma başçavuşuna aktarmıştı.

Gardiyanın, mapusane kapısında candarmaya teslim ettiği Zekeriya, inleyerek başçavuşun odasına girdi. Başına gelecekleri biliyormuş gibi, yalvaran bakışlarını ona çevirdi.

Başçavuş homurdanarak:

– Düşündün, taşındın mı? dedi. Şu herifi öldürdüğünü itiraf edecek misin?

– Başçavuşum. Allah seni inandırsın. Ben değilim.

– Bunu aklından çıkar. Sensin. Biz biliyoruz. Yoksa sopa altında öleceksin. Bilmiş ol. Haydi, anlat.

– Sen bilirsin ağam. Hükümatın karşısında boynumuz kıldan ince. Ama ben yapmadım bu işi. Allah biliyor ya.

– Son sözün bu mu?

– Bu.

Candarma başçavuşu, ellerini birbirine çarpıp seslendi:

– Ulan Mevlüt. Yanına iki kişi al da gel.

Üç candarma birden içeri girdi. Başçavuş burnundan soluyarak:

– Alın, aşağı götürün. dedi. Bacaklarından asacaksınız iti.

Candarmaların üçü birden Zekeriya'yı kucaklayıverdi. O, çırpınmakla, karşı gelmekle onların elinden kurtulamayacağını bildiği için, hiç ses çıkarmadan kendini bıraktı.

Zekeriya'yı yaka paça aşağı indirdiler. Başçavuş arkadan geliyordu.

Karakolun mahzeni oldukça karanlıktı. Mevlüt kapıyı ayağıyla açtı. İçerisi küf kokuyordu. Mahzenin karşısındaki nezaretin telle örtülü penceresinde 8–10 baş birikmişti. Onlar da durumu karşıdan seyrediyorlardı.

Mevlüt ilkin, Zekeriya'yı yere yatırdı. Ayak bileklerine iki demir halka taktı. Demirler eti acıtmasın diye, halkaların üstüne bezler sarılmıştı. Zekeriya boylu boyunca yerde yatıyor, hiç ses çıkarmadan başına gelecekleri bekliyordu.

Candarmalar halkaları iyice sıkıştırdıktan sonra, bu halkalara bağlı kabloyu tavan makarasından geçirdiler. Sonra üçü birden kabloya asılınca, Zekeriya yarı beline kadar yerden kesildi. Ayakları havaya kalkmış, başı yerdeki çamurlara gömülmüştü. Mevlüt yanındaki candarmalara mırıldandı:

– Haydi be. Durmayın. Yusaaa!

Kablo, tempoyla çekildikçe, Zekeriya'nın gövdesi yavaş yavaş havalanıyordu. Yükseldi, yükseldi. Sonra elleri de yerden kesildi. Ayakları tavana yaklaşmıştı. Kolları sarktı. Öylece kaldı.

Başçavuş, Zekeriya'nın başına bir süngülü dikti:

– İkrar edinceye kadar indirmeyeceksiniz keratayı, dedi.

Hepsi uzaklaştı. Yalnız nöbetçi kaldı. Ama Zekeriya'nın durumuna karşı son kerte ilgisizdi.

Delikanlı, havaya asıldığının ilk dakikalarında acı acı inlemeye, sık sık solumaya başladı. Ağzından, burnundan salyalar akıyordu. Yüzü, yavaş yavaş morardı. Ama ikide bir ellerini yere dayayarak, ayaklarına yüklenen ağırlığı hafifletmek istiyor, boğuk boğuk inliyordu:

– Yarabbi. Sen bilirsin. Kurtar beni şunların elinden Allah'ım!

Nöbetçi hiç oralı değildi. Omuzundaki silahıyla, içeri dışarı gidip geliyor, kendi kendine türkü söylüyordu:

Asker oldum piyade
Evlilerin sevdası
On parmağı kınalı
Bekârlardan ziyade
Yar yandım amman

Türküyü bitirdikten sonra Zekeriya'ya döndü:

– Bir cigara yakar mısın hemşerim? dedi.

Beriki, karşılık verecek halde değildi. Nöbetçi onun ne diyeceğini beklemeden paketini çıkardı. Avucunda ezerek yumuşattığı cigarayı, başçavuş görür korkusuyla avucunun içinde içmeye başladı. Sonra, ağzından boncuk boncuk salyalar akan Zekeriya'nın başucuna geldi:

– Bana bak, dedi. İnatçılık etme de, gel şunu söyle. "Ben öldürdüm," diyiver. Zararı yok. Sonra da inkâr edersin.

Zekeriya karşılık veremiyordu. Yalnız, ağzından, burnundan salyalar akıyor, tükürükler uzayarak toprağın üstüne düştükçe köpükleniyordu. Zekeriya, ara sıra boğazı yırtılır gibi inliyordu:

– Allah, Allah! Ne biçim hükümat yaratmışsın yarabbi?

Nöbetçi, onun sayıklamasına fazla kulak asmadı. Islık çalarak dolaşmaya devam etti. Nöbet saatinin dolmasını bekliyordu. Bir aralık aklına gelmiş gibi, ceketinin düğmelerini çözdü. İç cebinden ikiye katlanmış bir defter çıkardı. Tozlukların arasına kıstırdığı, ucu teneke mahfazalı kopya kalemini

de çekip aldı. Silahıyla beraber duvarın dibine çöktü. Alfabe çalışmaya başladı.

A'dan P'ye kadar bütün harfleri yazmasını ezbere biliyordu. Ama P'den sonrasını pek belleyememişti. Deftere her harfi yazdıkça, bir defa da o harfin adını kendi mırıldanıyordu. Kalemi ara sıra tükürüklediği için, ağzının çevresiyle dudakları boya içinde kalmıştı.

Karşıki nezaretanenin tel penceresinden Zekeriya'yı seyredenlerin gözleri dehşetle büyümüştü. Ona anlatılmaz bir korku ve acıma duygusuyle bakıyorlardı. İçlerinden biri:

– Çok yaşamaz, dedi. Az sonra ölür.

Bir tanesi bu lafa hemen karşı çıktı:

– İnsan kısmı kolay ölür mü be yahu? Bizim tarafta bir kambur öğretmen vardı. Derdi ki: "İnsanın yedi canından üçü kafasında, üçü bedeninde, bir tanesi de kuyruksokumundadır."

Bu lafa, ötekilerin hepsi güldü. O vakit bunu söyleyen müthiş içerledi:

– Ne gülüyorsunuz? dedi. Şu adamın haline gülünür mü? Kardeşiniz olsaydı güler miydiniz? O da insan. Onu da Allah yaratmış. Zalimlerin maskarası oldu diye alay mı etmeli? Hey gidi gavur çocukları! Gülün, gülün.

Bir tanesi, bu lafı fırsat bildi:

– Sen, başçavuş için mi zalim diyorsun?

– Ya ne?

– Söyleyeceğim başçavuşa.

Beriki, birdenbire telaşlandı:

– Kalleşliğin lüzumu var mı? Burada biz bize konuşuyoruz.

– Söyleyeceğim.

– Allah aşkına yapma. Öldürür beni.

– Sen nasıl zalim dersin ulan başçavuşa?

– Vazgeçtim, demedim. Ne iftira ediyorsun?

– Söyleyeyim de gör.

– Yapma ayağını öpeyim.

– Benim yerime yarın aptesaneyi sen yıkayacak mısın?

– Yıkarım.

– Peki öyleyse. Söylemem. Bir daha çeneni tut.

Zekeriya'nın başında bekleyen candarma, karşı tarafta konuşulanlara kulak vermiyordu. Bir aralık elinde, defter, kalem, oturduğu yerden kalktı. Ağzından kanlı salyalar akan delikanlının yanına gelip çömeldi:

– Hemşerim, dedi. Sen okuyup yazma bilir misin?

Zekeriya inleyerek:

– Evet, dedi.

– Yahu ben, majüskül "B" yapmasını unuttum. Kuyruğu aşağıdan mı geliyordu, yukarıdan mı?

Ömrünün son dakikalarını yaşayan Zekeriya'nın, yüzü, elleri, kan hücumundan mosmor kesilmişti. Ağzının köpüklerini silmeye çalışarak:

– Aşağıdan, dedi.

Candarma tekrar duvar dibine çömelirken, kendi kendine türküye başladı:

Aşağıdan yolla
Aşağıdan salla
Aşağıdan yavrum
Aşağıdan, vay

Uzun lafın kısası, delikanlıyı söyletmek için başçavuş Fehmi, yapmadık işkence bırakmadı. Ama hiçbiri fayda etmedi.

Askıdan indirdikten iki saat sonra, Zekeriya'yı bir daha başçavuşun yanına çıkardılar. O, durmadan, suçsuz olduğunu söylüyordu. Fehmi çavuş artık bu kez ne yapıp yapıp onu konuşturmak kararındaydı. Mevlüt'ü çağırdı:

– Yine aşağı indirin, dedi.

Zekeriya'yı adeta sürükleyerek yürüttüler.

Başçavuş, Mevlüt'e usulca fısıldadı:

– Tenekeleri doldursunlar. Sen de başlarında bulun. Ne yapacağını biliyorsun, değil mi?

– Biliyorum başçavuşum.

– Haydi defol! Dediğimi yap. Ben de geliyorum birazdan.

Zekeriya'yı mahzene soktuktan sonra ilkin çırılçıplak soydular. Ellerini kalın bir iple arkadan bağladılar. Debelenmesin diye ayaklarına da çaput sardılar. Sonra da çamurun içine upuzun yatırdılar.

O, ne kadar karşı gelse, fayda etmeyeceğini biliyordu. Şaşkın, boynu bükük, kendini onlara bırakmıştı. Çaresizlik içinde İnna atayna suresini, mırıldanarak okuyordu.

Tenekeyle soğuk suyu üstüne döktükleri zaman, cin çarpmış gibi:

– Ah! diye inleyerek çırpındı, büzüldü.

İkinci teneke onu bir daha silkeledi. Ama sonra hiç sesi çıkmadı. Yalnız bütün etleri, denizden taze çıkmış balık gibi titriyordu. Gözleri kapandı, yüzü yere yapıştı, ağzı çamurlara bulandı. Kaburgalarının arasında boncuklanan su damlaları, yer yer morarmış, derisinin üstünden kayarak yere düşüyordu. Candarmanın biri onu kaldırmak istedi:

– Dur bakalım cehennemlik! Daha bitmedi, dedi.

Ama bir külçe haline gelmiş bu yarı canlı yığının, kendisi tarafından harcanacak bir çabayla kımıldaması, olacak

iş değildi. Bunu ötekiler de anladıkları için, koltuklarından tutup havaya kaldırdılar. Ellerini, ayaklarını çözüp sürükleyerek pencerenin önüne kadar götürdüler. Camları açıp, kanatları menteşelerinden çıkardılar. Sonra, koltuklarının altından geçirilen kalın bir iple Zekeriya'yı pencerenin demirlerine sımsıkı bağladılar. Çıplak vücuduna tekrar bir kova su çarparak çekilip gittiler.

Bir candarma, başında nöbetçi kaldı. Ötekiler yukarı çıktıktan sonra, Zekeriya'ya sokuldu. Elini, delikanlının etine değdirdi. Ama değdirmesiyle çekmesi bir oldu. Buz gibiydi. Sonra Zekeriya'nın alnından tutarak başını yukarı kaldırmak istedi. Öteki hareketsizdi. Yalnız nefes alıyordu.

Candarma:

– Bana bak delikanlı! Yüzüme bak, dedi.

Zekeriya karşılık veremedi. Dudakları morarmış, yüzünün rengi kâğıt gibi olmuştu. Tüm vücudu, zehirli sıtmaya yakalanmış gibi titriyordu.

Candarma tekrar:

– Aldırma, dedi. İnsanın başına her şey gelir. Yeter ki Cenabı Hak vücut sağlığı versin. Eğer yarına kadar ölmezsen ondan sonra korkma. Ama ölürsen, tabii bir şey diyemem.

Sesini biraz daha alçaltarak ilave etti:

– Kabahat kimsede değil. Başçavuşta. Zalimin zalimi bir herif. Hükümattan, ona "böyle yap" demiyorlarmış ama, yapınca da pek ses etmiyorlarmış. Hişt, yüzüme bak bir kere. Benim yüreğim yumuşaktır. Ben böyle şeylere dayanamam. Ne yalan söyliyeyim. Sana böyle yapmasına da pek aklım ermedi ya. Neyse. Dünyada cahil kalmak kötü şey zaten. Biz vaktiyle mektebe gidemedik. Haylazlık ettik. Babam vakitsiz öldü. Ben de o vakit bir aşna fişne buldum.

Dünyaya metelik vermedim. Ama benim kızın öyle güzel gözleri vardı ki, bir gören pişman, bir görmiyen. Kudretten sürmeli. Gözbebeklerinin kenarlarında, eleğimsama renginde boyalar vardı. Neyse, bize de hayrı olmadı ya. Vallahi azizim, ben sana bir şey diyeyim mi? Bugünkü günde sevdalık çekmek de boşuna.

Cebinden mendilini çıkardı.

Zekeriya'nın omuzlarını, boynunu, saçlarını kuruladı. Öteki, zangır zangır titriyordu. Gözleri yarı aralık, yana düşük başı, hareketsizdi. Nöbetçi boyuna anlatıyordu:

– Bana bak. Seni buradan çözmüyorum diye bana gücenmiyesin ha! Vallahi başçavuş iflahımı keser. Bizim tarafta mektepten kovulma bir abukat vardı. "Vicdanla fazilet kardeştirler," derdi. Ben de bu lafın ne demiye geldiğini anlıyamamıştım. Bana kalırsa, o da bu lafı kendi aklından söylememiştir ya, neyse. Çok kitap okurdu. Kitap laflarını bize satardı. Dur, ceketimi omuzuna koyayım. Üşüdün galiba. Askere gelince o abukata hak verdim.

Kapıya kadar gitti. Eğilip yukarı katı dinledi. Sonra geri döndü. Ceketi, Zekeriya'nın sırtına attı. Kollarını, arkasına iyice tıktı:

– Biliyor musun? dedi. Başçavuş bizi böyle görse vallahi seni çözer, beni bağlar.

Cigara paketini çıkardı. Birini yakıp Zekeriya'nın aralık dudaklarına iliştirdi:

– Sen esas nerelisin? diye sordu.

– Kızılcahamam.

– Kızılcahamam kaplıcalarına iyi derler ama, bir defa bile gitmedim. Nasip değilmiş. Suyu sıcak mı bari?

Zekeriya bitkin haldeydi:

– Sonra anlatırım, dedi.

– Yok, yok şimdi anlat. Biz bizeyiz. Zaten ben gevezelikten pek hazzederim. Daha sabaha çok ister.

Zekeriya, yarı baygın halde onu dinliyordu. Kendisine tekme, tokat atmadan konuşan bir insana rastladığı için bir bakıma seviniyordu. Ceketini, omuzuna atmış geveze bir candarmanın, içinden geldiği gibi konuşan bir insanın bu korkak şefkatinden bir bakıma hoşnuttu. Candarma, boyuna anlatıyordu:

– Zaten babam da benim okumamı pek istemedi. Daha o zamanlar ölmemişti. Onun demesine bakılırsa çok okumak iyi şey değilmiş. Okuya okuya insan kısmının zihni açılırmış. Açılan zihin de haksızlıkları görmeye başlarmış. Ekmekle şeker pahalı, vergiler de fazla dedin mi hapı yutarmışsın. Yani okumadığıma pek nedametliğim yoktur. Bazı arkadaşlarla kahveye falan giderek pişpirik, aznif oynardık. Allah razı olsun, bizim kocakarı da bir şeyimizi eksik etmedi. Hişt, dinliyor musun beni, yoksa dalga mı geçiyorsun?

Candarma bir aralık durdu. Yukarıki odada bir gezinme vardı. Zekeriya'nın titremesi de artık geçmiş; vücudunu, baldırlarını bir ateş dalgası kaplamıştı.

Candarma birdenbire telaşla:

– Başçavuş geliyor, dedi. Ver şu ceketi. Çabuk, çabuk.

Zekeriya kımıldayamıyordu. Öteki, ceketi çekti. Ama kollarını kolaylıkla kurtaramayınca daha çok telaşlandı:

– Yahu, eşşoğlu eşşekliğin lüzumu yok. Benim de başımı nara yakacaksın. Versene şunu.

Hırsla çektiği ceketi acele acele sırtına giydi. Tozluklarını düzeltti. Bekledi.

Merdivendeki ayak sesleri yaklaştı. Kapı açıldı. Fehmi başçavuş gülümseyerek:

– Nasıl! dedi. Hâlâ söylemeyecek misin? Zekeriya karşılık veremedi. Başçavuş onu biraz süzdükten sonra candarmaya döndü:

– Çöz şunu, dedi. Giydirip yukarı getir.

Tekrar geri döndü. Çıkıp gitti.

Biraz sonra Fehmi başçavuş Zekeriya'yı, masasının yanındaki iskemleye oturttu:

– Öleceksin, gebereceksin, dedi. Hiç lamı cimi yok. Bu herifi sen öldürdün. Ya söylersin, ya da burada can verirsin.

Zekeriya'nın yalvarmaya bile gücü kalmamıştı: Oturduğu yerde, başı önüne düşüyor, iskemleden yere yuvarlanacak gibi oluyordu. Titreyen sesiyle:

– Başçavuşum. Allah seni inandırsın. Ben değilim, dedi.

– Lafıma cevap ver. Herifi nasıl öldürdüğünü söyleyecek misin?

– Bilmiyorum.

– Bana bak Zekeriya. Hiç kurtuluş yok. Gel sen benim dediğimi dinle.

– Vallahi bilmiyorum başçavuşum.

Başçavuş kıçıyla iskemlesini geri iterek ayağa kalktı:

– Köpek soyu, dedi. Şimdi seni benzetirim. Mevlüt! Buraya gel. Yanında dur şu hergelenin. Ben seslenince aşağı getirirsiniz.

– Baş üstüne başçavuşum.

Hışım gibi dışarı fırladı. Mahzenden teneke sesleri, boğuk konuşmalar duyuluyordu. Yine bir hazırlık vardı.

Zekeriya başına gelecekleri, önceden kestiriyormuş gibi her şeyi, ölümü bile benimsemişti. Yok yere bu cinayeti

üstüne almayı bir türlü kabul edemiyordu. Ara sıra merdivenden inip çıkanların ayak seslerini duyuyor, bu seferki hazırlığın daha sunturlu olacağını kestiriyordu. Bir aralık aşağıdaki sesler kesildi. Birkaç dakika, korkulu bir bekleyişle geçti. Sonra koşarak merdiveni çıkan iki candarma, telaşla odaya girdi. Bir tanesi Zekeriya'yı kolundan yakaladı:

– Kalk, dedi. Aşağıya yürü.

Zekeriya'nın gücü kalmamıştı. Sürükler gibi kolundan çektiler, yürüttüler. O, daha merdivenleri inerken her sonuca kendisini hazırlamıştı. İşkencenin başka bir çeşidi başlayacaktı. Ama fazla umursamadı. Duayı dilinden düşürmüyor, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu.

Aşağı indirildiği vakit, çamurlu mahzenin kapısı kapalıydı. Başçavuşla ötekiler dışarıda duruyorlardı. Sanık, kendi önüne getirilince başçavuş, yumuşamış bir sesle, bir daha sordu:

– Katil sen değilsin, değil mi?

– Değilim.

– Al öyleyse teres oğlu teres.

Kapıya bir tekme attı. Ardına kadar açılan kanat, taş duvara çarpınca mahzenin içinde soğuk bir akis yaptı. İşte o vakit Zekeriya'nın gözleri birdenbire büyüdü. Kollarından sımsıkı yakalamışlardı. Delikanlı yıldırım çarpmış gibi sarsıldı. Haykırarak:

– Ah benim Zeliha'm! dedi. Benim canım ciğerim Zeliha'm. Sana yazık günah değil mi?

Nişanlısı Zeliha idi. Biraz önce kendisini parmaklığına bağladıkları pencerede, şimdi çırılçıplak Zeliha'sı bağlıydı. Saçları birbirine karışmış, yemenisi pencerenin teline asılı kalmış, gözleri solmuş, dudakları morarmış, çıplak vücudu-

nu çevreleyen ipler etlerini yer yer boğarak mosmor etmişti.

Şimdi Zekeriya'yı zapt etmek imkânsız bir hal aldı. O uysal, o sıska, o kadit oğlan kudurmuş, deli olmuştu. Çılgıncasına saldırdı, çırpındı. Ama kollarını sıkan kıskaçlar, bir türlü gevşemedi. Avaz avaz haykırıyordu:

– Vah benim karagözlü Zeliha'm. Kuzuların kuzusu Zeliha'm. Sana da mı kıydılar? Vah anacığım. Vah senin kurbanın olam ben.

Başçavuşa döndü:

– Vay Allah'tan korkmaz vay. dedi. Hiç mi din iman görmedin? Bir rekât da mı namaz kılmadın? Bu hükümet yarın bana bir silah mı vermez? Haydi, git vatanına çabala mı demez? Ah o silah benim elime geçmiye. Vay koca başçavuşum vay. Vay vicdanı kara başçavuşum, vay.

Sesi perde perde alçaldı, yüzünü candarmalardan birinin göğsüne kapadı. Ağlamaya başladı:

– Ben öldürdüm, dedi. Hakkı Ağa'yı ben öldürdüm. Ne yapalım? Kara kaderimiz buymuş. Ben öldürdüm. Oldu mu? Ben öldürdüm diyorum size, haydi çözün yavuklumu. Ne duruyorsunuz? Haydi.

Başçavuş sonucun böyle olacağını önceden kestirdiği için son derece memnun, gülüyordu.

İnceleme Gezisi

Mapusanenin nasıl bir yer olduğunu, oradaki insanların ne türlü yaşadıklarını öğrencilere de göstermek ve onlara canlı bir hayat dersi vermek için, mapusaneyi ara sıra toplu olarak dolaşma âdeti vardı. Savcıyla öğretmenleri, öğrencilerin önüne düşüp koğuş koğuş her yanı gezerlerdi. Bu işe en düşkün olanlar da, Hukuk Fakültesi öğrencileriydi. Bu ziyaretlerin adına inceleme gezisi derlerdi.

Daha sabahın erken saatlerinde; cigara dumanı, yemek buharı ve ayak kokularıyla zehirlenmiş koğuşların pencereleri ardına kadar açılır, her taraf süpürülür, bahçeler temizlenir, yollardaki cigara izmaritleriyle kibrit çöpleri hükümlülere teker teker toplatılır, böylece ziyaret saati beklenirdi. Epeyce vakit geçtikten sonra ziyaretçi topluluğu uzaktan görünürdü. En önce genç savcıyla ihtiyar müdür, arkada da, kız ve erkek öğrencilerin dağınık grupları koğuşlara girerdi. Hükümlüler, koğuşun bahçesine iki sıra dizilir, konukları beklerlerdi. Her ziyaretçinin ilk aklına gelen şey, en sempatik gördüğü hükümlüye suçunu sormaktı:

– Sen ne yaptın hemşerim? Suçun ne?

– Adam yaraladım.

– Ya sen?

– Polise hakaret.

Çoğu hırsızlıktan yattığı halde, hiç kimse doğrusunu söylemezdi. Hırsızlığın utanılacak bir şey olduğunu bilirlerdi. Bu yüzden herkes kendini, hoş görülebilir bir suçun suçlusu göstermek isterdi.

Mapusanede, göğsünü gere gere söylenebilecek üç onurlu suç vardı. Bunlar, adam yaralama, polise sövme, bir de kız kaçırma suçlarıydı. Onların anlayışına göre bu suçları işlemek; erkeklik, mertlik sayılırdı. Bunun dışında kalan suçlara "pis suç" denirdi. Bu yüzden ziyaretçiler, mapusanede hemen hemen bu üç suçtan başkasıyla ceza görmüş suçluya pek seyrek rastlamışlardır.

O gün, fakülte öğrencilerinden biri; sıska, solgun yüzlü gençten bir delikanlının, Zıpır Yusuf'un yanına sokuldu:

– Ya senin suçun nedir kardeşim? diye sordu.

– Benim suçum şey. Yani "bir malı bulunduğu yerden sahibinin rızası hilâfına faydalanmak için aldım."

Öğrenci bir şey anlamadı. Ama, savcı gülerek açıkladı:

– Bunlar hapisanede yata yata hukukçu kesilmişler. Söylediği, şey, hırsızlığın 491'inci maddede yazılı kanuni tarifidir.

Zıpır Yusuf da kıs kıs gülüyordu. Öğrenci, yanındaki hükümlüye sordu:

– Ya senin suçun?

– Benim suçum iftira, efendi kardeşim.

– Yani sen mi birine iftira ettin, yoksa sana mı iftira ettiler?

– İşin doğrusuna bakarsan, bana iftira ettiler. Polis benim cebime 2 paket nefes koymuş. Bir de numarası belli iki buçuk papel, atmış. Kahveden de beş altı şahit bulmuş. Ne o?

Esrar satıyormuşuz. Eğer esrarın rengini bilirsem, esrar gibi sapsarı olayım. Eninde sonunda 14 ay kucakladık.

– Peki ama sen yargıcın yerinde olsaydın, bu kadar kesin deliller karşısında ne yapardın?

– Bizim de bir şey dediğimiz yok ki, efendi kardeşim. Kimsenin tavuğuna kışt demeden yiyip içip yan geliyoruz. Noksanımız beş vakit namazla padişaha dua. Hani Cumhuriyet hükümeti bizim gibi mahkûmu mumla arasa bulamaz.

Genç öğrencinin çevresine öteki arkadaşları da toplanmışlardı. Şimdiye kadar, pek seyrek rastladıkları bu çeşit insanlarla konuşmaktan hoşlandıkları belliydi. Kız talebelerden biri, gülümseyerek Çengel Rıza'nın yanına sokuldu:

– Sizin suçunuz da şey mi? Yani öteberi filan almak. Kimse görmeden. Öyle mi?

– Benim suçum yoktur hanım ablacığım. Ben kışçıyım.

– Kışçı mısınız? Kışçı ne demek?

– Yani kışı geçirmek için mapusa girerim:

– O da nasıl şey öyle?

Adam sağına, soluna bakındı. Savcıyla müdür epeyce uzakta, başka hükümlülerle konuşuyorlardı. Kendisini, öğrencilerden başkasının dinlemediğine inanç getirince usul usul anlattı:

– Hitler'in muharebesinden beri fakir fukaranın hali malûm. Kış geldi mi, hepsini bir düşüncedir alır. Hele bir de bizim gibi sabıkalı olunca ağzıyla kuş tutsa karnını doyuramaz. Onun için biz, kasım girerken mapusaneye düşmenin yolunu ararız. Dışarıda od yok, ocak yoktur. Han yok, hamam yoktur. Yatak yok, yorgan yoktur. Mapusanede idare altımıza nasıl olsa bir şilte uyduruyor. Her koğuşun bir

teneke de kömür hakkı var. Günde bir tas da yemek çıktı mı, Allah'tan belamızı istiyecek değiliz ya.

– İyi ama hapse girmek sizin isteğinize bağlı değil ki.

– Nasıl bağlı değil hemşireciğim? Otobüste elini, yanındakinin cebine soktun mu, helalinden üç ayın var. Bu hesaba göre baktın ki, şubat sonlarında dışarıda oluyorsun. O zaman karakolda kumsere ana avrat dümdüz gidersin. Otuz beş gün de oradan gelir. Böylelikle nisanı bulursun. Ondan sonra da Allah kerim.

– Peki ama, hürriyetinizden yoksun yaşamak, iyi bir şey mi sanki?

– Sen sofraya oturunca hürriyet mi yiyorsun ablacığım?

Genç kız yanındaki arkadaşına döndü:

– Eniştem dedi, Viyana'ya gittiği zaman bu tip patolojik insanlar üzerinde uzun boylu etütler yapmış. Bunlara psikopatalojide, paranoyak deniyormuş.

Çengel Rıza, kızın lafından bir şey anlamadı ama, bu sözlerin, lehinde olmadığını da fark etti. Adamakıllı içerlemişti. Kendini tutamayıp çıkıştı:

– Hem buraya hayvanat bahçesini gezer gibi gezmeye geliyorsunuz, hem de alafranga laflar edip bizi matrağa alıyorsunuz. Biz Fransızca anlamaksak da, yine biraz bir şeyler çakarız.

– Ama ben sizin hakkınızda kötü bir şey söylemedim ki.

– Daha ne söyleyeceksin be birader? Pis herif filan dedin. Para için yapıyor dedin.

Kızcağız kıpkırmızı oldu:

– Peki, affedersiniz, diyerek yürüdü.

Ötede bir grup Gavur Ali'nin çevresine toplanmıştı. Ali, sulu sulu gülerek müdüre dert yanıyordu:

– Vallahi billahi, eğer yalanım varsa 10 santimden yüzüme tükür, sonra da gelip elinle kaşıma gözüme sıvıştır.

Öğrenciler de gülüşüyorlardı. Kimileri de, onu şaşkınlık içinde süzüyorlardı. Şimdiye dek bu türlü bir adam görmedikleri belliydi. Gavur Ali boyuna anlatıyordu:

– Bir anam var müdür bey. Ağzı burnu yerinde. Sen bana şu iyiliği yap. Beni asri cezaevine gönder, ben de sana anamı imam nikâhıyla gelin etmezsem, senden beter olayım.

Gavur Ali bir kere yılışıklığa başlayınca onu susturmak, adamakıllı zorlaşırdı. Müdür, yarı şaka çıkıştı:

– Yeter ulan köpek herif. Sus gayri. Ne rezil şeysin sen be.

– Doğru müdür bey. Rezillikten yana birinciyim. Utanma nedir bilmem. Bir kere alnımın damarı çatlamış. Ne yapsan faydası yok. Görüyorsun, it oğlu itin biriyim.

– Ulan sus!

– Ayaklarını yıka da suyunu içeyim müdür bey. Şu iyiliği yap bana.

Müdür dayanamadı. Gavur Ali'ye kaldırıp bir tokat aşk edecek oldu. Ama o hemen itiraz etti:

– Aman müdür bey. Kolundaki saati çıkar, ondan sonra vur. Bana kıyıyorsun saate kıyma.

Ziyaretçi talebeler de Gavur Ali'nin soytarılığına gülmekten katılıyorlardı. Hemen her koğuşta bu türlü insanlar vardı. Onun için bunlardan bir iki tanesiyle konuşmak, hapisane hakkında fikir edinmeye yetiyordu. Ziyaret çok sürmedi. Talebeler toplu olarak avludan çıkarlarken. Gavur Ali en arkadan yürüyen kız talebelerden birine seslendi:

– Ablacığım! 414'üncü maddeye göre canını yiyeyim!

Aksaray Yangını

O günlerde yine musluklar kuruduğu için mapusane susuzluktan kırılıyordu. Koğuşun avlusundaki muslukların üstüne idare kocaman bir küp oturtmuştu. Sabahları, gardiyanların gözcülüğü altında mapusane yakınındaki çeşmeye üç dört hükümlü gönderiliyor, onların teneke teneke taşıdıkları suyla 60 kişi bir gün bir gece geçiniyordu. Ama su kıtlığının yarattığı sinirlilik hemen her gün, bir iki kavgaya sebep oluyordu. En çok koğuş kahvecisiyle, abdest alanlar arasında gürültü kopuyordu. Bu yüzden küpten akan ve bir defa kullanılmış olan suyu, tekrar kullanmak gerekiyordu. Suların aktığı yalağın dibine bir paçavra tıkamışlardı. Akşama kadar yalakta biriken sabunlu, tükürüklü, mavimtırak suyla ötekiler yatmadan önce ayaklarını, ellerini yıkıyorlardı.

Bu sıkıntının çaresi bulunamadığı için idare, itfaiye müdürlüğüne telefon etti. Bir itfaiye arazözü, mapusane bahçesindeki kocaman havuzu, gelip suyla doldurdu. Havuzun başına bir de candarma dikildi. Günde bir sefer, akşam üstüne doğru, koğuşlardan onar, on beşer kişi ellerinde testileri, tenekeleri, güğümleri alarak havuz başında sıraya

giriyordu. Elinde bastonuyla, çatık kaşlarıyla, laf dinlemez müdür, su dağıtımına gözcülük ediyordu.

Gavur Ali, sıranın arka taraflarından müdüre sesleniyordu:

– Beybabacığım, Allah rızası için beni gör. Susuzluktan iki gündür dışarı çıkmıyorum! Şimdi de pek sıkıştım.

Müdür, hiç oralı olmuyor, başını kaldırmadan karşılık veriyordu:

– Patla, köpek soyu! Mapusa girerken bana mı danıştın?

– Müdür bey, vallahi tutamıyorum. Sen bilirsin.

– Dişini sık deyyus. Sıran gelmeden damla vermem.

Teneke gürültüleri, müdürün küfürleri arasında suyunu dolduran, koğuşa doğru dörtnala koşuyordu.

Su kıtlığı daha çok geceleri baş gösteriyordu. Tabaklar, kaşıklar, tencereler yıkanıp da, çaydanlıklar kaynamaya başlayınca, tenekeler de boşalıveriyordu. Gece olup da herkes yatınca, testilerden, şişelerden su hırsızlığı başlıyordu.

Mızmız Yakup, bardaklarının bozuk olduğunu, geceleyin boyuna helaya taşındığını söyleyerek, arkadaşlarından biraz su istemişti. Ama kimse ona merhamet etmedi. Mızmız Yakup da ister istemez hırsızlığa karar verdi.

Gavur Ali, su bakımından temkinli davrandığı için, gece uyuduktan sonra kabağın kendi başına patlayacağını kestirdi. Mızmız Yakup'a plan kurdu. Su şişesinin dibinde dört parmak kadar su kalmıştı. Herkes uyuduktan sonra şişeyi, Mızmız Yakup'un yatağından görülecek biçimde, karyolasının kenarına bıraktı. Sonra soyunup yatağına girdi. Gözlerini yumup uyur gibi yaptı.

Sezgisi doğru çıkmıştı. Aradan daha yarım saat geçmeden, Yakup, yatağının içinde doğruldu. Sağa sola bakındı. Gavur Ali'nin su şişesini mimlemişti. Kimsenin, kendisini

görmediği kanısına varınca, usul usul yataktan kalktı. Gavur Ali'nin karyolasının yanından geçerken çaktırmadan şişeyi kaptı. Helaya doğru yürüdü.

Gavur Ali, yattığı yerde, gözleri kapalı, gülüyordu. Aradan birkaç dakika geçince o da kalktı. Köşebent Remzi'nin mercan terliklerini ayağına geçirdi. Yastığının altından cigarasıyla kibritini aldı. Biraz gazete kâğıdını avcunda buruşturarak aptesaneye doğru yürüdü.

Helaların kapısı yoktu. Bölmelerin önüne birer çuval gerilmişti. Helada adam olmadığı vakitler, kapı vazifesini gören çuval üstteki direğe takılırdı. Gavur Ali boş helanın birine girdi. Mızmız Yakup da yanındaki bölmedeydi. Biraz bekledikten sonra bitişikten bir su şapırtısı geldi. O zaman Gavur Ali usulca hela penceresinin içine bastı. Kafasını bölme duvarının hizasına kadar getirdi. Elinde tuttuğu gazete kâğıdının ucunu kibritle parlattı. Dudağına kıstırdığı cigarayı yaktıktan sonra ikinci şapırtıyı duyunca, yanan kâğıdı duvarın üstünden, Yakup'un tarafına bırakıverdi.

Cigarayı parmaklarının arasına alıp da kıs kıs gülmeye başladığı vakit, bitişikten birdenbire bir alev dalgası yükseldi. Arkasından Mızmız Yakup:

– Aman Allah! diye bağırarak kendini aptesanenin dışına, taşların üstüne boylu boyunca attı. Bacakları, donu, mintanı alev içindeydi.

Gavur Ali sanki bir şey bilmiyormuş gibi hemen dışarı fırladı. Aptesane kapısına takılı duran ıslak çuvalı çekip kopardığı gibi Yakup'un üstüne attı:

– Hay Allah belanı versin, diye homurdanırken, Yakup'un parlayan donunu söndürmeye çalışıyordu. Her yanını sıkıca

çuvalla bastırdı. Yakup'un ateşi kolay söndü. Ama aptesanenin içinden hâlâ alevle karışık duman çıkıyordu.

Gürültüye öteki hükümlüler de uyanıp dışarıya koştular. Yakup heyecan içinde kıvranıyordu. Ama üstü başı pek o kadar yanmamıştı. Gavur Ali, yerdekini koltuklarından kaldırmaya çabalarken, ötekilere bilgi veriyordu:

– Birader, nereden bileyim herifin benzinle aptese girdiğini? Ben de bir cigara yakıp, hâkime vereceğim cevabı tasarlarken Mızmız'ın tarafından bir alev çıktı. İnsanın aklına gelir mi bu? Demek benzin uzaktan ateşi kapıyormuş. Öyle anlaşılıyor. Ulan Mustafa. Tutsana herifi bacaklarından, götürelim içeriye. Görmüyor musun? Yangından kurtuldu.

Ötekiler de Mızmız Yakup'u kavradılar. Yatağının üstüne yüzükoyun uzattılar. Adamın bacakları enikonu kızarmıştı. Gavur Ali, ekip başına seslendi:

– Şevki ağabey. Biraz zeytinyağı yolla bu tarafa.

Hırsız Selim ekip başının kavanozunu bir koşu getirdi. Şevki Bey gündüzden bu yağın içinde balık kızartmıştı. Gavur Ali avucuna döktüğü balıklı yağla, Yakup'un baldırlarını, kaba etlerini oğuştururken bir yandan da kendi kendine söyleniyordu:

– Ah be Yakup. Bir kere danışsana. Şişenin içinde ne var, ne yok diye bir posta sorsana. Alaman, tayyaresine benzin bulamıyor. Sen aptese benzinle gidiyorsun. Neyse, bacaklarındaki fazlalıklar iyi bir ütülendi. Alazlanmış tavuğa döndün. Canın yanıyor mu bari?

Mızmız Yakup, tehlikeyi ucuz savuşturduğu için bir bakıma memnundu. İşi küçümsemek için:

– Ben öyle şeylere boş veririm, dedi. Biz Aksaray yangını görmüş adamlarız. Sen ne diyorsun?

Yunan Hasan

Haysiyetli Beşir'le Yunan Hasan, iki gündür bahçede pek kafa kafaya vermişlerdi. Aralarında bir fiskostur gidiyordu. O gün akşam üstü, yanlarına Karagöz Tevfik de katıldı. Cigaranın birini söndürüp öbürünü yakıyorlardı.

Nihayet koca kampana çaldı. Gardiyanlar hepsini teker teker saydılar. Sonra da kapılara kol demirleri takılıp kilitler vuruldu.

Üç kafadar beraber yemek yedi. Üçünün de yüreği umutla dolup taşıyordu. Plan bütün ayrıntılarına kadar hazırlandı. Kaçacaklardı.

Beşir on sekiz yıla, Karagöz Tevfik yedi buçuk yıla, Yunan Hasan da müebbede hüküm giymişti. Bekle bekle bu işin sonu gelmeyeceğini kestirdikleri için kaçmaya kesin karar verdiler.

Yattıkları odanın yeri tahta döşemeydi. Bu döşemenin altında bir metre kadar boşluk vardı. Sonrası topraktı. Odanın penceresi, mapusanenin avlusuna bakıyordu. Avlunun dışında da, üzerinde candarmaların dolaştığı kalın surlar vardı. Odadaki tahta döşemeleri kaldırdıktan sonra, Yunan

Hasan'ı içeriye kapayacaklardı. Hasan orada günlerce çalışacak, ilkin diklemesine kazarak üç adam boyu kadar inecek, sonra yana dönüp, tüneli mapusanenin arkasındaki dereye doğru uzatacaktı. Bu işin tamamlanması en az bir aya bakıyordu. Çünkü yer altından toprağın 40–50 metre kadar kazılması gerekiyordu.

Gece herkes yatıp da el ayak çekildikten sonra, demir karyolalardan birinin ayağını döşemenin deliğine soktular. Karyolayı yana yatırıp üstüne yüklenince, demir ayak manivela gibi döşemeyi çatır çaktır söküverdi. Ortalıkta hiç ses seda yoktu. Bütün mapusane derin bir uykuya dalmıştı. Kafadarlar, karyolayı hemen doğrultup yerine koydular. Sanki hiçbir şey yokmuş gibi yataklarına uzandılar. Ama Karagöz Tevfik'in karyolasının altındaki koca döşeme tahtası yerinden çıkmıştı.

Biraz beklediler. Gelen giden olmadı. O vakit Yunan Hasan yerinden kalktı. Arkadaşlarıyle öpüştü. Döşeme tahtasını kaldırıp içeriye girdi. Bir pöstekiyle Karagöz'ün eski kilimini yanına aldı. Üç tayın, bir kilo zeytin, altı paket köylü cigarasını da bir beze sarıp çıkın yapmıştı. Bir testi suyu da bunlarla beraber içeriye, toprağın üzerine bıraktıktan sonra kurşun kalemiyle defteri de cebine koydu. Ötekiler Yunan Hasan'ın üzerine, tekrar döşeme tahtasını kapayarak, karyolaları yerli yerine koydular.

Hasan, iki günde bir arkadaşlarından yemek alacak, odanın altındaki mahzende gece gündüz çalışacak, orada yatıp orada kalkacaktı. Bir ay sonra tünel kazma işi tamamlanınca bir gece gizlice aşağıdan haber verecek, ötekiler de aynı delikten girerek, mapusanenin dışına sızı vereceklerdi.

Mapusane, gecenin sessizliğine iyice gömüldüğü için, Teyfik'le Beşir, Hasan'ın çalışmasını duyuyorlardı. Ama gündüzün hay huyu içinde bir şey duyulmasının olanağı yoktu. Onun için Hasan'ın daha ziyade gündüzleri çalışıp, geceleri uyuması uygun görüldü.

Hasan, tünel kazma işini, mapusanenin saçağından, kimse görmeden kopardıkları küçük bir demir parçasıyla yapacaktı. Bu hesaba göre günde nihayet 2 metre kadar kazması kabil olacaktı. Ama onlar bu kadarına da çoktan razıydılar.

Ertesi gün oldu. Hasan'ın kayıplara karıştığını ilkin kimseler fark etmedi. Ama öğleden sonra Ürgüplü Mustafa mapusanenin içinde mekik dokuduğu halde Yunan Hasan'ı bulup meydana çıkaramadı. Avaz avaz bağırarak koğuşları dolaştı. Ne yaptıysa fayda etmedi. Akşam üstüne doğru olayı, gardiyanlar da duydular. Akşam sayımının vakti gelince telaş büsbütün arttı. Mapusanenin bütün hükümlülerle gardiyanlar tarafından aranmadık köşesi kalmadığı halde Hasan'ı bulmak mümkün olamadı.

Gardiyan Yaşar'ın bu işe bir türlü aklı ekmiyordu. İnsan kuş olsa bu kadar candarmanın gözü önünde, mapusane duvarını aşamazdı. Ama eninde sonunda kaçtığını kabul etmekten başka çare de yoktu. Hasan'ın hâlâ hapisanede olduğunu, tahta döşemelerin altına indiğini düşünmek kimsenin aklına gelmiyordu.

Kapılar kapanmadan önce, Tevfik'le Beşir, başgardiyanlıkta sorguya çekildiler. İkisi de son derece mazlum bir tavır takınmıştı.

Başgardiyan, ikisini de çok sıkıştırdı. Ama hiçbir faydası olmadı.

"Sabahtan uyandı, çorbasını içti, sonra bahçede mintanını yamıyordu. Bir daha da görmedik," dediler.

Bu işe, akıl sır erer gibi değildi. Başgardiyan, Hasan'ın yattığı odanın tavanını, döşemelerini, pencere demirlerini iyice yokladı. Onun odadan kaçtığına dair tek delil bulamadı. En sonunda Hasan'ın gündüz suru aştığı sanıldı. Kabak nöbetçi candarmaların kafasına patlayacaktı.

Her yana, haberler ulaştırıldı. Polise tezkere yazıldı. Mapusanenin dışına hem gece hem de gündüz, candarma devriyesi kondu. Ama Hasan'ın izi bulunamadı.

O gece Tevfik'le Beşir, kendi mabeynlerinde dertleştiler. Bu konuda hemen hemen hiç laf açmadılar. Odanın altına gizlenen Hasan'a da işaret falan vermediler.

Aradan üç gün geçti. İşin önemi biraz tavsadı. Hasan'ın kanat takıp uçtuğuna herkes inandı.

Üçüncü gece kapılar kapandıktan sonra odanın altından işaret geldi. Beşir pencereleri iyice kolladıktan sonra tahta döşemenin çatlak yerine sokuldu.

– Ne o Hasan? Ne istiyorsun? diye sordu.

Hasan, döşemenin aralığından bir kâğıt uzattı.

Beşir kâğıdı kaptığı gibi karyolasının üstüne büzüldü. Tevfik de meraklanıyordu. Hasan kâğıtta diyordu ki:

"İki günde iki adam boyu derinlemesine indim. Şimdi önüme kocaman bir kaya rastladı. Sağından yokladım, solundan yokladım. Kaya çok büyük. Beri taraftaki yumuşak yerden kazmaya başlarsam, müdüriyete doğru dönmek lazım. Burada çok sıkıldım. Yarın sabaha yetecek kadar ekmeğim var. Bana birkaç tayınla biraz helva, biraz da cigara yollayın."

Beşir kâğıdı okuduktan sonra karyolanın önüne eğildi. Çoraplarını yoklar gibi yaparak seslendi:

– Ulan Hasan. Zarar yok, müdüriyet tarafına dön, sonra yine dereden yana kıvrılırsın. Toprak yumuşak mı?

Aşağıdan nefes gibi bir ses karşılık verdi:

– Yumuşak ama, çok böcekli. Vıyır vıyır solucan var.

– Aldırma. Durmadan kaz. Seni çok arıyorlar. Ekmekten yana yarın geceye kadar idare et. Suyun var mı?

– Var, var.

– Yarın akşam hepsini doğrulturuz. Dişini sık biraz. Cigara da yollarım. Dışarıdan manzarayı çakarlarsa hepimiz hapı yutarız. Bir diyeceğin olursa kâğıda yazıp, gece bize ver.

Hasan böylece her gün biraz daha kazdı. İki günde bir yukarıdakilere rapor veriyordu. Sanısına göre, yeraltından sur hizasına kadar gelmişti.

Aradan on beş gün geçtiği için artık Hasan işi, büsbütün unutulmuştu. Halbuki o bütün gücüyle çalışıyordu. Arkadaşlarına yazdığı kâğıtlarda, daha çok kazılan toprağı, derinlerden dışarı çıkarmanın güçlüğünden söz ediyordu. Ama dün akşam yazdığı kâğıtta, iki günlük iş kaldığını, sur hizasından en az otuz adım dışarı çıktığını, handiyse dere kenarına pencere açacağını bildiriyordu.

Arkadaşları da bu sevinçli haberler karşısında ellerinden geleni artlarına koymuyorlardı.

Aradan tekrar bir gün geçti. Hasan'ın o akşam son durumu bildirmesi gerekiyordu. Geç saate kadar bekledikleri halde hiçbir ses seda çıkmadı.

Sabaha doğru Beşir, aşağıya seslendi:

– Hasan. Ulan Hasan! Uyuyor musun ulan? Hasan be!

Cevap yoktu.

O zaman Beşir birdenbire heyecanlandı. Gözleri büyüdü. Yüzü sarardı. Dudakları titreyerek mırıldandı:

– Yoksa. Yoksa bu kahpenin evlâdı bize. Bize. Namussuzluk mu etti dersin? Söylesene Tevfik. Ne susuyorsun?

Tevfik de şaşırmıştı. Eli ayağı titriyordu:

– Hiç zannetmem, dedi. Oğlan, bu namertliği yapmaz bize.

Bir koşu pencereye gitti. Kendilerini bir gözetleyen var mı yok mu diye, dışarısını kolaçan etti. Görünürde avlu bomboştu. Zaten avlunun bir siper olacak tarafı bulunmadığı için dışarıdaki adam, pencereden düpedüz görünürdü. Tevfik iyice güvendikten sonra geri döndü. Karyolanın altına girdi.

İğreti tutturdukları döşeme tahtasını, bir iki kere zorladıktan sonra kaldırdı. Beşir'den aldığı kibriti çakıp içeriye baktı. Toprak yığınlarından başka bir şey görünmüyordu. Kafasını delikten içeri iyice sokarak seslendi:

– Ulan Yunan! Hey! Yunan Hasan!

Gene cevap yoktu. Yüzü büsbütün buruşmuş halde başını geri çekti:

– Tüymüş, dedi. Tilki sütü emmiş adamdan cennetin yolu sorulur mu? Ah be Beşir. Ben sana söyledim. Şuraya ben ineyim dedim. Rabbena hakkı için, on günde deler atardım. Hem de böyle, elimiz böğrümüzde kalmazdı. Paytonla yürütürdüm sizi.

Beşir bir şey söylemiyor, gözlerini bir noktaya dikmiş, düşünüyordu. Sonra birdenbire başını kaldırdı:

– Hazırlan! dedi. Gidiyoruz. Yolcuyuz.

Öteki de, herhalde zihninden bunu kuruyordu:

– Geri dönenin?

Beşir kızdı:

– Ulan, kayartonun son turfandası. Bunun geri dönmesi var mı artık? Herif cızlamı çekmiş. Sabah sabah candarma

dışarıdaki deliği görünce bize de buyur edecek değil a. Ne olacaksa, bu gece olacak. Haydi durma. Yanına bir şey alacak mısın?

– Mirasımı mapusaneye helal ediyorum.

O zaman Beşir telâşla etrafına bakındı. Cigarasıyle kibritini yokladı. Sonra arkadaşına:

– Ver şu benim düğünlük ceketi, dedi. Cenabı Mevlam, her daim doğrularla beraberdir. Düş peşime Tevfik. Köşebentliğini bu gece göstereceksin.

Tevfik'in verdiği ceketi çabukcana sırtına geçirdi. Döşemenin kalkık tahtasından içeri sızdı. Tevfik de yumularak onun arkasından girdi. Sonra tahtayı içeriden çekerek, belli olmayacak gibi iyice örttü.

Odanın altı zifiri karanlıktı. Taze kazılmış toprak yığınlarında kocaman, iki insan sığacak kadar büyük bir delik vardı. Yunan Hasan, kazdıklarını torba torba buraya taşımıştı.

Beşir, tekrar bir kibrit çakıp, çukurun dibini görmek istedi. İçerisi adamakıllı derindi. Tevfik'e döndü:

– Ben gidiyorum, dedi. Islanmışın, yağmurun pervası olmaz. Arkamdan gel.

Çukurun kenarlarına tutunarak toprakları döke döke aşağıya indi. Gene kibrit çakıp, tünelin içini görmeye çalıştı. Yunan Hasan buraları kazmak için epeyce çile çekmiş olmalıydı. Hem enikonu geniş kazmıştı. Rahat rahat geçilebiliyordu. Beşir yukarı seslendi:

– Haydi, gel.

Tevfik çukurun kenarına eğilip:

– Çekil aşağıdan. atlıyorum, diye fısıldadı.

Sonra kendini birdenbire aşağı bıraktı. Düşerken bir kulağı çukurun kenarına hızla sürtüldü. Kanamaya başladı.

Tevfik, doğrulup kulağını tuttu. Çamurlu elleri de kanlandı. Beşir'i dürterek:

– Haydi boş ver, dedi. Yürü.

Tünelin içindeki toprak, adamakıllı ıslaktı. Beşir önde, öteki arkada, yılan gibi sürüne sürüne kaymaya başladılar. İniltiler, solumalar, fena bir de koku. Tevfik ikide bir, çamurlu elleriyle kanayan kulağını tutuyor, sonra kendi kendine:

– Satayım anasını, diyordu. Ciğerimde kan kalmadı. Deliğe gelmedik mi daha?

Beşir bir aralık durdu:

– Hişt, dedi. Şurada sivri bir kaya var. Karnını yırtmasın. Ama hergele Yunan da iyi kazmış ha.

– Boş ver şimdi kazmasına, mazmasına. Önünü görüyor musun, önünü? Bende nefes kalmadı. Deliğe gelmedik mi daha?

– Az dişini sık Tevfik. Benim cezanın 20 senesini geçtik. Az bir şey kaldı.

– Hey büyük Allah'ım. Göster büyüklüğünü. Beşir, yürü be yahu!

Tekrar ilerlemeye başladılar. Beşir, denizde kulaç atar gibi soluya soluya gidiyor, tünel hafifçe sola, yahut sağa döndükçe, durup yönünü kestirmeye çalışıyordu:

– Tamam. Tastamam 3'üncü kulenin böğrüne çıkacağız. Amman Tevfik, gayret. Mezhebini seveyim, gayret.

Elleriyle, önüne açılan hürriyet yolunun çamurlarını yoklaya yoklaya, sürüne sürüne ilerlemeye çabalıyordu. Tevfik de arkasından gidiyordu.

Birkaç metre daha kaydılar. Beşir birdenbire durdu. Sanki olduğu yere yapışmıştı. Kımıldamıyordu.

Tevfik:

– Ne oldu? diye sordu.

Öteki, değişik, ürkek bir sesle:

– Eyvaaaah! dedi. Yol kapalı.

– Kapalı mı? Şaşırdın mı sen be yahu? Yunan Hasan melaike olmadı ya.

– Anam avradım olsun kapalı.

Telaşla önünü eşelemeye başladı. Toprak oldukça yumuşaktı. Adeta, yeni kazılmış gibiydi. Ama yolun tıkalı olması, ikisini de ilkin bitirdi. O, yüreklerinde biriken, her saniye biraz daha genişleyen umut ateşi, o kurtuluşu beklemenin tatlı ürpertileri, altı açılan bir fıçının bir anda boşalması gibi, kayboluverdi.

Hükümlü için, özgürlük umudunun yavaş yavaş dağılması fazla önemli değildi. Ama burunlarının dibine kadar gelmiş, uzanınca yakalanıverecek bir özgürlüğün bir anda dumanlaşıp erimesi dayanılır şey değildi. Hayal kırıklığının yarattığı insanüstü bir savaşma gücü içinde, durmadan toprakları tırnaklıyor, kendilerine kurtuluş yolunu açmak istiyordu. Bu işi soluyarak yaparken, adeta çırpınır gibi bir hal almıştı.

Ama o sırada, birdenbire durdu. Ellerini toprakların içine daha çok sokmaya çalıştı. Arkada duran Tevfik, Beşir'in bir anda yerinden zıplar gibi sarsıldığını hissetti:

– Ben geleyim mi kazmaya? dedi.

Öteki, boğuk, kısık bir sesle, tıpkı inler gibi karşılık verdi:

– Vah garip Yunan vah. Vay zavallı Hasan vah. Of of of. Bak şu kahpe kaderin cilvesine. Vah Yunan'ım vah.

Cesedi, toprak yığınının altında boylu boyunca yatan Hasan'ın, yırtık çoraplı ayaklarını yakalamıştı.

Tevfik ilkin durumu kavrayamadı: Tünelin içi zifir gibi karanlık olduğu için, hiçbir şey göremiyor, el yordamıyla önünde ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordu.

Haysiyetli Beşir, şimdi daha büyük bir telaşla toprağı kazıyordu. Epeyce eşeledikten sonra Yunan Hasan'ın ayağını, çekmeye uğraştı. Pantolonu yukarıya doğru sıvanmış bacağının çamurlu etine elini değdirdi. Buz gibiydi. Ölümün üstünden epeyce vakit geçtiği anlaşılıyordu.

Tevfik boyuna Beşir'i dürtüyordu:

– Demek Yunan Hasan ha?! Vay canına yahu. Günahını aldıktı zavallının. Demek bize kurban olmuş.

– Sus Tevfik sus. Nefesim kalmıyor. Kesildim bittim. Uzat elini az buçuk. Şu toprağı geriye doğru at. Boşalsın burası.

Tevfik onun geriye ittiği toprağı, yeri kazırcasına elleriyle arkaya doğra çekiyor, kurtuluş yolunun bir an önce açılması için, ikisi de adeta can havliyle çırpınıyordu. Beşir, Yunan Hasan'ın üstündeki toprak yığınını cesedin beline kadar boşalttıktan sonra, durdu:

– Nefes kalmadı bende, dedi. Benim yerime geçebilir misin?

– Dur bakalım bir deneyelim.

Daracık toprak oluk içinde, birbirlerini ezercesine, yer değiştirdiler. Bu sefer Tevfik, yarı beline kadar meydana çıkmış cesedin çevresini daha çok açabilmek için yumuşak toprağı bütün gücüyle eşelemeye başladı. Ara sıra eline gelen irice taş parçalarını nefes darlığı içinde çırpınan Beşir'e uzatıyordu.

Bu insanüstü didişme epeyce sürdü. Ama bu didişme içinde, Yunan Hasan, önemini yarı yarıya yitirmişti. Bir dost ölüsünün yanı başında, kurtuluş için çırpınmanın, tükenmek bilmeyen gücüyle kazıyorlardı. Çamurlanmış Hasan

şimdi dostlarıyla kucak kucağa idi. Cesedin göğsünün üstüne yatmış olan Tevfik, onun karnına, bacaklarına yapışmış gibi duran Beşir'e ikide bir çıkışıyor:

– Durma ulan, haydi. Dönüşü yok bu yolun, diye homurdanıyordu.

Bir ara Yunan Hasan'ın toprağı kazmak için kullandığı demir, Tevfik'in eline geldi. Bu ona daha çok umut daha çok güç verdi. Toprak da gitgide sertleşiyordu. Hasan oraya kadar kazmıştı. Ama ondan sonrası bir sırdı. Öyle bir sır ki belki de önlerine açılacak delik, onlar için bir ölüm çukurunun karanlık ağzı olabilirdi.

Yunan Hasan'ın kafasının dibinde kocaman bir taş vardı. Tevfik bunu oynatmaya çalıştı. Başaramayınca, gene tünelin tavanından işlemeye başladı. Kollarında derman kalmamıştı. Sırt üstü yatıp, gözlerini yumarak, tırnaklarıyla toprağı parçalar gibi kazıyordu. Kimi vakit de kafası, Yunan Hasan'ın kafasıyla yanak yanağa geliyordu.

Ölümle hayat, ancak belli gerçekler içinde, bu derece soğukkanlı bir ortaklık kurabilirdi. O dramatik tablo içinde, iki insanın, yaşama uğruna böylesine çırpınması gerçekten korkunç oluyordu. Uyuşmuş bir bilinçle yapılan bu savaş, belki iki, belki de üç saat sürdü. Artık Yunan Hasan'ın ölüsü adamakıllı geride kalmıştı. O küçücük lağım içinde, havasızlıktan boğulmamak için, ikisi de sanki birer canavar kesilmişti. Bu didişme içinde dalga dalga yükselen yaşama hırsının yanı sıra, gitgide azalan bir umut ürpertisi, güçsüzlük halinde, kollarını, boyunlarını, omuzlarını, tekmil vücutlarını çökertiyordu.

Haysiyetli Beşir, başını toprakların üstüne bıraktı:

– Ölüyorum, dedi. Gayri yeter. Tükendim kaldım.

Tevfik, inler gibi konuşuyordu:

– Ölme Beşir. Ölme kardeşim. Yüreğini Allah'a ver. Ona güven.

Ve boyuna toprakları bıçaklıyordu. Beşir yattığı yerde kazılmış toprağı parmaklarını tırmık yaparak geriye doğru çekiyordu.

Bir ara, Tevfik'in önünde bir toprak çöküntüsü oldu. Bir saniyeye sıkışan anlatılmaz bir dehşetin peşi sıra, Tevfik'in sevinçten çeneleri katılaştı. Hava görünmüştü. Kapı açılmıştı. Boğulur gibi soluyan Beşir, yattığı yerden doğrulmaya çalıştı. Gözlerine inanamıyordu. Tamamdı.

Yüzüne çarpan gece aydınlığı içinde Tevfik'in kolunu tuttu. Belli belirsiz bir fısıltı halinde:

– Dur, dedi. Kafanı birdenbire çıkarma. Temkinli bak. Neresi olduğunu anlamaya çalış.

Tevfik, iki elini birbirine kenetleyerek, önüne boşalan toprak yığınını kepçeleyerek, tekrar çabalamaya başladı. Beşir de o bitkin, o perişan haliyle toprağı kendi vücudunun altına alarak Tevfik'e yardım ediyordu.

Beriki yavaş yavaş deliğe doğru kaydı. Başını, pusuda beklemesi gerekli olanların mavzerinden korumak tasasıyla, santim santim dışarı çıkararak, nereye ulaştıklarını anlamaya çalıştı. Yunan Hasan'ın emeklerine katılan umutları onları aldatmamıştı. 3'üncü candarma kulesinin böğrüne gelmişlerdi.

Tevfik, gecenin sessizliği içinde hızlı nefes almaktan bile korkuyordu. Karşıki tepenin yamaçları, kurşuni bir sis halinde görünüyor, kendi önlerine açılan yepyeni bir dünyanın kapısında, hayat onların yüreğine sonsuz bir umut spazmı halinde doluyordu.

O vakit Beşir, karanlık lağımın içinde Tevfik'in paçasına yapıştı:

– Hişt! dedi. Yunan Hasan'ı bırakamayız. Merdin bu türlüsünü namert eline vermek bize yakışmaz.

Öteki büsbütün şaşırdı:

– Nereye götüreceğiz?

– Hiç olmazsa dereye kadar götüreceğiz. Bari ölüsü hürriyetin tadını tatsın.

Tevfik'in karşılığını beklemeden toprakların içinde, gerisin geriye kaymaya başladı. Yunan Hasan'ın, ıslak toprağa yarı yarıya gömülmüş vücudunu buldu. Sağ elinin bileğinden yakalayarak çekmeye çalıştı. Kımıldatmak epeyce güçtü. Ayaklarını, tünelin yan çıkıntılarına dayayıp bir daha yusaladı. Az bir şey kaydırdı. Sonra vücudunu öne aldı. Tekrar çekti. Deliğin önüne kadar getirdi. Tevfik de başını iyice çıkarmış, dışarısını kolaçan ediyordu. Arkasına sokulan Beşir'e:

– Haydi bakalım, dedi. İlkin Yunan Hasan'ı yolcu edelim. Ver bacağını benden yana. Çek biraz. Ha şöyle. Yürüt ulan. Kulağını koparacaksın herifin. Yavaş çek.

İkisi birden Yunan'ı kucaklamışlardı. Deliğin dışı dereye doğru epeyce dik inişli bir yamaçtı. Yunan Hasan'ı dışarı doğru sürerek deliğin ağzına bıraktılar. Sonra, Tevfik, bir daha dışarısını kolladı:

"Bismillah!" diyerek kendini yavaş yavaş delikten çıkardı. Hasan'ın ölüsünün yanına yattı. Peşinden Haysiyetli Beşir de sıyrılıp çıktı. Beşir vakit geçirmeden hemen uzaklaşmak düşüncesindeydi. Ama Yunan Hasan'ı da orada bırakmamak istiyordu. Tevfik'e usulca:

– Yolcu yolunda gerek, dedi. Besmeleni çektin mi?

– Çektim.

– Yürü öyleyse.

Eğilip, Hasan'ın beline sarıldı. Bir iki ıkındıktan sonra kavrayıp havalandırdı. Arkadaşını omuzuna vurdu. Tevfik de ancak doğrulmuştu ki, üçüncü candarma kulesinden, keskin bir düdük sesi duyuldu. Arkasından bir daha. Bir daha. Tevfik, tabanlarıyla ateşe basmış gibi fırladı. Derenin içine doğru, adeta uçtu. Beşir, tehlikenin büyüklüğünü kavramaya vakit bulamadı. Kulağının içinde patlayan bir silâh sesiyle beraber yanağını yalayarak geçen bir mavzer mermisinin rüzgârını duydu.

Omuzundaki Yunan Hasan'la beraber, yamaca doğru seğirtti. Hasan'ın ayakları sırtına çarpıyordu. Beş adım atmaya bile vakit bulamadan, ikinci mermi onu kolayca yakaladı. Islık sesinin hemen peşinden acı bir çığlık duyuldu:

– Vay anaaam.

Ve sonra, Yunan Hasan'ın cesediyle beraber, yamaçtan aşağı yuvarlanmaya başladı. Suratı, bacakları, kafası taşlara çarpa çarpa bir süre sürüklendi. Sonra, takılı kaldığı bir kaya çıkıntısının dibinde, sırtından delinen yarı çıplak vücudunu topraklara çarpa çarpa, bir dakika içinde can verdi.

Şirinlik Muskası

Mapusanede yaşayan insanlar, birçok nedenlerden, hayata karşı bağlılıklarını yitirirler. Kendilerini Tanrı yoluna verirler. Küçücük bir umut, onlar için çok şey demektir. Sözgelişi, en azılı katillerin bile mapusa düştükten sonra namaza sarılmaları, oruca başlamaları, kuldan umudu kesip Tanrı ile barışmanın yollarını aramaları, hep o çaresizliğin sonuçlarıdır. Bu mistik hava, bu ruh çöküntüsü çoğu zaman, birtakım açıkgözlerin işine yarar. Falcılık, büyücülük, muskacılık mapusanede her zaman geçer akçedir. Bu yüzden para kazanmanın yolunu bulanlar, yıllar yılı, şunun bunun sırtından geçinme olanağını da sağlarlar. Mapusanede bu tip insanlar her vakit var. Ama kimi vakit bunların pek yamanları da türer ve o zaman hükümlüleri kendine köle eder.

Bunlardan biri de, Feyzullah Hoca idi. Zekâ, hafıza, kavrama gücü bakımından yaman herifti. Berbere gitmek, müdüriyete baş vurmak gibi uydurma mahanalarla koğuş gardiyanlarını kafese koyanlar, Feyzullah Hoca'nın koğuşunda soluğu alırlardı. O da misafirlerine "izzet, ikramda kusur etmez", kaz gelecek yerden tavuğu esirgemezdi:

– Hâkimin ağzını, dilini bağlamak bir şey değil. Değil ama masraflı iş! diye lafa başlardı.

– Peki ama hocam, şöyle aşağı yukarı ne gider? diye sordukları vakit, kâğıt kalemi eline alır, hesaba girişirdi:

– İki tutam zerdeçal. Üç diş hatmi kökü. Fındık kadar rastık taşı. Biraz da sinameki suhufu. Yine en aşağı yirmi beş liranın kapısı. diye faturayı dayayıverirdi.

Bir gün imansızın biri, Pısırık Süleyman, hocanın "kerametini" inkâr edecek oldu:

– Hocam, ben boş lafa kulak asmam, dedi. Eğer sen beni beraet ettirebilirsen o vakit kerametine inanırım. İnanırım ama, beraet etmeden önce de beş para koklatmam. Dünyanın hali malum. Kim bilir, belki de sen hırsızın birisin. Ben seni tanımıyorum ki, kaç ayar insan olduğunu bileyim. Yap numaranı, al paranı!

Hoca da bu peşin pazarlığa razı olur göründü.

– Sen beni nereden tanıyacaksın? Ama beni cümle âlemde tanımayan yoktur. Sen tabii bilmezsin. "Sen" derken, senin gibi münkirleri kastediyorum. Dünyadaki ilimler ikiye ayrılır: Ulûmu ulviye, ulûmu süfliye. İşte sizler mektepte okuyorsunuz ama, ulûmu süfliye içinde bocalıyorsunuz. Ulûmu ulviyeyi kavrayacak mertebeye ulaşamıyorsunuz. Siz zaten ervahı mukaddeseye de inanmazsınız. Siz hüddama hiç inanmazsınız. Halbuki o ervahı mukaddesenin, o hüddamın neler yapmaya muktedir olduklarını bir bilseniz.

Hocanın çenebazlığı karşısında Pısırık Süleyman biraz gevşedi:

– Peki hocam, sen büyü de bilir misin? diye sordu.

– Büyünün türlü türlüsünü bilirim. Ama günahından korkarım.

– Günahı bana olsun. Sen bana bi büyü yap. O zaman yaman hoca olduğuna inanacağım.

– Günahını kabul edersen mesele yok. Ama ne büyüsü istiyorsun. Malum ya büyülerin de envai vardır. Elma büyüsü var. Sabun büyüsü var. Ayna büyüsü var. Kasık büyüsü var. Sonra bunlar muhabbet için yapılır. Soğukluk için yapılır. Şirinlik için yapılır. Boşanmak için yapılır. Düşmanının ölümüne büyü yapılır. Kıskançlık üzerine büyü yapılır. Çocuğun dünyaya gelmiyorsa bunun için de büyü yapılır. Bir insanın dilini bağlamak için de yapılır. Sen hangisini istiyorsun?

– Hocam, sen şu mapusanenin kapısını ardına kadar açmak için büyü yapmasını biliyor musun? Hem bu kadar millet kurtulur, hem bu arada sen de çıkarsın.

– Başkasının işine karışmak doğru değil. Sen kendine bak. Kendi selametini, kendi halasını, kendi saadetini düşün.

– Peki, bir muhabbet büyüsü yaptıracak olsam sen bunu nasıl yaparsın?

– Muhabbet büyüsünün nasıl yapılacağını sana anlatmak boynuma borç değil. Ama mademki, sen benim kudret ve azametime karşı şüphe ediyorsun. Sırf seni tövbekâr kılmak için anlatayım: Biraz ödül kahir alırsın. Havanda iyice dövüp toz haline getirdikten sonra içine bir tutam kalem çingar katarsın. Biraz karıştırdıktan sonra kahve kaşığının ucuyla darı filfil ilave edersin. Hepsini karıştırıp küçük bir bakır sahana boşaltırsın. Sahanı da önceden şeytan sidiği ile ıslatmak lazım. Yapışmasın diye. Sonra efendicağızıma söyleyeyim, bir kaşık da zaçıkıbrıs kattın mı siyahımtrak bir macun haline gelir. Bu macunu, baklava biçiminde kesilmiş, beyaz, yazısız bir kâğıdın üstüne yayarsın. Tabii bunun kendine mahsus bir de duası var.

Onu yedi defa okuyarak kâğıdı katlarsın. Üç köşe yaptıktan sonra biraz keçi derisi bulursun. Derinin içine bunu dikersin. Eğer erkekse erkeğin, kadınsa kadının kapısının eşiğine kimse görmeden sıkıştırırsın. O eşiğin üstünden atlayan insan kimse, her seferinde yüreğine bir zehirdir damlar. Sevdiği uğrunda kul, köle olur. O zaman Feyzullah Hoca'nın kudret ve kerametini de anlarsın.

– Hocam, sen pek derin bir adama benziyorsun. Ver şu elini öpeyim. Ama bir de, çocuğu olmayanlara nasıl büyü yaptığını soracaktım. Ne olur, şunu da bir anlat. Ayağını öpeyim.

– Ben bunları herkese söylemem ama, senin yavaş yavaş imana geldiğini görüyorum da, bir münkire hidayet yolunu gösterdiğim için, Tanrı indinde sevap kazandığımı anlıyorum. Bu seferlik bunu da anlatayım: İlkin biraz cismi zar lazımdır. Bunu alıp silkinti tozu ile iyice karıştırırsın. Biraz da deniz kadayıfı tedarik edersin. Onu da içine katarsın. Yedi tane de dardağan darısı koyarsın. Biraz da çekçe kârina tohumu ilave edersin. Bunların hepsini sıcak külde ısıtırsın. İyi kokması için biraz da ıtri hindu koymayı unutma. Bu bir macun olur. Bu macundan sabah akşam karına yedirirsin. Ayrıca sen de burada, yattığın yerden dua edersin.

Dersin ki:

Elimi vurdum yere
Yerden çıktı üç peri
Biri inli
Biri cinli
Biri esmalı peri

İnliyi, inliye yolladım
Cinliyi, cinliye yolladım
Esmalı periyi de
Bizim hatunun karnına yolladım

İşte bu duayı sabah, akşam, günde iki sefer tekrarlayacaksın.

– Aman hocam ayağını öpeyim. Şu macundan bana ne yapıp yapıp bir iki yiyimlik hazırlayıver. Ben de elimden geleni ardıma koymam.

– Ama bilirsin, bu anlattıklarım masrafa bağlı şeyler. Sonra hapisaneye bu ilâçları sokmak da ayrıca dert. Bu kadar yükün altından kalkabilecek misin bakalım?

– Vallahi hocam, ne desem boş. Hani sen bu işi biraz da sevabına yapacaksın. Bizim karının evde bir singer makinesi var. El makinesi. Ben yarın ona iki satır yazdım mı, bedestende üç aşağı, beş yukarı bir şeyler olur. Hani, makineyi elden çıkarmak zor ama, hiç olmazsa bir çocuk sahibi oluruz da onunla avunur, oyalanırız. Ben sana, pazara olmazsa pazartesiye muhakkak birkaç kuruş veririm. Ama ayağını öpeyim. Sen de duanı biraz sıkı tut.

Böylece anlaştılar. İmansız da pazarlığın sonunda imana geldi. Hocanın ünü, bir süre sonra adamakıllı dal budak saldı. Herif, sabahlara kadar koğuşta muska yazdığı halde siparişlerin sonunu bir türlü alamıyordu.

Aradan iki ay kadar geçmişti. Bir gün gardiyanlar hocanın kollarına girmişler, müdüriyete doğru götürüyorlardı. İhtiyarın ağzı burnu kan içindeydi. Suratı darmadağın olmuştu. Sekiz on adım ötede de, arkadaşları Pısırık

Süleyman'ı kollarından yakalamışlar, durdurmaya çalışıyorlardı. Süleyman Hoca'nın arkasından boyuna küfrediyor:

– Hırsımı alamadım ki. Bir şeye benzetemedim ki, diye tasalanıyordu.

Balcı Baba Süleyman'a yaklaştı:

– Ne ettin ülen? diye çıkıştı.

Süleyman soluyarak anlattı:

– Az bile yaptım babacığım. Ocağımı söndürdü deyyus! Sözde çocuk olacakmış. Erik pestilini suda eritmiş. Ezme yapmış. Çocuk macunu diye bana yutturdu. Tam yetmiş liramı aldı. Buna da yanmıyorum. Karı çocuk macunu yemeye başladı ya. Zaten teşnedir böyle işlere. Hazır macun bahanesi de var. Daha ben buradan çıkmadan bizim karının karnı şişmeye başladı. Sen olsan ne yaparsın böylesine?

Balcı, işi büsbütün alaya aldı:

– Ülen, mübarek hocaya neye bunca öfkeleniyon? Belki panzehirini de bilir ülen!

Yetim Hakkı

Arkadaşları ona Yetim Mehmet derlerdi. Gerçekten de yetim gibi boynu büküktü. Kimseyle uzun boylu konuşmaz, şakalaşmaz, kimsenin kalbini kırmaz, kendi halinde, düpedüz yaşar, dururdu.

Üç aydır yatıyordu.

Tevfikgilin enişte si Hamza'yı, başına taşla vurup öldürmekten sanıktı. Duruşması daha başlamamıştı. Ama kanundan anlayanlar, "helalından bir yirmiliğin var!" diyorlardı. Oysa Yetim Mehmet bir yılı bile göze alamıyordu. Geldiği günden beri kendi kendine düşünür, sonunun nereye varacağını kestirmeye çalışırdı. En çok belini büken, köydeki yavuklusu Hacer'di. Onu bir türlü unutamıyordu. "Bu işi yapmışlığım olsa gam yemem. Velakin bir günahım yok," diyordu.

Geçenlerde, mapusanenin mutfak duvarını onarırken Yetim Mehmet'in ayağına kocaman bir taş düşmüş, parmaklarını pestil etmişti. Bunun üzerine Yetim'i hastaneye kaldırdılar. Kırk beş gün yattı. Yaraları iyice kapanmadan taburcu etmişler. O gün dönmüştü. Topallaya topallaya

koğuşun bahçesine girdiği vakit bütün arkadaşları etrafını çevirdiler:

– Nasılsın Yetim Mehmet?

– Geçmiş olsun.

– Bir şeyciğin kalmamış. Arslanlar gibisin maşallah.

Oysa Mehmet her adımda yüzünü buruşturuyordu. Koluna girip yatağına getirdiler. Yırtık kilimine şöyle bir baktı. Karyolanın her yanı toz toprak içindeydi. Gözlerini duvarlarda dolaştırdı. Arkadaşlarının yüzlerine ayrı ayrı baktı:

– İyiyim Cenabı Hakka çok şükür! dedi. Ya siz iyisiniz inşallah?

– Sen bize bakma Mehmet. Kendinden haber ver. Hastanede rahatın iyi miydi?

– Allah razı olsun.

– İyi baktılar mı bari?

– Yoooo! Yimekten yana hiç bi laf yok. Çorbasıynan, datlısıynan, künde, adamı üç sefer, dört sefer doyuruyorlar. Neme lazım, Allah var. Eti bütün bütün viriyolar. Hoşaf disen ibadullah.

– Yani desene, iyi ki ayağına taş, düşmüş?

Mehmet yüzünü buruşturdu:

– Yooo! Öyle dime hemşerim. Cenabı Rappim kimseyi zakat gomasın. Can sağlığı olduktan kelli, yimek ne dimeye oluyomuş.

– Eee, başka ne haber var? Anlat bakalım.

– Ne ağnatıyım hemşerim? Havadisin tümü sizde. Köyden mettup var mı bana acep?

Onun halini, derdini herkesten iyi bilen Semiz Bektaş karşılık verdi:

– Memet, ben golladım hep. Gelmedi. Belkim gelir.

Yetim Mehmet bu habere daha çok üzüldü. Kaynatasından şimdiye kadar hiçbir haber alamaması, Hacer'in ne olduğunu bilememesi onu tüketiyordu. Ekinleri kaldırdıktan sonra düğün yapacaklardı. Ama kısmet olmadı. Kızı, Süleyman Ağa da oğluna istiyordu. Kız o vakit ayak diremiş, "Memet'ten gayrisine gitmem" diye dayatmıştı. Oysa, Mehmet mapusa düşünce, hesaplar da ister istemez değişmiş olabilirdi. Yetim Mehmet ayağı alçıdayken bile hep bunu düşünüyor, kızı kaybetmekten korkuyordu. Üç aydır köyden mektup alamaması, onu kötü düşüncelere sürüklüyordu. Gözlerini boşluğa dikti. Dalıp kaldı.

O vakit Bektaş, Mehmet'e başka bir müjde verdi:

– Mektup yok ama, bi hemşerin mapusa geldi. Sizin köyden.

Mehmet telâşla sordu:

– Kim ki?

– Aha döşşeğe gıvrılı. Yagup.

– Yagup mu? Nirde?

– Aha.

Mehmet, yay gibi yerinden fırladı. Topal ayağını sürüye sürüye, Bektaş'ın işaret ettiği yatağa doğru koştu. Örtülerin altında biri yatıyordu. Mehmet usulca sokulup battaniyeyi kaldırdı. Uyuyan adam da bu sırada gözlerini açtı. Yetim Mehmet bakar bakmaz tanıdı:

– Vay Yagup. Vah gardaşım. Ne oldu len?

Birdenbire sarıldı. Yakup'u yanaklarından öpmeye başladı. Öteki de şiltenin içinde doğrulmaya çalışarak Mehmet'e sarıldı. Uzun uzadıya kucaklaştılar.

Yetim Mehmet'in gözleri dolu dolu olmuştu:

– Len ne arıyon burda? Gahbe felek sana da mı oyun etti? Vah Yagup vah.

Öteki başını salladı:

– Sorma Memet. Bi iş geldi bi kerem başımıza.

– Ne oldu len?

Beriki, derin derin içini çekti:

– Garı menselesi.

– Ne ettin?

– Bi cehaletlik ettim bilader. Şaban'ın Dudu'yu gaçıragodum. Candarma da bizi, gaya dibinde postaladı. Vir etti gurşunu. Garı gısmının yanında daban mı galdırcam? Ben de benim paslıyı doğrulttum, çaldım ataşı, çaldım ataşı, Candırmanın onbaşısını upuzun seregodum. Emme sonu kötü besbelli. Garıyı da virdik, kelepçeyi de geydik.

Mehmet biraz düşündükten sonra:

– Tuh töbeler olsun, dedi. Candarma mefat etti mi ki?

– Yarası üç. Ümit az diyolar.

– Seni ne gün gönderttiler burıya?

– Cuma.

– Ne yatıyon şimdi?

– Hastıyım len. Dabanımdan köz çıkıyo. Gali iflah olmam ben.

– Niye len?

– Ölcem.

– Hadi len köpoğlunun bebesi. Ne dimiye öleceğ mişin?

– Ben biliyom Memet. Bi gece çayda yatırdılar, ölsün diyerekten.

– Ölmen len ölmen. Yüreğini zıkı dut. Allah'tan umut kesilir mi?

– Ben kesdim.

– Töbe di len. Cenabı Rappim ne canlara can gattı, biliyon mu?

İkisi de sustu. Yakup gerçekten bitkin haldeydi. Alnında ter damlaları boncuklanmıştı. Yüzü kıpkırmızıydı. Gözlerini açık tutacak hali yoktu.

Yetim Mehmet onu uzun uzun süzdükten sonra elini alnına götürüp terlerini kuruladı:

– Yagup! dedi. Sana bişiy sorcem. Bana essah di.

– Sor.

– Hacer'i sorcem. Duruya mu?

Yakup gözleri kapalı, hemen karşılık vermedi, öteki tekrarladı:

– Ağnat len, gorkma. Duruyosa duruyo, durmuyosa durmuyo.

– Durmuyo Memet.

Yetim Mehmet, birdenbire dondu. Yakup gözlerini açmaya çalıştı. Arkadaşının yüzüne baktı. O sanki taş kesilmişti. Dudakları birdenbire beyazlaşmıştı.

Ondan sonra aralarında tek kelime konuşulmadı. Mehmet yerinden kalktı. Topallaya topallaya yürüdü. Koğuşun bahçesine çıktı. Hükümlüler, çamurların içinde birdirbir oynuyorlar, zıplayıp koşuşuyorlardı. O, duvarın dibinden ağır ağır yürürken birdirbir oynayanlardan Lodos Hakkı birdenbire Yetim Mehmet'e çarptı. Mehmet neye uğradığını anlayamadan çamurların içine yüzükoyun kapaklandı. Oyunu seyredenlerden üç dört kişi hemen Mehmet'i kaldırmaya koştu. Suratı iyice çamura bulanmıştı. Lodos Hakkı Mehmet'i koltuklarından kavrayıp yürütmek istedi:

– Vallahi pardon Memet'çiğim! dedi. Namert olayım gördümse. Bi kazadır oldu civanım. Bi yerin acıdı mı bari?

Öteki topal ayağının üstüne basmaya çalışırken, çamurlu ellerine bakarak karşılık verdi:

– Yok hemşerim, bir şey yok.

– Valla kusura bakma yani!

– Sen keğfine bak aslanım. Gaza bu.

Ağır ağır yürüdü. Tuğlaların yığılı durduğu köşeye geldi. Sırtını duvara dayayıp çömeldi. Yaralı ayağı fena halde sızlamaya başladı.

Hava oldukça serindi. Ama onun buna aldırış ettiği yoktu. O, herkesten uzak olmak istiyor, başkalarıyla konuşmaktan kaçınıyordu. Kendine göre bir düş dünyası vardı.

Yakup'un lafı, içini adamakıllı dağlamıştı. Yüreğine, acısına dayanılmaz bir ateş düşmüştü. Koğuş kapılarının kapanacağını haber veren akşam çıngırakları çalıncaya kadar yerinden kımıldamadı.

Yakup'un deminki sözleri, kulaklarında uğultular yapıyordu:

– Durmuyo Memet!

Gardiyanın düdüğü öttüğü vakit, yüzünün çamurlarını ovalayarak temizlemeği akıl etti. Yaralı bacağını her sefer yere basışında dudaklarını ısırarak, ağır ağır demir kapıya doğru yürüdü.

Koğuşa girdikten sonra, yatağının üstüne büzüldü. Bir zaman kimseyle konuşmadı. Yakup'tan aldığı haber onu adamakıllı çökertmişti. Demek ki Hacer artık başkasının malı olmuştu. Şimdiye kadar ondan bir haber alamamasının nedeni anlaşılıyordu.

Herkesin uyuyacağına yakın, yerinden kalktı. Seke seke Yakup'un yatağına gitti. O kan ter içinde, dalgın, sayıklıyordu. Elini, Yakup'un alnına koydu. Ateş içindeydi. Kirpikleri-

nin dibinde yaş birikmişti. Bir ayağını örtünün dışına çıkarmış, karyoladan aşağı sarkıtmıştı. Alnında Yetim Mehmet'in elini duyunca gözlerini araladı. Gülümsemeye çalıştı. Sonra kolunu uzatıp, Mehmet'in elini avuçlarının arasına aldı:

– Gusurumu bağışla benim, dedi.

Mehmet, yüzünü, onun yüzüne yaklaştırarak sordu:

– Ne gusuru ki, Yagup?

Öteki, kelimeleri zorlukla mırıldanarak:

– Gusurum büyük, dedi. Cenabı Rappim biliyo. Gari sen de bil. Ben ölcem Memet. Ölürken günahınan gitmiyek. Bağışlıyon mu?

– Neyi bağışlıyomuşum, ağnamadım ki. Ağnatmıyon ki!

– Ağnatcem Memet. Hepsini bi bi ağnatcem. Biliyom ben. Sen yavukluna yanıyon. Emme yanma. Beni diynersen yanma. Sen gurtulcen. Ben seni temize çıkarcem.

Yetim Mehmet'in gözleri şaşkınlıkla açıldı. İlkin hastalık nöbeti yüzünden, onun abuk sabuk konuştuğunu sandı. Ama öteki, gerçek bir pişmanlık hüznü içinde anlattı:

– Senin suçun yok. Sen bi gayri hakkın yatıyon. Ben bunu biliyom. Tefikgilin Hamza'yı sen öldürmedin. Öldüren başgası. Emme, kim olduğunu ben de bilmiyom. *Kuran* hakkı için sen değilsin.

Yetim Mehmet, kendi suçsuzluğuna inanan bir insanla karşılaşmaktan öylesine büyük bir sevince kapıldı ki, eğilip Yakup'un yanaklarını öpmeye başladı. Ama Yakup kendi başını öte tarafa doğru çevirerek buna engel olmak istedi:

– Öpmę beni Memet. Yüreğinin acısına Sultan Selim dayanamaz. Sen bir iftiraya yatıyon. Beni öpüncenek dayanamıyom. Öpme. Ben öpülecek bi insan mıyım ki? Bi insan olsam, senin gibi mazluma eder miydim bu işi?

Mehmet'in bakışları birdenbire bulandı. Korkuyla karışık bir şaşkınlık içinde sordu:

– Sen mi ettin bana bunu? Ne demiye ettin? Vallaha ağnamıyom. Harbi gonuş. Gözünü gözümden gaçırmıyaraktan gonuş. Ağnat hadi!

Yakup, derin derin soluduktan sonra alnını eliyle sildi:

– Ben nasısa ölcem, dedi. Hiç olmamış kafir ölmemek vacip. Senin iftiracın benim hemşerim. Esbabı da Hacercik.

Yetim Mehmet, zangır zangır titriyordu: Yakup'un elini koparır gibi sıkarak:

– Ağnat Muhammed başına. Aklın tam mı, eksik mi, ne bilem ben?

– Aklım tam Memet, tam. O bizim yezit İsmayil'in haltının guyrık gılı seni de yaktı beni de yaktı, kendini de kül etti golüvirdi. Hamza'nın cansızını tarlada buluncak, candarma başçavuşunun zihni temelli zay'olmuş. "Gaatil de gaatil" diyerekten gayfelere adam salmış, soruşturmuş. Yok, yok. "24 zahatına gadar gaatili bulun" diyerekten candarmaya gaymakamdan ilam gelmiş. Başçavuş, olmuş bi deli. Yezit İsmayil o ağşem bana goştu. "Hamza'yı öldürenin gaatili Yetim Memet'tir," dedi. "Sen nirden biliyon?" dedim. "O günü Yetim Memet'i Hamza'nın çitinden çıkarken Hamdigil görmüş," dedi. Ondan sonracığıma dedi ki, "Candarma başçavuşu gaatilin muhbirine yüz gayime virmiye, avradına yemin etti," dedi. "Len dedim, sen niye gidip habar vermiyon?" dedim. O da bana dedi ki: "Hacer'e dutkunluğumu cümle cemaat bilyo. Ben muhbir oluncak, giz için bu iftirayı düzdü derler," dedi. Ben de dedim ki, "Bu işi yapamam," dedim. O sıra İsmayil, "Sen bu işi yapamazsan, ben de seni muhtarın üç davarını çalan Yagup'tur

diyerekten muhbirlerim," dedi. Hacer'i almıyı zihnine gomuş, zihni gopası. Fikrimi temelli şaşıttı. Ben de mademkileyin dedim, Yetim Memet bu işi etti, garik doğruluktan şaşmamalı diyerekten başçavuşa varıp dayandım. Bir bir ağnattım. Hamdigili çağartmış, o da tasdiklemiş; yani senin menselen bu. Emme bişiy diyem mi sana? Bu suçun başı sen değelsin. Benim yüreğem bunu gabullenmiyo.

Yetim Mehmet, tir tir titriyordu. Bütün dolabın Hacer'in çevresinde döndüğü, kızı elinden almak için bu iftiranın Yezit İsmail tarafından düzenlendiği apaçıktı.

Yetim Mehmet boynunu büktü. On beş yıl, yirmi yıl, belki otuz yıl, bu yüzden mapuslarda çürüyecekti. Ama Hacer'in acısı, yüreğini büsbütün dağlamıştı. Yakup, Mehmet'in elini daha güçlü sıkarak:

– Üç yudum su vir şurdan, ölmüşüne! dedi.

Mehmet, topallayarak kalktı. Koğuş duvarının çıkıntısında duran bakır tası aldı. Yakup'a uzattı. O, kendini zorlaya zorlaya vücudunu doğrulttu. Kirden çizgi çizgi olmuş boynu ter içindeydi. İnleyerek tasa uzandı. Yetim'in elinden birkaç yudum içti. Sonra derin derin ohladı. Kendini yere atar gibi tekrar başını yastığa koydu. Adamakıllı bitkin haldeydi. Ama Yetim'in durumu da pek kötüydü. O da içinden çökmüştü. Yakup gözleri aralık, tekrar anlattı:

– Ama biliyon mu Memet, Başçavuşta erkekliğin tüyü bilem çıkmamış? Yüz gayime vercem diyerekten gayfelerde çangır çangır adam çağırtan o, biti köşeli herif, vallaha on iki buçuk gaymeden fazlasını virmedi. Sen gel de, bu çeşit adamda namus ara. "Başefendi, dedim. Bu senin erkekliğine yakışır mı? dedim. Yüz deyip de on iki buçuk verilir mi?" dedim. O da bana, "Len dedi, bu gaatili sen demesen de,

biz gene bulurduk?" dedi. Ben de, "Yaş bulurdunuz," dedim. Govdu beni. Emme zalimin on iki buçuğu Müslümanın gursağından mı geçer? Helbette geçmez. Uzan benim şu pantula. Yetim Memet'i gatil diyerekten iftiralamanın on iki buçuğunu ben yiyemem. Nasip gene seninmiş. Vir şu pantulu len. Güzdenberi cebimde daşırım mekruh parayı.

Mehmet pantolona uzandı. Hasta, külot pantolonunun küçük cebinden çıkardığı büklüm büklüm olmuş kâğıt parayı Yetim'e verdi. Mehmet arkadaşının avucuna koyduğu paraya, üzgün üzgün baktı. Ne yapacağını, ne söyleyeceğini kestiremiyordu.

Bir vakit ikisi de bir şey söyleyemedi. Hastanın başı yanına sarkmış, göz pınarlarında yaş birikmişti. Göğsü hızlı hızlı inip kalkıyordu. Yetim Mehmet onu epeyce süzdü. Bulanmış, buğulanmış bakışlarını onun yüzünde, boynunda, saçlarında, terli alnında dolaştırdı. Sonra usulca yerinden kalktı. Ağır adımlarla koğuşun ucuna doğru yürüdü. Kör Kâmil kahve ocağını küllemiş, yatmaya hazırlanıyordu. Yetim Mehmet topallayarak Kâmil'e sokuldu:

– Vakitsiz misafirin gusuruna bakılmaz, dedi. Hepimiz garibiz. Böyle günde Müslümanlığımızı belli edecez. Gari senin vicdanına bakıyoruz. Al şu iki buçuğu. Bir adaçayı gaynat. Üst yanı da helal olsun. Hastamızdan umut az. Huzuru mahşarda Cenabı Mevlaya vericek bi cevabımız bulunsun.

Uyuzun Aklı

Üçüncü koğuş, günlük yaşamının bir parçasını tamamlamış, akşam yemeği yendikten sonra da hükümlülerin her biri kendi dünyasına çekilmişti. Kumar işinin sıkı kontrol altında bulunduğu geceler, koğuşlardaki sinirlilik, gerginlik adamakıllı artardı. Hele böyle gecelerde Uyuz Sıtkı, bir kavga çıkarmak, biraz kan akıtmak için önüne gelene sürtünür, zuladaki bıçağını çıkararak her karşısına çıkana şakacıktan batırmak ister, herkesin keyfini kaçırırdı.

Mapusanede bıçak, şiş gibi kesici araçlar sırf şuna buna çatmak, sırf maraza çıkarmak için değil, aynı zamanda korunmak için de gerekirdi. Kendi halinde, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmaz hükümlülerin bile bir korunma aracı ele geçirmek istemesindeki neden buydu. İyi bir Bursa bıçağı, sapı kemik, boyu da on santim olursa iki yüz lira kadar ediyordu. Ağzı paslanmış, çeliği bozulmuş bıçakları elli liraya kadar elde etmek mümkündü. Uzunca bir temel çivisini yirmi liraya verirlerdi. Hükümlü bu çiviyi taşa sürte sürte iğne gibi sivriltir, sonra tahtadan bir sap takarak, gerekince kullanırdı. Orta boyda çivileri beş liraya kadar verirlerdi. Gaz

tenekelerinin halka biçimindeki galvaniz sapları da aynı amaç için kullanılırdı. Hükümlü bu halkayı açarak uzun bir çivi haline koyar, sonra yine taşa sürterek şiş yapardı. Mapusanede bu halkaların değeri, bir lira ile iki buçuk lira arasındaydı. Bir kolayını bulup da içeriye bir kese kâğıdı temel çivisi sokan hükümlü, en az iki yıllık geçimini sağlama bağlamış olurdu. Ama kimi vakit de bıçak ve şiş ticaretiyle geçinenlerden biri, kendi sattığı bıçakla günün birinde vuruluverirdi.

İşte şimdi Uyuz Sıtkı da üçüncü koğuşun orta yerine fırlamış, Şaban'dan aldığı bıçakla önüne gelene meydan okuyordu:

– Ulan içinizde arslan sütü emmiş kim varsa hodri meydan. Sıtkı'nın keyfi vuruşmak istiyor. Duyduk duymadık anlamam. Yörük evladı katır çiftesinde nargile içer. Aptesiniz bozulur diye korkarsanız, hepinize benden icazet olsun. İşte o kadar söylüyorum.

Hükümlülerin en gözü pek olanlarından biri de, Mızrap Âşir'di. Kışın soğukta durmadan titrediği için ona bu adı takmışlardı. Yatağından fırladı. Bir ayağıyla yere basarak:

– Bana bak boynuz cilacısı! dedi. Şimdi bir tarih düşüreceğim anana, ebced hesabıyla. On gündür bulgur pilavı yağlı çıkıyor diye, senin de sidiğin pekmezlendi değil mi? Geç, zıbar palas oteline. Anam avradım olsun fena akord ederim seni.

Uyuz Sıtkı'nın birdenbire gözleri döndü. Çeneleri kısıldı. Kaşları birbirine yapıştı. Burnunun delikleri büyüdü. Boynunu öne doğru uzatarak:

– Vay kabak yavrusu vay! diye bağırdı. Çık dışarı durma orada, gusulhane yalağı! Seni iftarlık etmezsem yetmiş iki mezheple dört kitap inkârım olsun. Bana Salaşpurcu

Kerim'in ortancası derler. Kolla kendini vallah billah, kanını zebil ederim senin.

Mızrap Âşir orta yere fırlarken Metazori Eşref kolundan yakaladı:

– Ulan acemaşiran! dedi. Sakın o lahavlesize uyayım deme. Onun bacısının haramı, kırk haramileri geçer. Böyle uçkuru dokuz düğümlüler insan evlâdının haysiyetiyle duvara elif çeker. Boş ver sen o incir sütüyle beslenmiş kıblesize.

Mızrap Âşir kurtulmak için çırpınıyor, ileri atılmak istiyordu.

– Ah, anası çifte zülüflü ah! Ah, çakal gölgesinde kundağı sarılmış yetimane kırıntısı ah.

Öteki hükümlüler de yerlerinden fırladılar. Köşebent Remzi, Uyuz Sıtkı'ya arkadan sarıldı. Pırpır Hamdi de bileğinden yakalayarak bükmeye başladı. Mızrap Âşir'i de tuttular.

Ranzaların altındakiler, hep ayaklanmışlardı. Yalnız, aşağı katta yatan Avram Biçaço yatağının üstünde adamakıllı büzülmüştü. Uyuz Sıtkı'nın elinden bıçağı zorla aldılar. Ama karşılıklı küfür sağanağı sürüp gidiyordu. Ortalık biraz yatışınca, Avram'ın yatağının yanında yatan Ramazan Bey horozlandı:

– İt oğlu itler! dedi. Ellerine bir bıçak geçirip mazlumların içinde nara atmayı kahramanlık sanıyorlar. Erkeklik etmenin de bir usulü, erkânı vardır. Biz delikanlılığımızda, kuyruğumuza basanın oynaş evladı olduğunu anlamadan bıçağımıza el atmazdık. Ama bir kere de Suphanallah deyip çift ağızlıyı sıyırdık mı, karşımızdakini yılan torbası yutmuş kirpi kursağına çevirmeden koyuvermezdik. Bunlarınki de erkeklik mi yani? Erkeklik ben ona derim ki, çekince vurmalı. Vurmadıktan sonra da çekmemeli.

Ramazan Bey'in köpürdüğünü gören Mırnav Reşat, usul usul ona sokuldu. Karyolanın kenarına iliştikten sonra gülümseyerek:

– Ramazan ağabey, dedi. Sen de çocuk gibi öfkeleniyorsun be. Deyyusların oyununa ne diye kulak asıyorsun? Onların işi gücü para dalgası.

Ramazan Bey bu laftan pek bir şey anlamadı:

– Ne parası? dedi.

– Bilmiyor musun?

– Yoooo!

– Hakikat bilmiyor musun?

– Töbeler olsun haberim yok.

– Yahu bu mesele, esrar meselesi. Uyuzoğlu, iki gündür kursağına nefes girmedi diye deliye döndüydü. Sonunda Teneşir Memduh'u kafese koydu.

– Nasıl koydu?

– Nasıl koyacak? Basbayağı.

Mırnav Reşat, Ramazan Bey'e biraz daha sokuldu. Sesinin, yandaki yataktan duyulmaması için usulca anlattı:

– Bu Sıtkı, temelli anasının gözü. Memduh bugünkü günde bahçede oturuyordu. "Ben şöyle erkek adamım, böyle kabadayıyım. Keserim, yakarım," filan diye başladı sallamaya. Eh Memduh desen, palavraya hiç gelmez. Bir ağız dalaşıdır aldı, yürüdü. O vakit Sıtkı ile inada girdiler. Sıtkı dedi ki: "Ben bir bıçak çekerim. Korkudan muhakkak bir kişi altını kirletir," dedi. Eninde sonunda iş inada bindi. Beni hakem yapıp iki buçuk kâğıda inada tutuştular. Sıtkı hinoğluhin. Gündüzden gözüne Avram'ı kestirmişti. Memduh böylelikle zokayı yuttu.

– Yani ne oldu?

– Olanı gördün Ramazan ağabey. Sıtkı dediğini yaptı. Bıçağını çekti. Avram da altını kirletti. Ben de iki buçuğu helali hoş olsun, Sıtkı'ya toka ettim. Oğlanın hakkı.

Ramazan Bey Avram'dan yana döndü. O, yatağının içinde kıskıvrak olmuş, örtünün aralığından, şamatanın bitip bitmediğini kontrol ediyordu.

Ramazan Bey merakla sordu:

– Peki ama, Uyuz'un dediği çıktı mı?

O vakit Reşat güldü:

– Kokuyu duymuyor musun? dedi.

Ramazan Bey yüzünü buruşturarak Avram'ın yatağına doğru havayı kokladı. Sonra yerinden kalkarak:

– Allah belanızı versin deyyuslar! dedi. Sabaha kadar burnumuzun direği kırılacak: Uyuzoğlu uyuz esrar içecek diye bize zulmetmeye ne hakkı var hergelenin?

Reşat'ı karyoladan kaldırdıktan sonra yatağını toplamaya başladı. Karşıdan:

– Ne o Ramazan Bey göç mü var? diye seslendiler. O homurdanarak:

– Muhacir olduk dinine yandığımın koğuşunda, dedi. Bu ipsizlerin yüzünden rahat huzur kalmadı artık. Eşşoğlu eşekler. Mayalarına köpek kusmuğu katışmış dürzüler.

Yatağını omuzuna vurarak, koğuşun öteki ucuna doğru yürüdü. Uyuz Sıtkı da çift kâğıdı sarmaya başlamıştı.

Dostluk

Ağır Ceza Mahkemesi tarafından geçen hafta ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra, Yassıviranlı Recep'in bütün neşesi kaçmış, her geçen gün ona zehir olmaya başlamıştı. Eskiden arkadaşlarıyla birdirbir oynarken, koğuşun koca bahçesi onun kahkahalarıyla çın çın öterdi. Recep'in çenebazlıkları da tatlı olur, çay demledikleri vakit onu da aralarına alıp:

– Anlat bakalım şöyle memleketten, Zehra'dan, eski marifetlerden. derlerdi.

O da bir kez konuşmaya başladı mı, bütün hükümlüler çepeçevre toplanırlar, hikâyelerini dinlemeye bir türlü doyamazlardı. Ama bir haftadır Recep'e bir durgunluk gelmişti. Gülüp eğlenmek şöyle dursun, yemek yemez, uyku uyumaz hale girmişti. Akşamüstü güneş karşıki minarenin ardına saklanırken penceredeki kalın parmaklıkların gölgesi, karyolasının yanındaki duvarın üstüne düşüyor, o zaman Recep, gözlerini o gölgelerin üstüne dikerek yanık köy türküleri söylemeye başlıyordu. Bu, bir bakıma, yüreğindeki zehiri dışarı dökmek için bulduğu bir avunma çaresiydi. Geceleyin pencerenin soğuk demirlerine alnını dayayıp, gökyüzünü

seyrediyor, yıldızlara baka baka cigarasını içiyordu. Öteki hükümlülerle pek konuşmuyor, boyuna düşünüyordu.

O akşam, en sevdiği arkadaşı, Cehennemci Bahaddin'i yatağına çağırdı. Hükümlüler yatıncaya kadar dereden tepeden konuştular. Bahaddin onun derdini bildiği için arkadaşını oyalayacak şeyler anlatmak istiyor, ama bunu da başaramıyordu.

Koğuştaki gürültüler kesilip, horlamalar, sayıklamalar başladığı vakit, onlar baş başa vermişler, dertleşiyorlardı. Recep, başını pencerenin demirine dayamış, cigarasını içerken ani bir kararla doğruldu.

Bahaddin'e:

– Biraz daha sokul! dedi. Seninle konuşacaklarım var. Yanımızdakiler duymasın. Uyur gibi yaparlar da bizi dinlerler.

Bahaddin epeyce yaklaştı. İkisi de yatağın üstüne uzanıp baş başa verdiler. Recep, kimsenin duymayacağı kanısına gelince bir fısıltıyla:

– Dinle beni Bahaddin, dedi. Seni nasıl sevdiğimi bilirsin. Sevince de sana güvenmeliyim.

– Helbet güveneceksin. Bu Allah'ın cehenneminde birbirimizin elinden tutmazsak, kargalar bile halimize güler.

– Doğru. Ben de sana güveniyorum. Şimdi beni iyi dinle. Sen yirmi iki yıla mahkûmsun. Bir yılın nasıl geçtiğini de biliyorsun. O yağmurlar, o soğuk, o açlık, o yoksulluk insanın iliklerini kurutuyor. Sonra bu perişan hayat, bir sene, iki sene değil ki. Ölünceye kadar bunu çekeceksin. Yirmi iki yılı tamamlayıp çıkacağını aklın kesiyor mu? Kesiyorsa "kesiyor" de.

– Vallahi bilmem ki Recep. Hani benim de senden pek farkım yok. İkimiz de ölümü bekleyeceğiz.

– Hayır beklemeyeceğiz. Ben, Allah'ın bana verdiği canı kula teslim etmem, etmeyeceğim. Seni bilmiyorum.

– Al benden de o kadar. Ama ne yapabiliriz?

– Ne mi yaparız? İnsan bir kere meram etmesin. Şu demirler, insanoğlunun elinde peynir gibi erir.

Bahaddin onun yüzüne uzun uzun baktı. Sonra ağzını, Recep'in tıraşı uzamış yanağına hafifçe değdirerek öptü:

– Anlıyorum, dedi. Ölünceye kadar seninle beraberim. Geri dönen namert olsun.

– Bunu biliyordum zaten. Tam bir haftadır düşünüyorum. Bizim dosyanın Yargıtay'a gidip gelmesi ayların işi. Ama her gece türlü rüyalar görerek, sabunlu ilmiklerin hayalleriyle pençeleşerek yaşamak neye? Biz mi bu dünyanın en namussuz, en şerefsiz insanlarıyız? Bir adam öldürdük diye mi bunlar? Evet, kabahatimiz kabahat. Ama öte yanda, yüz adam öldürenler, bin adam öldürenler, göğüslerine nişan takıp geziyorlar. Ya buna ne demeli? Yok Bahaddin, yok. Onlara boynumuzu uzatmamalıyız. Bize de yazık. Biz de insanız. Allah'ın kuluyuz, Bir hatamız var. Günaha girdik. Ama Cenabı Mevla bizi affeder.

– Yavaş konuş Recep. Mızmız Yakup boyuna sağa sola dönüyor. Kulağı adamakıllı deliktir keratanın.

– Dediğimi kabul ediyor musun? Sen de benim gibi, yaşamak istiyor musun? Teslim olmamayı aklına koydun mu?

– Koydum.

– Öyleyse yarın akşam burada yoğuz. Ben üç gecedir, aptesane penceresindeki demiri işliyorum. Az kaldı. Bu gece de sabaha kadar çalıştık mı yarına hazır olur.

– Hangi demir? En sağdaki pencere mi?

– Ha işte o pencere. Demirin bir tanesi kesilince adam başı sığıyor. Bu akşam kesersek, hela duvarının üstünde

biraz çamur var, onunla sıvarız. Gündüz görünmez, yarın akşama da Allah izin verirse. Yolcu yolunda gerek.

– Ama oradan çıkınca, duvarı nasıl aşacağız?

– İkinci koğuşun duvarı biraz alçak kaldığı için 3'üncü candarma kulesinden görünmüyor. 2'nci kule de epeyce uzakta.

– İyi ama, ikinci koğuşun duvarından sura nasıl geçeceğiz?

– Onu da hesap ettim. O duvar, berberin damına bitişik. Damı aştık mı, surun kenarına tutunuruz.

– Tamam. Şimdi aklım yattı. Peki demiri nasıl kesiyorsun?

– Kırık bir eğe var bende. Tam altı aydır, ne olur, ne olmaz diye saklıyordum. Geceleri herkes uykuda iken yavaş yavaş çalışıyorum. Bir akşamlık işi kaldı.

– İyi. Yalnız geçen sefer Süleyman kaçtıktan sonra candarmaya vur emri gelmiş. Duvarın üstünde pisi pisine gitmeyelim?

– Yok yahu. Candarma o saatte uyuyor. Uyumasa bile, ikinci koğuşun ara duvarı adamakıllı alçak kalıyor.

Biraz daha konuşup anlaştıktan sonra Recep helaya girdi. Bahaddin yattığı yerden iyice kulak verdiği halde, hiçbir tıkırtı duyamıyordu. Bir saat kadar çalıştıktan sonra Bahaddin'e göz etti. Bu sefer o, iş başına geçti.

Arasıra hükümlülerden biri helaya kalkıyor, o vakit kapıda gözcülük eden Recep öksürerek içeri giriyordu. Sabaha karşı her iş tamamlandı. Kesik yer, çamurla sıvandı. İkisi de adamakıllı uykusuz kalmıştı.

Recep akşama kadar yataktan çıkmadı. Kapılar kapandıktan sonra koğuşun orta yerinde bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı. O akşam enikonu sinirliydi. Bahaddin de yatağına uzanmış, cigaranın birini söndürmeden ötekini yakıyordu.

Saatler yavaş yavaş ilerledi. Ama ergeç gece yarısı oldu. Şimdi ikisi de ayrı ayrı, yataklarına çekilmişler, kurtuluş dakikasını bekliyorlardı.

Bir aralık avluda ayak sesleri duyuldu. Gece devriyesi gardiyan, nöbet saatini kuruyordu. Sesler biraz sonra uzaklaştı. Gecenin öldürücü sessizliği tekrar başladı.

O vakit Recep yerinden kalktı. Elbiseleri zaten akşamdan beri üstünde idi. Usul usul helaya gitti. Parmağıyla, demirin üstündeki çamurları sessiz, sadasız kopardı. Parmaklığın koca demiri avucunda kalıverdi. Bunu yavaşça yere bıraktı. Bahaddin de birkaç dakika sonra gelmişti.

Recep ona:

– Haydi! dedi. Besmeleni çek. Allah sana yardım etsin. Duvarın üstüne çıkınca yüzükoyun yat. Beni bekle.

Bahaddin pencerenin içine bastı. Parmaklığın kesik yerinden ilkin başını soktu. Vücudunu yılan gibi dışarı çekti. Düz duvara tırmanmaya başladı.

Recep, onu ardından gözlüyordu. Dışarıdaki hışırtılar, solumalar kesilince, kendisi de zıpladı. Pencerenin dışına başını çıkarıp sağı solu dinledi. Çıt yoktu. Yalnız nöbet kulesindeki candarmanın söylediği bir yörük türküsü, uzaktan uzağa kulağına geliyordu.

Vücudunu pencerenin dışına aldı. Yukarıya, duvarın üstüne baktı. Köşe taşlarına basarak, yavaş yavaş çıkmaya başladı. Duvarın üstüne geldiği vakit, gözleriyle Bahaddin'i aradı. O, sekiz, on adım kadar uzaklaşmıştı. Arada bir mapusanenin dışında dolaşan candarma devriyelerinin düdük sesleri duyuluyor, bazen de duvarın üstündeki toprakların aşağı dökülmesi yüzünden küçük çıtırtılar meydana geliyordu.

Recep nefes nefese kalmıştı. Bu, yorgunluktan çok, yakalanma kuşkusundan doğuyordu. Şurayı da, on adımlık yeri de görünmeden aşacak olsa, artık özgürlüğüne kavuşacaktı. Yıldızlı, parlak gecenin kokusunu ciğerlerine doldurdu: "Oh! Yaşamak ne güzel şey. Yarabbi günahlarımı sen affet." diye mırıldandı.

Kimi vakit uzaktan köpek ulumaları işitiliyordu. Duvarın üstünde yılan gibi kaya kaya ilerledi. Bahaddin berberin damına gelmiş, orada sinmişti. Recep'i bekliyordu.

Recep gözünü, otuz metre ötedeki candarma kulesine dikmişti. Karanlıkta bir şey görememekle beraber korkunç tasalarla parıldayan bakışlarını oradan ayıramıyordu.

Yüzünü, duvarın üstündeki topraklara süre süre, kırık tuğla parçalarını yere düşürmemek için insan gücünün tüm hünerlerini kullanarak ilerliyordu.

Biraz sonra Bahaddin'in yanına geldi. Eğilerek kulağına:

– Bir parça dinlenelim, dedi.

– Hayır, hayır. Durmıya gelmez. Koğuştan manzarayı çakarlarsa hapı yutarız. Yürü, düş öne.

Bu kez Recep damın üstünde sürünmeye başladı. Bahaddin de peşi sıra geliyordu. Büyük surun ucuna vardılar. İlkin Recep kollarıyle karşıya abandı. Vücudunu çekip surun üstüne aldı. Candarma kulesine şimdi daha çok yaklaşmışlardı. Ama bir saniyenin içinde büyük duvarın dışına atladıktan sonra karanlıklara gömülüp gideceklerdi.

Bahaddin Recep'in yanına gelince:

– Aşağı bak bir kere, dedi. Kimse olmasın.

Recep başını duvarın üstünden uzattı. Aşağısı karanlıkta pek fark edilmiyordu. Yalnız epeyce uzakta, köşe lambasının ışığında candarma devriyesinin ilerlediğini gördü. Köşeyi

döndükten sonra o da kayboldu. Ölüm korkularının ardından gelen ve onlara yeniden yaşama gücü veren özgürlük, şimdi yanı başlarında duruyordu.

Recep, başını gökyüzüne kaldırdı. Ellerini açtı:

– Yarabbi sen bilirsin, dedi. Acı şu halimize. Kurtar bizi.

Sonra vücudunu duvarın öte yanına aldı. Birdenbire kendini boşluğa bıraktı. Aşağısı topraktı. Dizlerinin üstüne şiddetle çarptı. Yüzü yere yapıştı. Topraklara bulanan burnundan, sıcak sıcak kan gelmeye başladı. Ama kendini çabuk toparladı. Yukarı bakacak kadar vakit geçmeden, Bahaddin büyük bir gürültüyle aşağı atladı. Vücudu lapa gibi olsa da, erişilen sonucun yüceliği, Recep'i canlı tutuyordu. Dizlerinin üstünde doğrulmaya uğraşırken birden, etrafında ayak sesleri duydu. Başını çevirince karanlıkta birkaç gölgeyle karşılaştı. Üzerine çevrilen cep fenerlerinin ışığında süngülerin parıltılarını gördü. İşte o vakit olduğu yere çöküverdi. Artık bitmiş, her şey bitmiş, bütün umutları saman alevi gibi yanıp sönmüştü: Candarma başçavuşu homurdanarak:

– Eşşek oğlu eşşek. dedi. Biz uyuyoruz değil mi? Takın keratanın eline kelepçeyi. Şimdi Hanya'yı Konya'yı görürsün.

Bileklerini uzattı. Dipçik dürtüşleriyle itile kakıla, başçavuşun odasına kadar getirildi. Bahaddin de arkadan yürüyordu. Odaya girdikleri zaman başçavuş Bahaddin'i yanına çağırdı:

– Teşekkür ederim kardeşim, dedi. Eğer sen haber vermeseydin, bu hergele bu gece kaçacaktı. "İhbar"ının karşılığını elbet göreceksin. Haydi şimdi koğuşuna git. Rahatına bak. Yarın seni görürüm.

Bahaddin önüne bakıyordu. Recep, beyninden vurulmuşa dönmüştü. Kelepçeli ellerini yüzüne götürüp, ağzına bulaşan

kanları sildi. Bakışları taş kesilmişti. Bahaddin'in, o sevgili arkadaşının yüzünde en küçük bir utanç belirtisi yoktu.

Recep onun yüzüne baktı, baktı. Bir şey söylemeği düşündü. Çenesini kımıldatmak istedi. Kanlanmış dudaklarını oynatmaya çalıştı. Ama tek kelime söyleyemedi.

Duvarın dibinde candarmalar tarafından yakalandıktan sonra Recep, kırk beş gün "münferit" hücreye kapatıldı. Bu cezasını tamamlayınca yine öteki hükümlülerin yanına gönderildi. Bu sefer gece gardiyanları, kaçmasın diye onu sıkı bir kontrole almışlardı.

Bahaddin Recep'i ispiyonladıktan sonra herkesin gözünden düştü. Zaten idare, bir olay çıkmasın diye onu başka koğuşa yerleştirmişti.

Recep o günden sonra kimseyle konuşmaz oldu. Ağzını bıçak açmıyordu. Yatağından hiç çıkmıyor, yırtık battaniyesini başına kadar çekerek kendi dünyası içinde yaşıyordu.

Yalnız, hükümlülerin içinde en iyi yüreklisi. Bahriyeli Hilmi, onun derdini kendine dert edinmişti. Recep'in üzüntülü durgun hali ona çok dokunuyor, onu avutmak için elinden geleni yapıyordu.

Recep'in ölüm hükmü, Yargıtay'a gideli çok olmuştu. Eğer orası kararı bozmuş olsa, şimdiye kadar çoktan haber gelmesi gerekirdi. Artık anlaşılıyordu. Allah ne yazdıysa, o olacaktı. Recep de sonunda, kaderine razı olmuş, boynu bükük bekliyordu.

O yıl, kış kasım ayında başladı. Günlerce durmadan yağan yağmur, bahçeyi göl haline koymuştu. Koğuşların sobaları kurulmuş, ama kömür ödeneği daha çıkmamıştı. Hükümlüler öteden beriden uydurdukları tahta parçalarıyle akşam ayazı çıktığı vakit sobayı biraz tutuşturuyorlar,

çevresine toplanıp az buçuk ısınmaya çalışıyorlardı. Koğuşun içinde dumandan göz gözü görmüyor, zifir kokusu yataklara, duvarlara siniyordu. Recep yine düşünceli, yaslı, umutsuz, bekliyordu.

Hükümlüler, candarmalardan bir tanesini nasılsa elde etmişler, ona gizli mektup attırtırlar, arasıra içki filan da getirtirlerdi. Adını Karaoğlan takmışlardı. Karaoğlan bu işi para için değil, içeridekilere son derece acıdığı için yapıyordu. Paralılardan bazıları da, onun bu yufka yüreği, duygululuğu karşısında ara sıra sivil bir pantolon, az kullanılmış bir kundura hediye etmeği gerekli sayarlardı.

Recep'in ölüm cezasına çarptırılmasının üstünden yedi ay geçmişti. Bir gün akşamüstü, Karaoğlan nöbet tuttuğu kuleden, ikinci koğuşun bahçesinde dolaşan Hilmi'yi selamladı:

– Merhaba, arslanın kardeşi. Ne haber?

– Sağ ol. Canım ciğerim, haber sende.

Karaoğlan, sesini biraz yavaşlattı. Başkaları duymasın diye, kuleden hafifçe eğildi. Elini ağzının yanına siper ederek:

– Fena haber var, dedi. Hazırlık yapıyorlar.

Hilmi bir defa sallandı. Duvara tutundu. Anlamıştı. Herhalde Recep yolcu idi.

Koğuşa girdi. Çamurlu ayaklarıyla sobanın yanına doğru yürürken, bütün çabasını harcadığı halde Recep'in tarafına bakamadı. Soba başındaki tahta sıranın üstüne çöktü. Gözlerini kapadı. Recep'in ihtiyar anasını, dört yaşındaki küçük kızını düşündü. İhtiyar, her ziyaret günü, Allah ne verdiyse Recep'e taşır; cigarasını, harçlığını hiç eksik etmez, küçük torunu da, babasına birkaç kez öptürdükten sonra, gözleri dolu dolu, eve dönerdi.

Ölüm hükümlülerini kimi vakit bir hafta önce, öbür hükümlülerin yanından ayırıp hücreye kapatıyorlardı. Bazen de gece yarısı gelip, koğuştan alıyorlardı.

Hilmi, havadisi yanında oturana söyledi. O da heyecanlandı:

– Bu akşam mı? diye sordu.

– Karaoğlan'ın demesine bakılırsa bu akşam.

Kötü haber biraz sonra bütün hükümlüler arasında, yıldırım hızıyla yayıldı. Beş dakika geçince, herkes, her şeyi öğrendi. Ama Recep hiçbir şey öğrenemedi. Ona tek kelime söylemeye kimsenin dili varmıyordu.

Hilmi bir ara yerinden kalktı. Mevlüt'ün üst ranzadaki yatağına çıktı. Pencere pervazının üstündeki aralıktan, mapusanenin dış avlusu, hem de müdür odasının en sağdaki penceresi görülebiliyordu. Odada ışık vardı. Demek müdür gitmemişti. Zaten, adam asılacağı zamanlar, o ışık gecenin geç saatlerine kadar yanar, böylelikle öteki hükümlüler durumu anlarlardı.

Hilmi, dizleri titreyerek yataktan aşağı indi. Ve sanki çaresiz saraya yakalanmış gibi, o dakikayı, acılar içinde bekledi.

Yemekte koğuşu, derin bir sessizlik kaplamıştı. Hiçbiri, konuşmaya cesaret edemiyordu. Bu ağır, bu ezici hava, Recep'i kuşkulandırmadı. Bu akşam o kadar keyifli, öylesine neşeliydi ki, bir ara Hilmi'ye sokularak,

– Yemekten sonra maça kızı oynıyalım, diye tutturdu.

Hilmi'nin bunu kabul etmemesi olacak şey değildi elbet. Sade Hilmi değil, en kötü yürekliler bile, Recep'in her dediğini bu akşam yapmaya zorunluydular. Bu gece onun tüm istekleri yerine getirilecekti. Bu, hiçbir şeyle ölçülemez bir borçtu. Adeta Tanrı buyruğuydu.

Ama, hayatının dakikaları sayılı bir insanla karşı karşıya geçerek; onun nedeni belirsiz isteklerine, neşelerine, heveslerine, aynı yürek rahatlığıyla katılmak nasıl olacaktı? İnsanoğlunun böylesine acılı bir sahnede, kendi gerçek kişiliğini böylesine ustalıkla maskelemesi kabil olabilir miydi?

Recep, kendi varlığını kuşatan bulutların, herkesin içine yakıcı, bir buğu gibi sindiğini hiçbir vakit sezemedi. Hilmi'nin neden dertli olduğunu anlıyordu. Geçen hafta kız kardeşi, çocuğunu doğuramadığı için hastaneye kaldırılmış, epeyce tehlike geçirmişti. Recep, Hilmi'nin yanına sokularak:

– Allah aşkına efkârlanma, dedi. Her insanın başına gelir. Çocuk doğuran her kadın ölmez ya. Senin kardeşin de elbet iyileşecek. Kendini neye helak ediyorsun? Biraz geniş ol be.

Ranzanın altına girerek Sıska Hidayet'in yatağına çöktüler, iskambil kâğıtları zuladan çıktı. Hilmi, hayatının bu en dehşetli dramında, en güç rolü, usta bir aktör gibi benimsemeye çalışıyordu.

– Nesine oynıyacağız? diye sordu.

Şimdi artık, Recep razı olursa, açtıkları kumara birer apartman koyabilirlerdi. Oyunculardan Kontak Mazhar:

– Her zamanki gibi, dedi. Birer papeline.

Kâğıt çektiler. Oyun başladı. Çevrelerinde, epeyce seyirci toplanmıştı. Beş on dakika sonra oyun kızıştı. Koğuşun penceresinde Sıska Hidayet gözcülük ediyordu. Bahçe kapısından giren olursa haber verecekti. Koğuşun tavan pencerelerinden ranzaların altı görünmüyordu.

Recep'in bu akşam şansı da, keyfi de boldu. Maça kızıyla beraber kupaları, boyuna karşısındakine yediriyordu. Öteki yataktan Mustafa Dayı seslendi:

– Hey, bana bakın. İstanbul'daki Alaman Bankası'nın ikinci müdürü, bizim uzaktan akrabamız olur. Herife bir mektup yazıp biraz para istedim. Üç beş kuruş gelir elbet. Param gelince vermek şartıyla, yarın sabah kim bana bir sıcak çay içirecek? Anlayalım bakalım.

Hilmi:

– Ben, ben. Sesini kes, diye ihtiyarı payladı.

Bir aralık oyuna o kadar daldılar ki, gecenin dehşetini bile unuttular. Ama Sıska Hidayet'in gözü hep penceredeydi.

Hilmi artık dayanamıyordu. Bütün sahteciliğini harcayarak şu ana kadar katlanmıştı. Biraz sonra kaderin, kendi aralarından çatır çatır koparak alıp götüreceği bir insana, bir arkadaşa karşı, bundan daha çok iki yüzlü davranmayı, haksızlık sayıyordu.

Vakit kalmamıştı. Saatler bu akşam, her akşamdan aceleci idi. İnsanlar, bu akşam türlü yapmacıklarıyla daha hayın, yüze gülücü ve çıkarcıydılar. İçerisi cigara ve soba dumanıyla dolu olduğu halde koğuşun lambası bu gece çok parlak yanıyordu. Belki yarın gece de böyle yanacak, duvarları gene böyle aydınlatacaktı. Ama keşke aydınlatmasaydı da, Recep ölmeseydi.

Boğazı yanıyor, kafasının içi, nedeni bilinmez uğultularla ötüyordu. Şimdi, içinde duyduğu sızı, ölümden kurtulsa bile azalabilecek gibi değildi. İnsanlar için, Recep gibi habersiz ölmek bir bakıma iyi idi. Ama beklemek, belirsiz geceyi, belirsiz saati beklemek zordu.

Ağlamak; bütün dokularını dolduran, ciğerlerini tıkayan zehiri dışarı dökmek için, bir masal çocuğu gibi ağlamak istiyordu. Oysa Recep, boyuna gülüyordu.

Hilmi şimdi ne oynadığının farkında değildi. Gözleri, kâğıtların üstündeki resimlere takılıyor, orada canlanan ve

kendisine aşina olmayan hayalleri yakalayıp; koparmak, kırmak, parçalamak istiyordu.

Herkül, Septe Boğazı'na vardığı zaman, "Bundan ötesi olamaz." demişti. Hilmi için de bundan ötesi olamazdı.

O sırada Recep, Hilmi'nin çektiği karo onlusuna verecek kâğıt bulamayınca maça kızını düşürdü. Bu sürpriz o kadar hoşuna gitti ki, kahkahayla gülmeye başladı.

O vakit Hilmi dayanamadı. Elindeki iskambilleri fırlatıp atarak, yüzükoyun yatağa kapandı. Suratını yastığa gömüp katıla katıla ağlamaya başladı:

Birden hepsi şaşırmıştı. Ama Recep anladı. Arkadaşının derdi az buz değildi. Hemen Hilmi'nin başucuna gitti. Saçlarını okşayarak onu avutmaya çalıştı.

– Yapma Hilmi, çocukluğu bırak. Eğer kötü bir haber olaydı mutlak duyardın. Yarın nasıl olsa ziyaret var. Evden gelirlerse, elbet kız kardeşinden de bir haber getirirler.

Recep, arkadaşının sarsılan omuzlarına yüzünü kapadı. Bir eliyle ona sarılarak,

– Haydi yapma, dedi. Yalvarıyorum. Kendini tutmıya çalış. Kardeş sevgisini anlamıyor değilim.

Sesi titriyordu. Hilmi'ye şimdi öyle acıyordu ki, onun sızı çekmemesi için her şeye razıydı.

Ötekiler donmuşlardı. Hiç kimse, bir şey yapmaya güçlü değildi. Ne Hilmi'yi avutmak, ne de Recep'i ölümden kurtarmak yolu kalmamıştı. Bütün başlar öne düştü. Hepsi susmuştu. Hilmi'nin kesik hıçkırıklarından başka bir şey duyulmuyordu.

Ramazan Bey'in siyah kedisi Minnoş, yerde, iç içe konmuş üç tabağın en altındakinden bir şeyler çıkarmak umuduyla onları devirmeye çalışıyordu. Koskoca koğuş-

ta, Hilmi'nin hıçkırıklarıyla tabak sesinden başka çıt çıkmıyordu.

Recep, arkadaşına daha çok sokuldu. Yüzünü, onun yanağına daha çok yaklaştırdı. Onu saçlarından öperek,

– Sen de çocuk gibi olmuşsun be yahu! dedi. Şimdiye dek bu çeşit çilelere alışmalıydın. Nasırlaşmalıydın. Beni görmüyor musun? Ölüme mahkûmum. Ama aldırış ediyor muyum? Kanun karşısında boynumuz kıldan ince. Haydi üzülme. Başını kaldır. Gözlerinin güldüğünü göreyim. Daha kimsenin ne olacağı belli değil.

Oysa belliydi. Bu sözleri söyleyen delikanlı, hayatının son dakikalarını yaşıyordu. Belki de biraz sonra, şu demir kapı açılacak ve çok iyi tanıdığı bir ses, onu çağıracaktı.

Hilmi biraz sakinleşti. Ama ne de olsa, büyük sırrı Recep'e belli etmemek kararındaydı. "Bilmeden olsun, habersiz olsun; daha az acı çeker," diyordu.

Sıska Hidayet pencere nöbetini, Hamza'ya bıraktı. Ama artık oyuna devam etme keyfi kalmamıştı. Kâğıtlar, tekrar saklandı.

Yüzler hâlâ solgundu. Recep hafifçe gülümseyerek:

– Aldırma, dedi. Biraz geniş ol be!

Cigara paketini çıkardı. Hilmi'ye uzattı. Karşılıklı yaktılar. Ötekiler de, yavaş yavaş soyunarak yataklarına girmeye başlamışlardı. Hamza kapıyı bir müddet gözledikten sonra yatağına iğreti uzandı.

Recep, Hilmi'nin koluna girdi:

– Haydi biraz da orada uzanır muhabbet ederiz, dedi.

Soyunmaya başlamışlardı. Recep, dirsekleri meydana çıkmış ceketini, başucundaki çiviye takarken, bahçe kapısının açıldığını belli eden zincirin sesi duyuldu. O vakit bütün

gözler büyüdü. Kulaklar dikkat kesildi. Hilmi, bir tas dolusu erimiş kurşunun yüreğine aktığını duydu. Her yanı titremeye başladı.

Dışarıda, adımlar yaklaştı. Koğuşun kapısına takılı kol demiri kalktı. Büyük bir gürültüyle açılan demir kapının karanlık çerçevesinde, candarma başçavuşunun yarı aydınlanmış yüzü meydana çıktı. Acılı, titrek bir sesle,

– Recep Yılmaz! Buraya gel, dedi.

Zaten hep böyle çağırırlardı. Recep bunu biliyordu. Kendisine seslendiklerini de duymuştu. Ama gene de sordu:

– Beni mi çağırıyorlar?

Sabahtan akşama kadar oyun oynarken, şakalaşırken, yemek yerken, gırtlaklarını yırtarcasına bağıran arkadaşları, şu saniyede ondan, tek kelimeyi bile esirgediler. "Evet" diyecek gücü dudaklarında bulamadılar.

Recep, yatağından yere inerek takunyalarına bastı. Başçavuşa doğru:

– Beni mi çağırıyorsunuz? diye bir daha sordu.

– Evet.

O zaman Hilmi, koğuş lambasının ışığında, Recep'in kâğıtlaşmış yüzünü fark etti.

Hükümlü, birkaç saniye durdu. Ses çıkarmadı. Donmuş gibi kımıldamadan kaldı. Kapının önünde duran başçavuşla yanındaki candarmalar da kımıldamıyorlar, taş kesilmiş gözlerle ona bakıyorlardı.

Hükümlü, kendini toplamaya çalıştı. Gözlerini birkaç kez, hızlı hızlı açıp kapadı. Başını sağa sola silkeledi:

– Anladım, dedi.

Sesi birdenbire değişti. Yutkunduktan sonra başını salladı:

– Anladım, diye tekrarladı. Bir dakika müsaade edin. Geliyorum.

Ne yapacağını bilememezlik içindeydi. Biraz önce çiviye taktığı ceketini almak için uzandı.

Koğuştakilerin bir kısmı doğrulup, yataklarının içine oturmuşlardı. Hepsinin bakışlarında, anlatılmaz bir dehşetin parıltıları vardı.

Recep, bir iki kez derin derin nefes aldı. Sonra, yatağının başucundaki sandığa uzandı. Çocuğunun resmini çıkartarak uzun uzun baktı. Eliyle resmi okşadıktan soma ceketinin iç cebine koydu.

Sakindi. Hilmi'ye doğru eğilerek:

– Anamın adresini biliyorsun, dedi, iki satırlık bir mektup yaz. Ne yapalım? Üzülmesin.

Sandığını karıştırarak, bir şeyler almak istedi. Ama her tuttuğunu bırakıyordu. Sonra koğuşun orta yerine geldi. Yüzü, dudakları bembeyaz kesilmişti. Kendisini yaşlı gözlerle uğurlayan arkadaşlarına döndü:

– Bekliyordum zaten, dedi. Allah'ın emrine karşı gelmek olmaz ki.

Gülmeye çalışıyordu. Bu, ne çeşit bir çabaydı, güçtü? İnsan bu saniyede nasıl bu derece uysal, böyle kaygusuz görünebilirdi?

Hilmi, otuz iki yıllık hayatında; kendine bu kadar yakın, elle tutulur bir acıyla karşılaşmamıştı. Recep'in sözleri; birer taş, birer maden parçası gibi korkunç vuruşlarla kulaklarına çarpıyordu.

Hükümlü yutkundu. Sesi daha çok alçalmıştı:

– Yalnız size bir şey söylemek istiyorum, dedi. Bir buçuk yıldır yüreğim yanıyordu. Elimden bir kaza çıkmıştı bir

kere. Buradaki günlerim pişmanlık içinde geçti. Kurtulmak nasip olsaydı, ben de iyi adam olacaktım. Yemin etmiştim. Kısmet değilmiş. Allah size yardım etsin. Sizi karanlık günlerin içinden sıyırıp alsın. Hilmi! Kardeşim. Anama de ki. Hişşşt Hilmi, lafımı dinle. Eşek osurmuyor burada. Anama de ki. Bak görüyorsun ne sakinim. Sakin öldü diye yaz. Yas tutacak bir şey yok. Hepiniz beni bağışlayın çocuklar.

Eliyle başçavuşa işaret etti:

– Bir dakika. Kusura bakma. Şimdi geliyorum.

Başçavuş, yanındakilerle beraber kapıda duruyor, Recep'in son isteklerine gerçek bir acıma duygusu içinde razı oluyordu.

Hükümlü, derin derin soludu. Ellerini yüzünde dolaştırdı. Tavana, duvarlara, teker teker arkadaşlarının yüzüne baktı. Koğuşun içini, çevresindeki eşyaları, katılaşmış yoksulluğu açıyla seyretti. Sonra birdenbire güldü. Ama bu bir gülüş değildi. Bu, insanın ruh hayatında nesi varsa, hepsini birbirine karıştırıp o saniyede bunları suratın dışına dökmekten ibaret, bilinçsiz bir davranıştı.

Aniden Hilmi'ye sarıldı. Onu doya doya kucakladı.

"Haşmetmaaplar" dramının son perdesi indikten sonra, tiyatroyu çınlatan alkışlara karşı teşekkürlerini bildirmek için, halka iki eliyle öpücükler gönderen "Ophelia" gibi, arkadaşlarını uzaktan teker teker öptü. Sonra ranzanın kenarına tutunarak yürümeye çalıştı. Hafif bir sesle:

– Cenabı Hak böyle istemiş, dedi.

Kapıya geldiği zaman, candarmalardan birinin elinde tuttuğu kelepçeye, derin bir uysallıkla bileklerini uzattı.

Kapanan kapının kol demiri, bir balyoz gibi Hilmi'nin beynine indi. Battaniyesinin altında kıvrılıp öylece kaldı. Her yanı zangır, zangır titriyordu. Artık perde kapanmıştı.

Sonra birdenbire karar vererek yerinden fırladı. Üst ranzada yatan Mevlüt'ün yatağına çıktı. Koğuştakilerin çoğu uyumamıştı. Çeneleri birbirine çarparak Mevlüt'e:

– Biraz rahatsız olacaksın, dedi. Dışarı bakacağım.

– Pencereden mi?

– Pervazın arasından. Avluya.

Bir daha aşağı inip başucunda takılı sandığı aldı. Yukarı fırladı. Sandığı yatağın üstüne diklemesine oturtup üzerine çıktığı zaman mapusanenin dış avlusu biraz göründü. Müdüriyet binasıyla üçüncü koğuşun arasındaki duvar, daha alçaktı. Buradaki aralıktan, dış avluya konan lüks lambasının ışığında, gidip gelenler seçilebiliyordu.

Hilmi, ayaklarının ucuna basarak, daha çok yükselmeye çalıştı. Avlu aydınlıktı. Ama Recep görünmüyordu. Yalnız tam karşıda, silahlı dört candarma askeri, kımıldamadan duruyordu.

Hilmi yere inerek sandığı yirmi santim sağa aldı. Şimdi, görme alanı biraz daha genişlemişti. Arada bir duvarın önünden geçenler oluyordu. Hilmi de kımıldamadan bekliyordu. Mevlüt aşağıdan fısıldadı:

– Bir şey görebiliyor musun?

Öteki, işaret parmağını dudaklarına götürüp susmasını söyledi. Gözlerini, duvara çakılan bir çivi gibi avluya dikti. Bir zaman bekledi. Ayağının altındaki sandık çok gıcırdıyordu. Koğuştakilerin kimisi yatmış, kimisi de korkulu gözlerle Hilmi'yi seyrediyor, bu uğursuz gecenin bir an önce sona ermesini bekliyordu.

Hilmi, dikkat edince, gördü. Recep'ti. Elleri bu sefer arkadan kelepçelenmişti. Bir de beyaz gömlek giydirmişlerdi.

Hilmi'nin bütün vücudu yanıyor; dizleri, zehirli sıtmaya tutulmuş gibi titriyordu. Bu yüzden sandık da düzenli bir tempoyla gıcırdıyordu.

Ne kadar zaman geçtiğini bilmiyordu. Recep, askerlerin önünden yürüdü. Sağ tarafta, duvarın arkasında kaldı. Ondan sonrası da bilinmedi.

Bir hayat bitiminin bu korkunç tablosunu, gözlerinin önünden bir daha hiç, hiç uzaklaştıramadı.

O gece, Hilmi için uyudu denemez. Uyumadı da denemez. Yaşadığını unutarak yaşadı. Kendi kendine yaşadı. Sabah olduğu vakit eskisi gibi nefes alıyordu. Yüreği eskisi gibi çarpıyordu. Ölümün, acı tanımayan bilinci gelmiş, almış, gitmişti.

Battaniyenin altında, kımıldamadan yatarken, sabah çorbasını içen Mustafa Dayı, ekip başı Ramazan Bey'e yalvarıyordu:

– Ne olur. Ben fakir bir adamım. Gömleğim parça parça. Mavi gömlekle bir donu ben alayım. Öteki donla çorapları kime verirsen ver.

– Olmaz.

– Haydi, yalvarıyorum: Gavurluk etme. Boyun atkısı, bakır sahan, su şişesi senin olsun.

Hidayet takunyalara sahip çıktı:

– Sabahtan akşama kadar beş posta aptesane yıkıyorum. Takunyaları kimseye vermem.

Öteden ihtiyar Rüstem Ağa atıldı:

– Burada en zengin ben miyim? Bana hiçbir şey düşmez mi be? Ben de Recep'in arkadaşıydım. Beni sevdiği kadar hiçbirini sevmezdi. Yastığı gönderin bu yana.

Hilmi, konuşulanları duyuyordu. Çeneleri, dili kaskatı kesilmişti. Bir çift eski çorap, bir yamalı don, onlara Recep'in acısını unutturuvermişti.

Mustafa dayı ağır ağır yürüyerek Hilmi'ye yaklaştı. Battaniyesini ayak ucundan çekti. Delikanlı öfkeyle başını kaldırdı. Ters ters onun suratına baktı. O, kirden çizgi çizgi olmuş boynunu kırarak gülümsedi:

– Akşam, Recep'le maça kızı oynarken söz vermiştin. Bu sabah sıcak bir çay ısmarlayacaktın. Yoksa sözünden döndün mü? Yoksa sen de, hiçbir lafına güvenilmez adamlardan olmaya mı özeniyorsun?

Hilmi, ihtiyarın eline öyle bir tekme attı ki, herif az daha yere yapışacaktı. Hilmi'ye yan yan bakarak, Menşevik argosunun en seçme küfürlerini savurarak uzaklaştı.

Biraz sonra, ranzanın üstünden Taraskonlu Tartaren gizlice uzanmış, miras bölüşümünü seyrediyordu. Binbir kavgayla bin bir politikayla ele geçirdiği mavi gömlek, bir saat sonra altıncı koğuşun avlusunda. Kör Kâmil'in elinde, mezada çıkarılmıştı.

İhtiyar az sonra, mavi gömleğin parasını cebine indirirken, hem sakallarını büyük bir keyifle sıvazlıyor, hem de kendi kendine söyleniyordu:

– Şu Cenabı Hakkın hikmetine akıl, sır ermiyor vesselam. Kime ne lazım olduğunu eliyle koymuş gibi biliyor. Hani, sevindirilecek adamı da öyle bir seçiyor ki, sen gel de onun azametini inkâr et. Tövbe tövbe yarabbi.

Af Söylentileri

Karagöz Tevfik, karşıki ranzada yan gelip yatan Çingene Mansur'a seslendi:

– Anamın oğlu! Buraya gel. Gel de kulağına bir çift laf aktarma edeyim. Bilirim, duyunca elimi öpeceksin.

Mansur, ranzadan zıpladığı gibi Tevfik'in yatağına çöküverdi:

– Hayırdır inşallah. Söyleyeceğin lafın ucu bize dokunuyor mu?

– Dokunmak da ne demek? Çıkıyoruz be. Mapustan çıkıyoruz.

– Yalan söyleyenin?

– Yalanım varsa, peygamberim Musa olsun. Af varmış af. Genel af.

Mansur şöyle bir toparlandı:

– Deme be Tevfik? Kimden duydun?

– Bizim topal Ziya'nın baldızı, ağır cezadaki sarsak başkâtibin evinde hizmetçi ya! O söylemiş.

– Ne demiş?

– Cumhuriyet bayramına yüzde yüz af var demiş.

Çingene Mansur, şapkasını şöyle bir havaya fırlattı.

– Yaşasın! Yaşasın aslan hükümetimiz diye bağırdı.

Koğuştakiler şamatayı duymuşlardı. Birer ikişer sokuldular:

– Ne oluyormuş be Mansur? Bize de söyle. Biz de sevinelim.

– Af varmış. Mahkûmları affediyorlarmış.

– Kimden duydun?

– Kimden duydumsa duydum. Yüzde yüz varmış.

– Kim söylemiş be mübarek?

– Ağır cezadaki sarsak başkâtip söylemiş.

– Vay canına.

Sevinç dalgası, her dakika biraz daha yayılıp genişlemeye başladı.

Koğuşun sonunda, battaniyenin üstünde zar atanlar bile oyunu bırakmışlar, dört kulak kesilmişlerdi. Pırpır Hamdi, soluk soluğa havadisi yetiştiriyordu:

– Ağır ceza reisine emir gelmiş. Kâğıtları hazırlayın demişler. O da hazırlıyormuş.

– Vay canına. Desene işimiz iş? Yaşasın be.

Koğuşun gürültüsüne deminden beri kulaklarını tıkamış, köşede dalga geçen Muğlalı Hasan, yanındakine sordu:

– Ne olmuş?

– Af varmış af.

– Kim çıkardı bu lafı?

– Lafın çıkması var mı be yahu? Böyle şeyler gizlenir mi? Af bekleyen bu kadar insan var. Bunların soyu sopu var. Elbet birinden biri duymuştur.

– Ne zamanmış?

– Cumhuriyet bayramında yüzde yüzmüş.

– Kim söylemiş?

– Bütün ağır ceza mahkemelerine emir gitmiş, kâğıtlar hazırlansın diye.

– Vay canına.

Şapkalar havada uçmaya başladı. Uydurma haber, çok geçmeden ikinci koğuşa yayılmıştı. Ramazan hızlı hızlı yanındakine anlatıyordu:

– Bu seferki yalan değilmiş. Adliyeye emir gelmiş. On seneye kadar tekmil cezaların hepsi, on seneden yukarıya, cezaların yarısı affediliyormuş.

– Yalan olmasın be Ramazan?

– Eğer yalanım varsa, Allah'ın keskin kılıcına geleyim.

– Ne zamanmış bu af?

– Cumhuriyetten bir hafta evvel Meclis toplanıyormuş. Kanun yapılacakmış.

– Desene yaşadık. Çıkınca şu muhtarı bir cehenneme yollasaydım, içim rahat ederdi. Ama Allah isterse o da olacak. Büyük Allah.

Arnavut İlyas, orta yerdeki masada, teneke bıçağıyle hem soğan doğruyor, hem de yanındakilere anlatıyordu:

– Eğer yalanım varsa, bir dilim ekmeği, gavur, çıfıt kapısında dileneyim. Kanun yapılıyormuş. Cumhuriyetten bir hafta önce dışarıda olacağız. Sen benim bu lafıma mim koy. Ben öyle pek boş laflardan hazzetmem.

– Kim çıkarmış bunu be?

– Bu laf, çıkarma laf değil. Ağır ceza reisi kendi ağzıyla söylemiş.

Soğandan sulanan gözlerini, ikide bir elinin tersiyle kuruluyordu:

– Bu sefer sahi çıkmazsa benim yüzüme tükürün.

Kör İhsan ellerini oğuşturdu:

– Eh. Demek Boşnak Remzi'nin ömrü de Cumhuriyet Bayramı'na kadar. Deyyusu delik deşik etmek boynuma borç olsun. Bari bu sefer yatarsam hakkıyla yatarım.

Aristokrat dolandırıcı Pertev Bey, yanındakilere durumu anlatıyordu:

– Efendim, malumu âlileri, hilafı hakikat hususatı şurada burada münakaşa mevzuu kılmaktan bendeniz mütemadiyen içtinap ederim. Sözlerimin derece-i vusukiyeti hakkında, kanaatbahş delail mevcut olmadıkça konuşmam. Size ne söylüyorsam bunu böylece kabul ediniz. Kanun hazırmış.

– Kanun hazır olsa gazeteler yazmaz mıydı?

– A sultanım efendim, yazmazlar. Gazeteler hakikatlerle iştigal etmezler. Sadece tezviratla sütunlarını doldururlar. Bendeniz Babıâli yokuşunu yirmi bir sene tırmanmışımdır. Bilmez miyim hiç?

– Vallahi doğru. Sen bilmezsen kimse bilmez. Bu hesaba göre ne zaman çıkıyoruz dersin?

– Zannı acizaneme göre Teşrinievvel bidayetinde hür olacağız.

Haber üçüncü koğuşta çalkalanıyor. Arap Cemal'in keyfi yerinde. Hem cigarasını tellendiriyor, hem de iğde çekirdeğinden yapılmış tespihini sağa sola sallayarak parmaklarına doluyordu:

– Anam, babam, kardeşim, gurbet ilde dindaşım. Yalan söyleyenin, yarın cennette bir yudum şarap nasibi olmasın. Hilafım varsa kız kardeşim senin olsun.

– Neymiş, anlat bakalım?

– Af varmış be af. Ağır ceza reisi kâtibe söylerken kulağımla duydum.

– Boş ver, boş ver. Maval dinlemeye vaktimiz yok.

Arap Cemal hışım gibi parladı:

– Ulan hırtapoz. O senin dediğin karnıyarıktır. Zaten sizin gibi donu düşüklere iyilik yaramaz ki. Ben senin aklına mı inanacağım, yoksa kendi kulağıma mı? Koğuşun karyolalarını gardiyan dün boşuna mı saydı?

–Bundan ne çıkar?

– Amma da kalın kafalısın be. Aftan sonra karyolanın fazlasını deppoya koyacaklar. Bu kadarcık şeyi akıl edemiyor musun?

– Ne zaman çıkarız senin hesabına göre?

– Mahkeme reisinin söylemesi, on beş güne kadar.

Af söylentileri komünistlerin koğuşuna kadar yayılmıştı. Dört buçuk yıla hükümlü Esvet, yanındakine anlatıyordu:

– Zaten, içinde yaşadığımız sosyal ve ekonomik koşullar, genel affı kaçınılmaz kılıyor bence.

Komünistler koğuşunun kapısında nöbet bekleyen gardiyan Musa konuşulanları pek beğenemedi.

– Efendiler, efendiler! diye çıkıştı. Size son defa söyledik, siyaset konuşmak yasak diye. Ne laf anlamaz efendilersiniz.

– İyi ama biz siyaset konuşmadık ki Musa Efendi!

– Nasıl konuşmadınız be yahu. Bizi de artık iyice kaşkaval sanıyorsunuz. Darülfünun mektebine gitmedikse de, yine az buçuk bir şeylerden çakarız.

– Peki biz siyaset konuşup da ne dedik?

Gardiyan Musa enikonu kaşlarını çatarak karşılık verdi:

– Daha ne diyeceksiniz be birader? Ekonomik dediniz.

– Ekonomik ne demek, bilir misin sen?

– Tabii bilirim. Ekonomik demek, hükümattan memnun değilim demektir. Laf mı sizin dediğiniz yani. Kesin dedik, kesin.

Mutlu haber, bütün koğuşları teker teker dolaştı. Yuvarlandıkça büyüyen çığ gibi, tekrar birinci koğuşa düştü. Bu sefer müjdeyi Çingene Mansur kapmış. Karagöz Tevfik'e götürüyordu:

– Yalanım varsa şu demir kapıdan çıkmak nasip olmasın. Senin havadis meyer bayatmış. Af kanunu hazırmış. Bu ayın on beşinde mahkûmları bırakıyorlarmış. Adliye Vekili mapusaneleri bu iş için dolaşıyormuş. Bu hesaba göre önümüzdeki cumartesi taş çatlasa dışarıdayız.

Karagöz Tevfik sevinçten, Çingene Mansur'un boynuna sarıldı:

– Ağzın nur olsun! diye haykırdı.

Demek doğruydu. Haberler birbirini tamamlıyordu. İnanmamak için ortada neden kalmamıştı. Karagöz Tevfik, çevresinde oturanları şöyle bir saydı. Sonra kahve ocağına seslendi:

– Kör Kâmil! Bir sade kahve. Üç orta şekerli. İki şekerli. İki de demli Acem çayı isteriz.

Cumartesiye "Allah kerimdi". Son iki buçuk liralığını kahveciye bozdurdu. Ama kendisini mutlu eden müjde kaynağının, yine kendisi olduğunu hiçbir vakit öğrenemedi.

Sevmek

Karyoka Hüsnü yedi buçuk yıla hükümlüydü, İki yıldan beri de yatıyordu. Ama bu iki yıl, ona pek zor gelmişti. Hele önünde daha uzun yıllar bulunduğunu düşündükçe adamakıllı çileden çıkıyordu. Karısı Rukiye, o hapse düştükten sonra dikimevine gündelikçi girmişti. Çalışıp çabalıyor, hem kendi geçimini sağlıyor hem de kocasına bakıyordu. Yaz kış demez, yağmur çamur dinlemez, her Tanrı'nın çarşambası evde hazırladığı zeytinyağlı dolmayı, havuç kızartmasını, bir kâse yoğurdu, dört paket köylü cigarasını bir zembilin içine doldurur, Hüsnü'yü hiç yoksul koymazdı. Giderken de, kocasının çamaşırlarını alır götürür, haftaya yıkanmış getirirdi.

Bu böyle, iki yıl sürdü. Ama son zamanlarda ziyaretler biraz seyrekleşti. Rukiye arada bir, dikimevinden izin alamadığını söyleyerek ziyaretine aralık veriyor, ertesi hafta geldiği vakit, daha çok şey getiriyordu.

O gün de, günlerden çarşambaydı. Öğleden sonra yedinci koğuşun ziyareti vardı. Geçen hafta gelmediğine göre, bu hafta gelmesi gerekliydi.

Karyoka Hüsnü, o gün, biraz kuşku, biraz üzüntü içindeydi. İkindiye doğru, görüşme sırası yedinci koğuşa geldi. Ama, ziyaretçisi gelenlerin arasında Hüsnü'nün adı okunmadı.

Şimdi yeniden bir hafta daha beklemek gerekiyordu. Kaynanasına mektup yazacak olsa, bu mektup idarenin kontrolundan en az on beş günde geçecek, yirmi gün sonra da gideceği yere varacaktı. Rukiye'ye haber yollamanın başka türlü mümkünü olmadığı için, çaresiz gelecek çarşambayı bekleyecekti.

Bu bir hafta, türlü kuruntular, türlü üzüntüler, türlü vesveseler içinde, uykusuz geçti. Tekrar çarşamba olduğu vakit Hüsnü'nün kuşkusu arttı. Ama öğleden sonra görüşme yerindeki tel kafese ineceklerin adını gardiyan okuduğu vakit, üzüntüsü dağıldı. Bir sevinç, bir hoşnutluk yüreğini kapladı. Kirli donuyle fanilasını, çoraplarını gazeteye paket yapmıştı. Onu da koltuğuna alıp taburun arasına katıldı. Karısıyla karşılaştığı vakit heyecanı da adamakıllı arttı. Rukiye bu sefer eskisine göre daha süslü püslüydü. Başörtüsünün kenarlarından görünen saçlarını ondüle yapmış, gri bir yeldirme giymişti. Hüsnü alnını delikli tele dayayarak karısına güldü:

– Nasılsın bakalım canımın içi? dedi. Seni öyle merak ettim ki.

– Hüsnü'cüğüm, bilsen nasıl yoruluyorum. Halimi hiç sorma. Bir taşım çorba kaynatmaya vaktim kalmıyor vallahi.

Hüsnü karısını, sevgiyle seyrediyordu:

– Beni unutmadın ya? dedi.

– Seni neye unutayım? Deli misin, nesin? Unutacak olsam, hiç gelmem. Bir mecburiyetim mi var sanki?

– Yok tabii karıcığım?

– Neye geliyorum öyleyse sana?

Hüsnü karşılık veremedi. Karısı tekrar:

– Abuk sabuk konuşma allesen benimle, dedi. Benim gibi fedakâr bir kadın.

– Sus Allah aşkına. Senin bu iyiliklerini anlamamak için, pek vicdansız olmak lazım, biliyorum. Kusuruma bakma. Seni sevdiğim için merakta kalıyorum da.

– Hiç merak etme. İyiyim. Sana biraz, öteberi getirdim. Vereyim de gideyim. Vaktim dar.

Biraz daha konuştular. Kadın, bir an önce uzaklaşmak istiyordu. Hüsnü'ye vermeleri için gardiyanlara zembili uzattı. Sonra eliyle onu uzaktan selamladı.

Ziyaret bittiği vakit, Hüsnü, üzgün halde, koğuşun yolunu tuttu. Öteki hükümlüler mahkeme işlerinden, aftan filan söz ettikleri halde Hüsnü hiç oralı değildi. Koğuşa dönünce, zembili başucuna bıraktı. Yatağının üzerine, üstünkörü uzandı.

İçinde, nedenini bilmediği bir sızı vardı. Kanına bir zehir damlamıştı. Akşam, yemek vakti olunca zembile baktı. Karısı bu hafta, her haftakinden daha cömert çıkmıştı. Zembilin en üstünde altı tane iri portakal vardı. Epeyce ceviziçi de getirmişti. Büyükçe paketi açtı. Bunda kuru köfteyle patates vardı. Yağlı kâğıda sarılmış tahin helvası, onu daha çok sevindirdi. Öteki paketten kuru incir çıktı. En dipte kese kâğıdıyla zeytin, bir tas içinde turşu, yarım kilo kadar da toz şeker buldu.

Onun, onunla beraber birkaç arkadaşının yaşamını bir anda değiştirebilecek olan bu hediyelere karşın, sevinci çok sürmedi. Akşam yemeğine Tirfil Cemil'i, Pırpır Hamdi'yi, Yavşak Talat'ı, Şîripençe Galib'i de çağırdı. Tatlısıyla, tuzlu-

suyle, keyifli bir yemek yediler. Hemen hemen hepsi mutluydu. Yemeğin bu çeşidini yemek onlara, yılda bir kere bile nasip olmuyordu. Şîripençe Galip diyordu ki:

– Yani arkadaş, sana bir şey söyleyeyim mi? Senin karı, Allah için karıların efendisiymiş. Sen de onun kadrini bil.

Tirfil Cemil, tahin helvasını koca koca parçalar halinde ağzına atarken tasdik ediyordu:

– Al benden de o kadar. Namussuzum bu zamanda böyle karı dost başına. İnsanın böyle karısı olduktan sonra, sultan seccadesinde zar atar. Erkek karıymış doğrusu. Turşu yesene be Galip. Köfte de ye.

Yemekte, Hüsnü'nün başına bir ağrı saplandı. Kör Kâmil'den ödünç sulfata aldılar. Gazocağında adaçayı kaynatıp içtiler. Biraz hoşbeşten sonra herkes kendi köşesine çekildi.

Karyoka Hüsnü yatağına girdikten sonra örtüyü başına kadar çekti. Ama bir türlü gözüne uyku girmiyordu. İkide bir sağa sola dönüyor, derin derin içini çekiyordu. Köfte, portakal, kuru incir, ceviz içi, zeytin, turşu, toz şeker. Kendi kendine, "Keşke bunları getirmeseydi, keşke kuru ekmek yeseydim," diye düşünüyordu.

Vakit hayli ilerlediği için hükümlülerin kimisi uyumuştu. Yalnız üç dört karyola ötede. Tirfil Cemil'le, Yavşak Talat yatağın içinde kafa kafaya vermişler, cigara içiyorlar, dertleşiyorlardı. Cemil diyordu ki:

– Karı, tabii bu zırto ile oturmaz. Ben geçen sefer karıyı ziyarette görmüştüm. Anasının gözü. Etlerinin her yanı, Zeynel Abidin cümbüşünün telleri gibi titriyor. Zaten Niyazi'nin kaynı, geçende karıyı, şoförler kahvesinin yanındaki "Bartın" otelinden çıkarken görmüş.

– Tabii birader. Dünya böyle zaten. Yoksa bu köfteler, bu yafalar kolayına gelir mi? Karı da ne yapsın? Onun da hakkı var. Bir yıl, iki yıl değil ki. Pırpır Hamdi'nin demesine bakılırsa, bugün, enikonu bol bir yeldirme giymiş.

– Neye giymiş?

– Neye giyecek? Karnının şişi görünmesin diye.

– Ama Hüsnü'ye de, doğrusu bakıyor.

– Bakmasına bakıyor. Velakin ben sana bir şey diyeyim mi? Ben olsam, o lokmalar boğazımdan geçmez.

Bu lafa Tirfil Cemil biraz içerledi:

– Ulan dedi, inek gibi yiyordun biraz önce. Turşunun patlıcanını çiğnemeden yutuyordun.

– Tabii yutarım. Ama karı benim olsa bak yutar mıyım?

İki kafadar usul usul konuştukları halde, fısıltılar Hüsnü'nün kulağına kadar geliyordu. Onların söylediklerini duymamak için örtüyü iyice kafasına çekti. Ama uyuyabilmesi bir türlü mümkün olmuyordu. Gözlerinin önüne çeşit çeşit erkek suratları dikiliyor; kimi gülen, kimi yılışan, kimi istekle gerilen bu yüzlerin arkasında, karısının çıplak omuzlarını, bu omuzların üstüne dökülmüş ondüleli saçlarını görüyordu. Sonra bu silik gölgeler birbirine karışıyor, sarhoş kahkahaların uğultusu kulaklarından gitmiyordu. Bir zaman böyle geçti.

Başındaki örtüyü tekrar açtı. Koğuşun içinde gözlerini gezdirdi. Cemil'le Talat yatmışlardı. Herkes uyuyordu. Takunyalarını ayağına geçirdi. Helanın penceresine gitti. Dışarıda keskin bir soğuk, parlak bir ay ışığı vardı. Bütün mapusane derin bir uykuya dalmıştı. Karyoka Hüsnü alnını kalın demirlere dayadı. Çocuk gibi, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Sesini kimse duymasın diye, çenelerini

adamakıllı sıkmıştı. Ama artık içindeki zehiri ne yapıp yapıp dışarı dökmek zorundaydı. Bir eliyle yanaklarını kurularken, kendi kendine mırıldandı:

– Olmaz. Kabili yok. Rukiye yapmaz bu işleri. Namuslu kadındır o. Rukiye! Sevgili karım. Sen yapmazsın değil mi? Sabırlı ol. Ben geleceğim. Az kaldı. Yakında kocana kavuşuyorsun. Ben geliyorum, ben. Kocan. Ben Hüsnü Yılmazer, 1334 Adapazarı doğumlu.

Avluda bir ayak sesi oldu. Gece devriyesi gardiyan, başını pencereye doğru kaldırdı:

– Ay mehtabına karşı ne diye künyeni okuyorsun ulan? dedi. Çektin yine esrarı değil mi? Git zıbar yerine köpoğlu köpek!

Karyoka Hüsnü hiç karşılık vermedi. Usul usul kendini demirlerden ayırdı. Musluğa gitti. Sular kesikti. Yüzünün ıslaklığını elleriyle kuruladı. Sonra, takunyalarını sürüye sürüye, ağır ağır, yatağına doğru ilerledi.

Vabis Mehmet

Mapusanede yaşama zorunda kalanlar için, konuşmak, belli başlı gereksinmelerden biri sayılıyor. Konuşup dertleşmek, aklı eriklerden kimisine akıl danışmak, ekmek kadar, su kadar gerekli bir zorunluk olmuş. Hükümlülerle tutuklular içinde, bu gereği en çok duyanlar, mapusa ilk kez düşenlerdir. Bunlar hem beklenmeyen bir sonuçla karşılaşmanın, hem de mapusane havasına alışamamanın sersemliği içinde çırpınıp dururlar. Böyleleri için, uzun uzadıya konuşacak, dert dinleyecek birini bulmak, ona işin bütün girdisini, çıktısını anlatmak, kimi noktalarda akıl danışmak eşsiz bir mutluluk sayılır.

Bu psikolojik havayı çok iyi kavrayan, bundan adamakıllı yararlanmasını bilen bazı açıkgöz hükümlüler, yeni gelenlerin çevresini kuşatırlar. Üç beş yarenlikten sonra bir köşeye çekilip, baş başa konuşarak dertleşirler. Ama bu dertleşme sevap için olmaz tabii. Dert dinleyenin, en azından bir paket Köylü cigarası hakkıdır. Bazıları, yeni müşterinin gevezeliğine göre bir Yenice, yahut bir Kulüp'le 20 kuruşluk helva veya bir kilo domatesle bir kahvaltılık kaşar peyniri isterler.

Bazı açıkgözler de, dert dinleme karşılığı olarak, bir günlük aptesane vardiyasını, dertliye devrederler.

Karyoka Hüsnü'nün bu işte adı çıkmış. Bir yılda tam 103 kişiye kenef yıkatmış. Ama o kadar insanın da taze taze ağız kokusunu dinlemiş.

Mapusanede dert dinleyerek geçinenler var. Bu işi kendilerine meslek edinmişler. Dert dinleme piyasası, bir sefer için yirmi ile otuz kuruş arasında oynuyor. Böylelerine koğuşlarda Marko Paşa diyorlar.

Şoför Mehmet de koğuşun dibinde, ucuz Marko Paşa'lardan birini yakalamış, ona derdini zorla dinletiyordu:

– Neyse abicim! Bolu'dan da iki kişi çıktı. Eh onları da kösele denginin üstüne oturttum. Onar kâğıt da onlardan aldım. Balâ'ya gidiyorlarmış. Birader bizim muavinin yanına da Geredeli bir dürzü düştü. Mübarekte çene, kurukahveci değirmeni gibi, tıkır da tıkır. Yok bilmem, Sultan Selim incirinin balı, sakızlı lokumdan fazla olurmuş. Yok bilmem Kızılcahamam'ın taşocağından yeşil altın çıkıyormuş. Yok bilmem Koca Memi'nin karısı, bir seferinde yedi oğlan doğurmuş. Yani senin anlayacağın, konuştu da konuştu. Sanırsın ki, herifin karnında yedi düvelin medresesiyle otuz beş memleketin cümle uleması kongre kurmuş. Ben de bir aralık enikonu içerledim:

– Yahu dedim, biraz çeneni tut da kafamızı dinleyelim. Bu kafa bin kilometre yol gidecek.

Herif bir posta susar gibi oldu. Ama "uğursuzun çenesini maşatlığa korkuluk yapmışlar, gene de beş kere beş yirmi beş eder demiş." Bizimki de tıpkısı tıpkısına böyle. Dakka göçmeden bu sefer kamyonlardan laf açtı. Yok bilmem Şevrole kamyonunun defrenseli kuvvetli olurmuş da yokuşta

gaza basınca araba zeybek gibi zıplarmış. Böyle hergelenin orta şekerlisine sen olsan ne yaparsın? Benim araba Vabis. Kızoğlan kız Vabis. Yağlı debriyaj. On beş ton yükü sırtıma vurduğum gibi yallah ediyorum Bolu yokuşunu. Gaza şöyle bir dokununca, kıçına dikenli kestane sopası yemiş yörük katırı gibi, kafayı kaldırarak yokuşu yiyip bitiriyor. Anama söğse gam yemem, velakin Vabis'e laf söyletmem. Döndüm herife dedim ki:

– Bana bak. O senin ağzındaki bıyık, muşmulada da var. Şu Kargasekmez yokuşunu çıkarken çenene mühür vuracak mısın, yoksa beş vakte beş de ben katıp, dedenin kadastrosu bozuk mezarından başlayayım mı?

Herif gene sustu. Velakin bendeki sinir, Zeynel Abidin cümbüşünün teli gibi gerildi. Kargasekmez'den üç viraj daha yedim. Cenabet yokuş da bitip tükenir gibi değil ki. Bir virajı almadan öteki bindiriyor. Bizim herif az bir şey sustu. Sonra da:

– Alamanlar bir makine icat etmişler, diye tekrar anlatmaya başladı. Hani fırtınalı havalarda, gökyüzünde hortum olur ya. Döner döner de huni gibi her önüne geleni yutar. Herifin demesine bakılırsa, Alamanlar böyle bir makine icat etmişler. Bu hortumu alt ucundan bir kancayla yakalıyorlarmış. Ondan sonra aynı kadın çorabını söker gibi, çekmeye başlıyorlarmış. Hortum iplik iplik geliyormuş. Bu hortumun içinde çok büyük kuvvet varmış. Tam sonuna geldikleri zaman hortum birdenbire dinamit gibi patlıyormuş. Birkaç kişiyi de öldürüyormuş. Alamanlar bunun üzerine bir boru icat etmişler. Hortumu el çabukluğuyla borunun içine sıkıştırıp ağzını kapatacaklarmış. Hortum içeride kalacakmış. Sonra söz temsili bunu kullanmak icap

edince, kapağını azar azar açıp koyuvereceklermiş. Mesela bir bina yana yattı değil mi, getirip hortumu az bir şey yandan dokundurdun mu, bina düzeliverecekmiş. Çimendüfer yoldan çıktı değil mi, getirip hortumu az buçuk dokundurunca doğrultuyormuş. Hasılı kelam hortum aşağı, hortum yukarı. Eee, anam babam, Kargasekmez Yokuşu virajdan yana benim de kollarımı kopardı. Bir iskele alabanda, bir sancak alabanda. Herif de hortum diyip tutturmuş. Tepeme elini koysan, parmakların şiş küfte olacak. Herife doğru döndüm, dedim ki:

– Bana bak kaynanamın sevgilisi! Dinime imanıma, senin hortumuna dokuz göbek ötesinden başlar da, dokuz tünelle ravrav geçerim! diyerekten sağ elimin ters yüzüyle herifin ağzına doğru bir tane kopdurdum. Zannedersin ki Vabis'in şoför mahallinde maytap fişeği patladı.

Herif daha toparlanmaya vakit bulamadan, baktım, arka tekeri rampaya kaptırmışık. Aman zaman demeye meydan kalmadan elimi kapıya, kendimi de dışarıya atmamla kamyonun, takım taklavat uçurumdan aşağı tekerlenmesi bir oldu. Yamaçların arasından, patlayan lastiklerin sesi top gibi kulağıma geliyordu. Allah'ın bildiğini kuldan ne saklayayım? Vabis'imin arkasından bile bakamadım. Bizim uğursuz bir, şoför muavini iki, Bolu'dan aldığım iki yolcu etti dört, bir de gebe karı vardı, beş. Beşi de, sen sağ, ben selamet.

Şoför Mehmet, hikâyesinin burasına gelince durdu. Cigara paketini çıkarıp Karyoka Hüsnü'ye uzattı:

– Şimdi dedi, savcı bizim için 455'inci maddeden ceza istiyor. Tedbirsizlikle beş kişinin ölümüne sebebiyet olmaktan. Bu işin neresinde tedbirsizlik var yani? Hatır için söyleme, Allah için söyle.

Karyoka Hüsnü, cigarayı avucunda yumuşattıktan sonra:

– Ben senin yerinde olsaydım dedi, o herifi tutar kamyondan atardım. Neyse Allah büyük. Dert veren Tanrı'm dermanını da esirgemez elbet. Sen bizim Kulüp'ü ne zaman vereceksin?

Şoför Mehmet pantolonunun cebinden çıkardığı paketi Hüsnü'ye uzattı. Karyoka da, Kulüp'ü kapar kapmaz uzaklaştı.

Gevezeliğin tadı, şoför Mehmet'in damağında kalmıştı. Derdini dökecek başka bir adam bulmak için gözlerini etrafta dolaştırıyordu. Kafasına bir ağrı saplanmış olan Karyoka Hüsnü, yarım saat sonra Şoför Mehmet'i Motor Ali ile çene çalarken gördü. Koğuş kapıları kapanacağına yakın; meydancı, Şoför Mehmet'e, dört paket Kulüp cigarasıyle iki buçuk liranın üstünü getirdi. Yemekten sonra da Mehmet'i birer birer dört kişi daha ziyaret etti. Mehmet o gün altı paket cigara verip, derdini iyice döktü. Pırpır Hamdi, gece olunca, yeni müşterinin adını koydu:

"Vabis Memet".

Bu işten, iki taraf da kıvançlıydı. Bir taraf kurdunu döküyor, öte taraf Kulüp'e yapışıyordu.

Vabis Mehmet, ertesi sabah yataktan kalkar kalkmaz, daha kahvesini içmeden koğuş meydancısını çağırdı. Kimseye duyurmadan usulca eline bir onluk sıkıştırdı:

– Bakkaldan bana sekiz paket Kulüp al da gel, dedi.

Flora

İkinci koğuşun bahçesine bir şeker sandığı yerleştirmişler. Çevresini çuval parçalarıyla örtmüşler, ona yuva yapmışlardı. Hepsi onu seviyordu. Daha yavruyken adını ne koyalım diye epey çekişme olmuş. Hükümlülerden İspiro, "Flora iyidir," demiş. Ötekiler beğenmemişler, "Kendi köpeğimize de Hıristiyan adı takacak değiliz ya!" demişler. Herkes bir şey teklif etmiş. Kimisi "Kurt" demiş, kimisi "Canavar" demiş. Kimisi de "Kartal" demeği düşünmüş. Ama hayvan bu ya. Kendisine verilen adların hiçbirini benimsememiş. Flora, adını nasılsa sevmiş. "Flora" diye çağırdıkları vakit kulaklarını kısıyor, kuyruğunu bacaklarının arasına alıp yaltaklanıyordu. Hayvanın bile bundan hoşlandığı belliydi. Flora, onlar için ne kadar sadık dostsa, hükümlüler de onu o kadar kayırırlardı. Ama bunun başka bir nedeni daha vardı. Yassıviranlı Recep'i asmaya götürdükleri gece Flora da çırpınmış, havlamış, candarmaya saldırmış, ama Recep'in ölümüne engel olamamıştı. Onun bu dostluğu, kendisini hükümlülere daha çok yaklaştırmıştı.

Flora'nın, et ya da kemik gördüğü günler pek seyrekti. Kırk yılda bir, hovardanın biri, sırf mapustan kurtulmak için

"yatır"a bir adak adayacak da, Flora da kıkırdağa, kemiğe kavuşacaktı.

Ama o her haliyle sessiz, her haliyle uysaldı. Bayatlamış ekmek parçalarını çorbaya doğradılar mı, Flora bayram ederdi.

Hükümlülerin hepsini ayrı ayrı tanır, hepsine ayrı ayrı sevgisini göstermeye çalışır, günün birçok saatlerinde onları oyalar, avuturdu.

Bir gün Perişan Salim, koğuştakilere bir müjde ulaştırdı:

– Hey! Millet! diye bağırdı. Bizim Flora bir aylık hamile.

– Ayını nereden biliyorsun ulan? diye sordular.

– Bilirim ben. Siz benim bu lafıma mim koyun. Haziranın onuna kadar doğurmazsa, bana da Perişan Salim demesinler.

Gerçekten, Salim'in dediği çıktı. Haziran'ın haftasında Flora tam altı tane yavru dünyaya getirdi. Hepsi birbirinden güzel, hepsi birbirinden yumuk.

O günden sonra Flora hükümlülerle olan arkadaşlığına pek aldırış etmedi. Kendini yavrularına verdi. Hele geceleri hiç uyumuyor, koğuşun açgözlü kedileri onlara kötülük etmesin diye tahta sandığın önünde sabaha kadar nöbet bekliyordu. Sabah olup da koğuş kapıları açılınca, Perişan Salim sandığın başına bir iskemle atıp oturuyor, o vakit Flora hem kendini, hem de yavrularını tehlikeden uzak saydığı için uykuya dalıyordu.

Mapusanenin, Remzi Efendi adında bir de ambar memuru vardı. Deppoyun yanında kendisine bir oda yaptırmıştı. Geceleri sokaktan yarı sarhoş gelir, yatmadan önce helâya gitmek için ikinci koğuşun bahçesinden geçerdi. Flora, onun hükümlü olmadığını nasılsa anlamış, adamın her geçişinde önüne çıkıyor, havlamaya başlıyor, yavrularını korumak istiyordu. Adam da bu halden enikonu tedirgin olmuştu.

Bir gün yağlı bir et parçasını köpek zehrine bulamış, Flora'nın önüne fırlatmıştı. Hayvan, ambar memuru Remzi Efendi'nin kendisine dost olmadığını kestirdiği için, ete hiç kulak asmadı. Besbelli ondan kuşkulanmıştı. Hükümlüler durumu uzaktan seyrediyorlar, Flora'nın kurnazlığına için için seviniyorlardı. Flora, ilkin ete baktı. Sonra gözlerini Remzi Efendi'ye çevirdi. Ona inanmadığını, güvenmediğini anlatmak istiyordu. Bir koşu yuvasına girdi. Yavrularını teker teker kokladı. O günden sonra Remzi Efendi'ye daha çok düşman oldu.

Hükümlüler de, Flora'nın başına bir dert geleceğini anladıkları için, yabancıları yanına sokmasın diye onu gündüzleri talim ettirmeye başladılar. Hele Perişan Salim usulcacık "Tut!" diye fısıldadı mı, Flora çelik bir yay gibi yerinden fırlıyor, yabancının paçasına dakikasında dişlerini takıyordu.

Ambar memuru bir gece kendini onun elinden güç kurtardı. Ertesi sabah da, erkenden, gardiyan Musa, Perişan Salim'e sokuldu:

– Ambar memuru Flora'yı istiyor, dedi. Yavrularını da beraber götüreceğim.

Ötekiler gardiyanın etrafına toplandılar:

– Köpeğimizi vermeyiz, dediler.

– Siz kim oluyorsunuz be? Bu mapusanede sizin dediğiniz mi olacak? Bunun gibi beş tane köpekle yirmi beş tane mahkûm bir araya gelseniz, gene ambar memurunun dediği olur. Herifin bacanağı, Bakanlığın Zat İşleri'nde reis başkanı. Siz ne söylüyorsunuz?

"Perişan Salim" uysal bir sesle:

– Mademki istiyor dedi, al götür. Biz karışmıyoruz.

Gardiyan Musa, köpekten yana baktı. Hayvanın gözleri velfecri okuyor, gardiyanı yanına yanaştıracağa pek

benzemiyordu. Musa ona doğru bir iki adım attı. Köpek hırlayarak dişlerini gösterdi. O zaman Perişan Salim usulcacık:

– Flora, tut! diye mırıldandı.

Köpek, o kocaman kemikleri çatır çatır kıran dişlerini meydana çıkararak öyle bir saldırış saldırdı ki, gardiyan paçasını zor kurtarıp tabanları kaldırdı.

Ama artık Flora işi de, mapusanenin ana sorunlarından biri haline girmişti. Müdüriyet hükümlülerin her dediğini dinleyen köpeğin kesin olarak içeriden çıkartılmasını istiyordu. Ama Flora da inadına, hükümlülerden başkasını yanına sokmuyordu. Sonunda durum, telefonla Belediye Başkanlığı'na bildirildi, köpeği yakalayıp yavrularıyla beraber zehirlemek için mapusaneye bir belediye ekibi gönderildi.

Üç çöpçüyle bir çöpçü onbaşısından kurulu ekip bahçeye girdiği vakit Flora, yavrularının yanında uyuyordu.

Perişan Salim, onları görünce hemen Flora'nın yanına koştu. Onu uyandırıp tehlikeyi anlatmak için bir şeyler mırıldandı. Gelenlerden yana baktı. O vakit Flora, yay gibi yerinden fırlayarak yuvanın önüne dikildi. Kulaklarını kıstı. Yavrularının tehlikede olduğunu kavramıştı.

Çöpçüler, ellerindeki sopaları, ipi saklamaya çalışarak temkinli adımlarla sandığa doğru yaklaşırlarken Flora birdenbire müthiş bir atılış yaptı. Onbaşı, daha sopayı kaldırmaya vakit bulamadan paçasını kaptırmıştı. Sonra, onu bırakıp ötekine sarıldı. Sopalar havada inip kalkmaya başlamıştı. Ama bir tanesi bile Flora'ya rastlamadı.

Hükümlüler bahçenin kenarına dizilmişler, üzgün bakışlarla durumu seyrediyorlardı. Ortalık bir anda savaş alanına döndü; Flora, artık canavar kesilmişti. Birini bırakıp ötekinin üstüne atılıyordu. Çöpçülerden birinin pantolonunu yırtıp

baldırlarını kan içinde bıraktı. Ne sopalar, ne de ipler fayda etti. Akşam üstüne doğru çöpçü ekibi, yenilgiyi kabul ederek, Flora'yı yakalamaktan vazgeçip mapusaneden ayrıldı.

Flora'nın başarısı, hükümlüleri öylesine sevindirdi ki, o gece koğuşta hep bundan bahsettiler. Ama artık iş büyümüş, ambar memurunun inadı çerçevesinden çıkarak Müdüriyet-Flora çekişmesi halini almıştı. Bu yüzden ertesi sabah, koğuşun bahçesine altı tane silahlı candarma girdi.

Flora dün geceden beri uyumamış, yuvasının önünde sabaha kadar yavrularını beklemişti. Bir gün önceki didinme yüzünden yorgun bir hali vardı. Mavzere karşı gelebilmesi kabil değildi.

Candarmalardan biri silahını doğrulttu. Hayvanın üstüne nişan alırken birdenbire Perişan Salim ortaya fırladı. Silahın önüne göğsünü siper ederek:

– Durun, dedi. Allah'ınızı severseniz vurmayın. Bizim gözümüzün önünde yapmayın. Hayvanı size getireyim. Dışarıda ne yapacaksanız yapın. Vebali boynunuza olsun.

Yürüdü. Flora'nın yanına yaklaştı. Onu bir iki kere okşadı. Hayvan, yalvaran bakışlarını, dostluğuna inandığı insanın yüzüne çevirmişti. Salim, sandığın üstünde duran tasmayı aldı. Flora'nın boynuna taktı. Onu tekrar okşadıktan sonra tasmanın ucundan tutup yürüttü. Candarmanın yanına kadar getirdi:

– Alın, dedi. Bizim, yüreğimiz o kadarına dayanmaz.

Candarma çavuşu tasmanın ucundan tuttu. Flora'yı çekmek istedi. Hayvan artık sonucu anlamıştı. Durdu. Önce yavrularının bulunduğu yöne döndü. Sonra gözlerini Salim'e çevirdi. Besbelli ondan bu davranışı ummamıştı. Onun yüzüne baktı, baktı, sonra hiçbir şey yapmadan, hiç karşı

gelmeden, büyük bir uysallıkla, kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırıp candarmanın peşi sıra yürüdü.

Birkaç dakika sonra uzaktan bir silah sesi duyulduğu vakit hükümlüler birdirbir oynamaya başlamışlardı. Yalnız Perişan Salim, yatağının üstüne yüzükoyun uzanıp kalmıştı.

Mersi Mektubu

Adam öldürme suçundan on iki yıla hükümlü Çilingir Abdullah, o sabah yatağından pek tasalı kalktı. Midesinde bir ekşilik vardı. Kendi tayın hakkının üç aylığını, Faizci Rıza'ya altı kâğıda kırdırdıktan sonra, ister istemez şunun bunun ekmek kırıntılarıyle karnını doyuruyordu. Bu, kırk gündür böyle gidiyordu. Daha elli günü vardı. Ancak elli gün sonra kendi tayınına kavuşacaktı.

Takunyalarını ayağına taktı. Kıçını kaşıya kaşıya Desoto Hasan'ın yatağına gidip oturdu:

– Bana bak, dedi. İnsan insana böyle günde lazım olur. Yirmi beş kuruş borç vermez misin bana?

Hasan, Abdullah'ın boş yere kimseyi ziyaret etmediğini, birine sokulduğu zaman yüzde yüz bir çıkarı olduğunu bilirdi. Onun için bu açıkgöz sabah konuğuna fazla yüz vermedi. Kahve ocağından tarafa bakarak,

– Şuradan bana bir kahve söyle, dedi. Şekeri fazla, kahvesi bol olsun. O Kâmil dürzüsüne iyi tembih et. Lohusa akıntısı gibi kahve istemem. Bektaşi işi dersin.

– Yirmi beşi verecek misin o vakit?

– Sen söyle de gel ulan. Piliniz bir şeye alışmış: "Yirmi beş." Yirmi beşten başkasını bilmez misiniz, dürzüler?

– Yani vermeyeceksen, ona göre haber ver. Boşuna da beni kahveciye yollama.

– Ulan sen benim lafımı dinle anası tarçınlı! Yirmi beşi ne yapacaksın sabah sabah? Git hele kahveyi söyle. Ondan sonrasını konuşalım.

Çilingir Abdullah, üç beş adım karyolanın yanından uzaklaşarak Kör Kâmil'e avaz avaz seslendikten sonra geri döndü. Hasan'ın yatağına çöktü. Beriki, kendisinden ödünç para istenmiş bir insanın takındığı keyifsiz, yarı asık suratla:

– Gene kimi afsunlayacaksın ulan? dedi.

– Valla değil abi. Bir mektup yazdıracağım Kadastrocu Niyazi'ye. Niyazi mektup yazmaktan yana birinci.

– Kime yollayacaksın mektubu?

– Bizim Dağıstanlı aşçı Mecit'e.

– Ne olacak yazdıracaksın da?

– Yahu be Hasan, sen de amma ahret suali sorarmışın ha! Vereceksen ver şu cenabeti. Vermeyeceksen müstantikliği bırak.

Desoto Hasan, borç isteyen adamın üstelik bir de kafa tutmasına pek akıl erdiremedi. Abdullah'ın suratına ters ters baktıktan sonra:

– Ne diye ukelalık ediyorsun ulan! dedi. Sanki borç isteyen sen değilsin benim. Birinden borç para isteyen adam, böyle senin gibi sesini boru yapıp öttürmez. Boynunu büker, mazlumlaşır, karşısındakini merhamete getirmeye çalışır, itoğlu it.

Çilingir Abdullah, ensesini bir iki kere kaşıdıktan sonra karşılık verdi:

– Ulan Hasan! Yaman esnafsın yani. Yirmi beş kuruş vereceksin, yirmi beş sülaleme tövbe ettiriyorsun. Bu para, senin bildiğin gibi kumara yatmayacak. Niyazi'ye verilecek, Niyazi'ye, anladın mı? Mektup yazdırmak için.

Hasan, elini yelek cebine götürürken sordu:

– Ne zaman geri vereceksin?

– Haftaya perşembeye.

– Vermeyenin?

– Başı bitten kurtulmasın.

Hasan, yirmi beşliği uzatırken:

– Bak perşembeye, adam vursan elimden kurtulamazsın. Donunu satarım ha, diye sıkı sıkı tembihledi.

Abdullah, hiç karşılık vermeden parayı kaptığı gibi soluğu Kadastrocu Niyazi'nin yanında aldı:

– Selamünaleyküm, yedi kâinatın bir gülü! Bana bir mektup yazacaksın.

Niyazi, sabah sabah kapısına gelen müşteriyi güleryüzle karşıladı:

– Ve aleykümüsselam Çilingiroğlu. Gel otur şöyle. Muhabbetine hasret kaldık.

– Muhabbete hiç vaktim yok Niyazi ağabey. Açlıktan, kursağım hindi boynuna döndü. Ben sana bir mektup yazdırmaya geldim. Ama öyle kıyak bir mektup yazacaksın ki okuyanın iki gözü, patlak terkos borusu gibi şakır şakır gidecek. Merhametten, yüreği, böğürtlen dalına takılmış çingene yemenisi gibi olacak. Vicdanı acıdan, küflenmiş Boşnak tarhanasına benzeyecek. Aklı, zihni, ruhu, kamyon çiğnemiş çürük pancara dönecek. Nasıl, böyle bir mektup yazabilecek misin?

– Eyvallah Abdullah.

– Peki öyleyse Niyazi ağabey. Hokkanı doğrult bakalım.

– Peki ama, ne yazacağız anamın üvey oğlu?

– Bak sana bir şey söyleyeyim. Hani bizim Dağıstanlı İsmail vardı ya?

– Eeeeee?

– Hani geçende öldüydü rahmetli?

– Anladık.

– Mapus kısmının ölüsü bile mekruh oluyor. Candarmanın demesine bakılırsa, cenazeyi imam bulaşık sabunuyle yıkamış. İsmail'in ölüsü hastanenin eczalı havuzunda çok yattığı için ecza kokusu çıkmamış. Ama bereket bizim aşçı Mecit'e. Hani herif, ne akraba, ne de ahbap. Ama insaniyete bak ki, İsmail'le hiçbir girip çıktısı olmadığı halde, bilakis sen koş hastaneye, cenazeyi al, hususi bir lüküs imam tut, sodalı suyla bir daha yıkat. Efendime söyleyeyim en birinci cinsinden bir de kefen al. Sar güzelcene. Üç de adam tut. Bir de, kokulu çamdan tabut yaptır. Götür, göm. Eee, bu işi, has bahçenin gülbaharda büyümüş gelini bile yavuklusuna yapmaz. Ama Mecit neye yapıyor? Ziram insaniyetlik cümle kâinatta öldüğü halde Mecit'te ölmemiş. Mecit hem onun hemşerisi, hem de benim. Demek ki, ben ölseymişim bana da yapacakmış. İşte şimdi ben de ona bir mersi mektubu yazdırmak istiyorum.

Niyazi, başucundaki kalemine uzandı. Eski yazı ucunu tırnağına bastırarak bir yokladı. Sonra iki kat edip dizinin üstüne koyduğu kâğıda, Abdullah'ın dediklerini yazmaya başladı. Abdullah hem göz ucuyle onan yazdıklarına bakıyor, hem de burnunu karıştırıyordu.

Mektubun yazılması epeyce sürdü. Kâğıdın iki yüzü de dolmuştu. Abdullah'a, yazılanları bir kez okuttuktan sonra:

– Asıl meseleye gelelim, dedi. Sen, bizim İsmail'in neden öldüğünü biliyor musun?

– Biliyorum tabii. Zatüriyeden gitti.

Abdullah o zaman eğilerek, sesinin etraftan duyulmaması için, yavaş sesle:

– Yok, dedi. Mesele senin bildiğin gibi değil. Ona zatüriyeden öldü demelerine bakma sen.

– Ulan, topal doktor bile öyle demiş.

– Sen doktorlara kulak asma, Niyazi ağabey. Doktorlar bir adamı öldürdüler mi hemen bir hastalık icat ederler. Bir de Fransızca isim takarlar. Bu, ölüyü gömmek içindir. Bizim İsmail esas, açlıktan öldü.

– Ulan, açlıktan insanın ateşi elliye çıkar mı? Uykuda sayıklar mı?

– Sayıklar. Hastaneye gitmeden önce ben onun yanında yatıyordum. İsmail boyuna, "Hoşaf, hoşaf!" diye sayıklıyordu.

Niyazi, yazdığı mektubu katlamaya ve zarfa koymaya hazırlanıyordu. O zaman Abdullah birdenbire Niyazi'nin elini tuttu.

– Hişt! dedi. Asıl meseleyi yazmadın.

– Ulan iyi ya. Bin kere teşekkür ederiz dedik ya. Sen benden mersi mektubu istemedin mi?

– İstedim ağabey, istedim ama, bir mesele daha var. Asıl mesele o. Mecit'e yaz, de ki, onun bir aşçı dükkânı var. Her gün bana bir tas çorba göndersin. Çünkü bu iş böyle giderse, yakında ben de öleceğim. Eh, ben ölünce, Mecit'in insaniyeti boş duracak değil ya! Helbette şahlanacak. İnsaniyet şahlanınca, hadi bakalım, kefen parasıydı, imamdı tabuttu, şuydu buydu, dünyanın masarifi. İyisi mi, dükkândan her gün bir tas çorba göndersin, ne ona cefa, ne bana. İşte asıl bunu yaz. Ölenle ölünmez. Esas, kalanlara insaniyetlik lazım.

Bitçilik Sanatı

Koğuşların temiz kalması, içeride yatanların bitlenmemesi için mapusane idaresi biraz titiz davranır. Hükümlü olsun, sanık olsun, mapusaneye her düşenin ilkin saçını tıraş etmek âdet haline girmiş. Hükümlü, ya da sanık, karantina odasında üç gün kaldıktan sonra berbere götürülür. Saçları kökünden kesilir, ondan sonra da koğuşlardan birine yerleştirilir.

Karantina odası, beş metre eninde, beş metre boyunda bir yer. Döşemesi tahtadan. Buraya bazen yirmi beş, bazen de otuz kişi yerleştirilir. Yer darlığından, herkes yemeğini yastığın altında saklamak zorunda kalır. Odanın altı boş. Yer, toprak. İçeride fareler barınmış, çoğalmış. En aşağı birkaç yüz nüfus var. Tabii bunların beslenmeleri de gerekli. Eh, bu da kolay iş değil. Bu yüzden fareler, döşemenin aralıklarından yukarı çıkıp odada yatanların arasında cirit oynamaya başlıyorlar. O kadar sırnaşık, o kadar yüzsüz halleri var ki, bazen bir tanesini kuyruğundan tutup karşıya fırlatıyorlar, tekrar geliyor, yılışıyor. Bunlar, hükümlülerin ekmeğine dadanmışlar. Yağlı, şapkalara, ayakkabı astarlarına tebelleş oldukları

da oluyor. Ama özellikle, ayak terini eme eme bir çeşit tat kazanmış yün çoraplara bayılıyorlar.

Karantina odasında bitler, "müfreze müfreze" dolaşıyorlar. Tahtakurusunun sayısı belli değil. Gece olup da odada yatanlar uykuya daldılar mı, hepsinin birden sürü sürü saldırıları başlıyor. Sabah oluncaya kadar, akıl almaz bir boğuşma sürüp gidiyor.

Yerler, avuç avuç çörekotu serpilmiş gibi, fare tersiyle dolu. Duvarlar tahtakurusu ezikleriyle, benekli bir hal almış. Karantina odasının durumu bu.

Mapusaneye ilk gelen, üç gününü burada geçirdikten sonra, saçları kesilip koğuşlara götürülüyor. Bit, tahtakurusu, fare; karantina odasının bulunduğu binayı çatıya varıncaya kadar öyle bir sarmış ki, bilimsel metotlarla bile savaşma olanağı kalmamış. Ama bazen buraya dışarıdan gelenlerin bit getirdikleri de oluyor.

Bir gün dilsizin birini yakalayıp mapusa atmışlar. Üç günlük karantinayı tamamlamış. Koğuşa yollamadan önce muayene ediyorlar, ilkin ceketini, gömleğini çıkarıyorlar. En alttaki ten fanilası bit sürüleri tarafından kaplanmış. Fanilayı da çıkarıyorlar. Vücudunun görünüşü gerçekten korkunç. Derinin üstü, blok halinde, siyah bit tabakalarıyle kaplı. Bitler, hem birbirlerine tutunmuşlar, hem de deriye gömülmüşler. Cilt üstünde ayrı bir doku meydana getirmişler. Mapusanenin en bitlileri bile bu hal karşısında dehşete düşüyorlar. Adam hemen bahçenin orta yerinde tepeden tırnağa kadar soyuluyor. Bütün elbiseleri, çamaşırları gazlanıp yakılıyor. Ama vücuduna yapışmış bit kümelerini ayıklamaya imkân yok. İlkin süpürgeyle etlerinin üstünü süpürüyorlar. Hayvanlar deriye öyle gömülmüşler

ki, yalnız kuyruklarının ucu dışarıda kalmış. Süpürge bu işe yetmiyor. O zaman heladaki çalı süpürgesine baş vuruyorlar. Yine faydası olmuyor. Tel fırçayla bitleri kazımaya çalışıyorlar. Bu sefer dilsizin canı yanıyor. Sonunda, akıllının biri, bitli herifin gazla yakılmasını salık veriyor. Uzun tartışmalardan sonra dilsizi götürüp revirdeki DDT fıçısının içine sokuyorlar. Böylece biti temizliyorlar. Dilsiz tutuklanmayıp da, mapusa düşmeseymiş, dışarıda bu duruma ancak bir hafta dayanabilirmiş. Sonra ölürmüş. Bitten anlayanların düşüncesi bu.

Ama koğuşlarda da bit bulunuyor, idarenin umursamazlığı oranında, hükümlünün de bu işte kusuru var. Sözgelişi yoksullara bulgur pilavı verildiği zaman, bunu ceketinin cebine koyanlar oluyor. Zaten o cepte ne yok ki. Tütün kırıntıları, kurumuş zeytinler, asker pantolonundan kopma alüminyum düğmeler, suçluya verilen iddianamenin lime lime olmuş son sayfası. Pilavı bunların üstüne koyuyor, bahçede hem dolaşıyor, hem de avuç avuç yemek yiyor. Müdüriyet böylesine ne yapsın?

Bununla beraber bit hükümlülerce, kötü bir hayvan sayılmıyor. Sözgelişi Acem Tevfik, bitin öldürülmesine kesinlikle razı olmaz. "Bizden bulmasın, Allah'tan bulsun" der. Onun için ensesinde, koltuğunun altında, göğsünün kılları arasında yakaladığı biti öldürmeden bahçenin bir köşesine bırakır. Hatta arkasından biraz seyreder. Bir gün de, gene böyle koğuşta iken, üst ranzadan biti aşağıya atıyor. Alt ranzada da Çengel Rıza çorba içiyormuş. Acem Tevfik'in canlı biti çorbanın üstüne düşüyor. Çabalamaya başlıyor. Çengel Rıza da buna müthiş içerliyor. Kaşığının ucuyle hayvanı kurtarmaya çalışırken büsbütün batırıyor. Arıyor, tarıyor; bulamıyor.

Ama çorbadan da vazgeçmek zor. Acem Tevfik'e bir iki söv-dükten sonra tekrar kaşıklamaya başlıyor.

Kimi hükümlüler de küçük şişeler içinde bit beslerler. Kumar oynamaya yaradığı için, bu zanaatın epeyce meraklısı var. Hepsi de yarışçı bit yetiştiriyor. Kumar oynamak için masanın orta yerine tabak büyüklüğünde bir yuvarlak çiziyorlar. Bunun ortasına gümüş lira büyüklüğünde ikinci bir yuvarlak daha çiziyorlar. Herkes yarış ettireceği biti hazırlıyor. Yani parmaklarının arasına alıyor. Hakem, işaret verir vermez, bitler ortadaki küçük yuvarlağın içine salıveriliyor. Hangi bit ilk önce yuvarlak çizgilerin ikisini de aşar ve büyük yuvarlağın dışına çıkarsa, o kazanıyor. Ganyan, plase, çifte bahis orada da var. Oyunculardan başka, seyirciler de müşterek bahse katılıyorlar. Her biri kendi bitiyle övünüyor. Bütün yarış bitlerine ayrı ayrı isim takmışlar.

Mesela Mızmız Yakup'un bitlerinin adı şöyle: Ceylan, Şimşek, Karakaçan, Şevrole, Minnoş, Kâhküllü, Civelek, Tepkili, Sığırcık.

Pırpır Hamdi'ninkiler de başka türlü: Süheyla, Cennetlik, Evhamlı, Karayel, Tosun, Maşallah, Düztaban, Fındıkçı.

Fitil Hamza'nınkiler de daha başka: Sümüklü, Uçaksavar, Camgöz, Pehlivan, Filoş Ruvayal, Sürmeli, Hacıbey, Nonoşum, Onteker.

Daha buna benzer birçok adlar, birçok da bitçiler var. Ama hepsinin biti siyah. Bitin iri ve siyah olanı çok değerli. Hele belinin üstü yukarıdan aşağı elifli olan Yemen biti pek seyrek. Hava, güneş koşulları, Yemen bitinin Türkiye'de çoğalmasına elverişli değilmiş. Bağdat biti, Hint biti, Macar biti hiç bulunmuyor. Bunlardan bir iki tanesini edinen, sanki eline servet geçmişçesine seviniyor.

Mapusanedeki bitçiler, bitlerin karakterini, ruhsal durumlarını, eğilimlerini gayet iyi biliyorlar. Hayvanlardan biri, şöyle biraz kımıldayacak olsa, onun ne demek istediğini hemen anlıyorlar. Bazen de bitleri güneşe çıkarıp havalandırıyorlar. Ara sıra dövüş ettiriyorlar. İyi cins bit, fazla dövüşken olmuyor. Bitin, çizgi gibi dümdüz yürüyeni pek makbul. Sağa sola saparak yürüyenler, sahiplerine yarışta para kaybettirdiği için fazla sevilmiyor. Zaten Yemen bitinin üstünlüğü de, hem düz yürümesi, hem de adımlarının büyük olması imiş.

Bitçiler, hayvanları, küçük şişelerin içinde muska gibi saklıyorlar. Akşamdan akşama yem vermek gerektiği vakit, parmaklarına bir iğne batırıp çıkan kanın iki üç damlasını şişenin içine akıtıyorlar.

Bitlerle kumar oynayıp çok para kazananlar var. Kumar masasının üstünde bir günde 200-300 lira döndüğü oluyor. Yine yataklar satılıyor; saatler, elbiseler mezada çıkıyor, ayakkabılar, gömlekler koğuş koğuş dolaşıyor.

Bir gün Fitil Hamza "Nonoşum" yüzünden epey para kaybetmişti. Altındaki şilte de elden gidince öylesine öfkelendi ki, tırnağıyla hayvanı ezip patlattı.

Mapusanede, sırf bitle geçinen insanlar var. Yarışçı bir biti ele geçiren, ona evlat sevgisiyle bağlanıyor. Onun sayesinde de kalantorlar gibi yaşıyor. O yüzden seçkin bitler mapusanede "velinimet" sayılıyor.

Bitin, iri besili, kuyruklu olanı her zaman para ediyor. İyi cins bir Yemen bitinin bazen elli liraya kadar müşterisi çıkıyor. Bununla beraber yarış bitlerinin piyasası beş lira ile yedi buçuk lira arasında oynuyor.

Uzun lafın kısası bu iş, orada şaşılacak derecede gelişmiş. Başlı başına zanaat haline gelmiş.

Pirecilik zanaatı o kadar tutulmuyor. Pireye lakırdı anlatmak eziyetli bir iş olduğu için, ona pek kulak asılmıyor.

Bir gün bakıyorsunuz, Mızmız Yakup yedi şilteyi üst üste yerleştirmiş, mihrace gibi geçip üstüne kurulmuş.

"Hayrola Yakup Ağa?" deyince, sulu sulu gülüyor:

– Benim aslanlar sağ olsun, diyor. Hepsi de saf kan Yemen. Onların sayesinde sırtım yere gelmez artık.

Ama üç gün sonra, yatakların hepsi gidiyor. Bu sefer Mızmız Yakup karyolanın telleri üstüne kıvrılıyor:

– Hayrola Yakup Ağa? demeye hiç gelmez. Müthiş küfreder.

Çünkü hem paralarını, hem yataklarını yarışta kaybetmiş, üstelik aileden üç biti de kızgınlıkla öldürmüştür.

Kanun Maddesi

Mapusanenin en tipik insanlarından biri de Motor Ali'ydi, ikide bir mapusa girerdi. Ama işlediği bütün suçlar sarhoşluk, kabadayılık, polise sövme, candarmaya karşı koyma gibi ufak tefek işlerdi. Hırsızlık etmek, adam vurmak, kız kaçırmak gibi suçları, Motor Ali dünyada işlemezdi. Onun da kendine göre bir yasa anlayışı, bir töre inancı vardı. Hem, kendi söylemesine bakılırsa, başına gelen bütün bu işler haksızlığa dayanamamak yüzündendi. Birine karşı yapılan kanun dışı işlem, Motor Ali'yi çileden çıkartır, o işin mutlaka bir yoluna konması için Motor Ali kendini hiç sakınmadan harcardı. Bu yüzden, yargıç tarafından her seferinde adli tıbba gönderilir, her seferinde de, psikopat raporunu alıp sırıtarak mapusaneye dönerdi.

Herkes onu Motor Ali diye tanıdığı halde o, bu isimle yetinmez, kendisine Mendirek Çağanozu Motor Ali, denmesini isterdi. Koğuşta bir kavga oldu mu Motor Ali hemen araya girer, haksıza karşı haklıyı savunurdu. Çenesi de son derece düşüktü. Bir kez lakırdıya başlayınca susturmak epeyce zorlaşırdı. İnsana çamur gibi yapışır, bir daha bırakmazdı. Kitap,

gazete okuya okuya zihni epey açılmıştı. Günün siyasal sorunlarını, kimi vakit ilgiyle izler, "Meclis Görüşmeleri"ni okuduktan sonra uzun uzun "fikir" yürütürdü. Gardiyanlar, onun son kerte çenebaz olduğunu bildikleri için Motor Ali'yle pek dalaşmak istemezler, daha çok idare etme yoluna giderlerdi.

Bir gün, koğuşun bahçesinde yine bir patırtı kopmuştu. Mimli esrarkeşlerden "Albayrak", Kör Vahit'le kapışmıştı. Vahit, Albayrak'tan esrar bulma mahanasıyla iki buçuk kâğıt kaparo almış, bugün yarın diyerek tam on beş gündür Albayrak'ı savsaklamıştı. Sonunda iş çetin bir tartışmadan sonra yumruk kavgasına dökülünce Motor Ali de araya karışmış, Albayrak'tan yana çıkmıştı. Kavgayı, öteki hükümlüler uzaktan seyrediyorlar, iki tarafa da karışmıyorlardı. Motor Ali, Kör Vahit'e kafa vurmaya başladığı zaman, gardiyanlar da uzaktan göründüler. En önde Musa koşuyordu. Arkasından da Kel Osman, Yaşar, Tevfik, Hacı geliyorlardı. Musa, kavgacıların arasına "Ya Allah" deyip bir daldı. Bir yumruk birinin göğsüne, bir yumruk ötekine kondurarak ikisini de ayırdı. Motor Ali'nin bileğinden sımsıkı yakaladı. Ali, Musa'nın elinden kurtulmak için homurdanarak silkeleniyor, çırpmıyordu. Albayrak'ı gardiyan Tevfik arkadan sardı. Hacı da Kör Vahit'i tuttu. Kavga böylelikle önlenmişti. Ama mapusane içinde kavga çıkarmanın cezası büyük olduğu için, suçluları başgardiyanlığa götürüp birer posta da orada ıslatmak gerekiyordu. Osman'la Hacı ötekileri sürüklerken Musa da Motor Ali'yi silkeleyerek önüne katmak istedi:

– İtoğlu itin nüfus kâğıtsızı! düş önüme, dedi. Senin pekmezine su katmadık bugünlerde. Ayranın kabardı yine değil mi? Seni gidi meyvahoş lağımı seni! Seni gidi orucu hileli seni! Yürrü!

Motor Ali tepiniyor, diretiyor, soluk soluğa bağırıyordu:

– Musa gardiyan! Bana hakaret etmeye hakkın yok. Ceza kanununu bilmiyorsan öğren. Senin beni böyle itmene karşı kanunda madde var, anladın mı?

Musa, kanun lafını duyunca biraz durakladı. Kaşları çatık, homurdanarak:

– Ne maddesiymiş o, söyle bakalım? dedi. "Siz kavga edin de biz karışmıyalım"ın maddesi miymiş o? Vay madde vay. İtoğlunun biri mapusanenin iç yanını Safranbolu tavlasına çevirsin. Ondan sonra madde imiş. Haydi yürü. Başlatma maddenden!

– Ne dedin, ne dedin? "Maddenden başlatma" mı dedin? Hey, millet! Duydunuz mu ne dedi? Ceza kanununa sövdü. Ana avrat sövdü. Mukaddes kanunlarımıza sövdü. Namussuzum sövdü. Başımızın tacı kanunlarımıza sövdü. Arkadaşlaaaar! Hepiniz duydunuz. Bu lafın içinde Meclis de var. Hükümet de var. Savcı da var. Ağır ceza reisi de var.

Musa, Motor Ali'nin göğsüne bir yumruk kondurarak:

– Vay dürzünün rastıklısı vay! Vay sıvışgan kahpe tükürüğü vay! dedi.

Motor Ali, yumruğun sarsıntısına boş vermiş, bar bar bağırıyordu:

– Anayasanın 352'nci maddesine sövdü. Duyduk duymadık demeyin. Vallah billah cezası yedi seneden başlıyor. Bu memlekette demokrasi yapıldı. Herkes hürdür dediler. Ama namussuzum Anayasanın 352'nci maddesindeki asli gaye ve unsurlar ikinci kitabın birinci babında...

Musa enikonu afallamıştı. Motor Ali'nin söyledikleri onu büsbütün sersemletmişti. Ali de işi gargaraya getirmenin tek çıkar yol olduğunu bir anda kestirdiği için, artık lafı

Musa'nın bir türlü anlayamayacağı bir yola sürükleyerek, mahkeme kapılarında sürte sürte ezberlediği deyimleri bir araya getirip boyuna bağırıyordu:

– Müessir fiilin şahadetinden haberi olsun olmasın, biricik müdafaa tanıkları huzurunda ve aleni duruşma sonunda kanunlarımızın izzeti nefsine karşı giriştiği temyizi kabil olmamak üzere ve şartıyla vallahi billahi ve harcı ve masrafı müddeiye ait olan bilcümle ehli hibrenin ikrarı ve samimisine muarız olarak, hiçbir savunma imkânı kalmamak şartıyla anam avradım olsun ki anayasanın bu maddesi hin-i hacette teşdidi ceza yoluna gitmekle kanunlarımıza sövmüştür. Arkadaşlar! Erkek olan bunu mahkemede de söyler.

Motor Ali'nin bu ağız kalabalığı Musa'yı müthiş ürküttü. "Kanuna hakaret, hükümetin manevi şahsiyetini tahkir, mahkemeyi tezyif" suçlarından her gün mapusaneye getirilenlerin hali gözlerinde canlandı. Bunlar dertlerini kimseye dinletememek yüzünden birer ikişer yıl mapusta yatarlarken kendisinin de eş töhmetle onların aralarına katılması, Musa gardiyanı birdenbire büyük bir korkuya sürükledi. Hükümlülerin üçü beşi bir araya gelip de kendi zararına tanıklık ediverirlerse temelli mahvolmuştu. Ali hâlâ bar bar bağırıyordu:

– Sayın Başbakanımızın Demokrat [Parti] kongresinde, hür vatandaşlara karşı kanun teminatını hiçe indirmek için büyük ve tarihi nutkunda kanunların her şeyden üstünlüğünü ispat ederekten bütün siyasi ve içtimai partilerin ve komisyonların ve ahlak ile şeref ve ruhi krizlerin 174'üncü maddesinin A bendine göre cezası yedi seneden on beş seneye kadar hapis ve on beş sene de Hakkâri'ye sürgün cezası vardır. Hakkâri'de köpek ahırına bağlanır.

Gardiyan Musa'nın eli ayağı titremeye başlamıştı. İşin bir çıkmaza girdiğini gören hükümlülerden Keneset Tahir, Musa'nın yanına gitti. Onu kolundan tutup kenara çekerek:

– Musa kardeşim! dedi. Herifin üstüne fazla düşme. Görüyorsun çamur oğlu çamur. Sen şimdi hiç ses etmeden uzaklaş. Biz o itoğlu itin gönlünü koğuşta razı ederiz. Davacı filan olmaz.

Musa sinirli ve biraz da korkulu haliyle:

– Vallahi bir şey söylemedim. Kanuna filan sövenin Allah belasını versin. Dürzü anadan doğma iftiracı.

– Neyse sen uzun etme de biz onu altmış altıya bağlarız.

Musa bu çeşit bir uzlaşmaya çoktan razıydı. Motor Ali hâlâ duvarın dibinde homur homur söyleniyordu. Tahir onun tarafına döndü:

– Sus ulan havlıcan tohumu! dedi. Gir koğuşa, zıbar içeride. Şunun bunun başını derde sokmaktan keyifleniyorsun değil mi? Herif bir küfrettiyse etti. N'olacak? İnsan boş bulunup da küfretmez mi yani?

Bu sözleri söylerken Motor Ali'ye de göz etmeyi unutmadı. Ali koğuşa girerken, Musa da boynu bükük avluya doğru yürüdü.

Ali koğuşa girdikten sonra kıs kıs gülüyordu. Ötekiler de onun paraladığı lügatlara hayran kalmışlardı. Kavga meselesi böylece kaldı. Albayrak'la Kör Vahit idarede adamakıllı ıslandıkları halde Motor Ali'yi çağıran olmamıştı.

Aradan iki gün geçti. Gardiyanlar öğle paydosuna gitmeden önce, Ticaniler koğuşunun yanındaki avluda oturmuşlar, aralarında dertleşiyorlardı. Musa'nın yüreği bir türlü rahat değildi. Arkadaşı Kel Osman'ı, adliyeye, ianat

başkâtibinin odacısına, akıl danışmaya yollamıştı. Musa dertli dertli söyleniyordu:

– Vallaha bir şey söylemedim. Sırf, "Maddenden başlarım ha!" dedim.

– Eee başladın mı bari?

– Yok başlamadım.

– Başlamadınsa, bence cezası yok. Başlasaydın kötüydü.

– Başkâtibin odacısı ne diyor?

– Korkmasın diyor. Ne yapar yapar onu beraet ettiririm diyor.

Musa mahzun, boynunu büktü:

– Onun yapacağı iş değil bu.

Kel Osman bu lafa adamakıllı içerledi:

– Ulan Musa! dedi. Sana iyilik yaramaz. Hem ağzını domuz nasırına sürersin, hem de kandil mekruhunu erik hoşafı kesmez dersin. İlamatın odacısı seni beraet ettiremezse kimse beraet ettiremez. Bunu iyi bil arkadaş!

Ana

Hükümlülerle tutuklular, haftanın iki gününde, dışarıdan gelen yakınlarıyla görüşebilirler. İçeridekilerle ziyaretçiler arasında telden bir örgü vardır. Gardiyanlar konuşmalara, her daim göz kulak olurlar. Dışarıdan öteberi getirenler, bunları gardiyanların kontrolüne vermek zorundadırlar. İçeriye, yönetmeliğe aykırı bir şey sokulmamasına son derece dikkat edilir. Bu yüzden, görüşme günleri dışında ziyaretçi kabul edilmemesi için müdüriyetin, başgardiyanlığa buyruğu vardır.

Ziyaret günleri dışında bir gün, altmış beş yaşlarında ihtiyarca bir kadın, mapusanenin nizamiye kapısına dayanmış, ille, "Oğlumu göreceğim," diye tutturmuştu. Kapı gardiyanı ne söylediyse fayda etmedi. Sonunda kadın, "Öyleyse beni müdüre çıkarın," diye dayattı. İhtiyarı yukarı çıkardılar. Ondan on dakika için görüşme izni koparmış.

Örgülü telin önüne gelip durdu. Oğlunu çağırmaya gittiler. Kadının, parça parça bir yeldirmesi, beyaz başörtüsü vardı. Elinde küçük bir bakraç tutuyordu. Başörtüsünü düzeltirken karşıdan oğlu göründü. Bir omuzu yana düşmüş,

sakalları uzamış, yüzü oldukça sararmıştı. Telin önüne gelince durdu. Ellerini cebine soktu.

– Merhaba moruk! dedi.

– Geçmiş olsun hayırsız evlat. Gene belanı buldun mu?

– Ana, bu işde kabahatim varsa senin ölünü öpeyim.

– Neye kapattılar seni öyleyse?

– Bigünah hakkı için yatıyorum. Sözde Bolu mebusunun evine girmişiz. Öteberi filan almışız.

– Utanmaz. Çalmışız de. Girersin yezidin oğlu. Yaparsın. Seni bilirim ben. Ne dedimse şimdiye kadar kâr etmedi. Gözün kör olsun işallah. Babanın yüreğine indirdin. Mübarek adam senin yüzünden ölüp gitti. Kimsenin yüzüne bakamaz olmuştu. Kahvelere bile çıkamaz olmuştu. Hırsız Haydar'ın babası diyorlardı ona.

– Boş ver bu laflara be. Para getirdin mi bana?

– Benden para soruyor. Benim makinem mi var sana para kesecek? Apartımanlarım mı var, irat alacak? Boyu devrilesice. Herkesin evladı evlat değil mi? Onlar da mı senin gibi hırsız oldular? Onlar da mı analarının, babalarının yüzüne kara sürdüler? Köpek.

– Bana bak kocakarı. Sen buraya bana çatmak için mi geldin? Para vereceksen ver, vermeyeceksen cehennem ol.

– Sana mı para vereceğim? Sana? Kumar oynaman için değil mi? Allah'ın belası. Ananın, senin için katlandıkları gayri yetişir. Yemedim içmedim, sana yetiştirdim. Tek, evladım arkadaşlarının yanında küçük düşmesin, dedim. Sen daha beşikteyken sütüm kesilmişti. Babanın paltosunu satıp seni maişetsiz bırakmadık. "Evladımız büyürse bize bakar," dedik. Seni okutmak için katlandığım fedakârlıkları sayıp dökmek neye yarar? Sana şimdiye kadar yüz defa anlattım

bunları. Eşek kafana lakırdı girer mi hiç? Kitap paranı, kendi rızkımızdan kesip verirdik. Her şeye katlandık. Sen, sırtına giydiğin esvabın nasıl alındığını bilir misin? Sat ver, sat ver. Babanın kazancı neydi o zamanlar sanki? Fıkaralığımızın utancı senin de omuzlarına çökmesin diye yapmadığımız kalmadı. Rezil herif. Ananın bu hakkını nasıl unutuyorsun?

İhtiyar kadının, heyecanlı heyecanlı konuşması, gardiyanların da ilgisini çekmişti. Hepsi dört kulak kesilmiş, onu dinliyordu. Yüreği yanık ana, haykıra haykıra devam etti:

– Okumadın. Mektepten kaçtın. Sade suya şehriye çorbası yiyip sana yetiştirdiklerimizi unuttun. Kötü arkadaşlarla kahvelere, kumara dadandın. Seni Hafız'ın kahvesinde iskambil başından, yüzüne tükürerek kaldırdığım günleri hemen aklından siliverdin. Seni oldum olası paşalar gibi büyütmek, beslemek için neler yapmadım. Ama sen para hırsıyla, kumar hırsıyla, kötü yola saptın. Benim verdiklerim de yetmeyince, hilekârlığa, hırsızlığa başvurdun. İlk hapse düştüğün gece babanın sabahlara kadar gözüne uyku girmedi. Ertesi gün de zavallıya inme indi. "Bizim evladımız, böyle mi olmalıydı?" diyordu. Ama ne yapacaksın?

Benim yüreğim, senin mapusane köşelerinde sürünüp inlemene razı olabilir miydi? Babana doktor getirecek paramız mı vardı? Onu ölümün kucağına bırakıp senin derdine koştum. Onun ilaç parasını sana getirdim. Gözüne dizine dursun işallah senin gibi evladın. Babanın cenazesini kaldırmak için elimizde avucumuzda üç kuruş mu vardı? O, senin kahrından ölüp gitti. Ben de çamaşıra gittim. Hizmetçilik ettim. Mapusanede sana baktım. Aç kalmaman, yoksul kalmaman için kendim yemedim, sana yedirdim. Sen mapusta benim verdiğim birkaç kuruşla kumar

oynadığın geceler, ben aç açına yatıyordum. Lanet olsun senin gibi evlada. Hani çıktığın zaman bana namus sözü vermiştin? "Bir daha yaparsam, bana analık hakkını helal etme," demiştin. Sözün nerede kaldı alçak? Senin erkekliğin de mi böyle?

– Ana, artık yeter, fazla konuşma. Benim burada zaten derdim başımdan aşkın, bir de senin baş ağrını çekmeyeyim. Yaptınsa yaptın. Faiziylen geri mi istiyorsun bunları? Anasın, tabii yapacaksın. Beni doğurup da cami avlusuna bırakacak değildin ya.

– Kör ol inşallah. Bana bu lafları söylemeye dilin varıyor demek? Hâlâ insanlıktan haberin yok. Rezil!

– Bana bak ana! Kalıbından, kıyafetinden başlatma şimdi. Defol git şuradan. Kaltaklığın lüzumu yok.

Onun bu sözü, anası kadar gardiyanların da gücüne gitti. Bir tanesi:

– Ulan utan biraz, diye çıkıştı. Bu senin anan be. İnsan taş olsa, onun söylediği bu lafların karşısında erirdi.

– Bırak be ağabey. Zaten canım sıkılıyor. Üstelik bir de onun ağız kokusunu mu çekeceğiz?

Anası durdu. Gözleri dolu dolu olmuştu.

Gardiyanlardan biri Haydar'ın yanına sokulup onu kakışlamaya yeltendi. İhtiyar yalvarmaya başladı:

– Ayağını öpeyim yapmayın, dedi. Günahtır. O da ana evlâdıdır. Belki bir gün aklı başına gelir. Bana yaptıklarından utanır. Lanet olsun analığa. Bu akşam yine açım. Alın şu bir lirayı ona verin. Cigara alsın. Biraz da çorba getirdim. Yesin. Aç kalmasın.

Kadın ağlamaya başlamıştı. Gözlerinden sicim gibi yaşlar akıyordu.

– Haydi Allah'a ısmarladık, evlâdım, dedi. Yarın sana bir örtü de getiririm. Üşütme. Kendine bak. Ne yapalım. Kader böyleymiş. Allah sana yardım etsin yavrum.

Başka bir şey söyleyemedi. Başörtüsünü yüzüne kapadı. Hıçkırarak nizamiye kapısına doğru yürüdü.

Siverek Yağı

Asıl adı Hilmi Suveren'di. Ama kilit açmakta epey hüner sahibi olduğu için, onu Kilit Hilmi diye tanırlar, böyle çağırırlardı.

Müteferrika baş komiserinin mahkemedeki tanıklığına bakılırsa, Hilmi'nin açamayacağı kilit yoktu. Konsol, çekmece, çelik dolap, apartman kilitleriyle tüm asma ve takma kilitleri beş dakikanın içinde temize havale ediyordu.

Hilmi, sekiz tane hırsızlık suçunun töhmetiyle yakalanıp mapusaneye kapatıldıktan sonra adamakıllı yokluk içine düşmüştü. Her gün bir cigara parası doğrultmak için katlanmadığı eziyet, yüzsuyu dökmediği insan kalmıyordu.

Nihayet kararını verdi. Muğlalı Hasan'ın bavulunu bir şeye benzetecekti. Muğlalı Hasan için, bir kuruşun üstüne dokuz düğüm atar, derlerdi. Marangoz Fazıl'a yedi buçuk liraya tahtadan bir bavul yaptırmış, varını yoğunu onun içine doldurmuş, anahtarını da beline asmıştı. Başkalarının söylemesine göre Hasan'ın bavulunda en aşağı beş tane ellilik vardı. Kilit Hilmi iki gündür hep bu işi tasarlıyordu. Bir karış boyunda, kalınca, galvaniz bir tel ele geçirmişti. Ama,

seksen kişinin yattığı koğuşta, Muğlalı'nın bavulunu kurcalayacak elverişli bir an ele geçiremiyordu.

Sonunda, bir gün öğleden sonra, koğuştakilerin bahçede uzuneşeğe daldıkları bir sırada, kaşla göz arasında içeri girip, Muğlalı'nın bavulunu karyolanın altına çekti. Elinde tuttuğu kıvrık teli kilide sokup da tam kurcalamaya başladığı vakit karşıki ranzadan Arnavut Sadık bağırdı:

– Vay namussuz vay! Ulan Muğlalı'nın bavulunu ne yapıyorsun?

Kilit Hilmi, yıldırımla vurulmuşa döndü. Bavulu hemen yerine koymaya davranırken, Arnavut Sadık pencereden bahçeye doğru bağırmaya başladı:

– Hey milleeeeet! Hırsız var, Muğlalı'yı soyuyorlar. Koşun, yetişin.

Bir dakika geçmeden koğuşa yirmi otuz kişi birden daldı. Muğlalı, aklı başından gitmiş gibi bavuluna atıldı. Bavul yerli yerinde duruyordu. Sadık da ranzadan aşağı atlamış, yatağının üstünde boylu boyunca uzanan Hilmi'yi eliyle işaret ediyor:

– Nah şu, Hilmi dürzüsü yaptı, diye ağzından tükürükler saçarak anlatıyordu.

Üç kişi birden Hilmi'nin üstüne atıldı. Tokatlar, yumruklar inip kalkmaya başladı. Bir anda koğuşun içi karıştı. Hilmi bar bar bağırıyor, yardım istiyordu. Araya Ekipbaşı Şevki Bey girerek gürültüyü biraz yatıştırdı. Muğlalı da bavulu yoklayıp kilidin açılmadığına inanç getirince biraz sakinleşti.

Aradan çok geçmeden gardiyanlar koğuşa girdiler. Hilmi kıskıvrak yakalandı. Olayın tanığı Arnavut Sadık'la beraber idareye götürüldü. Koğuştakilerin kimisi, bu işi Hilmi'nin cahilliğine veriyor, kimisi de işin bu kadar büyü-

tülmemesini, "İdarelik" yapılmamasını uygun buluyordu. Yarım saat sonra Sadık döndü. Hilmi'nin Ceza Münferidi'ne kapatıldığını haber verdi. Hırsızlığa kalkışmaktan ötürü on beş gün hücre hapsi cezasına çarptırılmıştı.

Akşam üstüne doğru koğuş meydancısı, Hilmi'nin yatağını münferide taşıdı, bu iş de böylece unutulup gitti.

Aradan günler geçti. Hilmi sanki koğuştaki günlük yaşamın içinden silindi. Onun ne gün hücreden çıkacağını kimse hesaplamıyordu. Ama bir gün çıktı. Yatağını omuzuna vurmuş, koğuştaki eski yerini arıyordu. Oysa, ekipbaşı onun yerini iki buçuk liraya Balâlı Kemal'e satmıştı. Hilmi de ister istemez başka bir köşeye sığındı. Akşam olup da kapılar kapanıncaya kadar yatağını ranzaya sermedi. Bekledi. Ama gece olunca Hilmi'nin yatağının içinden kocaman bir teneke çıktı. Ağzı yarı açılmıştı. O vakte kadar Hilmi'ye bir "geçmiş olsun" bile demeyenler, tenekeyi görünce hemen yanına sokuldular.

– Ne o be Hilmi?

Öteki hiç umursamadan, hatta biraz da çatık kaşla cevap verdi:

– Siverek yağı.

– Ne yapacaksın bu yağı?

– Yumurta pişireceğim.

– Ulan bir teneke yağla mı yumurta pişireceksin?

– Senin üzerine ne vazife?

– Peki, nereden buldun bir teneke yağı?

– O bana ait. Senden sormazlar.

– İyi ya. Biraz da bize ver ulan!

– Babamın oğlu musun sen benim? Paran varsa beri gel.

– Kaçtan veriyorsun kilosunu?

– Dört kâğıttan veririm.

– Kantarın var mı?

– Kantar bizim elimiz.

– İyi ya. Ver yirmi beş kuruşluk bakalım.

Hilmi, biraz yağ satmak için çevresini kuşatan sırnaşık arkadaşlarından birine:

– Kaşık getirin ulan, dedi.

Kilit Hilmi'nin yağ sattığını duyan öteki hükümlüler de tenekenin başına toplanmışlardı. Balcı bir çanak dolusu yağı iki liraya satın aldı. Şevki Bey küpünü üç liraya doldurttu. Şoför Memduh bir bakır sahan dolusu yağ için Hilmi'yi yetmiş kuruşa razı etti. Tenekenin yarısı bittiği vakit Hilmi'nin avucunda 940 kuruş toplanmıştı. Yağma Hasan'ın böreği örneği Siverek yağı da kapış kapış gidiyordu. Yalnız Balcı bu işin içinde bir iş olduğunu sezdiği için satın aldığı yağı akşamdan eritip içine yarım testi kıyma kattı.

Gazocakları harıl harıl yanıyordu. Hükümlülerin kimisi bol yağlı bulgur pilavı pişiriyor, kimisi de sahanda yumurta yapıyordu. Hilmi de bir tabak dolusu yağı üç yumurta ile değişti. Yumurtaları, Şevki Bey'den aldığı sahana kırdı. O kadar çok yağ koymuştu ki, yumurtalar cumbur cumbur yağın içinde yüzüyordu. Akşam yemeği büyük bir iştihayla şapur şupur yendi. Ama ertesi sabah yağ işinin kokusu çıktı.

Başgardiyan elindeki sopayla koğuş kapısından içeri girdiği vakit Hilmi şıp diye durumu anladı. Ama işin bu kadar çabuk anlaşılacağını ummamıştı.

Başgardiyan elindeki sopayla Hilmi'ye sokuldu. Yatağının önünde durup ters ters yüzüne baktıktan sonra eğildi. Karyolanın altında yağ tenekesini gördü:

– Bu ne ulan köpoğlu? dedi.

– Yağ ağabeyciğim.

– Ne yağı ulan?

– Siverek yağı ağabeyciğim.

– Nereden aldın bir teneke yağı sen?

– Memleketten geldi başefendi.

– Ulan senin memleketin Şile. Sana Siverek'ten nasıl yağ gelir?

– Enişte m Siverek'te başefendi.

– Tenekenin üstündeki bu "169" yazısı ne?

– Ambar numarası başefendi.

– Ulan mapusane ambarına da senin ölüsü kandilli enişten mi yağ yolladı? Söylesene ulan?

– ...

– Çıkar bakayım şu tenekeyi dışarı.

Hilmi eğilip tenekeyi çekti.

Başgardiyan:

– Tuh Allah belanı versin! dedi.

Tenekedeki yağ hemen hemen bitmişti. Öbür hükümlüler de oraya toplanmışlardı. Balcı takkesini düzelterek sokuldu:

– Ne o başefendi? Ne olmuş? dedi.

Başgardiyan boynunu büktü:

– Birader, kabahat bu dürzüde değil. İdarede. Ceza münferitlerinin bir tanesini erzak ambarı yaptılar. Kapısı kilitli ama, bu dürzüye kilit dayanmıyor ki. Sen tut, kendi kapını maymuncukla aç. Ondan sonra bitişikteki hücrenin kilidini de aç. İçeriden bir teneke yağı kendi hücrene taşı. Sonra da yatağa sarıp buraya getir. Olacak iş mi yani? Bakanlık bu yağı fakir mahkûmun yemeği için veriyor. Hadi, diyelim ki, kapatalım. Bir teneke yağı nasıl kapatırsın birader?

Balcı da bu işe içerledi:

– Vay alafıranganın sıpası vay! dedi. Bari iyi bir sopadan geçirin.

Başgardiyan gülümsedi:

– Sopadan geçirmişsin ne fayda eder birader? Tabii sopadan yana hakkı ne ise onu alacak. Velakin bu işin cezası gene münferit. Bu sefer herifi münferide koyunca, hoşaflık eriği bitirecek. Sabunları iç edecek. Şekeri yiyecek. Böylesine ne yaparsın?

– Doğru dedin başefendi.

Başgardiyan, karyolanın kenarında büzülmüş olan Hilmi'nin kıçına aniden müthiş bir sopa indirdi:

– Kavra tenekeyi it oğlu it, dedi. Sana bu sefer bir asma kilit uydurayım da gör. Hayber kalesinden çıkarsın ama oradan çıkamazsın. Düş önüme.

Hilmi büzülerek tenekenin sapına yapıştı. Kapıdan dışarı çıkarken koğuş masasının üstünde kıyma yoğurmakta olan Keneset Tahir, homur homur söyleniyordu:

– Dinine yandığımın kısmeti. Biraz kıyma alıp köfte yapalım dedik. Yağını da Hilmi'den koparacaktık. Hevesimiz kursağımızda kaldı.

Balcı bu lafa içerledi:

– Ulan mıymıntı! dedi. Baban da köfteyi yağda mı kızartırdı? Yağın yoksa şiş köfte yap, pis herif!

Öğretmen

O sabah, erkenden koğuşların temizliğine başlandı. Çeşme başı, karyolaların altları, hamam, aptesane, gıcır gıcır yıkandı.

Bu temizliğin, bu hazırlığın neden yapıldığını hükümlülerin hiçbiri bilmiyordu. "Ya Adalet Bakanı ya da Başbakan gelecekmiş. Kaç kişi haksız yatıyor, kaç kişi af bekliyor, onu soracakmış," diyorlardı. Temizlik ve hazırlık öğleye kadar sürdü. Öğle yemeği çabucak yendi. Ama öğleden sonra durum anlaşıldı. Gardiyan Musa, berduşlar koğuşunun kapısına geldi. İçeriye doğru seslendi:

– Bitli koğuuuuş! Ulan yerleri süpürdünüz mü? Kenefle-re allık, podura sürdünüz mü?

Motor Ali, gardiyan Musa'ya sokuldu:

– Yesinler seni Musa ağabey! Tombul Zehra'yla canına can katayım. Sen İsa'nın din kardeşisin. Doğrusunu söyle bana. Mapustan çıkıyor muyuz? Bu hazırlık boşuna değil herhalde.

Musa güldü:

– Ulan sen, temelli Zırto olmuşsun be! Ne çıkması kabakzade?

– Abicim, başbakan gelecek diyorlar da.

– Ne başbakanı be! Başbakanın işi yok da sizin meymenetsiz tasvirinizi mi görmeye gelecek? Sen başbakan olsan mapusaneye gelir misin? Adam mısınız siz? Başbakan gelecekmiş. Yok, hepinize birer çift de zar getirecekmiş. O senin dediğin evliya mumudur, içindeki de havlıcan tohumudur.

– Peki ama, ciğerimin bir kanadı, bir gelecek var mutlak.

– Öğretmen gelecek.

– Yeniden mektebe mi başlıyoruz, abicim?

– Öyle değil ulan manyotocu! Bu gelen öğretmen ruhi terbiye dersi verecek.

Motor Ali, gardiyanı biraz matrağa alıyordu:

– Yani terbiyesizlere terbiye mi verecek?

– Ulan maşatlık kozalağı! Bu başka türlü terbiye. Ruhi terbiye bunun adı. Sabahtan müdür söyledi.

– Peki nasıl olurmuş bu ruhi terbiye? Yani birbirinize sövmeyin. Ayıp lafları kullanmayın, falan diyecek değil mi?

– Değil ulan. O senin dediğin düz terbiye. Oysa ki öğretmen ruhi terbiye verecek.

– Peki nasıl oluyormuş bu dediğin terbiye?

– Yok, sana anlatacağım değil mi? Görürsün biraz sonra.

Motor Ali gardiyanın yanından ayrılıp, içeridekilere haberi yetiştirdi. Az buçuk, okumuşlardan biri, ruhi terbiyenin "nasihat verme" anlamına geldiğini arkadaşlarına anlattı.

Aradan yarım saat kadar geçmişti. Gardiyan tekrar geldi. Koğuştaki bütün hükümlüleri bahçeye çıkardı. İki sıra halinde duvar dibine dizdi. Sağdan tek çift saydırdı. Sonra bahçe kapısına gidip avluya baktı. Telaşla geri döndü:

– Geliyorlar, dedi. Müdür de var ha! Okurum canınıza. Tek durun.

Biraz sonra, kapıdan içeriye 5-6 kişilik bir grup girdi. Önde gençten uzun boylu, zayıfça bir adam yürüyordu. Yanında, müdür vardı. İdare memuru, muhasebeci, ambar memuru ve başgardiyan da arkadan geliyorlardı.

Bahçenin orta yerine varınca, grup durdu. Öğretmen olduğunu sonradan anladıkları en önde yürüyen adam, ötekilerden ayrıldı. Hükümlülere doğru sokularak:

– Geçmiş olsun arkadaşlar! dedi.

Hep bir ağızdan karşılık verdiler:

– Sağol!

Öğretmen, gücü yettiği kadar sesini tatlılaştırarak, kendisini hükümlülere sevdirme yolunun bütün inceliğini kullanarak konuşmaya başladı:

– Sevgili arkadaşlarım, sevgili kardeşlerim! Bugün burada, şu duvarın dibinde, içiniz dostluk, yakınlık, sevgi duygularıyla dolu olarak toplanmışsınız. Hepinizin yüreğinde bir sızı var, biliyorum. Kiminiz eşinizi, kiminiz kardeşinizi özler. Kiminiz anasını, kiminiz yavuklusunu düşünür. Siz böyle bir hasretlik duygusu, bir iç sızısıyla yaşarken, dertleşmeye, konuşmaya ihtiyacınız olur diye, kalktım, buraya geldim. Sizi iyice anlayan, üzüntülerinize ilgisiz kalamayan bir arkadaşınız olarak aranıza şöyle bir katılmak istedim. İmkân bulunca haftanın bazı günleri gene geleceğim. Sizinle konuşup dertleşeceğim. Her üzüntünüze kulak vereceğim.

Mırnav Reşat, yanındakinin kulağına eğildi:

– Namuslu adama benziyor, dedi. Her bir lafı yarım okka çekiyor herifin!

– Al benden de o kadar. Velakin işin ucunda af olmadıktan sonra, kuru lafla çengi göbek atar mı?

– Laftan lafa fark var. Dur bakalım, ucu nereye gidecek?

– Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Bunların hepsi piyaz. Esrar içmeyin, bıçak taşımayın, cigaradan vazgeçin. Kumar oynamayın diyecek, lafın sonunda.

– Öyleyse on para etmez. Bizim derdimiz başka.

Öğretmen konuşmasına devam ediyordu:

– Hepiniz, kötü bir kaderin kurban diye seçtiği mutsuz insanlarsınız. Bir zaman için hürriyetiniz elinizden alınmış. Yani kanun öyle uygun görmüş. Ama bu, günlerce acı içinde yaşamaya, inlemeye, bu yüzden öç alma yollarına, türlü kötülüklere sapmaya değer mi? Hiçbirimiz hatadan arınmış değiliz. Hepimizin kusuru var. Bu kusurları kabul edip, bir pişmanlık duygusu içinde doğruluk yoluna döndüğümüz an, başkalarının sevdiği, saygı duyduğu insanlar olabiliriz. Başkasına kötülük yapmayı düşünmek onun zararına çalışmak, kıskançlık duygusu içinde kalmak, durmadan kendi çıkarlarımızı kollamak, bizim için kötü sonuçlar ve yokluk acıları yaratır. Kendi kendimizi, ruhen terbiye etmenin ilk ve esaslı şartı, çıkar, kıskançlık, hırs gibi sıradan duyguların içinden sıyrılıp uzaklaşmaktır.

Hükümlülerin kimisi, öğretmenin söylediklerini dinliyor, kimisi de, yanındakiyle fısıldaşıyor, dalga geçiyordu. Müdür, arka sıranın en başında, kıkır kıkır gülen Gavur Ali'ye birdenbire bağırdı:

– Ulan köpek! Ne var ki gülüyorsun şıllıklar gibi? Gülecek bir şey mi gördün meydanda?

Gavur Ali dayanamadı. Yılışık yılışık sırıtarak, bir iki adım attı. Elini havaya kaldırarak, yandaki yedinci koğuşun damını gösterdi. Yosundan siyahlaşmış kiremitlerin üzerinde iki kedi vardı. Biri ötekini ensesinden yakalamıştı.

Alttaki de çırpınıp duruyordu. Gavur Ali büsbütün yılışarak dedi ki:

– Şunlara bak Müdür Bey, şunlara. Yürek dayanır mı bu işe allasen?

Bütün başlar o yana döndü. Öğretmenle müdür de ister istemez dama baktılar. Başgardiyan başını önüne eğmiş, gülmemek için kendini zorluyordu. Ama hükümlüler, yüksek sesle, kahkahalarla gülmeye başlamışlardı. Hele Gavur Ali şımarmış, nara atar gibi kahkahayı basıyordu.

Müdür öğretmene döndü:

– Ben sana söyledim muallim bey! dedi. Bu dürzülere doğru laf yaramaz. Bunların terbiye edilecek tarafı kalmamış artık. Yürü Allah aşkına, yürü. İt oğlu itlerle başım derde girecek.

Hükümlülerden yana döndü:

– Tuuuh size. Beş yüz defa tuuh! dedi. Müdürlük hakkım hiçbirinize helal olmasın. Girin koğuşunuza, zıbarın içeride. Namussuz eşşeoğlu eşekler.

Hırsla öğretmenin koluna girdi. Çekip sürükleyerek adamı, aldı götürdü.

Zalim Muharebe

İşlediği suçun cinsine göre, suçluların kimisi ötekilerle konuşmasın diye, tutuklandıktan sonra tek kişilik odalara kapatılır. Gardiyanın gözcülüğünde, gündüzleri biraz bahçeye çıkartılır, hava aldırılır. Sonra kimseyle konuşmadan tekrar odasına kilitlenir.

Bir gün mapusaneye gençten bir kız getirirler. Siyasi suç işlemiş derler. Tek kişilik odalardan birine kapatırlar. Kızın bulunduğu odayla öteki hükümlülerin bahçesi arasında dikenli bir tel vardır. Zaten onu bahçeye çıkardıkları zaman, yanında bir nöbetçi beklediği için, öteki hükümlülerle konuşamaz. Bununla beraber aralarında, uzaktan uzağa bir dostluk, bir arkadaşlık, bir gelecek ortaklığı başlar. Kızın suçunu, ilkin öğrenemezler. Ama, "Cezasının idama kadar yolu var" diye duyarlar.

Kız bir gün, yeşil yün hırkasının yakasını iyice kaldırıp, bahçede karların üstünde dolaşır. Saçlarını eliyle düzeltmek ister. Parmağındaki yüzük parlar. Bu konu, hükümlüler arasında hemen yayılır. Onun nişanlı olması, hepsine dokunur.

Adının Sabahat olduğunu sonradan öğrenirler. Ona karşı iyi duygular beslerler!

Günler geçer. Sabahat her gün biraz daha sararır. Biraz daha yıpranır. Öldürücü hayata uzun süre katlanamaz. Günlerini, ağlaya ağlaya tamamlar. Ama bir türlü de duruşması başlayamaz. Kız sonunda yatağa düşer. Artık bahçede görünmez olur. Yalnız, oda kapısını bekleyen nöbetçi akşamlara kadar türküyü dilinden düşürmez.

Sene 1942. Şubat, nesi var, nesi yoksa, hepsini ortaya dökmüş. Dondurucu bir rüzgâr, mapusanenin saçaklarındaki çinkolarla cilveleşiyor. Bodur ağaçların dallarındaki beyaz çizgiler, sallanıp duruyor. Kızın yattığı odanın kapısının önündeki on mumluk ampul, yarı yarıya karla örtülmüş. Bahçenin kenarına zoraki bir ışık serpiyor. Nöbetçi de, soğuktan donmuş ayaklarındaki karı, ara sıra tepinerek silkelenmeye çalışıyor. Elleri cebinde. Şapkasını kulaklarına kadar geçirmiş. Mosmor dudaklarından türküyü bir türlü düşürmüyor:

Veresiye vere vere
Kalmadı, kalmadı
Allah canımı
Almadı, almadı

O gece öteki hükümlüler, koğuşta gene barbuta dalmışlar. Mancınık Eşref, boyuna dübeşi konduruyor. Bir ara, dışarıdan bir motosiklet sesi duyuluyor.

Gecenin saat ikisi, hükümlüler arasında müthiş bir panik. Gelen müdür. Bazı akşamlar aklına eser, karıyla bedelleşip uykudan olunca motora atlar. Mapusaneyi koğuş koğuş dolaşır. Önüne geleni kırar, geçirir.

Nizamiye kapısının büyük zinciri şakırdayarak açılıyor. Gece teftişi var. Hepsi, yataklarının içine büzülmüş. Hepsi, örtüyü başlarına kadar çekmiş. Herifin hışmına uğramamak için hepsi uyur görünüyor. Bir ara, alt ranzadan. Ayvaz Baba usulca sesleniyor:

– Herif gene sarhoşsa hapı yuttuk. Süleyman! Sende kaydı vardı. Bir hesap et bakalım, kadının günü, ne güne düşüyor?

Daha o, lafını bitirmeden, müthiş bir çığlık duyuluyor. Sonra bahçede bir koşuşma oluyor. Koğuşta uykuya dalmış olanlar bile irkiliyorlar. Yatağından fırlayan pencereye koşuyor.

Bahçe hem mehtaptan, hem de kardan, iyice aydınlanmış. Koşuşanlar seçiliyor.

Balcı Baba ötekileri iterek başını cama dayıyor. Manzara gerçekten korkunç. Sabahat, çırılçıplak yatağından fırlamış, yalınayak, bahçede, karlar üstünde koşuyor.

Balcı, dikkat edince durumu anlıyor. Müdür, fitil gibi sarhoş. Yerlere yıkılıyor. Dallarında beyaz çizgiler taşıyan cılız ağaçlara tutunarak Sabahat'ı yakalamaya çalışıyor.

Kız, dikenli telin yanına kadar geliyor. Ama oradan öteye geçemiyor. Müdür sendeleyerek ona doğru ilerliyor. Sabahat'ın kapısını bekleyen nöbetçi, herifi ceketinden yakalamış, durdurmaya çalışıyor. Boyuna yalvarıyor. Adam, ikide bir, nöbetçiye dönerek sille tokat girişiyor. Böyle olduğu halde o, ne olursa olsun, bırakmak istemiyor.

Sabahat, karların içinde yalınayak. Dikenli telin dibine büzülmüş,

– Yapmayın, Allah aşkına yapmayın, diye yalvarıyor.

Müdür, ona doğru ilerliyor:

– Sana kötü bir şey yapmayacağım, diyor. Gel, kaçma.

Koluna yapışan nöbetçiyi silkeleyerek savuruyor. Sabahat bu sefer tekrar yerinden fırlıyor. Karların içinde koşarken, birdenbire ayağı kayıyor. Şiddetle yere kapaklanıyor.

Daha toparlanmaya fırsat bulmadan, ağzından salyalar akan sarhoş, kızın üstüne çullanıyor. Sabahat kendini korumak istiyor. Ama başaramıyor. Dayağı yiyen nöbetçi de tekrar müdüre yetişerek yalvarmaya başlıyor.

Bu sahnenin seyircileri, Balcı Baba'yla arkadaşları; bir şey yapamamazlık içinde perişan, kıza yardıma koşamamaktan doğan bir erkeklik utancı içinde kıvranıyorlar. O zaman Balcı dayanamıyor. Hırsla pencereyi açıyor:

– Vay yedi düvelin baş rezili vay! diye bağırıyor.

Adam, söylenen sözlerle beraber, sesin nereden geldiğini ilkin fark edemiyor. Karlara yatırdığı avının göğsüne dizini dayayıp, vücudunu doğrultuyor. Etrafına bakınıyor. Bir süre bakınıyor. Anlayamıyor. Öfkeli bir küfür savuruyor.

Balcı gözlerini, karların içinde çırpınan Sabahat'tan ayıramıyor. Genç kız bir süre çırpındıktan sonra kımıldamadan kalıyor.

Herifin boğuşmada yere, karların üstüne düşürdüğü kasketine hiç aldırış ettiği yok. Kıza sarılıyor. Bir elini koltuklarının altından, öteki elini bacaklarının arasından sokarak kavrıyor. Kucaklayıp ayağa kalkmak istiyor. Bir iki kez bocaladıktan sonra doğruluyor. Kucağında, donmuş bacakları sarkan kızla, ileri geri sendeliyor. Sonunda, baygın Sabahat'ı, kudurmuş şehvetinin savunmadan yoksun kulunu, yalpa vura vura yatak odasına götürüyor. Soğuktan mermerleşmiş koridorda oda kapısının gürültüyle kapandığını belli eden madeni bir ses, hükümlüler koğuşunun penceresine kadar yankılanıyor.

Koğuşun içinde çıt yok. Herkes acıyla birbirinin yüzüne bakıyor. Hepsi de bu durumdan üzgün. Kimsede tek laf etmeye güç kalmamış.

Balcı Baba, kuşağının arasından tabakasını çıkarıyor. Bir cigara sarıyor. İlk nefesten sonra öksürmeye başlıyor. Boğazındaki gıcık gidince, derin derin içini çekiyor:

– Görüyonuz mu? diyor. Kimlerin eline düştük. Hey gidi dünya. Şu kızın kapısına ne diye nöbetçi dike komuşlar anlamadım ki. Nöbetçi dayağı yiyor. Ve lakin müdüre iki dene kondurmaya kalksa, o zaman o da mapusa girecek. Kanun böyle diyor. Müdüre vurmaya hakkı yok, diyor kanun. Ama üstelik nöbetçiye dayağı da yediriyor. Hey yarabbi sen bilin. Hey mayasına Yunan tükürüğü katışmış herif hey. Kabahat sende değil. Kabahat bu muharebeyi icat edende. Ah bu muharebe. Zalim muharebe. Haydi şunu bunu öldürüyor. Ya çoluk çocuğun günahı ne ki? Zalim muharebe. Şu kız da siyasi mi olurmuş? Körpenin ne tefekkürü var siyasiden? Sonra da müdür olacak zebani, ırzına göz diker. Vah başımın kara yazısı vah. Mapusane böyle günde insana koyuyor.

Koğuşun içinde öldürücü, ağır bir sessizlik var. Neden sonra alt ranzadan, Bunak Rüstem Ağa'nın mırıltısı duyuluyor:

– Bana bakın be çocuklar! Bu Sabahat dediğiniz, kız mıdır acaba? Bana kalırsa pek zannetmem. Zamane kızları kulak asmıyorlar böyle şeylere.

Balcı hışım gibi parlıyor:

– Neden soruyon takunya gayışı?

– Yani ya, diyecektim ki, kız değilse, pek o kadar efkârlanmaya gelmez.

Balcı, gök gürültüsüne benzer bir sesle:

– Sus ulan! diye bağırıyor.

Tekrar sessizlik.

Yerinden kalkıyor. Pencerenin önüne gidiyor. Alnını soğuk cama dayıyor. Dışarısını seyrediyor. Bakışlarını, eşelenmiş kar yığınları üstünde dolaştırıyor.

Sabahat'ın namusuna nöbetçilik eden nöbetçi, paltosunun yakasını kaldırmış, ellerini cebine sokmuş, on mumluk ampulün altında, saatin dolmasını bekliyor.

Epeyce sonra herif çıkıyor. Nöbetçiyi çağırarak şapkasını istiyor. O, şapkayı karlar içinde gördüğü halde, inadına el sürmemiş. Emir üzerine gidip getiriyor. Üstelik eliyle de karlarını süpürüyor.

Adam, şapkayı kafasına geçirip hızlı adımlarla yürüyor. Orta duvarın ardından dolaşarak kapıdan çıkıyor. Surların üstünde dolaşan candarmanın düdüğü, gecenin sessizliğini perde perde yırtıyor.

Ertesi gün mapusane birbirine giriyor. Sorgu, ifadeler, keşif. Öğleye doğru da müdürün kendini öldürdüğü haberi geliyor. Bütün hükümlülerde bir sevinç.

Aradan günler, haftalar, aylar geçiyor. Sabahat'ı bir daha bahçede görmek mümkün olmuyor, kimsenin yüzüne bakamıyor. Çilesini, odanın içinde dolduruyor. Yedi ay sonra duruşma karara bağlanıyor. Suçsuz olduğu anlaşıldığı için beraet ediyor.

Bu haber, bütün hükümlüleri sevindiriyor. Tuhaf bir inanamamazlık duygusu içinde, kötü bir düşten kurtulmanın mutluluğu içinde, ağlaya ağlaya eşyalarını hazırlayan Sabahat'a, uzaktan "güle güle" diye seslenebilmek için bütün hükümlüler dikenli telin önünde sıralanmışlar.

Biraz sonra kız odasından dışarı çıkıyor. Bir elinde küçük bavulu var. Yanaklarından sicim gibi yaşlar akarken, dikenli telin ötesinde bekleşenlere öteki eliyle öpücükler yolluyor.

Yalnız Bunak Rüstem Ağa biraz üzüntülü. Onu kıskançlıkla gözlüyor. Sonra içini çekerek, yanındakilere mırıldanıyor:

– Sabahat'ın yerinde keşke ben olaydım.

Piyango Duası

Önüne geleni kafese koymaktan başka derdi yoktu. Tam altı yıla mahkûm olmuştu. Bunca süreyi; cigara içerek, arada bir yemiş alarak, bazen de karnını doyurarak geçirmek için bir bakıma böyle yapmak zorundaydı.

"Mustafa dayı mı? Şeytanın gözünden sürmeyi çalar," derlerdi. Kızdırması da pek kolaydı. Yanında biraz kinayeli laf edecek olsalar, küplere binerdi.

Ellisini çoktan geçmişti. Sivri bir sakalı, incecik burnu, avurtları çökük bir suratı vardı. Gece koğuşta, yatağının çevresine bezden perdeler gerer, nedenini sordukları vakit de, karşıki ranzada yatan Avram'ı göstererek:

– Ben ciğerlerime Yahudi nefesi dolduramam, derdi.

Hükümlülerden birisi, bir gün ona, ceza giymeden önce, ne iş yaptığını sordu. Çünkü Mustafa'nın adı kötüye çıkmıştı. "İstanbul'da, eğlence yerlerinde kumar oynatır, kadın tellallığı yapar," derlerdi.

Mustafa onun bu lafına son derece içerledi. Ama karşılık vermeyecek olsa, kötü anlam çıkaracaklarını da anladı:

– Komisyonculuk yapardım, dedi.

– Ne komisyonculuğu?

– Ananın örekesi komisyonculuğu.

Koğuşta bir gülüşmedir başladı. Mustafa çok kızdı. Şapkasını öne doğru eğerek biraz ensesini kaşıdı, cigarasından bir nefes çekti. Sonra istemeye istemeye anlatmaya başladı:

– Ben eskiden kasaptım. İstanbul'a geldiğim vakit beyaz Ruslarla beraber bir kumarhane açtık. O zamanlar işimiz çok bereketli idi. Kumarhaneyi bir akşam polis bastı. Sonra efendime söyleyeyim, bir müddet ufak tefek işler yaptım. Sonra da Aleksandr isminde Lehli bir ressamla tanıştım. Herif çok kıyak resim yapardı. Beş liraların, on liraların resmini tıpa tıp yapardı. O yapardı, ben sürerdim. İki sene de böyle geçindim. Sonra küçük bir tütüncü dükkânı açtım. Onu da veresiye ile batırdım. Sonunda komisyonculuğa başladım. Mobilya üzerine iş gördüm.

Oysa, Mustafa'nın gırtlağından şimdiye kadar helal para olarak tek kuruş geçmediğini ötekiler biliyordu. Aşağıdan biri seslendi:

– Doğrusunu anlat, doğrusunu. Mis Sokağı'nda olup bitenleri de anlat.

Yatağından fırladı:

– Ulan, dedi, sen zaten ne idüğü belirsiz bir herifsin. Bana namus dersi vermeye mi kalkıyorsun? Ananın babanın ismini söyle bakayım, çabuk söyle. Tabii söyleyemezsin. Sen işte osun.

Mustafa Dayı da bazen başkalarını alaya almaktan pek keyiflenirdi. Onunla aynı koğuşta yatan Jon adında gençten bir hükümlü vardı. Kendini felsefeye vermiş, dünyayla ilişiğini kesmişti. Ensesine vurulup ağzından lokması alı-

nacak takımından olduğu için, Mustafa Dayı onun yanından hiç ayrılmazdı. Cigarasız kalıp da adamakıllı kafası dönmeye başlayınca hemen Jon'un yatağına ilişir:

– Yahu, kaldır başını şu kitaplardan biraz, derdi. Okuya okuya beynin sulanmış be. Ver bir cigara bakalım.

Bazen de:

– Bana bak evladım. Felsefe kurbanı oğlum. Gece yatmadan önce çişini etmeyi unutma ha! diye tembihlerdi.

Bir gün koğuşa elli beş yaşlarında, ak saçlı bir ihtiyar getirdiler. Daha gözü açılmadan, herifi biraz tırtıklamak için Mustafa hemen damladı:

– Selamünaleyküm bey kardeşim, dedi, geçmiş olsun.

– Sizden de Allah razı olsun.

– Senin adın ne?

– Nalbantyan.

– Nalbantyan mı? Ermeni misin sen?

– Ermeni'yim ya.

– Eh, ne zararı var yani? Ermeni Allah'ın kulu değil mi? Fazla cigaran varsa bir tane ver bakalım.

Mustafa Dayı, cigarayı eline aldı. Öteki elinin işaret parmağıyla burnunu karıştırıyor, bir yandan da konuşuyordu. Burnunu karıştırırken kafasını yana doğru eğiyor, parmağının, burun içindeki kımıldanışlarını dışarıdan izlemek mümkün oluyordu.

– Bak dedi sen hiç mapusta yatmamışa benziyorsun. Burada türlü türlü adam vardır. Kimisi gelir, insanın sefertasından yemeğini çalar. Kimisi gelir, yatağından pamuk aşırır. Kimisi de kendini sana besletir. Ama gözünü dört açarsan kimse bir şey yapamaz.

Adam şaşkın bir halde onu dinliyordu. Mustafa Dayı burnundan çıkardığı parmağını ilkin duvara sürdü. Sonra da kireçlenen parmağını pantolonunun dizine sildi:

– Senin suçun ne?

– Efendim, benim suçuma ihtikâr diyorlar. Fazla fiyatla mal satmak.

– Anladım. Ne sattın?

– Kalay.

– Sen kalaycı mısın?

– Kimyagerim. Ama oldu bir kere.

– Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Ermeni'den bazen çok iyi adam çıkar. Ermeni'sin diye cigaranı almamazlık edecek değiliz ya.

Gözleri, yatağın yanındaki sepete takıldı:

– Ne o, sepettekiler armut mu?

– Evet, gelirken biraz almıştım.

– Yumuşak mı bari?

– Zararsız.

– İstersen ver bir tane. Yumuşağından olsun. Ağzımda diş yok ama geveleyip suyu ile idare ederim. Ama iki tane istemem.

Adam sepete uzanarak birkaç armut alıp, Mustafa'ya uzattı, öteki, yarım ağızla itiraz etti:

– Yok, yok, o kadarı fazla. İki tane yeter.

– Buyurun. Ben böyle ufak tefek şeylerden kaçınmam.

– İyi söyledin. Halinden de belli. Bizim de yüzsüzlük ettiğimiz yok. Her şey hatıra binaen olur. Senin gönlünden koptuktan sonra kimin ne demeye hakkı var? Ver bir cigara daha. Öğle yemeğinde ne yiyeceksin? Yiyeceğin var mı?

– Biraz peynirle üzüm yetişir bana.

– İyi ya, istersen para ver de sana üzüm aldırayım.

– Sepette üzümüm var.

– Peynir de var mı?

– Var.

– Desene sen kalantorun birisin. Şu çantada ne var?

– Çamaşır filan.

– Temiz çamaşır mı?

– Evet.

– Giyiyor musun?

– Tabii. Bir kat var zaten. Bana göre ancak.

– Şimdi ayıp ettin be yahu. Bana göre ne demek? Senden çamaşır isteyecek değiliz ya. Zaten Ermeniler biraz cimri oluyor. Sana selâm verdikse kabahat mı ettik?

– Yooo, estağfurullah. Yanlış anladınız galiba?

O sırada hükümlülerden birkaçı sokuldu. Bir tanesi sulu sulu gülerek:

– Merhaba Mustafa Dayı, dedi. Öğle namazını kıldın mı?

Mustafa, Ermeni'nin lafına zaten içerlemişti. Öfkeli bir davranışla:

– Namazdan sana ne? dedi. Sevabı senin olacak değil ya. Puşt.

– Ama, ben senin iyiliğin için soylüyorum babacığım. Yarın ahrette bunun hesabını senden sorarlar.

– Ulan, sorarlarsa benden sorarlar. Sana ne?

– Namaz vaktini bile bile geçirmek çok günah da onun için dedim.

– Ulan, bakalım ben bile bile mi geçiriyorum? Belki farkında değilim. Belki dalgınlıkla unutuyorum. Senin ne üzerine vazife?

Ayağa kalktı. Yanındakileri iterek kendine yol açtı, Yatağının başucundaki namaz tahtasını aldı. Bahçeye çıkarken, kendi kendine söyleniyordu:

– Hergele oğlanın hakkı da var yani. Ermeni'den bir şey çıkarırız diye namaza boş vermiştim ama, olmadı. Köpoğlu adamakıllı pinti. Gene insana namazdan fayda yar. Doğru yoldan şaşmamalı.

Koğuşun bahçesinde tenha bir köşeye çekildi. İçtenliğine kendisinin bile inanmadığı ibadetine başladı. Her namazdan sonra Tanrı'ya, dua etmeyi de unutmazdı. Ama bu dualarında, günlük çıkarlarından bir türlü vazgeçemiyordu. Namazdan sonra tespihini eline aldı. Kendi kendine mırıldanmaya başladı:

– Yarabbi. Bir sürü kopuğun arasında kaldım. Zengin bir Ermeni geldi diye biraz sevinmiştim ama, onda da iş yok. Bu gidişle cezamı bitiremeyeceğim. Gücüm, dermanım tükendi artık. Sen bana şefaat et yarabbi. Şu Niyazi hergelesine bir ceza ver, kötürüm et keratayı. Bahaddin'in de bir gözü kör olsun. Her vakit benim rızkıma mani olan Mevlüt'e hapisaneden çıkmayı nasip etme. Gavur Ali dürzüsü kumar başında gebersin inşallah. Hidayet fena değil. Ona ilişme. Ama Karagöz Tevfik evlatlarına kavuşmasın. Yarabbi! Sen her şeye kaadirsin. Şu perişan, şu yoksul halimi görüyorsun. İnsan her gün kuru bir tayınla yaşar mı? Ekmeğimi sattım. Yemedim içmedim. Bir tane, çeyrek bilet aldım. Göster kendini kadir mevlam. Dosta düşmana karşı, benimle yüz yüze yatan köpoğlu Avram'a karşı, yüzüm kara çıkmasın. Çeyrek bilettir. Numarası da.

Elini cebine attı. Bileti çıkarıp hecelemeye başladı:

– Seksen altı bin. Bu alafranga numaraları da sökemiyorum ki. Altmış sekiz bin yedi yüz yetmiş dört. 200 liraya

da razı oldum. Bütün ümidim, senin merhametinde, senin şefaatinde yarabbi, diyerek namaz tahtasını eline aldı. Ermeni'yle barışmaya gitti.

Sünnet Düğünü

Orada yaşayanlar içinde, taştan ekmeğini çıkaranlardan biri de Mığırdıç adında bir Ermeni'ydi. Türkiye'de doğup büyüdüğü için, Türkçeyi argosuna varıncaya kadar öğrenmişti. Mapusanede her deliğe girip çıkar, herkesle haşır neşir olurdu. Çevirmediği dalavere, kafese koymadığı adam kalmamıştı. Son zamanlarda Ticanilere sokulmuştu, ilkin kimsenin dikkatine çarpmadı. Namazında, niyazında adamların yanından hiç ayrılmıyor, sofuların sofrasından kalkmıyordu. Bir gün, Pilavoğlu'nun müritlerinden Ekrem Hoca ile kafa kafaya verip saatlerce fiskos etti.

Ekrem Hoca günde yüz seksen rekât namaz kıldığı için, şununla bununla laf etmeye pek vakti kalmazdı. Ama Mığırdıç'la konuştu da konuştu.

Kurnaz Ermeni din değiştirip Müslüman olmak için hocadan iki yüz elli lira istiyordu. Bu parayla ufak tefek işlerini bitirecek, kehribar bir tespihle, bir namaz seccadesi satın alacak, sonra da ibadetine başlayacaktı. Ama Ekrem Hoca'yla aralarında boyuna çekişme oluyordu.

Hoca:

– Vallahilazim, billahilkerim diyordu vicdanına öyle bir rahatlık çökecek ki, bunun yanında dünyaların saltanatı on para etmez.

– Bilmez olur muyum hocam? Dünyada vicdan paklığı, yürek saflığı kadar değerli bir şey olmaz. Ben sayende kelime-i şehadet getirmesini öğrendim. Namaz surelerini de yavaş yavaş ezberliyorum. Ama sen de şu parayı, ne yapıp yapıp denkleştirmelisin.

– Bir çaresini bulacağız elbet.

Ertesi gün Ekrem Hoca, imanı bütünlerin yardımını teker teker toplamaya başladı. Mığırdıç herkesin sevgisini daha çok kazanmak için kimi akşamlar hocanın yanında teravih namazına duruyor, numaradan dudaklarını kımıldatıyor, yatıp kalkıyordu. Onun bu halini görenler de, Ekrem Hoca'nın açtığı yardım listesine beşer lirayı seve seve veriyorlardı. Sonunda 153 lira 60 kuruş toplandı. Yirmi lira da Ekrem Hoca koyarak paranın hepsini Mığırdıç'ın avucuna verdi.

Artık onun Müslüman olacağını duymayan kalmamıştı. Hatta, müdüriyet bile durumu öğrenmiş, bu yüzden Ermeni'nin kredisi adamakıllı artmıştı. Yalnız başgardiyan bu işin içinde bir bityeniği olduğunu sezmişti. Ama, "Müslümanlığa karşı geliyor" demesinler diye pek sesini çıkaramıyordu.

Mığırdıç'ın din değiştireceği gün, bir de tören yapılacaktı. Hep beraber namaz kılınacak, dualar edilecek, sonra da sünnet hazırlığına başlanacaktı. Mığırdıç bu arada kendisine verilen paraları yemekle meşguldü. Bütün canının istediklerini sokaktan getirtiyor, kimseye göstermeden tıka basa midesini şişiriyordu. Bu arada Ekrem Hoca da, durumu, Diyanet İşleri Başkanlığı'na mektupla bildirerek gerekli iznin verilmesini istedi.

Sünnet düğününün perşembe günü yapılması kararlaştırılmıştı. Hatta Ekrem Hoca ile arkadaşları bir de program hazırladılar. Beşinci koğuşta iftiradan yatan bir "Fenni Sünnetçi" vardı. Jiletle bu işi sevabına yapacaktı. Üçüncü koğuştaki terzi Bayram da Mığırdıç'a, beyaz patiskadan bir sünnet entarisiyle içi mukavvalı bir sünnet takkesi dikmeyi kabul etti. Entarinin işlemeleriyle, takkedeki "Maşallah" yazısını kadınlar koğuşunda İmanım Aliye, mavi ibrişimle işleyecekti.

Hazırlanan düğün programına göre Balcı Baba'nın karyolasına iki yatak üst üste yerleştirilecek, karyolanın demirleri de allı yeşilli krepon kâğıtlarıyla süslenecekti. Mığırdıç sünnet olur olmaz hemen yatağa yatırılacak, sonra da hokkabaz oyunu başlayacaktı.

Çingene Haydar'la, Çengel Rıza, hokkabaz olmayı kabul etmişlerdi. Uyuz Sıtkı, iki tahta parçasını karşılıklı bağlayarak güzel bir şakşak hazırladı. Hokkabazdan sonra, biraz saz çalınacak, en sonra da Ramazan Bey'in zenne rolüne çıkacağı ortaoyunu başlayacaktı.

Ekrem Hoca, işler tıkırında gittiği ve Müslümanlık bir insan daha kazanacağı için son derece memnundu. Ama Mığırdıç öyle düşünmüyordu. İlk günlerde paraları yemek tatlı gelmiş, sonradan liralar suyunu çekip de sünnet meselesi sahiye binince, herifi bir tasadır almıştı.

Sünnet düğününün yapılacağı perşembe günü, Mığırdıç adamakıllı heyecanlandı. Fenni sünnetçi, mapusanenin revirinde bulunmayan bazı ilaçları dışarıdan aldırdı. Müdüriyet de, yarım saat için kullanıp, sonra geri vermek partiyle içeriye bir jilet bırakılmasına izin verdi. Yalnız jiletin başında gardiyan bekleyecekti.

Saat ona doğru her şey hazırlanmıştı. Mığırdıç'ın elbiselerini çıkarmışlar, sünnet entarisini giydirmişlerdi. Hele başındaki takke pek ömür oluyordu.

Ama şimdi adamın yüzünde pişmanlığın çizgileri belirmiş, gözleri korkuyla büyümüştü. İşin bu kadar şatafatlandığını görünce iyice sinirleri bozuldu:

– Sünnet olmayacağım, vazgeçtim, dedi.

O zaman Ekrem Hoca gülümsedi:

– Biraz zor vazgeçersin.

Mığırdıç, işin inada bindiğini görünce daha çok korktu:

– İstemiyorum, diye bağırdı.

– Yahu Mığırdıç! Çocukluğu bırak. Cenabı Hakkın indinde daha çok günaha giriyorsun.

– İstemiyorum, sünnet olmayacağım.

– Peki bizim 173 lira ne olacak?

– Yedim.

– Öyleyse sünnet olacaksın.

Üstüne fazla düşülünce, Mığırdıç, kendini daha çok korkuya kaptırdı:

– İstemiyorum, istemiyorum, diye bağırdı.

O zaman, sünnetçiye vereceği jileti tutan gardiyan Yaşar, bu işe adamakıllı içerledi. Gözlerini açarak Mığırdıç'a döndü:

– Bana bak, dedi. Bu iş, çocuk oyuncağı değil. Hem Müslüman oluyorsun hem de nazlanıyorsun. Halbuki sen bu adamların ayaklarına kapanıp öpmelisin be. Bu dünya fani dünya. Yarın, öbür gün ahrette ne yapacaksın? Namussuzum, cehennemin zebanileri kafana topuzlarla vurmaya başladılar mı, tövbeler tövbesi dersin. Katran kazanlarında nasıl kaynayacaksın? Sırat köprüsünü nasıl geçeceksin? Haydi serserilik etme. Kaldır entarini.

Mığırdıç'ın ağlamaklı bir hali vardı. Artık işin şakası kalmamıştı. Sesi titreyerek:

– Sünnet olmam, dünyada olmam, diye diretti.

O zaman Ekrem Hoca arkaya dönüp seslendi:

– Hüseyin, Mustafa, Recep, Niyazi, Hakkı! Gelin şu herifi kollarından yakalayın.

Mığırdıç'ın gözleri korkuyla büyüdü. Koğuş kapısına doğru baktı. Kaçmaya fırsat arıyordu. Ama kapı kapalıydı. Zaten o ürküntüyle çevresine bakınırken Ekrem Hoca'nın seslendiği ızbandut gibi hükümlüler Mığırdıç'ı sarıverdiler. Üçü kollarından, belinden yakaladı. Bir tanesi sağ bacağını, bir tanesi de sol bacağını tutup ayırdı. Sünnetçi de jileti eline almıştı. Mığırdıç, sahici sünnet çocukları gibi tepiniyor, yalvararak bağırıyordu:

– Olmayacağım. Sünnet olmak istemiyorum. Yapmayın Allah aşkına. İsa'dan ayrılmak istemiyorum. İsa'yı seviyorum.

Hükümlüler Mığırdıç'ı kıskıvrak yakaladılar. Artık kımıldayacak hali kalmamıştı. Ekrem Hoca iki elini havaya açmış, Mığırdıç'm günahlarını bağışlaması için Tanrı'ya dua ediyordu.

Fenni sünnetçinin jileti sallamasıyla müthiş bir feryat koğuşu kapladı. Mığırdıç'ın gözleri fal taşı gibi açılmış, yüzü inanılmaz şekilde değişmişti. Etrafta çepeçevre toplanan hükümlüler, hep bir ağızdan, "Oldu da bitti maşallah!" diye haykırışıyorlardı. Koğuş bir anda bayram yerine dönmüştü.

O sırada koğuşun kapısı gürültüyle açıldı. Gardiyan Tevfik, elinde bir kâğıtla hızlı hızlı içeri girdi. Soluk soluğa.

– Kestiniz mi? dedi.

– Kestik.

– Tuh be. Yazık oldu herife.

Ekrem Hoca duayı bıraktı. Herkes şaşırmıştı. Hatta Mığırdıç bile ağlamasını kesmiş, alık alık, gelen gardiyanın yüzüne bakıyordu. Gardiyan Tevfik:

– Diyanet İşleri'nden mektup var. dedi.

Ekrem Hoca telaşla sordu:

– Ne yazıyor mektupta?

– Şey yazıyor. "Para için din değiştiren insan, Müslümanlığa kabul olmaz," diye yazıyor.

Hepsi afalladı. Herkes birbirinin yüzüne şaşkınlık içinde bakıyordu. Ötekiler gibi Mığırdıç da donup kalmıştı. Neden sonra yüzünü buruşturarak, rengi uçmuş dudaklarını kımıldattı. Kekeleyerek,

– Şimdi. Beğendiniz mi yaptığınızı? dedi.

"Tedavüldeki Pangonotlar"

Krallar, prensler, tüm kalantorlar, birçok büyük adamlar kumar oynuyorlar diye, mapusanede oynanan kumara da göz yummak olmaz tabii! Ama mapusanedeki kadar hiçbir yerde kumar oynanmadığı da gerçektir. Kumar oynarken yakalananların iflahı kesilir. Bununla beraber hiçbir tedbir mapusu bu hastalıktan vazgeçirmeye yetmez.

Mapusanede en gözde kumar, barbuttur. Bu oyun zarla oynandığı için tehlikesi de az olur. Çünkü beklenmedik bir durum ortaya çıkınca, oyunculardan biri hemen zarları yutar. Böylelikle suç delillerini ortadan kaldırır. Zarlar da çoğu zaman sabundan yapılır. Kemik zar hem kıttır, hem de yutulmaz.

Kumar, özellikle geceleri, koğuş kapıları kilitlendikten sonra oynanır. Her isteyen, zar başına oturamaz. Her koğuşta kabadayı geçinen birinden izin almak ve oyun boyunca ona bir pay ayırmak zorunluluğu vardır.

Yılbaşına bir hafta kala, kumar, koğuşları, adamakıllı sarar. Yılbaşından bir hafta sonrasına kadar aralıksız sürüp gider. Bu arada yakalananlar da ağır cezalara çarptırılırlar.

Kumarın iyice yayıldığı günlerde Kör Kâmil, kahveciliği bırakır, tellallığa çıkar. Kolunda eski bir kazak, omuzunda da pantolon, ceket, palto, battaniye asılıdır. Bir elinde ayakkabıları tutar, öteki elinde köstekli saatler vardır. Koğuş koğuş, bağırarak dolaşır:

– Alalım, satalım. Kurban malı bunlar. Satanın bile ciğeri yanıyor.

Bahçe kapısına iskemleyi atıp keyif çatanlardan biri seslenir:

– Ulan Kâmil! Şu pabuçlara ne istiyorsun?

– Bak bir kere ağabey. Altı, çift kat Fransız. Üstü Macar derisi. Dükkânda yetmiş beş papel, bende on beş kâğıt.

Müşteri, ayakkabıları evirir, çevirir, sonunda:

– Beş kâğıdım var helalinden, diye kesip atar.

Al takke ver külah, yedi liraya uyuşulur. Kâmil, bunun üçünü cebe indirir. Dört lirayı mal sahibine götürür. Elli kuruş tellaliye de ondan alır. Üç buçuğu ele geçiren mal sahibi, kaybını kurtarmak için hemen zarın başına oturur:

– Önü arkası iki buçuk kâğıt. Gelsin babam!

Karşıki bir dübeş kondurur. İki buçuk lira uçar.

– Önü arkası bir lira. Müslüman işi gelsin.

Bu sefer kendisi bir hepyek atar. Lira da gider.

"Kancık, zar! Sütü bozuk zar." diyerek küfürlerle kalkar. Üç buçuk lirası da iki atımda eriyip uçar.

Bir yılbaşı gecesiydi. Pırpır Hamdi, Yedibela Tevfik, Lodos Hakkı, Çingene Mansur bir araya gelmişler, kendilerine uygun bir köşe arıyorlardı. Öteki köşede Gavur Ali, Canavar Sadık'ı karşısına almış, birkaç kişi daha bulmuş, barbuta dalmıştı.

Birinci grup rulet sevdasına düşmüştü. Tahtadan bir yuvarlak kesmişler, bunu sıfırdan otuza kadar çepeçevre

numaralamışlardı. Yuvarlağın ortasına çakılı çiviye oturtulan telden bir ok, macuncu fırıldağı gibi döndürülüyor, hangi numaranın üstünde durursa o kazanıyordu.

Rulet, takımını gündüzden Nuri Baba tedarik etmişti. Okumuş olanlardan birine numaraları yazdırmış, sonra da tahtayı renkli mürekkeple dilim dilim boyamıştı. Kendi amacı, kumar oynamak değil, oynayanlardan biraz mano almaktı.

Bir köşeye çekildiler. Nuri Baba takımları yatağın üzerine, sallanmayacak gibi yerleştirdi. Pazarlığını yaptı. Fırıldağın her dönüşünde, kazanandan bir cigara alacaktı. Oyun başladı. Nuri Baba gözlüğünü takıp oyuncuların yüzlerine teker teker bakıyor, sonra:

"Dikkat Ekselans Beyler! Şansınız bol olsun. Bizim cigara unutulmasın," diyerek olanca hızıyla fırıldağı çeviriyordu.

Öte yandaki barbut partisi de alabildiğine kızışmıştı. Gavur Ali zarları avucunda çalkalarken, yumruk yaptığı elini bütün hızıyla göğsüne vuruyor:

"Şimdi de gelme bakalım kahpenin zarı!" diye homurdanarak battaniyenin üstüne fırlatıyordu. Ama bu akşam adamakıllı içeri girmişti. Son dübarayı da atınca:

– Tüh! Gözün kör olsun, dedi. Böyle namert zar görmedim be!

Zarları herkes birer defa atıyor, sıra Gavur Ali'ye gelince, her atışta bir tekerleme yapıyordu:

– Gözünü seveyim zar! Kara kaşlı Zülfiye'nin başı için.

Kayıp.

– Hazreti Musa'nın yüzü suyu hürmetine. Göster kendini uğursuz sabun.

Kayıp.

– Bizi yarın sabah ceza münferidine kapayacak başgardiyanın şerefine be yahu!

Kayıp.

– Pilavoğlu'nun pilavının başı için, deyyus zar!

Kayıp.

– Sesine kurban olduğum Sabite Tur'un[10] şerefine be!

Kayıp.

– Nazmiye'nin cadaloz kaynanasının başı için!

Kazanç.

– Amman cadaloz. Allah'ına kurban olayım. Yüzüme gül.

Kazanç.

– Arslanların arslanı cadaloz. Erkeksin.

Kazanç.

– Nur ol canım, ciğerim. cadalozum. Mezarına bir su dökmek boynuma borç olsun.

Kayıp.

– Gözün kör olsun cadaloz. Boynun altında kalsın. Bari bu sefer göster kendini.

Kayıp.

– Babasının mezarına yestehlediğimin cadalozu. Zaten senden insana hayır gelir mi?

Bu tekerlemeler sabaha kadar sürüp gitti. Artık Gavur Ali adamakıllı soyulmuştu. Son elli kuruşu da kaybedince, küfrederek yerinden kalktı. Bir koşu yatağını kucaklayıp geri geldi:

– On beş kâğıda helal ediyorum. Var mı bir erkek?

– Sekiz liram var. İstersen bırak.

– On kâğıt vermez misin? Baban da mı böyle yatakta yattıydı?

10 Bkz. dipnot 7.

– Sekiz liram var.

– O sekiz lira senin mezarını kazacak. Tosla parayı.

Tekrar zarın başına oturdu. Paracıkları on dakika sürmeden eridi. Gavur Ali bu sefer külot pantolonunu dört kâğıda okuttu. Çaydanlık yüz yirmi beş kuruşa gitti. Yeni takunyaları otuz kuruş etti. Gömleğine yetmiş kuruş verdiler.

Uzun paçalı beyaz donuyle, kafasına siyah atkısını sarmış, gözleri kan çanağına dönmüş, hâlâ zar başından kalkamıyordu. Ama parasının hepsini kaybedince ister istemez doğruldu:

– Siz oyunu kesmeyin, dedi. Şimdi ben para bulup geliyorum.

Öteki köşede rulet partisi de enikonu kızışmıştı. Nuri Baba her fırıldağı çevirişte bir cigaraya yapışıyordu. Seyircilerden biri ihtiyara takılacak oldu:

– Yahu sen, namazında niyazında bir adamsın. Kumar oynatmak sana yakışır mı?

Nuri Baba içerledi. Ama doğru lafa ne diyebilirdi? Biraz düşündükten sonra,

– Şimdiye kadar namazdan ne fayda gördüm? dedi. Kumar sayesinde kursağımıza cigara dumanı dolacak. Mapusanede faydası dokunmayan namazın ahretteki faydasından da vazgeçtim.

– Senin gibi mübarek adama yakışmaz doğrusu. Ayıp, ayıp.

– Şimdi bir laf söyleyeceğim, ciğerine çeki taşı gibi oturacak. Bereket abdestliyim. Küfrettirip günaha sokma beni.

Gavur Ali, koğuşun en nihayetinde uykuya dalmış birini uyandırmaya çalışıyordu:

– Remzi ağabey, Remzi ağabey! Biraz başını kaldır.

Adam uyandı. Gavur Ali boynunu büktü:

– Ağabeyciğim, kusura kalma. Bugünkü gazeteyi verir misin bana? Acele lazım oldu.

Gazeteyi kaptığı gibi doğru aptesaneye koştu. Orta sayfayı aceleyle açtı. O sayfada, birkaç gün önce piyasaya çıkarılan yeni elli liralıkların hem önden, hem arkadan alınmış iki resmi vardı. Gavur Ali bu resimleri jiletle özene bezene kesti. Sonra koynundan çıkardığı zamkla resimleri sırt sırta yapıştırdı. İş tamamdı. Kendi hazırladığı parayı dörde katladı. Avucuna alıp doğru kumarcıların yanına koştu:

– Haydi bakalım, dedi. Hükümette para biter, Gavur Ali'de bitmez. Gün görmemiş bir elliliğim var. Onu da size helal edeceğim. Ver zarları.

Zarları eline alınca tekerlemeye başladı:

– Âdem aleyhisselamdan Hazreti Süleyman'a kadar bütün peygamber ve evliyaların başı için bir düşeş.

Kazandı. İkinci zarı yine kazandı. Para bozulmadan Gavur Ali'nin önünde duruyordu. Ama kafaları davul gibi şişmiş kumarcılar, bunun ne çeşit bir para olduğunu hiç fark edememişlerdi. Oyun gittikçe kızıştı. Gavur Ali, elli lirayı bozdurmadan, kaybettiklerini geri aldı. Pantolon, gömlek, takunya, yatak hep geri gelmiş, ana parayı da kurtardıktan sonra yirmi lira kâra geçmişti:

– Artık oynamıyorum, dedi. Ben nazik bir adamım. Böyle saatlerce uykusuz kalmaya alışmamışım.

Yerinden kalktı. Geri aldığı yatağını tekrar yerine serdi. Dünyalar onun olmuştu. Tatlı bir uykuya daldı.

Ama ertesi gün, kesik gazeteleri gören öteki kumarbazlar manzarayı öğrenmişlerdi. Mızıkçılık ederek akşamki paralarını geri almak için Gavur Ali'ye yanaştılar. O, yatakta keyif yapıyordu. Hiç istifini bozmadan lafı yapıştırdı:

– Siz para görmemişsiniz ulan! Banka kapısından geçmemişsiniz ki parayı tanıyacaksınız. O ellilik, tedavüldeki pangonotlardır. Hıyar ağalar.

Vadeli Borç

Ayak işçisi Kurbağa Hami, mapusanelere düşen tipik dolandırıcıların en yamanlarından biriydi. Onun mapusa düşmesi de, çoğu zaman kötü rastlantıların birbirini izlemesi yüzünden olurdu.

Hami, esmer, orta boylu, ağzındaki dişleri yamru yumru, yüzü hafifçe çopur, otuz beş yaşlarında bir adamdı. Ama zekâ bakımından bu türlü bir insana gerçekten pek seyrek rastlanır. Mapusanede bile herkesin nabzına göre şerbet vermesini bilir, en yoksul hükümlüden bile bir cigara koparmanın yolunu bulurdu. Bazıları onun çenesini dinlememek için haftalık vermeye bile razı olmuşlardı: Sözgelişi Hasan Hayri adındaki hükümlü kimi vakit, mapusane içinde ona rasgelecek olsa, daha uzaktayken parayı hazırlar.

Hami:

– Merhaba ağabeyciğim! diye selamı yapıştırırken, Hayri de usulcacık avucuna 25 kuruşu bırakırdı. Bilirdi ki bu parayı vermeyecek olsa, Hami'nin tıraşından, sırnaşıklığından kurtulmanın çaresi de yoktur.

Bir tane, beş tane değil; düzinelerle suç işler, ondan sonra yakalanırdı. Bir kez de yakalandı mı, artık tevkif müzekkereleri birbirini kovalar, davacılar mahkemeleri doldurur, Hami bunların hepsinin hesabını bir çırpıda verirdi. Ama son suçu pek tatlıydı.

Hami bir gün, genel telefon kabinlerinden birine girerek Şark Bakkaliyesi'nin numarasını çevirir. Karşısına çıkan adama, gayet ince bir kadın sesiyle, der ki:

– Neresi orası efendim? Şark bakkaliyesi mi?

– Evet hanımefendi.

– Efendim, zahmet olmazsa, bizim apartımana biraz zeytinyağı göndermenizi rica edeceğim. Küçük tenekelerden olsun. Evet iki kiloluk.

– Baş üstüne hanımefendi.

– Bizim bey geçenlerde de sizden yağ almıştı ama, o yağ adamakıllı acılaşmıştı. Vallahi mayonezi berbat etti. Rica ederim bu sefer en iyi yağdan gönderin. Sıfır asitli olsun.

– Baş üstüne efendim. Beyefendi geçen sefer, başka yerden almış olacak. Bizim yağlarımız ekstra ekstra Ayvalık'tır.

– Peki öyle ise gönderin.

– Yalnız adresi lütfeder misiniz hanımefendi?

– Adresim şey. Meşrutiyet Caddesi'nde Hayat Apartımanı'nın. 7 numaralı dairesi efendim.

– Şimdi çırakla gönderiyorum, hanımefendi.

– Ha, az daha unutuyordum. Çırakla yağı gönderirken 100 liranın üstünü de beraber gönderin. Çünkü hiç bozukluğum yok. Gelince çocuğa parayı burada vereyim. Tabii 100 liradan, zeytinyağı parasını kesersiniz.

– Baş üstüne efendim.

Hami, telefonu kapadıktan sonra, doğru Hayat Apartmanı'nın önüne gider. Çırağı gözetler. Kılık kıyafeti de kalantor gibidir. Çocuk uzaktan görününce, Hami hemen apartmana girip merdivenleri çıkar, çırağın kapıdan girmesini bekler. Elinde bir teneke yağ ve yüz liranın üstü bulunan çırak aşağıdan merdivenleri çıkmaya başlar. Hami de bu sefer hızlı hızlı aşağı inmektedir. Çırakla merdivende karşılaşırlar:

– Yağı getirdin mi evladım?

– Getirdim beyim.

– Ama bak, yine acı yağdan getirmişsin.

– Hayır beyim, usta en iyisinden yolladı.

– Paranın üstünü de getirdin mi?

– Getirdim beyim.

– Ver paranın üstünü bana. Yağı da 7 numaraya bırakıver. Hanım yüz lira verecek, alıp gidersin. Ustana selam söyle. Şu yirmi beş kuruşu da sana vereyim, sen de bir çikolata alırsın.

– Sağ ol beyim.

Çocuğun elinden yüz liranın üstünü alıp kapıdan dışarı çıkınca iyi saatte olsunlar gibi ortadan kayboluverir. Çocuk 7 numaraya yağı çıkarıp da, dalavere anlaşılıncaya kadar, olan olmuştur.

Hami bir gün içinde, aynı metotla yedi sekiz dükkânı daha kafese koyar. Ama, sonuncusunda bakkal çırağı kıyafetine girmiş olan ikinci şube memurlarından birinin ağına düştüğü gibi soluğu mapusanede alır. Koğuşa ilk gelişinde üst baş düzgün olduğu için, bir süre onları satarak idare eder. Birkaç ay sonra da, perişanlıktan, mapusanedeki Âdem Babalara döner.

Yalanın, dalaverenin, hokkabazlığın her çeşidini bilir, "Benim kafese koyamayacağım adam dünyaya gelmemiştir,"

diye övünürdü. Her zaman neşeli olduğu halde, bir gün son derece üzgün, dolaşıyordu. Kafadarlarından Maya Hasan, yanına sokuldu:

– Nen var be gözümün nuru? Bugün pek efkârlısın? dedi.

– Nasıl olmayayım? Moruk bir babam vardı. O da ahretin yolunu tuttu.

– Vah vah, başın sağ olsun kardeş. Üzülme, ne yapalım? Kader.

Haber öteki hükümlüler arasında da yayıldı. Hepsi Hami'ye başsağlığına geliyordu.

İhtiyar babası, ara sıra oğlunun ziyaretine gelir, iki paket Köylü cigarasıyle iki buçuk lira getirir, biraz ağlar, biraz nasihat eder, sonra ayrılıp giderdi. Ama şimdi o da ölünce Hami kimsesiz kalmıştı.

Aradan üç gün geçti. Hükümlülerin görüşme gününde; Hami'nin, öldüğünü söylediği babası çıkagelmez mi?

Hepsi şaşırıp kaldı. Görüşme bittikten sonra hemen Hami'nin yanına koştular:

– Ulan hani baban ölmüştü?

– Ne ölmesi yahu?

– Geçen gün, öldü demedin mi?

– Dedim.

– Neye dedin?

– Yalan söyledim.

– Ulan maksadın neydi de yalan söyledin? Birinden borç para mı alacaktın?

– Yok be yahu? Söyledim işte.

– Neye söyledin?

– Çünkü ben yalan söylemezsem hasta olurum. Yalansız yaşayamam ben arkadaş.

– Hay Allah belanı versin, diyerek uzaklaştılar.

Hami bir gün de, Yüzbirlik Hayri'yi kafese koymuş, 10 lira borç almıştı. "Çarşambaya olmazsa, perşembeye muhakkak veririm," demişti. Hayri, şuna buna borç vermeyi hiç sevmediği halde, Hami'ye bu 10 lirayı nasıl kaptırdığına hâlâ şaşıyordu. İşin kötüsü, bu meseleyi başkaları da duymuştu. Hayri'yi alaya alıyorlar, bu iyiliğini burnundan getiriyorlardı.

Delikanlı bir süre sabretti. Parayı kurtaracağını umdu. Salıyı, cumayı, pazartesiyi, çarşambayı haftalarca bekledi. Ama bir kere Hami'ye elini kaptıran kolunu kurtaramazdı. Alacağını istemek için Hami'nin yanına hışımla gidiyor, gelgelelim, o bir kere tıraşa başlayınca, eli ayağı çözülüveriyordu.

Eğer parasını geri alamazsa öteki hükümlülerin eğlencesi olmaktan kurtulamayacağını anladığı için, bir gün kesin kararını verdi. Yeminler, kitaba el basmalar birbirini kovaladı. Bu iş, gerçekten çok gücüne gitmişti. Birdenbire ayağa fırladı:

– Eğer dedi bugün de parayı vermezse, o hergelenin ağzını burnunu maşatlığa çevirmezsem yuh olsun bana. Ben yüz bir seneye mahkûmum. Üç günlük cezası olan kopuklar da bizi kafese koyarsa, artık ölelim bari. Deli olmak işten değil be.

Karşıki yatakta yatan Ayvaz Baba seslendi:

– Büyük laf etme Hayri. Kurbağa Hami demişler ona. O, senin benim gibi yüz kişiyi, suya götürür de susuz getirir. O çene onda varken.

Hayri, büsbütün köpürdü:

– Ona Kurbağa Hami derlerse, bana da, "Dokuz direkli çeşmeden su içmiş haşhaş kralı Hayri" derler. Ben adamın akciğerini söker, şişirip üstünde dümbelek çalarım. Eğer bu

parayı ondan alamazsam, gelecek cumartesiye dinimi değiştireceğim. Görürsünüz siz. diyerek hışımla dışarı fırladı. Ama ötekiler bir şey olacağını pek ummuyorlardı. Merakla sonucu beklediler. Aradan epeyce vakit geçtikten sonra Hayri döndü. Bu sefer kendisine bir yumuşaklık, bir uysallık gelmişti.

Ayvaz Baba:

– Ne haber Hayri? diye sordu. Alacağını aldın mı?

O, üzgün; boynunu büktü:

– On lira daha verdim, dedi. Ama çarşambaya yirmi lirayı muhakkak verecek.

Açlık Psikolojisi

Mapusaneye ilk kez gelenler, ilkin bir yabancılık, bir yadırgama duygusu içine düşerler, kolay kolay avunamazlar, üzüntülerini bir türlü azaltamazlardı. Bu gibilerde, ilk bir iki gün içinde tuhaf bir sersemlik, bir ürkeklik, bir kuşku olurdu. Mapusanede onların bu halinden yararlanıp parazit olarak geçinen kimseler de türerdi. Bunlar, yeni gelenlerin efendi kılıklı, biraz gösterişli olanlarına sokulup bir şeyler koparmanın yollarını bilirlerdi. Bu parazit sınıfın en yaman kurtlarından biri de Dağıstanlı Nuri Baba idi.

Bir gün tecritanenin penceresine yaslanmış, yeni gelenleri seyrediyordu. Besbelli bir tanesini gözüne kestirmiş olacak ki, uzaktan el işaretiyle onu çağırdı. Yanına gelince gülümseyerek,

– Geçmiş olsun evlat, dedi. Ben seni birine benzetiyorum. Senin adın ne?

– Hulusi, efendim.

– Hulusi, Hulusi. Yahu bu isim bana hiç yabancı gelmiyor. Sen esas Konyalı mısın?

– Hayır, Hataylıyım.

– Ha, Hataylısın demek? Ama Hatay'dan iyi insan çıkar. Hataylıların hepsi adam evladı olur. Senin suçun ne?

– Şey. Doğru dürüst bir suç değil ya. Öyle söylüyorlar.

– Ne diyorlar yani evlat?

– Diyorlar ki ben, sözüm ona, 2.400 lirayı zimmetime geçirmişim.

– İyi etmişsin. Canın sağ olsun. Sen yemesen başkası yiyecekti zaten. Sen Hatay'da otelci Ayvazyan'ı tanır mısın? Senden iyi olmasın, çok eli açık adamdı. Kendi yemez, fakir fukaraya yedirirdi. Hem de paralı adamdı ha! Gözü toktu. Seni ne zaman tevkif ettiler?

– İki gün önce.

– Zararı yok. Alışırsın. Burada yatanlar da ana baba evladı. Onlarınki de can. Üzerinde fazla cigaran var mı bari? Sabahtan beri cigara içmedim. Kafam Yalta domuzu gibi şişti.

Genç adam elini cebine sokup, Yenice paketini çıkardı. Nuri Baba'ya uzattı. İhtiyar, yapmacık bir nazla cigaranın birini aldıktan sonra:

– Senin de kalmamış, dedi. Ama paran varsa aldırırız.

– Olur.

Geri çekik bir çene etrafında çepeçevre kırlaşmış sakalıyla, sivri ve şeytanınkine benzer burnuyle, adamakıllı çukura kaçmış gözleriyle, ihtiyarın insana ürkeklik veren bir hali vardı.

– Ah, ah, dedi. Parasızlık zor şey doğrusu. Hiç böyle olmamıştım.

Sağ elinin işaret parmağını ağzının kenarına takıp, dişlerini gösterdi:

–Görüyor musun? dedi. Üst sıra baştan başa altındı. Söktüm sattım, söktüm sattım. En sonunda diş kalmadı. Şimdi

bekliyorum, peynir dişi çıksın da biraz öteberi yiyeyim diye. Ağzımın içi maşatlığa döndü.

– Sizin suçunuz ne?

– Benim suçumu sonra öğrenirsin. Acelen ne? Yarın çıkacak değilsin ya!

– Peki benim işimin duruşması çok sürer mi? Acaba bana ceza verirler mi dersiniz?

– Para yiyene ceza verirler. Kanun öyle. Sen şimdi bunlara boş ver. Kahve filan içer misin?

– İçerim.

Öyleyse gidip iki kahve söyleyeyim de seninle karşılıklı içelim. Burası mapusane. Fazla düşünüp efkârlanmaya gelmez. İnsan düşüne düşüne hasta olur. Halbuki biz cemiyete lazımız. Cemiyet bizden ileride istifade edecek. Anladın mı?

İkinci münferidin bahçe kapısından Kör Kâmil'e seslenerek kahveleri ısmarladı. Sonra tekrar yeni ahbabının yanına döndü:

– Sen hiç yemek yememişe benziyorsun. Karnın aç olsa gerek.

– Tabii ya! Dünden beri ağzıma lokma koymadım. Burada hükümlülere, tutuklulara yemek vermezler mi?

– Fakirlere günde bir öğün verirler. Çoğu zaman biberli bulgur verirler. İstersen sana, bunu yemesini öğreteyim. İlkin bakır sahana bulguru koydun mu koydun. Kaşığı eline aldın. Tabağın içinde şöyle bir kolaçan edersin. Kaşığa "çat!" diye bir şey çarparsa duuuur!

Trafik memurları gibi, elini havaya kaldırarak Hulusi'ye durmasını işaret etti.

– "Çat" diyen anla ki taştır. Taşı arar bulursun. Buldun mu buldun. Yok eğer bulamazsan çabuk çabuk yiyeyim

deme ha! Dişlerinin gürültüye gittiğinin resmidir. Bulguru ağzında biraz çevireceksin. Salyanla adamakıllı ıslatacaksın. Sonra bismillah deyip yutacaksın. Yuttun mu yuttun. Yanında kupayla su duruyor değil mi? Hemen sudan bir yudum içersin. Bir bulgur, bir su, bir bulgur, bir su. Böyle böyle yiyeceksin. Ama bulguru her gün yersen birkaç ay sonra görürsün. Mapusane müdürü kedi kısmını hiç sevmez. Hayvanın önüne bir tabak bulgur kor. Hayvan bu, akıl etmez ki. Yedi mi yedi. Bir saat sonra yere yatar. Kuyruğunu titretmeye başlar. Biz hepimiz hayvanın başına toplanırız. Bir iki sene sonraki sonumuzu seyrederiz. Anladın mı?

Kahveler gelmişti. İhtiyar fincanın köpüklüsüne yapıştı. Hulusi onun anlattıklarına şaşıyordu. Merakla sordu:

– Peki siz hep bulgurla mı yaşarsınız?

– Sen bizim yaşamamıza bakma. Alıştık. Ben cezamı bitirince eve gider, canımı kurtarırım. Buradan çıkınca ne yapacağım biliyor musun? İlkin şehre gideceğim. Tabii elbiseler filan ütülü. Sakalları da kestireceğim. Gravat da bağlayacağım. Caddede kollarımı sallaya sallaya yürüyeceğim. Düşün bir kere evlat. Yolda gidiyorsun. Şerbetçi dükkânına rasgeliyorsun. Korkma gir. "Hey, nereye gidiyorsun?" diyen yok. Otobüs mahallinde dur. Yanında süngülü candarma yok, gardiyan yok, sivil memur yok. Oh, rahat. Dünya senin. Şerbetçiye gir, iç. Oradan çık, dondurmacıya gir, ye. Oradan çık, pastacıya gir, bir de orada ye. Parasıyla değil mi? Kimin ne demeye hakkı var? Eninde sonunda hürsün. Baktın ki karşıdan güzelce bir kadın geliyor. Yanına sokulursun. Yavaşçacık dersin ki: "Ben de sizinle beraber geleyim hanımefendi. Kalbimde hiçbir kötülük yok." Hapisten yeni çıktığını söyleyeyim deme ha. Karı korkar. Hiç hapisten çıkmamış gibi

yaparsın. Kadın biraz gülümsedi, değil mi? Korkma yanaş. Anla ki teşnedir. İlkin mehtaptan laf açarsın.

Hulusi gülmeye başlamıştı.

İhtiyar:

– Ne gülüyorsun be? diye çıkıştı. Bizi böyle sakallı makallı gördün de bu işlerden çakmaz mı zannettin? Biz gençliğimizde elektrikli tramvayın ihtiyari tevkif mahalline aptest bozmuş adamız. Lakırdıya omuz verme, kulak ver. Sonra efendiceğizime söyleyeyim, aklında kalmış bir şiir varsa, karıya ayak üzeri bir de şiir okursun. Onun için insan her daim ezbere bir iki şiir bilmelidir. Şiiri okuduktan sonra, karı fingirder. Ver bakalım bir cigara daha. Cigarasız laf etmek bile zor oluyor.

Hulusi, paketteki sonuncu sigarayı da uzattı. Nuri Baba, tekerlemesine devam etti:

– İşte o zaman yanından geçen otomobilin şoförüne elinle bir işaret edersin. Atladığınız gibi, çek bakalım Çerkes tavuğu satan bir lokantanın önüne. Şoförü savdıktan sonra içeriye girersin. Baktın ki masaların birinde bir polis oturuyor. Korkma. Yüzüne bile bakma. Polisse polisliğini bilsin, yerli yerinde otursun. Sen geçip başka bir masaya yerleşirsin. Karıyı da oturtursun. Yemek listesini eline alırsın. Baktıktan sonra karıya verirsin. Ama sen karının yiyeceği yemeğin fiyatına bakmaya kalkma, ayıp olur ha! Lakırdıyı dinliyor musun, yoksa dalga mı geçiyorsun?

– Tabii dinliyorum efendim.

– İlkin bir Çerkes tavuğu söylersin. Sonra bir de pilav. Yok, yok. Pilava boş ver. Lanet bulgur aklıma geliyor. Pilav istemez. Makarna yersin. Bir de hoşaf içersin. Sonra elini göbeğine götürüp, "Doydum mu, doymadım mı?" diye bir

yoklarsın. Baktın ki doymamışsın. Bir patatesli et yersin. Bir de pilav. Pilav istemez canım. Bir de.

İhtiyar durdu. Aklından yemekleri geçiriyordu:

– Ulan be! dedi. İsimlerini bile unuttum. Bir de zerzavat yersin. Bir hoşaf daha içersin. Artık doyarsın, anladın mı? Yanında bozuk elli kuruşluk varsa ver de, sana, yarın olmazsa öbür gün geri veririm. Şimdi aklıma geldi. Yirmi beşiyle bizim karıya taahhütlü bir mektup atacağım. Yirmi beşiyle de akşama koğuşta belime şişe çektireceğim.

Hulusi, yelek cebinden çıkardığı elliliği de uzattı. O sırada manzarayı uzaktan dikiz eden birkaç kişi, kulaktan dolma İngilizceyle, Nuri Baba'yı matrağa almıştı:

– Hello Nuri Baba! May darling!

Nuri Baba önce duymamazlığa geldi. Ama ötekiler susmuyorlardı:

– Nuri Baba! Hello! Bay bay!

İhtiyar dayanamadı. Geriye dönerek:

– O hello dediğin senin anan gibi olur. Züppe! diye bağırdı.

Ama ihtiyar kızınca ötekiler büsbütün dalına binerlerdi:

– Hello Nuri Baba! Ay lavyu!

Nuri Baba büsbütün zıvanadan çıktı.

– Ulan siz edep nedir bilmez misiniz, a dürzüler?

Bu sırada bir tanesi, Nuri Babanın arkasından usulca pencereye sokuldu. Hulusi'ye çabuk çabuk:

– Kardeşim, dedi. Müthiş dolandırıcıdır. Laflarına sakın inanayım deme. Kaşla göz arasında insanı şip diye kafese koyar.

İhtiyar bir seğirtti. Ama delikanlıyı yakalayamadı. Adamakıllı fitili almıştı. Hele ekmeğine engel olmalarını bir

türlü hazmedemedi. Müdüriyete doğru hızlı hızlı yürümeye başladı. Hulusi arkasından sesleniyordu:

Nuri Baba! Aldırma canım. Nereye gidiyorsun?

O, başını arkaya çevirmeden, burnundan soluyarak cevap verdi:

– Namus davası açmaya.

Arkadaşımızın Kız kardeşi

İkinci koğuşa o gün, kısa boylu, tıknaz, esmerce bir delikanlı getirdiler. Hava çok soğuk olduğu için yeni gelen, kapının ardında bir köşeye büzülmüştü. Uykusuzluktan, halsizlikten gözleri kapanıyordu. İkide bir başı önüne düşüyor, salyaları çenesinin ucundan uzayarak göğsüne damlıyor, saçlarını düzeltirken elleri titriyordu.

O gece pek kimseyle konuşmadı. Gündeliği otuz beş kuruştan kiraladığı şiltenin üstüne kıvrıldı. Sabaha kadar sayıkladı. Ertesi gün yataktan çıkmadı. Akşama kadar ağzına lokma koymadı. Ötekilerin ikram ettiği adaçayını zorla içti. Gece de büsbütün ağırlaştı.

Öteki mapuslarla daha bir tanışıklığı yoktu. Böyle olduğu halde kendisine yardım ettiler. Bezi sirkeye batırıp alnına koydular. Kör Kâmil'in çay kadehleriyle sırtına kupa çektiler. Kirasız tarafından bir de battaniye verdiler. Hasta, bir türlü kendine gelemedi. Ertesi gün de Balcı Baba tanımlamasını kondurdu:

– Satlıcan!

Balcının dediği çıktı. Mapusane doktoru hastayı ilkin revire, sonra da hastaneye kaldırdı.

Bir buçuk ay geçti. Delikanlı geri geldiği vakit, mum gibi süzülmüş, Pırpır Hamdi'nin deyimiyle "samyeli vurmuş mayıs çirozu"na dönmüştü. "Yaşardı, yaşamazdı" diye mapuslar kendi aralarında çekişiyorlardı. Yaşadı.

Kaburga kemiklerinin ikisinden vazgeçince, Tanrı cezasını tamamladı. Sonunda duruşması başladı.

Duruşmanın ilk günü Berat Kandili'ne rastlıyordu. Bu yüzden yüreği rahattı. Aylar geçti. Tanıklar gelip gitti. Tutanaklar, raporlar okundu. Sonunda savcı, Mezarbaşı cinayetinin katili cefakâr Bilâl için 18 sene dedi dayandı. Sıra savunmaya gelmişti. Bilal, "Ben işimi Allah'a bıraktım," diyordu.

Balcı razı olmadı:

– Seni biz müdafaa ederiz, dedi.

– Siz kimsiniz abi?

– Ulan sen bizi ne sandın? Yüreğimizin nasıl pek olduğunu bilebilir misin, alafıranganın bebesi? Var otur şuraya. Ayvanın dibine. Baştan kıça anlat tümünü. Bizim de aklımız akıl, vicdanımız vicdan. Derdine çare düşünmede biz de seninle birliğiz. Anlat haydi.

Öteki mapuslar da bahçede, ayvanın dibine sıralandılar.

Cefakâr Bilal kunduralarını çıkardı. Olduğu yere çöktü. Gözlerini çevresinde dolaştırdıktan sonra anlatmaya başladı:

– Hani biliyor musunuz be çocuklar, ben bir adamı nasıl öldürebilirim? Hâlâ da şaşıp kalıyorum. Ama mezarcı Seyit'i öldürdüğüme, hiç pişman değilim. Benim, sizden iyi olmasın, bir arkadaşım vardı. Ama ne arkadaş! Tepeden tırnağa pırlanta. Onun da beni ne türlü sevdiğini beşer dili anlatamaz. Adı Remzi Bal.

Bir gün Hacı Ethem'in kahvesinde Remzi'yle cimdallı oynarken kapıdan içeri, çeneleri kırılasıca Rıza girdi.

Kara haberi oyun ortasında ulaştırdı. Remzi'nin kız kardeşi ölmüş.

Haydi bakalım, dayan dayanabilirsen. İskambiller Remzi'nin elinden düştü. Oğlan ağır aksak yerinden kalktı. Kapıdan yana yürüdü. Hiçbir şey demeden çekti gitti.

Ben yerimden kımıldayamadım. Oturduğum yerde taş kesildim. Kötü haber, beni kırdı, geçirdi. Yüreğim dilim dilim yarıldı. Arkadaşımın kız kardeşi. Nasıl olup da ölmüş. Neden ölmüş. Bakın bunca zamandır bu işi bilmiyorum. Sormak nasip olmadı. Hem nasip olmasını da istemem. Alnının yazısı oymuş. Yattığı yer nur olsun. İyi kızdı, aslan gibi kızdı.

Cenazenin ertesi gün kalkacağını gece duydum. Gidip de kapılarını çalamadım. "Başın sağolsun ana, başın sağolsun kardeş" diyemedim. Geceyi nasıl geçirdiğimi anlatmak neye yarar? Gün ışıyınca kalktım. Giyinip evin çevresinde kolaçana başladım.

Karlı bahçeye bir kazan oturtmuşlar. Su kaynatıyorlar. Biliyor musunuz, ölü suyunu kaynatan odunun dumanı kekremsi kokuyor; insanın genzini yakıyor? Tahta perdenin iğreti kapısından bazı bazı girip çıkanlar oluyordu.

Cenabı Hak, bu hayırsızlığımı, bu kötülüğümü bağışlasın.

Öğleye doğru, kapağına iki değirmi mor pazen örtülmüş tabut evden çıktı. İçeriden bir tuhaf kadın sesleri geliyor. Ana ağlamaz da kim ağlar? Musallada namazı kılınırken topu topu on kişilik bir cemaat vardı. Uzaktan uzağa anasının sesi yine milleti kırıp geçiriyor. Arka yerde namaza durdum.

O namaz nasıl kılındı? O dua nasıl edildi? Allah biliyor. Soğuktan morarmış eller, tabutun kollarını kavrayamaz oldu. O zaman öne geçtim. Sandukayı kavradım. Arkadan da iki kişi tuttu. Birisi arkadaşım. Yaslı Remzi. Ama taş gibi

dimdik bir hali vardı. Kadere karşı ne yaman bir meydan okuyuştu o. Unutamam bir türlü.

Mezarlığı bulduk. Büyük duvarın alt tarafında bir mezar kazmışlar. İçerisinden su çıkmış. Vazgeçip, öte yanda başka bir mezara başlayacaklarmış. İlki yedi kâğıt. İkincisine on kâğıt istediler. Kim olsa verir. Verir ama, para varsa verir. Yoksa ne yapar? Ben Remzi'nin halini bilirim.

Dayanamadım. Tabutu toprağın üstüne bıraktıktan sonra, ağzından boru gibi duman çıkaran mezarcıya sokuldum. Dişlerimi sıkıp gözlerimi açmışım:

– Çabuk kaz ulan!

Herif, soğuktan morarmış ellerine baktı. Avucuna tükürdükten sonra tekrar kazmaya başladı. Kürekçinin de hali kötüydü. Kurdu çileden çıkaran dumanlı bir soğuk. Kazdığın toprak dakkasında donuyor. İki mezarcının da mintanı, terden etlerine yapışmış. Ciğerlerinin üstünden duman çıkıyor.

Cemaat beş kişi. Biri imam, biri de arkadaşım. Canım ciğerim arkadaşım. Kız kardeşinin başucuna çökmüş. Ayağı tabutun çarpık koluna dayalı. Gözleri, mor pazenin kucakladığı kapağa takılı.

Mezarcılar, toprağı göğüs boyu kazdılar. Ne görsek beğenirsiniz? Hani bu fıkara milletinin düzensiz, çapraşık kaderi yok mu? Kabristanda bile kendini belli ediyor. Gene su çıktı. Ne yapalım, çaresi var mı?

İmamın gözleri açıldı. Mezarcıların ikisi de çukurun dışına kazma küreği fırlatıp:

– Öldük! dediler.

Canım ciğerim arkadaşımın kız kardeşi, orta yerde mi kalsın? Cenazeyi suların içine yerleştirecek değiliz ya.

Ben, ne yapacağımızı düşünürken, mezarcının biri arkadaşıma sokuldu. Kulağına bir şeyler söyledi. Para istediğini çaktım. Herifin yanına gidip ters ters suratına baktım. Niyetimin bozuk olduğunu nasıl da anladı hergele.

Döndü, toprağın üstüne çömeldi. Yırtık paltosunu omuzlarına attı.

Beş kişilik cemaatiz. Hiçbirimiz tek laf edemiyoruz. İkinci mezarın parasını ödemeye gücümüz yetmiyor. Üçüncü mezarı kazmaya herifler yanaşmıyorlar. Biri mırıldandı:

– Bir tane daha kazarsak. Bizi de gömmek lazım. Şu afeti görmüyor musun?

Yapılacak başka şey yok. Hemen davrandım. Kazmayı kaptım. On adım kadar sağa seğirttim. Paltoyu, ceketi fırlattım. Kazmaya başladım. Toprak değil, buz kalıbı. Kazmayı çakmak taşına vuruyormuşum gibi çatırdıyor. Ama başka çaresi varsa siz söyleyin. Aşağılara indikçe toprak yumuşamaya başlıyor. Daha kolay kazılıyor.

Yarı belime varınca durdum. Gömlek etime yapışmış. Arkadaşım, oturduğu yerde başını ellerinin arasına almış, hafiften ağlıyor. Ötekiler sessiz bakışıyorlar. Mezarcılar beri yanda, toprağın üstüne çömelmişler, para bekliyorlar. Soğuğun böylesini ömrümde görmedim. Ellerim kazmanın sapını tutamaz olmuştu. Nefes aldığım vakit, rüzgâr ciğerime saplanıyor sanıyordum.

Mezarlığın yanından bir yol geçer. Yolcusu kıt bir yol. Adamın biri durdu. Cemaate, tabuta, mezarcılara baktı. Sonra kabirleri dolaşarak soludu. Mezarcılardan birinin yanına çömeldi. Ben duyuyorum konuşmalarını. Yolcu sordu:

– Kim bu rahmetli?

– Bırak Allah'ını seversen. Naciye.

– Hangi Naciye be?

– Esnaf Naciye.

Ben bu lafı duydum. Vay babasının mezarında çim bitmeyesice vay. Vay dini imanı kafir kıblesine dönesice vay. Esnaf Naciye ha? Canım ciğerim arkadaşımın cevahirler gibi kız kardeşi, Esnaf Naciye oluyor ha?

Ayaklarım yay oldu. Kollarım çelik oldu. O donmuş toprağa saplanmayan kazma yok mu? Ah anam babam, o kazmanın, mezarcının kaburgalarına nasıl girip çıktığını bir görmeliydiniz.

Ötekiler ne oldu? Cemaat ne yaptı? Candarma işi nasıl duydu? Gelip de beni nasıl kelepçeledi? Hiçbirini hatırlamıyorum. Hatırlasam ne olacak sanki? Allah onun da, benim de yazımızı böyle yazmış.

Balcı Baba, gözlerini açmış, tespihini hızlı hızlı çekiyordu. Ötekiler de dört kulak kesilmişlerdi. Hepsinin yüzünde büyük bir memnunluk, büyük bir yürek rahatlığı vardı. Ama, Balcı Baba lafa başlamadan konuşmayı ayıp sayıyorlardı.

Balcı Baba, cigarasından üst üste iki nefes çektikten sonra, yanındakine döndü:

– Erkeğin bu türlüsü, işte böyle namusuna sivrisinek kondurmaz. Bu mert delikanlıya bir şey yapmalı, dedi. Öyle bir şey yapmalı ki, aptese giderken ötekiler kenara çekilmeli. Muslukta yüzünü yıkarken, hergele takımı üstüne su sıçratmamalı. Bahçede volta vururken başkaları yol vermeli. Temiz oğlan doğrusu. Sonra. Mahkemesi için de. Hımmmm. Mahkemesi için de bir çare düşünmeli.

Züppe

İçeriye yeni düşmüştü. İlkin kendini epeyce pahalıya sattı. Kız kaçırmaya kalkıştığını, sonra bu işi beceremeyince polise paçayı kaptırdığını söylüyordu. Ama bu türlü yalanların mapusanede iki günlük ömrü oluyordu. Hükümlülere hizmet eden, onlara, bütün olup bitenleri usulca haber veren Fazlı adında Rizeli bir gardiyan vardı. O, yeni gelen bu delikanlının ipliğini pazara çıkaracak haberi hemencecik içeriye ulaştırdı. Herif, birinci sınıf otel işçisiymiş. Otellerde yatanların cüzdanlarını çarparmış. Sonra bu parayla har vurup harman savururmuş. Çevresine bir sürü kadın toplamış. O bar senin, bu bar benim derken, yakayı ele vermiş.

Yaptığına pişman bir hali yoktu. Kılık kıyafeti de son derece şıktı. İngiliz kumaşından yapılmış elbisesi, paltosu, pırıl pırıl ayakkabıları, kolalı gömleği, gri şapkası ve deri eldivenleriyle, ilk görenin üstünde yaman bir etki yapıyordu.

Ama, herifin mapusa düştüğü zaman epeyce kokoz olduğunu anlayınca fazla kulak asmadılar. Hükümlülerden Deli Bekir, ilk gece, gürültülü, korkunç bağrışmalarla düzenlediği bir mizansen sonunda delikanlının cebinde nesi var,

nesi yok, hepsini "ayakbastı parası" olarak sızdırdı. Zaten üstünden, topu topu on bir lira çıkmıştı. Bu parayı aldıktan sonra herife Züppe adını taktılar. Onu koğuşun bir köşesine yerleştirdiler.

Çenesi düşük bir şeydi. Durmadan konuşuyor, hükümlülerin anlamadığı bir sürü alafranga şeyler anlatıyor, şuna buna boyuna fiyaka yapıyordu. Oysa mapusanede fiyakacıları zırnık kadar sevmezlerdi. Palavraları kuzu gibi dinlerler, sonunda da palavracının kafasına mutlak bir külah giydirirlerdi.

Gece olup da kapılar kapandığı vakit, koğuşun ipsizlerinden sekiz on kişi, Züppe'nin etrafına toplandı. Motor Ali elini göğsüne koyarak:

– Selamünaleyküm. dedi. Biraz muhabbete geldik. Misafir kabul ediyor musun? Yoksa efkârlı mısın?

Beriki aceleci bir memnunlukla:

– Ne münasebet efendim, dedi. Saadetler duyarım. Şerefler kazanırım. Buyurun. Şöyle oturun.

"Oturun" dediği yer, ortasındaki çemberleri kopmuş bir karyolanın kenar demirleriydi. Motor Ali'yle arkadaşları rasgele iliştiler. Beriki bu ziyaretten, oldukça memnundu. Yenice paketini çıkararak konuklarına uzattı. Motor Ali, paketten iki cigara alıp, birini kulağının ardına kıstırdı. Sonra yılışarak:

Senin gibisi, mapusaneye, kedinin çift yumurta yumurtladığı zamanda düşer, dedi. Senin gibi milyoner arkadaşlar bu mapusanede ne kadar çoğalırsa, fıkaralık da o kadar azalır

Züppe'nin ağzı, keyfinden kulaklarına varıyordu. Motor Ali devam etti:

– Şöyle bir iki gerin de, çalgılardan, kısa fistanlılardan tatlı bir çift laf aç bakalım. Mapusanede tam bir yıldır hikâye

kıtlığı var. Efendi kısmının sevişmesi bile zencefilli olurmuş derler. Onun için anlat da, biz de hafiften teyemmüm edelim.

Züppe, besbelli böyle bir fırsat arıyordu. Cigara paketini sağlı sollu dolaştırıp, bir tane de kendisi yaktıktan sonra,

– Ah, ah! Hiç sormayın, dedi. Yalnız geçen akşamki maceram bile, sizi eritir, öldürür. Ne hayat yarabbi? Paviyondaydım. Işıl ışıl bir gece. Bütün masalar dolu. Benim de yanımda sefirlerden birinin kızı vardı. Size bu kızın güzelliğini bir türlü tarif edemem. Bir vücut var, mermerden dökülmüş sanırsınız. O kollar yarabbi! Şeffaf, pürüzsüz, harika.

Motor Ali atıldı:

– Tam ağzıma layık desene!

– Vallahi helal olsun. Güzelliğini anlatamam. O gece bir tuvalet giymişti. Sırtı beline kadar açık. O dalga dalga saçlar, o dolgun ve yuvarlak omuzlar, o insanı deliye çeviren bakışlar, o gerdan, o göğüs, o incecik bel, o efendime söyleyeyim insanı bayıltan kokular.

Kontak Mazhar'ın gözlerinin dibi sulanmaya ve kızarmaya başlamıştı.

Motor Ali boyuna:

– E sonra? diyordu. Sonuna gel be birader.

– Neyse. Dansta kızın kulağına eğildim. "Siz hangi esansı kullanıyorsunuz?" diye sordum. *Soir de Paris*'nin "scandal"i demez mi? Artık siz düşünün.

Hükümlüler birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı. Züppe anlatmaya devam etti:

– Halbuki ben Max Factor sanmıştım. Kızımı bir vermut içirmek için büfeye davet ettim. "Ne içmeği tercih edersiniz?" diye sordum. Canadian Clup istiyormuş! Artık onun güzelliğini, harikuladeliğini siz takdir edin.

Teneşir Memduh atıldı:

– Bu dediğin Kulüp Feneri yeniyor mu?

Züppe onun sözlerine kulak asmadı, hikâyesinin heyecanlarını yeniden yaşayarak:

– Sonra efendim dedi o sırada caz da "State qui fin che ritorni," yani "Ben gelinceye kadar burada bekle" isimli tangoya başlamaz mı?

Motor Ali lafa karıştı:

– Kızı kaçırdın mı yoksa?

– Hayır canım, şarkının adı öyle.

Motor Ali bir iki yutkunduktan sonra:

– Milyoner ağabeyciğim, dedi sana bir şey sorayım. Söylemene bakılırsa, kız yarı yarıya çıplak. Sen de ona tabii sarılıyorsun. Kızın ötesi berisi, sana dokunuyor elbet. İyi ama anam babam, insan kısmı melaike idrarıyla yıkansa, gene de yüreği hamsi takasının yelkeni gibi şişer. Latilokum gibi kızın karşısında insan istavrozunu şaşırır be.

Züppe bu lafa karşı çıktı:

– Tabii siz terbiyenin alafrangasını bilmezsiniz. Alafrangada kız gelip senin dizlerine otursa bile gene ses etmeyeceksin.

Kontak Mazhar'ın bu işe aklı ermedi:

– Sen bizim alaturkadan şaşma, dedi. Alaturkanın en kötüsü, alafranganın en iyisinden iyidir. Neredeyse sıraca olacaktım be, sen bu lafları anlatırken.

Motor Ali, karşı tarafa bir göz etti.

Tam o sırada, koğuşun orta yerine fırlayan Gavur Ali, bar bar bağırmaya başladı:

– Ulan, hangi düğmesiz, benim lirayı masanın üstünden yürüttü? Erkekse meydana çıksın.

– Ne lirası ulan? dediler. Sende, masanın üstüne lira bırakacak göz var mı?

– Anamın uçkuru kıblem olsun ki bir lira koymuştum şuraya.

– Kim aldı peki?

– Alanı ben bulurum şimdi, eşşoğlu eşekler! Hemen yatağına seğirtti: Yastığın altından bir örtü çekip çıkardı. Öbür eline de yarım tayın aldı. Tekrar koğuşun orta yerine gelerek:

– Bana bakın! diye bağırdı. Namussuzum bir dua biliyorum. Bu lirayı alanı çat diye çatlatırım. Ölümüne susamış kimse meydana çıksın. Sonram yazık günah olacak.

Hiç kimse ses çıkarmıyordu. Gavur Ali büsbütün öfkelendi:

– İmansızlar! dedi. Şimdi anlarsınız siz Çimendifer tekerinin kaç köşeli olduğunu.

Koğuşun en başına gitti. Yüzünü hükümlülerden yana dönerek, ellerini göbeğinin üstüne bağladı. Gözlerini yumdu. Bir mırıltı halinde dua okumaya başladı. Herkes merakla Gavur Ali'yi seyrediyordu. Duası bittikten sonra örtüyle tayını tekrar eline aldı. En baştaki hükümlüden başladı. İlkin elindeki yırtık bezle hükümlünün gözünü bağlıyor, sonra elindeki ekmeği onun dudaklarına götürerek öptürüyordu. Sonra yanındakine geçiyor ona da aynı şeyi yapıyordu. Gavur Ali'nin müthiş duasıyle kimin çat diye çatlayacağı epeyce merakla bekleniyordu.

Gavur Ali, ekmeği öptüre öptüre koğuşun öteki ucuna kadar sokuldu. Sıra Züppe'ye gelmişti, Gavur Ali, ilkin sordu:

– Lirayı sen aldın mı?

– Hayır kardeşim almadım. Tenezzül etmem öyle şeylere.

– Yum öyleyse gözlerini.

Elindeki örtüyle Züppe'nin gözlerini sıkıca bağladı. Ama o sırada hükümlülerde heyecan son kertesine gelmişti Gavur Ali, duasını yüksek sesle okuduktan sonra, "öp şunu" diye bir şey uzattı. Ama bu uzattığı ekmek değildi. Pırpır Hamdi gazete kâğıdının içine kedi pisliği koymuş, usulcacık Gavur Ali'ye zula etmişti. Ali kâğıdı Züppe'ye yaklaştırdı, o da kapalı gözle şap diye kedi pisliğini öpüverdi. Ama öpmesiyle beraber ağzına, burnuna, dudaklarına adamakıllı bulaştı. Bir anda bütün koğuşun içini bir "yuha"dır kapladı.

Züppe, gözlerini örten bezi çekip sıyırıncaya kadar, hükümlülerin hepsi bir köşeye dağılmıştı. Kahkahalar koğuşu çın çın öttürüyordu. Hükümlülerin bir kısmı:

– Otel hırsızı Züppe'ye yuhaaaa! diye bağırışıyorlardı.

Gavur Ali de, yatağına keyifli keyifli kurulurken:

– Çok şükür kayıp lira bulundu! diye mırıldanıyordu.

Sıcak Yemek İçin

İki kişiyi öldürmek suçundan ölüm cezasına çarptırılmıştı. Daha doğrusu bunları kendi öldürmemiş, adamlarına öldürtmüştü. Mahkeme kararından sonra üstüne adamakıllı durgunluk çöktü. Daha çok gündüzleri uyuyor, geceleri, yanındaki karyolada yatan Muharrem Ağa'yla dertleşiyordu. Herkes uyuyunca kadehler ortaya çıkar, gazocağı pompalanır, çaydanlıkta hafif bir cızırtı başlayınca, Bekir Dayı da, avucuna iki tutam çay döker, suyun kaynamasını beklerdi. Cigarayı pek sık içiyordu. İdam mahkûmlarının geceleri uyumamak, günde dört paket cigara içmek alışkanlığı ona da bulaşmıştı. Zaten böylelerini koğuşta yatan öteki hükümlüler hoş görürlerdi. İdamlıkların ayrı bir hatırı olurdu.

Bekir Dayı, bir iki esnedikten sonra,

– Zor iş, zor! dedi. Beklemek kötü. Hani biliyon mu, bu gice galk, yürü diseler, vallaha gam yimem. Velakin.

Muharrem Ağa, onun sözünü yarıda kesti:

– Adaaam sen de, dedi. Cenabı Mevla'nın alnımıza yazdığını bozabilene aşkolsun derim ben, tövbeler olsun. Hiç gasavetlik getirme. Çayı at, çayı. Birer gıtlama içelim seniylen.

Bekir Dayı doğruldu. Gazocağının düğmesine uzandı, ateşi söndürdü.

Koğuşta bir ölüm sessizliği vardı. Yalnız karşı taraftaki ranzada yatan Köşebent Remzi on gündür hasta olduğu için, derin derin inliyordu. Kurşuni duvarlar on mumluk ampulün sıtmalı ışığı altında büsbütün esmerleşmiş, sıkıntılı, loş bir hal almıştı. Köşebent Remzi'yi, "kaçar" diye hastaneye kaldırmıyorlardı. Doktora haber gitmişti. O da sıhhiye ile 6 tane piramidon yollamıştı. Bunun üzerine arkadaşları, Köşebent Remzi'nin ağzından bir dilekçe yazmışlar, savcılığa göndermişlerdi. Hatta dilekçenin en altına da, "İnsaniyet bu kadar öldü mü?" diye bir cümle sıkıştırmışlardı. Tam bir haftadır dilekçeye karşılık verilmemişti.

Koğuşun öteki ucunda, ranzaların altında ara sıra, ateşböceği gibi bir ışık yanıp sönüyor, yüreğini kasvet basmışlardan bir tanesi daha, cigara içerek efkâr dağıtıyordu.

Karşı sırada yatanlardan, uzun donlu bir hayalet başını kaşıyarak yatağından kalktı. Sağı solu gözledikten sonra, yerde duran takunyaları usulca ayağına taktı. Ötekileri uyandırmaktan korkuyormuş gibi, yavaş adımlarla, dizlerinin üstünde yaylanarak helaya doğru yürüdü.

Koğuşun bir yanı, sıvasız tuğlalarla bölünmüş, aptesane haline konmuştu. Duvardan duvara uzatılan uzun bir direk üstüne, eski battaniyelerle çuval parçaları gerilerek üç tane hela yapılmıştı. Karşıda bir de musluk vardı. Duvarlar, yarı yarıya amonyaklı nemi emmiş, çuvalların yerlere değen alt uçlarındaki saçaklar, pis sularla haşır neşir olmuştu.

Helaya giden Turan'dı. 18-19 yaşlarında yoksul bir delikanlıydı. Bekir Dayı onun musluğa gittiğini görünce:

– Vah garip vah! diye mırıldandı. Ona öyle acıyorum ki.

Muharrem Ağa bir şey anlamamıştı:

– Nesine acıyon? dedi.

– Garipliğine, yoksulluğuna. Şu pis haline acıyom.

Sonra, elinde buruşturduğu küçük kâğıt parçasını, çaydanlığın ağzına tıkarken, ilave etti:

– Beş dakka sonra görürsün. Ben zaten gündüzden ağnamıştım. Duvarın köşeciğinde Reşad'ınan başbaşa gelmişlerdi. Fıs fıs ediyorlardı. Yani ağnıyacağın bazarlık ediyorlardı. Bu garip Turan pek de mahcuplu. Öteki rezilin yüzüne rabıtalı bakamıyordu. Besbelli utanıyordu. Allah biliyor ya, yüreğimin köşesi cız etti. Ama biliyom ben. Yokluktan yapıyor, öteki peştemalcı esnafında gabahat. Berikinin aşık kemiğinden ayrılmıyor.

Muharrem Ağa'nın bu işe pek aklı yatmamıştı:

– Bir yağnışlık olmasın? dedi.

Bekir Dayı karşılık vermedi. Yatağının üzerinde bağdaş kurarak, dizlerini ovaladı. Sonra tahta sandığın üstünde duran şeker kavanozuna uzandı. Bardakları eliyle düzeltti.

– Zor şey. Doğrusu pek zor! diye tekrarlarken, öbür eliyle çaydanlığın sıcaklığını yokladı, öksürdü. Kesik kesik öksürdü. Keneset Tahir'in başucundaki cam kırıktı. Pencereye bir gazete kâğıdı yapıştırmışlardı ama, Ramazan Bey'in kedisi orayı da delmişti. İçeriye çivi gibi soğuk işliyordu. Bu yüzden Tahir, lamelif gibi büzülmüştü.

Bekir Dayı kadehleri doldururken, öteden Mırnav Reşat usulca yatağından kalktı. Terliklerini sürümemeye dikkat ederek helaya doğru yürüdü. Bekir Dayı, Muharrem Ağa'yı dürttü:

– Görüyon mu? dedi. Lafım çıktı mı?

Beriki boynunu büktü:

– Yazık, yazık, dedi. Mapusanede namusun zırnığı galmamış. Nerede o eski zamanın mapusaneleri? Biz koğuşun köşesinde göynek değiştiremezdik. Göysümüzün kılını gostetmedik. Hey gidi mazlum dünya hey!

Koğuşta çıt çıkmıyordu. Vakit gece yarısını çok geçmişti.

Bekir Dayı çayından bir yudum aldı. Sonra bardağı iki karyola arasında duran sandığın üstüne bıraktı. Ağızlığını, başucundaki tuğlanın kenarına dayadı. Farkında olmadan yaptığı zorunlu bir içtenlikle, öte yanda yatan Çamur İhsan'ın terliklerini ayağına taktı. Muharrem Ağa'ya dönerek,

– Beş dakka müsaade et, dedi. Bana pek dokundu bu iş. Varıp bir eshabını sorcem.

Usul usul, temkinli adımlarla helaya doğru yürüdü. Taşlık, koğuştan akseden ışıkla, hafif aydınlıktı. Aptesanelerin karşısında, musluğun yanında, mahkûmların hamam niyetine kullandıkları çuvaldan bölmeye yavaşça sokuldu. Çuvalı kaldırmasıyle elinde hazırladığı kibriti çakması bir oldu. Tahmini doğru çıkmıştı.

Reşat, aydınlıkta kendisini siper etmeye çalıştı. Turan çok korktu. Birdenbire Bekir Dayı'nın ellerine sarıldı. Dayı kendini sıyırarak bir kibrit daha yaktı:

– Burada ne arıyorsunuz? diye titreyerek bağırdı.

Turan, tekrar ellerine atıldı:

– Ah, dayıcığım, dedi. Yapma. Sus Allah aşkına. Beni öldür, ama sus.

– Ulan sana diyom! Ne ediyonuz burda?

Mırnav Reşat büzülerek cevap verdi:

– Hiç be yahu, Bekir Dayı.

– Ne hiçi ülen!. Biz bu mapusanede eşşek miyik? Kimin ne yandan, ne çıkarı olduğunu ağnamaz mıyık?

Turan, adamakıllı şaşırmış, ağlamaklı bir hal almıştı:

– Dayıcığım, dedi. Bağışla bizi. Bir kusur ettik. Sen büyüklüğünü göster.

Bekir Dayı biraz acır gibi olmuştu. Belli etmemeye çalışarak:

– Utanmayonuz mu ulan? dedi.

Turan, başı önüne düşük cevap verdi:

– Tabii utanıyoruz. Utanılmayacak gibi değil. Ama ne yapalım? Çünkü.

Durdu. Boğazına bir düğüm takılmıştı. Konuşamıyordu. Reşat'ın da başı önüne düşmüştü. Öldürücü bir sessizlik, aralarına perde gibi gerilmişti. Sanki üçü de taş kesilmişti.

Turan birdenbire Bekir Dayı'ya sarıldı. Onun ellerini öperek:

Çünkü açım, diye inledi. Karnım aç. Yemek yemek istiyorum. Sıcak yemek.

Sonra hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Onun çıplak omuzlarıyla beraber Bekir Dayı'nın göğsü de sarsılıyordu. Nasırlı ellerle delikanlının sırtını okşadı:

– Haydi, ağlama, dedi. Kimseye bir şey demiycam. Al şu iki buçuğu. Garnını doyur, sıcak yemeğilen. Haydi! Giy göyneğini.

Sahte Hâkim

Yanakları pembe pembe, gözleri fıldır fıldır, eni boyu bir, babayani bir delikanlıydı. Konyalı olduğu için hafiften dili çalardı. Ama sohbetine de doyum olmazdı.

– Eee, anlat bakalım sahte hâkim! Çanakkale'deki ana kuzularını nasıl kodese tıkardın? dedikleri vakit, keyfinden ağzı kulaklarına varır, yatağının üstüne çökmüş misafirlerine kahveleri ısmarladıktan sonra anlatmaya başlardı:

– Türk milleti adına icrayı kaza ederdim ulan! Boru mu bu? Bereket benim hâkimliğimde elime düşmediniz. Şöyle bir ensemi kaşıyıp da hepinize kafadan, sekizer onar sene oturttum mu, zehirli yılan torbası yutmuş Şattülarab leyleğine dönerdiniz. Adalet işi bu, şaka değil.

– Seni oraya hâkim diye kim yollamıştı?

– Ben Halk Partisi'nin gözbebeğiyim be yahu. 46 seçimlerinde onların hesabına yapmadığım iş kalmamıştı. Bunun üzerine parti Genel Sekreteri Adalet Bakanı'na telefon ederek, benim her arzumu yerine getirmesini rica etti. Sonra da, dilediğim yere tayin edilmemin, parti için faydalı olacağını bildiren bir tezkereyle beni Adalet Bakanı'nın yanına

yolladı. Bakan bana, "dile benden ne dilersen" diye sordu. Düşündüm, taşındım. Konya'ya gidip tütüncü dükkânı açacağıma, şöyle biraz da hâkimlik edeyim, dedim. Şıp diye beni Çanakkale'ye tayin ediverdi.

– Sonra?

– Sonra milletin canına okudum. Tam 73 karar verdim. Bu kararların bir kısmını da temyiz tasdik etti. Bazen de ağır ceza kararlarına katılırdım. İki tane idam hükmünde imzam vardır. O zamanlar işim tıkırındaydı. Maaş yerinde. Otorite dersen sapına kadar. Ara sıra kızıp da "Candarma!" diye bağırdığım vakit altı tanesi birden esas vaziyetinde karşıma dikilirdi. Sokağa çıkınca bakkalı çakkalı karşımda el pençe divan dururdu. Hâkim demişler buna be. Lafı bile büyük.

– Sonra nasıl yakalandın?

– Yakalanmadım ki. Bir gün, pek antika bir manzara oldu. Baktım, karşıma hırsızlık suçundan mevkuf bir delikanlı getirdiler. Ufak tefek, zayıftan bir şeydi. Ama oğlanı gözüm ısırıyordu. "Acaba bunu nereden tanıyorum?" diye kendi kendime bir müddet düşündükten sonra buldum. Eskiden Ankara mapusanesinde o hergeleyle beraber aynı koğuşta yatmıştık. Hırsız oğlan da beni tanımaz mı? Gözlerinin içi güldü. "Aman Kaya ağabeyciğim, ocağına düştüm." der gibi bir hali vardı. Baktım ki vaziyet kertan. Mahkeme salonu da kalabalık. Oğlan ağzından baklayı çıkarıverirse hapı yuttuğumuzun resmidir. Artık durumu idare etmek için ecel teri döküyordum. O hergele de inadına yüzüme bakıp sulu sulu gülmeye başlamaz mı? Ayıkla pirincin taşını. Siz olsanız ne yapardınız?

– Tahliye et deyyusu be.

– Ettim, birader ettim. Başka çıkar yol yoktu zaten. İlkin candarmalarla nezarete yollayıp oturuma aralık verdim.

Gidip orada kendisini gördüm. "Ulan sakın ağzından bir şey kaçırayım deme. Yoksa canına ot tıkarım. Ama manzarayı çaktırmazsan, şimdi tahliye kararı vereceğim. Cehennem ol, buradan git." dedim. Oğlan tabii dünden razı. "Vallahi billahi Kaya ağabeyciğim, eğer Hayber Kalesi'ne kadar gitmezsem, bir tanecik Fazilet'imin ölüsüne su dökeyim," dedi. Geri gelip celseyi açtım:

"Gereği düşünüldü. Sanık İsmail'in, sevki davaya nazaran suçunu sübuta ulaştıracak kanuni ve vicdani delillerin kifayetsizliği muvacehesinde mumaileyhin tahliyesine, acele itiraz yolu açık olmak üzere karar verildi."

Oğlan bir temanna çaktı. "Yaşasın adalet" diyerekten çıkıp gitti.

Vartayı bu seferlik atlatmıştık ama, metresim Suzan manzarayı bildiği için rahat durmuyordu. "İhbar edeceğim" diye tutturmuştu. "Anan yahşi, baban yahşi" dedikse de söktüremedik. Rezalet çıkmasın diye bastık istifayı. Sonra Aydın tarafına geçtim. Orada Marshall Planı'ndan köylüye traktör dağıtılıyordu. Biraz da ben çöpleneyim dedim. Bu sefer paçayı kaptırdık. Kısmetimizde buraya bir daha gelmek varmış.

– Yaşşa be Kaya! Aslansın vesselam.

– Deliğe girdikten sonra aslanlığımız kalmadı birader. Yalnız gücüme giden bir şey var. Beni adliyeye getirdikleri zaman, hâkim sorgu suale lüzum görmeden tevkifi kesti. Bir meslektaşa karşı yapılır şey değil doğrusu. Ama zararı yok. Bu seferki seçimi de Halk Partisi kazanırsa, o zaman görün. Konya'ya, ağır ceza reisi olacağım.

Sahte hâkim Halk Partisi'nin lafını ağzından düşürmezdi. Ama söylediklerine, ister istemez arkadaşları da inanıyorlardı. Ziyaretçileri hiç eksik olmazdı. Halk Partisi'nin en

kodamanları bile öteki hükümlüler tarafından tanınmamak için kılık değiştirip onu görmeye mapusaneye gelirlerdi. Çünkü sahte hâkimin elinde, onları zor duruma düşürecek, seçimlerin arifesinde ecel teri döktürecek belgeler vardı. Bir vakitler hâkimlik ederken ulaştığı o itibar, o büyüklük yanında; şimdi perişan bir hayatın, türlü çilelerin üzüntüsünü çekiyordu. Hele gardiyanların kafa tutmalarına müthiş içerlerdi:

– Şunlara bak şunlara, diye dert yanardı. Karşılarında koskoca hâkim olduğunu unutuyorlar. Bilmiyorlar ki, biz bir zamanlar, Çanakkale'nin çapulcularına duman attırmış adamız. Allah'tan bir şey istemem. Hâkimken elime düşecektiniz. Sırtımda yumurta küfesi yok ya. Tevkifi kestim miydi, siz derdinizi Hacı Mazhar'a anlatıncaya kadar, mapusanenin bitli koğuşunda Kefeştatayyuş'a dönerdiniz. Ama şimdiki Kaya o Kaya değil ki. Kayalıktan çıktı da çömlekçi çamuruna benzedi.

Bazen de karşıki ranzadan seslenirlerdi:

– Sahte hâkim! Şu, yatağının başucunda asılı duran nedir be yahu?

O, kendi işine başkalarının burnunu sokmasını istemezdi:

– Sana ne ulan? Kel kâhya! Sirkeci gümrüğünde tarife simsarı mısın?

Yatağın başucunda asılı yatak çarşafına efkârlı gözlerle baktı. Gündüzleri çarşafın yarısını havlu niyetine kullanırdı. Yarısını da nezle mendili yapmıştı. Akşam olunca sobanın yanında çarşafını kurutur, burnunu sildiği yerin, başucuna gelmemesine dikkat ederek yatağına serer, sonra da üzüntülü üzüntülü söylenirdi:

– Bir vakitler Lion Mayazası'nın ipeklileri arasında fışır fışır saadet uykuları çeken centilmen Kaya'nın şu haline yürekler dayanır mı be çocuklar? dedikten sonra birdenbire aklına gelmiş gibi kalktı. Çift yapraklı eseri cedit kâğıdının üstüne, her fırsatta tekrarladığı beyti yazarak baş ucuna astı:

Şîrler pençe-i kahrımda olurken lerzân[11]
Bizi gene kodese tıktırdı köpoğlu Suzan

11 İlki, Yavuz Sultan Selim'in ünlü şiirlerinden bir dize; ikincisiyse belli ki, bir hapisane uydurmacası.

Kadınlar Koğuşu

Kadınlar hapisanesi için müdüriyet binasına bitişik bir bölümü ayırmışlar, içerisini ranzalarla doldurup koğuş haline getirmişler, bahçeyi de az çok yüksek duvarlarla çevirmişlerdi. Kadınlar koğuşunda yatanlar arasında, her çeşit insan vardı. Hırsızlık, cinayet, sövme, yaralama, yankesicilik, erkeklere sarkıntılık; kızlığı giderme suçlarından hüküm giymiş epeyce kadın, günlerini orada geçirirdi. "Siyasi kadın hükümlü"ler için, ayrı, ufak bir oda vardı.

Kadınlar arasında da; uysallar, sessizler, kibarlar, güzeller bulunduğu gibi bıçkın cinsinden olanlar, küfürsüz yaşayamayanlar, kavga çıkaranlar, haraç alanlar eksik değildi; bunların en ünlülerinden biri de Yırtık Emine idi. Bazen, eteğini beline dolayıp, koğuşun orta yerine çıkarak:

– Ulan kaltaklar! diye bağırırdı. Çamaşır ipinin üstünden benim donumu yere düşüren karı meydana çıksın. Yoksa hepinizi burada malak ciğeri gibi doğrarım. Besmelesizler!

O vakit herkes bir köşeye siner, onun öfkesinin bela ile biteceğini kestiren zavallılardan biri hemen yanına koşup:

– Aslan ablacığım! Niye bunca köpürüyorsun? Ver şu donunu bana, bir çivitten daha geçireyim, diyerek işi tatlıya bağlardı.

Yırtık Emine'nin eziyetinden hepsi bıkmıştı. Kadının daha yedi senesi olduğu için ondan kolay kolay kurtulamayacaklarını biliyorlardı.

Bir gün, Kaşar Melahat, Randevucu Fitnat, Hasbi Necla, İpsiz Nimet ve İmanım Aliye baş başa verip Yırtık Emine'ye adamakıllı bir sopa çekmeği kararlaştırmışlardı. Emine güçlü kuvvetli olduğu için, beşiyle birden başa çıkarsa, iş cinayete kadar gidecekti.

Emine bir gün, çamaşıranenin taşlığına koyduğu gazocağının üstünde soğan kavuruyordu. Öğle yemeğini, kafa dengi Şıllık Zehra'yla yiyecekti. Onu dövmeye niyetlenmiş beş kafadardan İmanım Aliye bu işi fırsat bilerek Emine'ye sokuldu:

– Ulan Merzifon sıpası! dedi. Koğuşun içini leş gibi soğan kokuttun. Bahçede yapsana.

Emine, şöyle bir başını kaldırdı. Aliye'yi yukarıdan aşağı süzdükten sonra, oturduğu gaz tenekesinin üstünden kalktı. Bir elini beline dayayıp takunyalarını sürüye sürüye ona sokuldu. Gözlerini küçülterek:

– Bir daha söyle, dedi.

– Yok senin çifte gerdanından mı korkacağım? Tüyü beyaz karı!

Emine, tabanlarıyla ateşe basmış gibi anide zıplayarak, elindeki koca tahta kaşığı Aliye'nin suratına çarptı. Sonra takunyalarını sağa sola fırlatarak birdenbire hasmının üstüne çullandı. Gırtlağından yakalamak istedi. Ama Aliye'nin tetikte bekleyen öteki arkadaşları, hemen orta yere fırlayarak Emine'nin üstüne çöktüler.

Koğuş kapısının önü bir dakika içinde, karmakarışık oldu. Bakır sahanlar, koğuş süpürgesi, takunyalar havada uçuyordu. Emine, Aliye ile Fitnat'ı saçlarından yakalamış yerden yere çarpıyordu. Ama onun saçlarını da İpsiz Nimet ele geçirmiş, bırakmıyordu. Bağrışmalar birbirine karışıyor, kavgayı kimse ayıramıyordu. Zaten öteki kadınlar karyolaların altına girmişler, çığlıklar içinde durumu seyrediyorlardı. Yırtık Emine birini bırakıp, ötekine saldırıyor, yere yıktığının üstüne çıkıp ayaklarıyla çiğniyor, bir yandan da yumruk savuruyordu.

Randevucu Fitnat:

– Amanın a dostlar! Can kurtaran yok mu? diye bağırıyordu.

Kavga epeyce sürdü. Emine soluyarak her önüne geleni yere yıkıyordu. Ama beş kişiyle başa çıkması da kolay iş değildi.

Neden sonra kadınlar gardiyanı Zebani Zeynep uzaktan göründü. İriyarı, şişman, çok güçlü bir kadındı. Koşarken, rahatsız olmamak için, iki eliyle de lambur lumbur sallanan memelerini tutuyordu. Kapıdan girince:

– Hay gözlerinin beyazı sönesiceler! Sütü sulu garılar! Açılın bakayım yaş hamur gibi. Aznavur piçleri! diye bağırdı.

Randevucu Fitnat boylu boyunca yere serilmişti. Burnundan kan geliyordu. Yırtık Emine soluya soluya boğuşuyordu. Zebani Zeynep, Emine'yi saçlarından yakalayınca olanca gücüyle geri çekti. Belinin orta yerine müthiş bir tekme kondurdu:

– Yine mi sen Çakal dölü? Kör ol e mi?

Ensesine de bir iki yumruk indirdi. Sonra Kaşar Melahat'ı bileğinden yakalayarak yere çarptı:

– Seni gocası uykulu garı seni! Seni lokumcu lengeri seni!

Hasbi Necla'yı göğsünden adamakıllı kakışlayarak duvara yapıştırdı:

– Sen de mi girdin araya gavak budağı? Pekmezi yir yir de azarsın, değel mi?

Kavgayı ayırmıştı. İmanım Aliye'yi tırmıktan yüzü gözü kan içinde kalmış görünce:

– Oh ossun sana! dedi. Yalak yosunu garı, oh ossun! Bin nasiyet bir para itmedi sana. Az gaşıntı tozu değelsin sen. Kör olası.

Emine'yi tekrar yakaladı. Bir sağına, bir soluna iki tokat aşketti:

– Gudurdun gine ceviz içi yiye yiye. Mapusanede rahat huzur galmadı senin yüzünden. Düş peşime bakayım. Seni, başgardiyanın beş numarasına götüreyim. Dertceğizini ona ağnat.

Sonra ötekilere döndü:

– Girin içeri, zıbarın davlanızda. Vallah hepinizi dördere ayırırım. Tarhana küfü garılar! Haydi, defolun!

Yırtık Emine'yi bileğinden yakaladı:

– Düş önüme çabuk. Seni yezidin yerlisi seni! Şimdi sana sorarım, Çapakçur'a hangi yoldan gidilir?

Emine'nin kavga yerindeki yemek tenceresi devrilmiş, gazocağı sönmüştü, İpsiz Nimet'in yemenisi de, kapının üstündeki çiviye takılı kalmıştı. Yerlerde takunyalar, terlikler, darmadağındı.

Gardiyan Zeynep, Emine'yi kakışlayarak dışarı çıkardı, ötekiler de süklüm püklüm koğuşa girdiler. Randevucu Fitnat adamakıllı dayak yemişti. Gürültü yatışınca, bu sefer onun sinirleri ayağa kalktı. Beş altı defa geğirdikten sonra:

– Amanın a dostlar! diye çığlığı bastı. Yüreğim hütda gibi kabardı. Allah'ını seven bir bardak turşu suyu yetiştirsin. Ay fena oluyorum. Amanın Emine gibisi eşikten dışarı. Aaaah, kumser Hamdi neredesin? Neredesin kara gözlü Hamdi'ciğim? Yetiş. Fitnat'çığına yetiş! Böööğ, estağfurullah. Çarşambayı, perşembeyi zehir ettiler bana. Amanın darısı düşman başına. Ölüyorum a dostlar.

Hasbi Necla da, ellerindeki tırmıklara kolonya bastırırken:

– Geber inşallah! diye söyleniyordu. Senin yüzünden bu derde girdik. Pamuklar gibi cildimde bu tırnak yaralarının izi kalırsa o zaman dertleşiriz.

Randevucu Fitnat, bunu duydu:

– Sen geber inşallah! Bir şeycikler demem, sürüm sürüm sürünesin. Yine kapıma gelesin. Gözyaşlarını dökesin. "Yüzde yetmişi senin olsun, bana bir karyolacık ver!" diyesin. Seni bir daha evime almak mı? Allayıp, pullayıp müşteriye çıkarmak mı? Allah yazdıysa bozsun. Şırfıntı karı! Kötü illetten etlerinin döküldüğünü görsem, hem vallahi, hem billahi avucuna on kuruş komam.

Kadınlar koğuşu'ndaki patırtı, üçüncü koğuşun bahçesinden de işitilmişti. İşin girdisi, çıktısı sonradan öğrenildi. Gavur Ali, Yırtık Emine'nin zaferinden son derece memnun olmuştu:

– Böyle erkek karı hiçbir yerde bulunmaz, dedi. Allah bana da böyle bir karı nasip etsin.

– Ne yapacaksın böylesini yahu? diye sordular. Günde iki tayın bana mısın demiyormuş.

– Olsun. Ben yemem, ona yediririm. İnsanın böyle karısı olduktan sonra Köroğlu'nu Bolu dağından indirir be.

Yastık Oyunu

O akşam epeyce yarenlik ettikten sonra yataklarına çekildiler. Fitnat, ekip başı İmanım Aliye'ye iki buçuk lira vererek malmüdürünün karısı Seniha'nın yatağını kendi yatağının yanına taşıtmıştı.

Baş başa verip bir kere fiskosa başladılar mı, sabahı ediyorlardı. Hafize ile Torpil Hamiyet de ranzanın en dibinde yatarlar, her gece dertleşirlerdi. Cigaranın birini söndürmeden ötekini yakarken, Hafize boyuna tıraş ederdi:

– İki gözüm önüme aksın, şaşarsın. Muskayı bizimkinin boynuna geçirir geçirmez, iki günde kuzu kesildi. Nerede o, her akşam kafayı çekip çekip zilzurna eve gelen Feyzi! Hem de hocanın aldığı ne? Söylesem inanmazsın. Bir gümüş lira. Hani insan yemez, içmez, bulup buluşturur, yine verir.

Hamiyet, derin derin içini çekti:

– Ben o kadarını istemiyorum. O yelloz karıyı Osman'dan bir ayırsam yeter. Bizimkinin iliğini kuruttu vallahi. Hem bir şey söyleyeyim mi kardeş? Bugünkü zamanda kabahat biraz da bizde. Kocalarımıza sahip çıkamıyoruz. Elin şıllıkları sürüp sürüştürüyorlar. Göğüsler,

kalçalar aşikâre meydanda. Bir iki de fingirdediler mi, erkeğin aklını aradınsa bul.

Koğuş derin bir sessizliğe gömülmüştü. Herkes uykunun en tatlı yerindeydi. Yalnız iki köşeden fısıltılar geliyordu. Ama biraz sonra onlar da uyudular.

Aradan çok geçmedi. Ranzanın orta taraflarında ilkin bir kıpırdanma oldu. Sonra tekrar bir durgunluk, bir sessizlik. Birkaç dakika da böyle geçti. Dipte yatan Fışfış Nesime, hafiften horluyordu.

Vaktin, gece yarısını geçtiği bir sırada, ranzaların orta yerinde tekrar bir kıpırdanma oldu. Arkasından hafif, kesik solumalar duyuldu. Niğdeli Seher'in üstündeki yollu kilim, düzenli hareketlerle kımıldamaya başladı. Bu böylece bir dakika kadar devam ettikten sonra solumalar hızlandı, hareketler daha belli bir hal aldı. Sanki bir kıvranma, bir inleme başladı.

O vakit dipte yatan, eskilerden Fitnat, yastıktan başını doğrulttu. Karanlıkta gözlerini kırpıştırarak, gürültünün geldiği yana baktı. Baktı. Gözlerini oğuşturarak tekrar baktı. Sonra heyecandan tıkanır gibi, yerinden fırlayarak yatağın içine oturdu. Dört beş yatak ötede, Seher'in yattığı yerde sanki gizli bir boğuşma vardı. Seher'in yanında Kuşadalı Saadet adında on sekiz yaşlarında cevahir gibi bir kız yatıyordu. Oysa Fitnat onu gözüne kestirmişti. Mapustan çıkınca Saadet'i kendi evine almayı tasarlıyordu. Körpecik kızın, Seher'in pençeleri altında kıvrandığını görünce beyninden vurulmuşa döndü. Sim işlemeli yemenisini düzelterek:

– Tuuuuuh, Allah belanızı versin sizin! diye haykırdı. Tuuuh reziller. Utanma, arlanma kalmamış. Kör olası şıllıklar. Birbirlerini yiyecekler. Aç karılar. A dostlar kalkın. Kıyamet

yaklaştı. Abdülkadir Geylani hazretlerinin yüzü suyu hürmetine, ikisini de taş gibi, bu halde donduruver yarabbi. Göster büyüklüğünü yarabbi. Kalkın ayol kalkın. Karılar kalkın. Başımıza gelenlere bakın ayol. Ay vallahi çat diye çatlayacağım.

Niğdeli Seher'in yatağında bir panik oldu. Örtü telaşla iki yana çekildi. Ama Fitnat'ın yaygarasına, bütün koğuş ayaklandı. Herkes kuşkuyla birbirinin yüzüne bakıyor, çığlığın nedenini anlamaya çalışıyordu.

Fitnat yattığı yerden fırladı. Terliklerini ayağına taktığı gibi Seher'in yatağına koştu. Bütün gücüyle kilimi tutup üstünden çekerek yere attı. Sonra ellerini beline dayayıp bağırdı:

– Koşun a dostlar, koşun. Şu aşiftenin haline bir bakın. Eli ayağı hâlâ sapır sapır titriyor şıllığın. Tuuuh sana.

Seher, üzerinden örtüsü çekilince hışım gibi yerinden fırladı:

– Ne diyon be? Ne çıngır çıngır ötüyon be? Örtümü ne çekiyon? Vallaha bi dene sıpıttırırım, Gonya Bettaşisi gibi dönderirim seni.

– Tuh Rezil. Utanmıyorsun değil mi? Görmedik mi sanıyorsun? Yarından tezi yok, Zeynep ablaya bir bir anlatacam. Başgardiyana ne cevap vereceksin bakalım?

Seher, yataktan yay gibi fırladı. Fitnat'ın saçlarından bir yakaladı, geriye doğru olanca kuvvetiyle çekip ağzının üstüne şiddetli bir yumruk kondurdu:

– Yedi gocadan boş düşmüş şırfıntı dellalı seni. Senin nafaganı Cenabı Mevla haram yoluna denk getirmiş de, her bir insanı da gendin kibi marul köküne kul sanıyon değel mi? Vallaha seni leplebi unuylan, tıskırta tıskırta boğarım da, yedi melaike yedi cüz sevap yazar bana. Bana Niğde'nin Can Bazarcısı Gılguyruk Seher dirler. Senin kibi, kötü illetliye gasık bağı olamam ben.

Fitnat'ın burnundan şakır şakır kan gelmeye başladı. Öteki kadınlar da yataklarından fırlayarak kavgayı ayırmaya koştular. Ama randevucuyu, Seher'in elinden almak kabil olmuyordu. Saçlarından yakaladığı Fitnat'ı bir sağa bir sola silkeledi. Sonra da boylu boyunca çimentonun üstüne uzatıverdi.

Koğuşun içi bir anda karışmıştı. Üç dört kişi Seher'i kollarından, belinden kavramaya çalışırken, ötekiler de Fitnat'ı yerden kaldırıyorlardı.

Saçı başı darmadağın olmuştu. Burnundan akan kan, ağzına doluyordu.

Fitnat'ı yatağına uzattılar. Kuşadalı Saadet, yatağının içinde büzülüp kaybolmuştu. Hiç sesi çıkmıyordu.

Seher hırsını hâlâ alamamıştı. Burnundan soluyordu. Yörük Emine, İmamın Aliye, Kaşar Melahat bu işte Seher'i haklı buluyorlardı. "Fitnat'ın bir şikâyeti varsa yarın idareye haber verir," diyorlardı.

Kavga yatıştıktan sonra kimsenin gözüne uyku girmedi.

Sabah olur olmaz, kadınlar koğuşunun gardiyanı Zebani Zeynep, haberi almış, koğuşa dalmıştı:

– Len Zeher. Gak. Sen de gak, Fitnat garısı. Helallaşın şuncağızlarla. Hadi gak bakayım Guşadası'nın gatır tırnağı. Mayasılına sirke gorum ben senin. Gak, hadi len. Hişşş Fitnat. Zeher. Hadi gımıldan.

Seher takunyalarını giyerken Zebani Zeynep suratına bir şamar çarptı:

– Sana diyom gavuncu çarığı, düş önüme. Sen de yürü Saadet buruntusu. Hadi. Gaşarın kurtlusu.

Üçünü önüne kattı. Kakışlaya kakışlaya başgardiyanlığa götürdü. Başgardiyan ekmeği çaya batırarak sabah kahvaltısı yapıyordu:

– Ne var gene? dedi.

Zeynep durumu anlattı:

– Bu ikisi, bi kilim altında civeleklik oynamış. Bu Zeher gartının gurdu bol. Candırmaya bilem sahavetlek etmiş dirler. Şu Saadet gıcırını mayalaştıram demiş. Hani bu da, soğuk su zabunu kibi iki çırpıda köpürüyor. Yasdık oyununa gakmışlar. Bu Fitnat gıskancı da, gursak tımarına temelli hasret. Zuratlarma tükürü tükürüvirmiş. Vay sen ne demiye bizim tadımızı mekruh ediyon? Bu zemheri çakalı Saadet'in lezzetini gasyan etmiye dayanamamış. Püsküllerinden gavradığı kibi, iki zilkelemiş, çarpmış betona. Kovuşun iç yanını salı bazarına döndermiş. Gayri, mücazatını sen kesersin başefendi.

Suçluların üçü de yere bakıyordu. Başgardiyan önündeki tayından kocaman bir parça daha koparıp, çay kadehine sokmaya çalışırken:

– Vay eşşoğlu karılar vay! dedi.

Lokmayı ağzına attı. Çiğneyerek, lafını tamamladı:

– Az dışanda beklesinler. Şimdi hepsini sopadan geçiririm.

Zeynep atıldı:

– Bu seferliğine biraz zopanı sıkı dut başefendi.

Başgardiyan Zeynep'e içerledi:

– Anladık be. Döveceğiz dedik işte. On dakika sonra döveceğiz. Bırak şu çayı rahat içeyim.

– Seher diklik etti:

– Ne demiye döveceğmişin başefendi? Gusurumuz ne ki?

Başgardiyan çaydan bir yudum daha aldı:

– Ah köpoğlu Niğdeli ah. Senin kusurun benim canıma minnet, ama ne çare ki kanun başka türlü söylüyor.

Tuzak

Kadınlar koğuşunun bahçesindeki çatma ocağın üstüne oturttuğu gaz tenekesinde Niğdeli Seher, çamaşır kaynatıyordu. Bütün kadınların öteberisini haftanın yalnız perşembe günleri yıkadığı halde, ertesi gün kandil diye, ona bu sefer salı günü ocağı yaktırmışlardı.

Ağzı yarım açılmış yalancı dolma kutusundan aldığı bir tutam sodayı, kaynayan suyun üstüne gezdirdi. Sonra, ayak parmaklarının arasındaki kiri ovalarken İpsiz Nimet'e seslendi:

– Giz! Az beri gel. Sarı miltanın bir yıldır hamam görmedi midi? Zabunun galıbı altmış beş. Goca Fışır; on guruşa yıkanır mı bu zillet?

İpsiz Nimet budunu kaşıya kaşıya tenekenin yanına geldi:

– Nesi varmış? dedi.

– Nesi varmış mı? Kirini süzsem Satı anaya saç boyası olur. Ak göynek geymekten yana ladesli misin?

– Aman Seher sen de! Üç çiti fazladan vursan günaha mı girersin?

– Üç çiti şuna, beş çiti buna, adamda barnak mı galırmış? Bu el, bileyci taşı değel. On beşe yıkarım. Sen bilin.

Onlar çamaşır pazarlığı yaparlarken Kaşar Melahat, Çingene Hacer'e fal baktırıyordu:

– Göynündeki kaytan bıyık, yar olmıyacak sana bacıcığım. Başka bir efeye bak. Paranla cümle düşmanına keyif olma. İki gözüm kör olsun ki hepsi boşuna. Her kuruşuna beş düğüm atmazsan, sonun, işkembeci kazanının dibi gibi kararılıktır bacıcığım. Düğün aşında keskin kafir kılıcı kaşığım olsun, yalanım varsa bacıcığım.

Randevucu Fitnat, duvar dibinde güneşlenerek korsesinin lastiğini dikerken, polise sövme suçundan mapusa düşen, Mal Müdürünün genç karısı Seniha'yı da ayartmaya çalışıyordu:

– Tabii bakamaz. Bugünkü zamanda eve bakmak kolay mı kardeş? Ev kirasıydı, elektriğiydi, suyuydu, mutfak masrafıydı, üst baştı. Eee, tabii bu zamanda kolay değil. Mutfağa sen gireceksin. Bulaşığı sen yıkayacaksın. Pamuk gibi elceğizlerin, şaplı kavaf terliğine dönecek. Ne zoruna? Seni anacığın, babacığın elin herifine hizmetçi olsun diye mi büyüttü, yetiştirdi? Bu zamanda kadın kısmı elbette kürk manto giyecek. Elbette pantantifleri takacak. Elbette göynünün istediği delikanlıyla düşüp kalkacak. Ne varmış? Şu ölümlü dünyada ne yaşıyoruz kardeş? Ben senin yerinde olsam hem vallahi hem billahi bir gün durmam. Körpeliğin bugün var, yarın yok. Saçına ak düşünce dizini çok döversin ama, iş işten geçer. Kör olayım seni bir aycağızın içinde cevahirlerle donatırım.

– Ya çocuğum ne olacak Fitnat abla?

– Hıh, çocukmuş. Yarın öbür gün hayırsız bir evlat olur. Sana bir faydası mı var? Çocuğu herifin başına, atıver. Bir ay, iki ay sıkıntısını çekersin. Sonra vallahi aklına bile gelmez. Ben senin gibi niçelerini gördüm. Bir Sabahat vardı. Ay parçası gibi

kızdı doğrusu. Vallahi üçünü birden Dârülâceze'ye veriverdi. Şimdi otomobillerde fing atıyor. Balıkesirli Tabur İmamı Sezai Efendi'nin kızı demeye bin şahit lazım.

Seniha, büyük bir kararsızlık içinde düşünüyordu. Kurt Fitnat onun en zayıf zamanında, en kuvvetli silahlarını kullanarak, dil döküyordu:

– Üç senedir evliyim diyorsun. Üç senede ne gördün kardeş? Mihnetten, cefadan başka bir şey tattın mı? Evlilik hayatında şöyle bir oh dedin mi? Tabii demedin ama ben sana öyle genç erkekler bulurum ki yastıkları parçalasan vallahi doyamazsın. Sonra dahası var. Mal mülk rahatlık, hepsi senin olacak. Dirseklerine kadar Halep burmalarını sıralayanlar senden güzel mi sanki? Dolabını açtın mıydı sıra sıra elbiselerin olacak elbet. Taftasından tut da organdişine kadar, hepsi olacak. Bakıyorsun üç kuruşluk bir tüccarın at suratlı karısı on binlik vizonu sırtına takıveriyor. Hani onu seninle yan yana koysam, Çerkez tavuğunun yanındaki fasulye piyazı gibi kalır. Bak, iyice düşün taşın. Ondan sonra kararını ver. Nasıl olsa senden on gün önce tahliyeciyim. Benim evim başkalarının evine benzemez. Kapımdan içeri çifte köstekli-sinden aşağısı girmez. Ama bir giren de, kızlarıma Halil İbrahim bereketi saçıp öyle gider. Güzellik kimseye baki değil. Vakti zamanında güzelliğinin kıymetini bilmeyen, içi geçince Hint şalıyla bile göz boyayamaz. Benim kızlarımın çoğu, bir kocayla oturan avanaklardı. Şimdi her birinin iki torba pırlantası var. Lafımı zihnine iyice yerleştirdin mi?

Seniha, susuyor, tek kelime konuşamıyordu. Fitnat bir daha sordu:

– Cevap versene. Aklın yatmadı mı hâlâ? Cenabı Mevla, bir insana ömründe bir defa ancak böyle nasip verir. Haydi

fazla düşünme. Cevap ver bana. Ben de hesabımı ona göre yapayım.

Niğdeli Seher, kaynayan çamaşır tenekesinin altına kocaman bir odun daha attı. Beride, candarma başçavuşunun keçilerini koyduğu bir ahırın duvarı vardı. Güllü bu duvarın dibine çökmüş, namaz surelerini ezberlemeye çalışıyordu. Karşıda, koğuş kapısının hemen dışında İmanım Aliye, teneke mangalının üstünde kıyma kavuruyordu. Onun yanında, metresiyle birlik olarak kocasını zehirlemekten sanık Şaziment Akarsu, kucağındaki çocuğuna meme veriyordu. Kadınlar hapisanesi, yıllardan beri değişmeyen bu klasik tablo içinde yaşarken, demir kapı açıldı. Gardiyan Zebani Zeynep göründü.

Zebani Zeynep elli yaşlarında vardı. Çoğu zaman eteğini beline tutturur, altındaki kırmızı dallı pazenden donunu uçura uçura koğuşu teftiş ederdi.

Hışımla içeri girdikten sonra, sağa sola bakındı. Fitnat'ın yanında oturan Seniha'yı görünce kaşları büsbütün çatıldı:

– Buraya gel baldıran tohumu! Yüz numaraların şu hali ne? Nöbet seninmiş. Niye yıkamıyon?

Seniha boynunu bükerek, midesini işaret etti:

– Ablacığım, bir sancı, bir sancı. Ölüyorum akşamdan beri.

– Sancı mancı bilmem ben. Yallah bir sillede yemen pulu gibi yapıştırırım yere seni. Ne sancısı imiş? Gordonların mı gevşedi, hamamotu? Yapış tenekelere bakayım. Seni buraya eşek petmezi yesin diye getirmediler.

Seniha yüzünü buruşturarak:

– Peki ablacığım, dedi. Şimdi yıkarım.

Zebani Zeynep, öte tarafa, İmanım Aliye'ye doğru yürüdü. O vakit Seniha, yavaş yavaş randevucu Fitnat'a sokuldu. Eğilip, kulağına:

– Kabul ediyorum Fitnat abla! dedi. Bıktım bu hayattan artık. Ne olacaksa olsun.

Fitnat'ın yüzü güldü. Ama sevincini ona belli etmemeye çalışarak:

– Haydi git, benim rugan terliklerimi giy, dedi. Yüznumarayı ben Seher'e yıkatırım.

Hapisanede günlük hayat devam ediyordu. O, her vakit olup biten, hep birbirine benzeyen, hep çıkara dayanan ve hep aynı bitevilik içinde akıp giden, gündelik hayat.

51'inci Madde

Sabah olur olmaz, bütün koğuşlar, bahçeler, revir, kantin, avlu baştan başa süpürülüp temizlenir, çıkan çöpler, tenekelerle, nizamiyenin yanındaki büyük sandığa doldurulurdu. Kadınlar koğuşunun çöpünü, Fesliyan Hüsnü gelip alırdı.

Bahçe kapısının iç tarafındaki çöp tenekelerini her sabah omuzuna vurur, birer birer nizamiyeye taşırdı. Fesliyan Hüsnü'nün, kadından, kızdan yana pek tasalı olmadığını bildikleri için koğuş bahçesine girmesinde de sakınca görmezlerdi. Kimi vakit, kadınların gardiyanı Zebani Zeynep'le beraber, bazen de yalnız gelirdi. Yalnız geldiği vakitler, bahçe duvarının dibine çömelir, Fitnat'ın Bafra'sından bir cigara sarar, hem dumanını tüttürür, hem de kadınlara, erkekler koğuşundan havadis verirdi.

Hüsnü'yü, uysal, halden anlar, idare etmesini bilir, babayani buldukları için, severlerdi. O da ablalarına elinden gelen her yardımı yapmak isterdi. Kantine kadar koşup bir kilo gazyağı alıverir, kadınlar koğuşunun bahçesini süpürüverir, Niğdeli Seher'in leğenini Hayım'a lehimlettiriverir. Kaşar Melahat'a sokaktan mecmua aldırtır, uzun lafın kısası, kimi

vakit açıkça kimi vakit kaçamak, onların her derdine çare bulmaya çalışırdı.

O sabah gene çöp almaya gelmişti. Seher bulaşıkhanenin önünü süpürüyordu:

– Az bekle yamuk oğlan! dedi.

Hüsnü gene her günkü yerine, yalağın yanına çöktü. Bir yandan koltuğunun altını kaşıyor, bir yandan da karşıki duvarın dibinde pirinç ayıklayan Kaşar Melahat'i seyrediyordu. Melahat tahta bir iskemlenin üstüne oturmuş, dallı entarisi adamakıllı gerildiği için baldırlarının biçimi iyice meydana çıkmıştı.

Hüsnü'nün salyası kucağına damlarken Seher karşıdan seslendi:

– Ulan biti semiz sığırtmaç! Az bekle diyom ya!

– Bekliyorum ablacığım. Canın sağ olsun.

– Ne dikiyon gözünün akını, garının mezelletlisine? Bi çıkarın varsa, bana di. Ben adama biberin keskinini yidiririm lan!

– Yok valla Seher abla. Göynümde kötülük yok. Uykusuzum da. Dalı dalıveriyorum.

– Dalıyon emme, yufkanın hasına dalıyon. Dönder gafanı öte yana. Bu govuşun namusu benden sorulur.

– Ayıp ettin valla Seher abla. Demek bir senedir senin çöpünü boşuna almışız.

– Lan sana çöp alma mı diyom? Senin alacan çöpün gutusu o yanda değil.

Konuşmaları Kaşar Melahat de duydu. Meydancı Seher'in, kendiliğinden her işe burnunu sokması onun da canını sıkmıştı. Kucağındaki tepsiyi yere bırakarak ayağa kalktı. İki elini kalçasına dayayıp:

– Sen çok oluyorsun artık! dedi. Vallahi açtırma ağzımı, sonrası fena olur.

– Fenası neymiş? Ne olacağmış. Mayasılın azmışı sirkeden gorkmaz. Bezlerini ben yıkıyorum. Senin gaç mecitlik fışır olduğunu bilmez miyim? El âlemin erkek mahkûmuna baldır ditretir. Soram da bana hasbilik satar.

Kaşar Melahat büsbütün çileden çıktı:

– Kör olası acuze! Dün gece herkes yattıktan sonra pencereden candarma Ramazan'a memelerini sıktırdığını görmedim mi sanıyorsun? Vallahi Zeynep ablaya bir çift laf söylerim, yedi ceddine tövbe edersin. Açtırma kutuyu.

İşin kavgaya doğru gittiğini gören İmanım Aliye, araya girdi:

– Susun ikiniz de reziller! dedi. İki paralık bir erkek görünce mayanız ekşimeye başlar. Adam her sabah gelip çöpümüzü götürüyor. Şıllık! Dibinden kavun suları sızan tenekeleri nizamiyeye sen taşır mısın?

Onlar çene dalaşı yaparlarken Yanık Zeliha yavaş yavaş Hüsnü'ye sokuldu:

– Sen aldırma kardeşçiğim o yırtıklara! dedi. Onlar böyle Tanrı'nın günü birbirlerini yerler.

Sonra sesini biraz daha alçaltarak:

– Arif'ten haber var mı? dedi.

O zaman Hüsnü, etrafına bakındı. Parmaklarının arasında kısılı duran kat kat olmuş bir kâğıdı usulcana Zeliha'ya uzattı:

– Sana, şu mektubu yazdı. Çok çok selâmı var. Gerdanından öpüyor. Yarın sabah iki buçuk kâğıt yollayacak. Bugün denkleştiremedi.

Zeliha kimseye belli etmeden mektubu kapıp koynundan içeri attı. Tasalı bakışlarını ötekilerden gizlemeye çalışarak.

– Arif'e de ki, Zeliha nüfusunu memleketten istetmiş, de. On güne kadar gelirmiş, de. Nüfusu gelir gelmez belediyeye gönderip kâğıtları hazırlatacakmış, de.

– Peki ablacığım.

Öte yandaki kavga uzadıkça uzuyordu. Melahat'la Seher birbirlerine karşı durmadan "şecaat arzediyorlar"dı.

Fesliyan Hüsnü, çöp tenekelerinden birini omuzladığı gibi dışarı çıktı. Zeliha da heyecanla helaya koştu. Arif'çiğinden gelen mektubu koynundan çıkardı. Küçücük pencereden gelen ışıkta satırları hecelemeye başladı.

"Ciğerimin köşesi!

Bu seferki mapusluk bana çok koydu. Velakin seni düşündüğüm vakitler burnumun direği sızlıyor.

Zeliha'cığım, bir tanem. Dişini sık. Hâkim zaten sana verse verse en kabadayısı altı ay verecek. Bunun da yarısından çoğu geçti. Üst tarafı da geçer.

Sen hâkime söyliyeceğin lafları iyi tasarladın mı? Bizim burada kanundan yana ekistra bir arkadaş var. Sen şimdi mahkemede demeliymişsin ki, ırza ve namusa tasakki suçunun nefsi müdafaaya tesiri büyüktür. Ben namusu için yaşayan bir kadın olduğuma binaen, ceza kanunundan son derece tenzilat yapmak lazımdır. Maddesi de elli birmiş. Elli biri iyi aklında tut. Ve de ki, hangi kadın namusuna toz kondurur, de. Sizin yüksek vicdanınıza de, efendime söyleyeyim, eğer kanun bana bir gün bile ceza verirse, adaletin bundan son derece müteessir olacağına yüzde yüz şüphe edemem, de. Anladın mı?

Zeliha'cığım. Senin hayalin beni mafetti. Hâlâ da etmekte. Salim enişte bu hafta gelince, kâğıtları astıralım artık. Mahkemede elli biri unutma. Ben namusu için yaşayan bir kadınım, de. Nikâh

işi çok sürmezmiş. Enişten zaten belediyede pistonu var. Çabuk yoluna koyar işi. Sen mahkemede namus meselesini unutma. Maddesi de elli birinci maddedir. Açıkça söyle. Ben namusuma toz kondurmam, de. Aile kadınına tecavüz etmek isteyen, eğer kadın herifi çekip vursa bile hiçbir ceza lazım gelmez. Bunu söyle.

Zeliha'cığım. Nüfusunu çabuk getirt. Bu işi de yoluna koyalım, anladın mı? Mahkemede nefsi müdafaayı unutma. Elli birinci maddedir.

Ah senin o yumuk yumuk. Neyse, haydi beni dinden imandan çıkarma. Ama biliyor musun, mapustan çıkınca seni yiyecem. Bunu da böylece zihnine yerleştir. Acele cevabını beklerim. Yarın sana helalinden iki buçuk kâğıt da yollayacağım. Haftaya bir de çorap yollayacağım. Elli birinci maddeyi unutma. Canımın, ciğerimin sultanı Zeliha'm!"

Fesliyan Hüsnü kadınların bütün çöplerini taşıdıktan, avluyu tertemiz süpürdükten sonra, yorgun argın koğuşa döndü. O gün keyfinden ağzı kulaklarına varıyordu.

Hırbo Niyazi'ye uzaktan seslendi:

– Sade suya kabakzade! Yakın gel, yakın. Sana bir çift lafım var, yedi kâinata bedel.

Niyazi merakla arkadaşının yanına sokuldu:

– Anlat be!

– Tabi anlatacağım. Siz bana geçende ne diyordunuz? Benim için enayi, serseri diyordunuz, değil mi? Söylesene, değil mi?

– Eee, ne olacak?

– Bak eğer cigara kâğıdı kalınlığında yalanım varsa, anamın sütü mekruh olsun. Karılar koğuşu benim güzelliğim yüzünden birbirine girdi.

– Yalan?

– Yalanı var mı ulan? Kaşar Melahat dedi ki, efendime söyleyeyim, "Bu oğlanın gözüne kurban olayım," dedi. Meydancı Seher de dedi ki, "Onun gözü bana bakar, bana," dedi. Başladılar veriştirmiye. Yırtık Emine takunyayla girişti. Fitnat testiyi kaptı. İmanım Aliye erkek karıymış. "Çekilin," dedi. "Hüsnü'cüğümü kimselere vermem," dedi. Daha başka laflar da dedi. Sonra efendim. Kavga büyüdü. Hep benim için ha!

– Atma ulan, atma!

– Bak eğer hilafım varsa akrep kanı iftarım olsun. İşte ben öyle adamım. Asıl serseri sizin gibisine derler. Bunu böylece aklına koy aslanım. Bir daha Fesliyan Hüsnü dediler mi, sekiz adımdan sekiz selam vereceksin. Dördü farz, dördü sünnet. İşte o kadar.

Aşk Çilesi

Mapusaneye gelen ve oradan dışarıya gönderilen mektuplar, her daim idarenin kontrolundan geçer. Evrak kalemindeki memurlardan biri bu işle görevlendirilmiş. Ama bazen onun çok işi olursa, mektupları öteki memurlar da kontrol ederler. Amaç, hükümlünün dışarısıyle, gizli bir ilişki kurmasını önlemek.

Mektupları kontrol eden memur, bazen bu işle uzun süre uğraşamaz. Bu yüzden hem gelen hem de giden mektuplar günlerce masaların üstünde sürünür. Nihayet sızlanmalar alır yürür. Müfettiş gelir, hükümlüleri dinler. Tutanak yapıp gider. İşler de on gün için yoluna girer. Sonra yine eski biçim.

Mektup kontrolü işini, mapusanenin mutemedi yapardı. Ama adamın başında binbir dert bulunduğu için, bunca yükün altından kolay kolay kalkamıyordu. Sonunda, başgardiyanla anlaştı. Bu anlaşmaya göre başgardiyan; bütün mektupları okuyacak, zarflarını yapıştıracak, arkalarını "kontrol edilmiş" diye mühürleyecek, postaneye yollayacak, gelen mektupları da iyice inceledikten sonra sahiplerine verecek. Buna karşılık mutemet de başgardiyana, ay

başında maaşından kesmek şartıyle ve yirmi lirayı geçmemek üzere vereceği borç para için on para faiz almayacak.

O günden sonra mektupları başgardiyan kontrol etmeye başladı. Bu, mutemetle kendisi arasında yapılmış özel bir anlaşmaydı. Müdüriyetin bundan haberi yoktu. Başgardiyan, akşam olup da koğuş kapılarını kilitledikten sonra makamına gelir, zarfları önüne yığar, hepsini bir bir okumaya koyulurdu. Bu iş ilk zamanlarda pek sıkıcı olmamakla beraber sonra sonra zorlaştı. Ama başgardiyan bunun da kolayını bulmakta gecikmedi. Dördüncü koğuşta, okumaktan yana yıldırım gibi atik bir Hidayet vardı. Başgardiyan, akşamları Hidayet'i koğuşa kilitlemiyor, kendi odasına götürüp mektupları ona kontrol ettiriyor, sonra da bir çay içiriyordu. Yatma saati gelince de gece devriyesi Ramazan, götürüp Hidayet'i koğuşa koyuyordu.

Gene böyle bir akşam masanın üstüne zarflar yığılmıştı. Bir yandan Hidayet okuyor, bir yandan da başgardiyan mektupları damgalıyordu. Ama Hidayet bu işe enikonu hile katmıştı. Kendi ahbaplarının mektubunu şöyle bir gözden geçiriyor, kapadıktan sonra "iyidir" deyip başgardiyana uzatıyordu. Bir aralık Hidayet mektuplardan birinin üstünde çok durdu. Sonra gülerek başgardiyana uzattı:

– Kaşar Melahat'in mektubu, dedi. Bak neler yazıyor.

– Neler yazıyor?

– Kurt dökmiye hasretmiş.

– Okusana şunu be.

Hidayet, mektubu baş tarafından okumaya başladı:

"Canımın içi, Civan Tevfik'çiğim.

Evvela mahsus selam ederim. Tevfik, valla hapis bana hiç koymuyor. Asıl ayrılık canıma tak dedi. Tevfik be, ben mapusa

düşünce, 23 numaradaki Zileli Necla, benim odama taşınmış. Benim için, 'Artık o mapustan çıksa da bu eve gelemez,' diyesiymiş. Tevfik doğru mu bu laf? Bunu Kezban anneden bir sor da bana yaz Tevfik.

Tevfik'çiğim, ben bir şey daha duydum. Sen şimdi sözde benden bıkmışsın. Gülizar'ın evindeki Perizat'a balta oluyormuşsun. Hiç ummam ama erkek kısmına dünyada güven olmuyor. O Perizat şırfıntısı sana yar olamaz oğlum. Sen benim gibisini biraz zorcana bulursun. Hem bir şey daha söyliyeyim. Perizat için iki senedir iğneye gidiyor derlerdi. Ona göre kendini kolla, yani Tevfik.

Ciğerparem Tevfik!

Kezban annenin evinde hani bir Tarsuslu Nebahat var ya. Hani yüzünde üç tane ustura çizgisi var, hatırladın mı? İşte o Nebahat'te benim bir tafta entarim vardı. Ben mapusa düştüm diye şıllık karı entariciğimi leşe çevirmesin. Onu ondan al da Kezban anneye teslim et. Tevfik, bir de Kezban anneden alacağım var. Onu da iste, ne olur. Ben son günü 22 marka işlemiştim. 33 lira eder. On iki buçuğu ile bana bir rugan terlik alıp yollamış. Yirmi buçuk isterim. Benim paramı yemeye kalkmasın. Ben adama para yedirmem. Öyle söyle Tevfik.

Tevfik'çiğim!

Benim kırk üç günüm daha var. Eylülün haftasında dışarıdayım. O geceyi muhakkak seninle geçirmeliyiz. Hacer'in evine gideriz. Üç gün dışarı çıkmayız. Benim nasıl erkek karı olduğumu o vakit anlarsın. Ufak tefeğim ama hünerim çoktur. Seninle geçirdiğimiz son günün tadı hâlâ damağımda. Bir türlü unutamıyorum Tevfik. Allah razı olsun o gece beni yemiştin. Ye canımın içi, ye, afiyet olsun. Melahat'in sana kurban olsun. Her gece

rüyamdasın Tevfik. Hele dün gece. Hiç sorma ciğerimin köşesi. Beni aldın aldın yere vurdun."

Hidayet mektubu okurken başgardiyan ceketinin düğmelerini iliklemeye başladı. Sonra altındaki sandalyeyi iterek ayağa kalktı. Hidayet bir durakladı:

– Ne o abicim? dedi. Bir yere mi gidiyorsun?

– Sen öteki mektupları oku. Ben gelinciye kadar hepsini tamamla. Gidip şu Melahat'i göreyim bir posta. Derdi neymiş anlayayım. Çabuk gelirim.

Rahmetli

Dışarıdan bakınca mapusane, dört duvarla çevrili, kale örneği bir yer gibi görünür. İçindeki büyük koğuşlarıyle, bahçeleriyle, ara duvarlarıyle dükkânlarıyle, türlü türlü insanlarıyle adeta bir ilçe merkezi gibidir:

O vakitler mapusanenin ikinci münferit denilen bölümünde yüz kadar hükümlü yatardı. Bunlar, birbirine bitişik yirmi altı odaya dörder dörder dağıtılmışlardı. Akşamları hükümlüler sayıldıktan sonra kapılar kapandı mı, herkes bir havadır tuttururdu. Odalarda geceleri kimi vakit çay pişirilip sohbet edilir, kimi vakit kumar oynanır, kimi vakit esrar içilirdi. Genel koğuşlarda mapusları tavan pencerelerinden kontrol eden gece gardiyanları bulunmasına rağmen, münferitleri ancak avluya bakan pencerelerden kontrol etmek mümkün olurdu. Mapuslar da bunu bildikleri için odanın pencereden görünmeyen köşesine çekilip istediklerini yaparlardı.

Bununla beraber mapusane idaresi, ayrıca mapusları içeriden kontrol etmek için de bir örgüt kurmuştu. Her koğuşta, her münferitte hükümlüler arasından seçilmiş bir

"ekipbaşı" idarenin yardımcısı olarak iş görür, öteki hükümlüler de onun emirlerini dinlemeye zorunlu tutulurdu.

İkinci münferitte ekipbaşı Şevki Bey, bir akşam dostlarıyla beraber oturmuş, çaydanlığı gazocağının üstüne yerleştirmiş, misafirleriyle sohbete dalmıştı. Odanın kapısı usulca açıldı. İçeriye, aralıktan sızarcasına, meydancı, hırsız Selim girdi. Bir temenna çaktıktan sonra ekip başına,

– Beybaba! dedi. 26 numarada yatan İsmail Ağa sizlere ömür.

Ekipbaşı şöyle bir omuzlarını silkeledi:

– Vah, vah. Ama herif zaten kaç gündür can alıp can veriyordu.

Sonra misafiri Balcı Baba'ya döndü:

– Lafın nerede kaldığını unutma! dedi. Ben şunun gidip de çenesini bağlatayım. Şimdi gelirim.

Topukları aşına aşına yerle bir olmuş takunyalarını ayağına taktı.

Ölen İsmail Ağa, yetmişlik bir ihtiyardı. On iki yıla çarptırılmıştı. On iki yıldan beri de yatıyordu. Üç gün sonra çıkacaktı. Ama son günlerinde adamakıllı perişan olmuştu. Duvarları, yeri taş, kapısı demir bir odada uzun süre yata yata çürümüştü. Son aylarda da artık yürüyemez olmuştu. Musluğa götürmek için öteki arkadaşları kollarına girerler, sürükleye sürükleye yürütürlerdi. Hastalıktan, dizlerinin üstünde duracak dermam kalmamıştı. Yirmi dört saatte bir verilen bir kâse yemek onu yaşatmaya yetmemişti. Hele son günlerde iskeletleşmiş vücudunu kımıldatmaya bile gücü kalmamıştı. Tek dileği, demir kapının dışına çıkabilmekti. Çıktıktan sonra oracıkta ölse bile umursamayacaktı.

Ölmeden birkaç gün önce, değneğine dayanarak, inleye inleye, duvarlara tutuna tutuna musluğa giderken, hükümlülerin ipe sapa gelmez takımından bir iki kopuk, ihtiyarın pantolonunun arkasına, gazete kâğıdını kuyruk gibi bırakarak iğnelemişler, ucundan da kibritle tutuşturmuşlardı. İhtiyar, "Yapmayın," diyecek gücü dudaklarında bulamadığı için, iki büklüm duvara yaslanmış, başını yana çevirerek, hüzünlü bakışlarla kâğıdın yanıp bitmesini beklemişti. Kimi vakit de eşek şakası yaparlar, ihtiyarın yere yuvarlanacağını bildikleri halde ense köküne bir sille indirerek:

– Merhaba moruk! deyip geçerlerdi.

Ama işte en sonunda ölmüştü. Ekipbaşı rahmetlinin odasına girdiği zaman, başucunda öteki mapuslar da toplanmıştı. Hepsinin yüzünde gerçek bir üzüntünün çizgileri vardı. Ne de olsa acıyorlardı. Seneler senesi ahbaplık etmişler, beraber sevinmişler, beraber acı çekmişlerdi.

Pide gibi yatağında kıvrılıp kalmış, iskeletleşmiş kafası kirden simsiyah kesilen yastığın içine gömülmüştü. Muşambalaşmış çoraplarının tabanı yoktu. Yer yer çatlamış ayakları kaplumbağa kabuğuna benzer bir renk almıştı. Çuval parçalarıyle yamalanmış elbiselerine paçavra diyebilmek için, aşağı yukarı bir yıl daha kullanılması gerekliydi.

Ekipbaşı sağına, soluna şöyle bir göz gezdirdi. Ölünün çenesini, sarının üstüne kırmızı benekli bir mendille bağlamışlardı. Gözleri hafifçe aralıktı.

Onunla bir odada yatanlardan Keş Hasan, ekipbaşına:

– Beybaba! dedi. Bunu buradan bu akşam alsınlar. Ben dünyada cenazeyle koyun koyuna yatamam.

– Kim alacak birader? Sabah olunca idareye haber veririz. Alır götürürler.

– Sabaha kadar ne olacak?

– Canım şuraya, kapının arkasına koyarız. Üstüne de bir şey örteriz. Bunda ürkecek ne var sanki?

Dünyada olmaz. Sen bir yol, gece gardiyanına seslen bakalım.

Odada yatan öteki hükümlüler de bu işe razı olmuyorlardı. Ekipbaşı çaresiz pencereye gitti. Avluya doğru seslenmeye başladı:

– Gardiyan, gardiyan! Ölü var!

Ama dışarılarda ses seda yoktu.

– Gardiyan! Adam öldü! Gardiyan!

Sekiz on defa seslendikten sonra gece nöbetçisi avludan cevap verdi:

– Ne bağırıyorsun be! Ne var? Adam mı öldü sanki?

– Adam öldü! Adam...

Gardiyan biraz duraladı. Sonra bir daha sordu:

– Adam mı öldü?

– Bizim İsmail Ağa öldü yahu.

– Hangi İsmail Ağa be?

– Hani şu 26 numaradaki yatalak. Öldü. Eceliyle öldü.

– Ha şu mu? İhtiyar herif ha?

– Evet. Evet o. Öldü.

Gardiyan biraz düşündü:

– Zaten ihtiyardı, dedi. Ne zaman öldü?

– Biraz önce ruhunu teslim etmiş.

– İhtiyarlık birader. Elbette ölür.

– Cenazesini almayacak mısınız?

– Yarın, yarın. Şimdi herifi alıp nereye götüreceğim?

– Canım revirden bir sedye göndersene.

– Sedye göndermek kolay ama ölüyü nereye koyacağız

birader? Ben eve mi götüreyim? Ölü koyacak yer varmış gibi söylüyorsun, amma da adamsın be.

– Ama Keş Hasan, beraber yatmam diyor.

– Keş Hasan da hangisi?

– Hani şu, karının koynuna esrar saklayan.

– Ha şu Hasan! Neden yatmazmış?

– Ölüden korkarmış.

– O eşşek oğluna söyle. Ölü kısmından insana zarar gelmez. Ne gelirse dirilerden gelir.

Ekipbaşı, içeriye. Keş Hasan'a döndü:

– Ölüden insana zarar gelmez diyor.

– Sen onun lafına boş ver Şevki Ağabey. Alırsa alır, almazsa ben götürüp aptesaneye bırakırım. Kanunda ölüyle yan yana yatmak yazılı değil. Ceza ise cezamızı çekiyoruz. Ama ölü ne demek oluyor?

Şevki Bey tekrar pencereye döndü:

– Gardiyan! Sen beni dinle de gel şunu al. Yarın şikâyet filan olmasın.

Bu söz etkisini yaptı:

– Dur bakayım. Şu kadınların saatini kurayım da sonra gider revire söylerim. Doktorun çırağı şişman adam var ya. Onu yollayayım bari.

– Sedye de gönder.

– Olur.

Keş Hasan adamakıllı sinirlenmişti. Odaya terzi Fazlı girdi. Elinde küçük bir Kelâmı Kadim vardı:

– Şöyle açılın bakalım, dedi. Herife bir yasin okuyalım. Ne de olsa Müslümandır. Allah'ın kuludur.

Ekipbaşı kenara çekildi. Ötekiler de duvar dibine dizildiler. Fazlı, şapkasının siperini arkaya çevirerek tahta

iskemleye çökerken ölüde bir kımıldama başladı. İlkin sağ kolu oynadı. Sonra dudakları kımıldadı. Fazlı, ayağındaki takunyaları fırlattığı gibi "Aman Allah!" diyerek soluğu dışarıda aldı. Öteki mapuslar da birbirlerini çiğneyerek kaçışıyorlardı. Yalnız hükümlülerden bir tanesi, Kürt Recep böyle şeylere metelik vermezdi:

– Ne oluyorsunuz yahu? Karı mısınız, nesiniz? diyerek odaya girdi. Ondan cesaret alan ötekiler de peşinden geliyorlardı.

İhtiyar, adamakıllı canlanmıştı. Yatağın içinde doğrulmaya çalışıyordu. Zaar bir baygınlık geçirmişti de ötekiler öldü sanmışlardı.

Herkes sevindi. İhtiyarın olup bitenlerden haberi yoktu. Elini, kirli yastığının altına sokarak cigara paketini aradı. Bulamayınca telaşlandı:

– Cigaram. Cigaram vardı, diye yüzünü buruşturarak yalvardı. Balcı Baba gündüz verdiydi.

Yastığı kaldırıp aradılar. Paket uçmuştu. Ekipbaşı çıkıştı:

– Hangi hergele yürüttü herifin cigarasını?

Kimse ses çıkarmadı. Yalnız hırsız Selim kıpkırmızı olmuş, önüne bakıyordu.

Küfürsüz Hayat

O gün, akşam yemeğini yer yemez kumara çökmüşlerdi. En başta Gavur Ali, yanında Çopur Atalay oturuyordu. Beri tarafta da, Canavar Sadık, Kurban Cemal, Ayı Arif, bir de Üçkâğıtçı Avşar vardı. Kumarcılar battaniyenin üstüne adeta yumulmuşlardı. Oyun akşamdan beri sürüp gidiyordu. Hepsinin paralarının tutarı yüz on lira kadardı. Ama bu para, durmadan el değiştiriyor, on dakika birini, yarım saat ötekini mutlu ediyordu. Bir aralık Ayı Arif iyice palazlandı, önü arkası on kâğıda zar atıyordu. Zarları avucunda iyice çalkaladı. Yumruğunu göğsüne çarptıktan sonra:

–Maşallah! diyerek şeşbeşi kondurdu.

Gavur Ali mızıkçılığa başlamıştı:

– Bana bak! dedi. Şu zarı sallayacaksan namuslu salla! Harbi oyundan kaçanın kızı, kısrağı Sultanselim Camisi'nde musallalık olsun. Bana löp yedirmeye kalkma. Takarım parmaklarımı, alırım barsaklarını!

Ayı Arif, parayı avuçladıktan sonra güldü:

– Ulan dedi mayasıllı kümbete, arpa ekmeği bahanedir. Bu zardan bu kadar yılıyorsan kumar oynama, tespih çek, kurtlu kaşarın küflü kabuğu, sen de!

– Bana bak, o lafı bir daha diline dokundurma. Kumar Gavur Ali'den kaçar ama Gavur Ali kumardan kaçmaz. Oynayacaksan, Müslüman işi oyna. Kantocu gibi oynama. Ben 17 tane mapusane dolaşmışım. Karımın iki budunu birden kumara vermişim. Senin gibi sulandırılmış torba yoğurdunun tortusundan korkmam. Namusun şartını, şurtunu bilmiyorsan, mektebime yazayım seni. Cihanı cihara bindirmeden at.

Avucundaki zarları çalkalamaya başladı.

Bu sefer Ayı Arif tuttu:

– On kâğıda bir çift at.

Gavur Ali zarları sallar sallamaz "hepyek"i oturttu. Yüzü birdenbire sarardı, kırıştı. Dudaklarının rengi iyice uçmuştu. Koğuşun içi adamakıllı soğuduğu için Çulsuz Süleyman'dan aldığı yün kuşağı kafasına sarmıştı. Sırtında da düğmeleri değiştirilmiş, yazlık bir subay ceketi vardı. Amerikan bezinden dikilmiş uzun donunun buruşuk yerleri, kirden çizgi çizgi olmuştu. Battaniyenin üstüne bağdaş kurmuştu. Ötekiler zar atarken, Gavur Ali de, ayak parmaklarının arasındaki kirleri ayıklayarak yuvarlak hale koyuyor, sonra bunları, tırnağının tersiyle battaniyenin üzerinde eziyordu.

Ayağının tırnakları bir çeşit kemik halini almış, yana doğru eğilerek birbirinin üstüne binmişti. Gavur Ali zarları atmadan önce, belki uğur getirir, diye, her seferinde, şurasına burasına sürüyordu. Ama ne yaptıysa fayda etmedi.

Öte yandan Canavar Sadık da, sermayesini tükettikçe homurdanıyordu:

– Yirmi senedir gumar oynarım. Sabun gısmının bu gadar cilveleştiğini, vallaha görmedim. Besbelli dürzünün teki, bu sabunnan gusül abdesti almış. Sülüman be! Şu benim yatağa uzan da, yarım tayın var da orda. Gondert bu yana.

Süleyman'ın uzattığı tayından ağzıyle bir parça kopardı.

Gavur Ali tekrar zarları eline almıştı. İyice çalkaladı. Atmadan önce, yanında oturan Bunak Rüstem Ağa'nın kıçına sürdü. Sonra tekrar çalkalayıp attı. "Dörtcihar."

Bütün parasını kaybetmişti. İhtiyarın yüzüne baktı. Uzun uzun baktı. Sonra herife müthiş bir muşta vurarak:

– Ulan, ezrailin gece bekçisi! dedi. Beni mi buldun canımı alacak? Ne diye gelip de uğurunu bulaştırırsın bana? Vallahi suratına bir tane kondururum, tuğla kamyonu geçmiş killi çamura döndürürüm seni. Kalk cehennem ol yanımdan. Fitirelik namussuz!

İhtiyar yüzünü buruşturdu:

– Ben sana ne ettim be Gavur Ali? dedi. Bu gece kısmetin kapalı. Kabahat benim mi?

– Senin ya... Destur dedin de mi yanıma oturdun? "Şu Gavur Ali kazanırsa, Cenabı Mevlaya beş rekat kaza namazı kılmak boynuma borç olsun" dedin de mi geldin? Söyle bakalım.

İhtiyar, mazlum, boynunu büktü:

– Hakkım sana helal olsun Gavur Ali, dedi. Benim bu ahir vaktimde kalbimi kırıyorsun. Yarın öbür gün Allah bunu senden sorar.

Gavur Ali belini doğrulttu:

– Ulan bir de kafa mı tutuyorsun? dedi. İhtiyarı ensesinden yakaladı:

– Namussuzum, suyuna ekmek doğrar da yerim seni. "Bir imansızı eksik ettin" diye, Ağırceza madalyon takar bana.

Gürültüye, Gümrükçülerin Ramazan Bey de uyandı. Dizleri adamakıllı yırtılmış, dirsekleri yamalı pijamasının uçkurunu bağlayarak kumarcıların yanına sokuldu.

Gavur Ali'yi, ihtiyarı tartaklarken görünce, son derece sinirlendi:

– Hişt! dedi. Hergelenin ekstrası! Baban yerinde adama, utanmıyor musun el kaldırmaya? Bu dünyanın ahreti yok mu sanıyorsun? Bırak herifi köftehor! Senin kumarından bıktık usandık gayri. Yarın başgardiyana söyleyeyim de, seni alsın bu koğuştan. Nedir senden çektiğimiz be? Edepsizliğin bu kadarı, Âdem Baba koğuşunda bile olmaz.

Gavur Ali ihtiyarı bıraktı. Ramazan Bey'e döndü:

– Bana bak, dedi. Senin de horozun ötmeye başladı galiba. Edepsizlik öğrenmeye çıktınsa, benden uzak dur. İdarenin dırıltısı yetmezmiş gibi, bir de sen mi başımıza zebellah kesiliyorsun? Dinim imanım hakkı için, senin ananın gelinlik gerdaniyesini, Abanoz'a asma kilit yaparım.

Gavur Ali'nin bağırmasına öteki mapuslar da uyandı. İhtilastan yatan Saim Bey gözlerini uğuşturarak kavgaya doğru sokuldu. Gavur Ali'yi adamakıllı horozlanmış görünce onun yanına gitti. Kolunu Ali'nin omuzuna doladı:

– Ulan maskara! dedi. Küfretme. Küfürsüz konuş. İkide bir bana gelir dert yanarsın; "Niye af çıkmıyor?" diye sızlanır durursun. Böyle küfredersen af çıkar mı?

Gavur Ali biraz yumuşadı:

– Küfretmezsek, af çıkar mıymış?

– Tabii çıkar ya!

Gavur Ali biraz düşündü:

– Darılma ama Saim Ağabey, ben küfürden vazgeçemem, dedi. Sade ben değil, ötekiler de vazgeçemez. Hiçbirimiz vazgeçemeyiz. Küfür bizim gıdamız. Küfretmezsek biz hepimiz mahvoluruz. Yemek yok, cigara yok, esrar yok, hanım ablalar da yok. Topu topu bir küfrümüz var. Sen de

onu elimizden almak istiyorsun. Yani mapusane bize mezar olsun istiyorsun. Yok arkadaş yok. Hepsine eyvallah ama, küfürsüz yaşayamayız biz.

Arif'e döndü:

– Sen bu işe ne dersin Ayıoğlu? Küfürü elinden alırlarsa ne olursun?

Ayı Arif, bu konuda Gavur Ali'ye hak veriyordu:

– Hasta olurum, dedi.

Gavur Ali, Sadık'a döndü:

– Ya sen Canavarzade?

– Ben ısıtma olurum ağabey.

– Ya sen, Kurban Cemal?

– Küfre kurban olurum ağabey.

– Peki ya Avşar dürzüsü?

– Ben de, dinden imandan olurum.

Hiçbiri küfürden vazgeçmeyi kabul etmiyordu. Ama, kumar patırtısı da böylelikle yatışmıştı.

Gavur Ali, ayağa kalkarak ve bütün öfkesini unutarak, kantocular gibi göbek atmaya, şarkı söylemeye başladı:

Küfürsüz yaşanır mı?
Aman Allah!
Karı kılıç kuşanır mı?
Estağfurullah!

Yavaş yavaş sabah oluyordu.

Sessiz Kafa Optimus

Fakir mapus için, gazocağı bir lüks sayılır. Yemeyip içmeyip, eline bir ocak geçiren mapusun, ondan sonra işi iştir. Kimi vakit ufak bir tenekede nohut haşlar; kimi vakit bir tutam çayla üç topak şeker ele geçirip kıtlama içer, kimi vakit, gazocağını saati on beş kuruştan kiraya verip geçinme yolunu bulur.

Avşarların Kerim, bir gün çay suyunu kaynatmak için, Ramazan Bey'in ocağını on dakikalığına istemiş, ama adamın aksiliğine rastlayıp ters karşılık alınca enikonu içerlemişti. Battal'la Karagöz Tevfik'i yanına çağırdı:

– Bu böyle olmayacak, dedi. Ya bir gazocağı uydurmanın yoluna bakalım. Ya da şu herifi geberteceğim.

Akşam üstüne doğru beş arkadaş birlik olup aralarında on yedi buçuk lira topladılar. Ertesi sabah da gardiyan Musa onların siparişini paket yapmış, getirdi.

Bu, pompası adamakıllı sıkı, sessiz kafa, Optimus marka, pırıl pırıl bir ocaktı. Hepsi, ocağı teker teker okşadıktan sonra Karagöz Tevfik, kadınlar koğuşunun gardiyanından ödünç aldığı yarım kilo gazı içeri boca etti. Kafayı kızdırdı. Pompayı bastı, bekledi.

Ocakta hiçbir yanma belirtisi yoktu. Biraz daha pompaladı. Gene ses yok. Küçük düğmeyi çevirince deponun içindeki sıkışık hava, tıslayarak dışarı çıktı.

Aynı işi birkaç sefer yaptıktan sonra fayda çıkmadığını görünce, ocağın kafasını sökmeye karar verdiler. Karagöz Tevfik, kafanın vidalı deliğini ağzına aldı. Gözlerini açıp yanaklarını şişirerek, yüzü kıpkırmızı oluncaya kadar üfürdü. Ama nafile. Ana boruların içinden hava geçmiyordu.

– Vay canına! dedi. Düztaban şansı buna derler. İşlemiyor yollar.

Hepsinin yüzünde umutsuzluğun çizgileri vardı. Ocağı geri gönderip değiştirmek kabildi ama, ertesi güne kadar hevesleri kırılacaktı.

Netameli kafayı, bir kere de Kaynakçı Memduh'a göstermek istediler. Memduh, evirip çevirip üfledi, boruların içine ince tel sokup kurcaladı. Sonra Karagöz Tevfik'e döndü:

– Sana bir şey söyleyeceğim, dedi. Ama yapacaksın.

– Söyle bakalım ciğerparem.

– Siz bu ocağı sakın geri göndermeyin. Bırakın elinizde kalsın. Velakin hemen bugün bir piyango bileti aldırın. Ocağın kafası anadan doğma bozuk. Yani fabrika bozuk yapmış. Binde bir böyle olur. Bu bozuk kafa dünyanın öbür ucundan gelip sizi buluyorsa, bunda elbet bir keramet var. Allah'ın işi belli olmaz.

Karagöz Tevfik, Kaynakçı Memduh'un yüzüne tuhaf tuhaf bakıyordu:

– Yani?

– Yanisi, manisi yok. Bir bilet aldırın da sonrasını görürsünüz. Ben boş yere laf etmem. Ne söylersem mutlak bir hikmeti vardır.

Tevfik öteki arkadaşlarına döndü. Hepsinin hevesi kırılmıştı.

– Ne dersiniz? diye sordu. Bir yirmi beşer kuruşu daha gavur edelim mi?

– Bırak Allah aşkına be Tevfik. On yedi buçuğumuz zaten turna oldu. Battığımız yetmez mi yani?

– Gel be Mümin. Battı balık yan gider. Ya bahr-i ummana dalacağız ya da Keşiş Dağı'na çıkacağız. Bir yirmi beşlik ne beni ihya eder ne de seni. Ama şeytanın hergeleliği tutar da, bize de bir zurna çalıverirse, o zaman namussuzum, Çinmaçun'a padişah olduğumuzun resmidir. Ne dersin?

– Eyvallah derim be dindaşım.

Bu işe ötekiler de razı oldular. Yüz yirmi beş kuruş toplandı. Eğer piyangodan bir şey çıkmazsa, ocağı bir hafta sonra geri göndermenin çaresini arayacaklardı.

Düztaban olduğunu bildikleri için, ertesi sabah çeyrek bileti de gardiyan Musa'ya getirttiler. Yalnız, bu iş para işi olduğu için, kimsenin kimseye güveni yoktu. 197142 numarah çeyrek bilete beş kişinin ortak olduğunu ispatlamak için, biletin arkasını Otelci Rıza'ya sağlamcana yazdırıp, ince ince satırların altını, ayrı ayrı imzaladılar:

"İşbu çeyrek piyango biletinin ikramiyesi beş kişinin arasında ortaklama taksim edileceği gibi, bu bapta en küçük bir hile ve dalavere kim yaparsa, o namussuzu geri kalan ortakların eşşekler gibi döveceğimize ve parayı behemhal ve yüzde yüz kusturacağımıza vicdanımız ve Allah'ımız üzerine yemin ederiz ve kabul ederiz. Tevfik Kara, Mümin Yalınkat, Battal Zerdeci, Mahmut Dağdeviren, Kerim Avşar."

Piyango bileti, bu törenden sonra Karagöz Tevfik'e teslim edildi.

Çekiliş gününü sabırsızlıkla beklediler. O gece ajanstan sonra radyo kazanan numaraları da okuyacaktı. Saat onda herkes yatağına girmiş; yalnız beş arkadaş taşlıkta, tavana yapışık hoparlörün dibinde bir araya gelmişti. Hepsi de heyecanlıydı. İlk numaralar okunmaya başladığı vakit Tevfik'in elindeki bilet de hafif hafif titriyordu. Bin liralık ikramiyelerden sonra sıra beş binliklere gelmişti. Okunan numaralar gitgide büyüyor, kendilerine doğru yaklaştıkça beş kafadarın da heyecanı artıyordu. Spiker, öksürdükten sonra gayet açık bir şekilde:

– 197142. dedi.

Demesiyle beraber, beşi birden donup kaldı. Herkes birbirinin yüzüne bakıyordu. Karagöz Tevfik'in gözleri büyüdü. Çeneleri birbirine çarparak, kekeleyerek:

– Duy.. duy.. duydunuz mu? dedi.

Mahmut Dağdeviren, ellerini boğazına götürerek zıplaya zıplaya haykırmaya başladı:

– Vallahi billahi. Vallahi billahi. Vallahi billahi.

Arkadan Battal Zerdeci:

– Yaşasıııın! diye narayı patlattı.

Bir anda ortalık altüst olmuştu. İçeride yatanlar da gürültüye uyandılar. Koğuşun içi, gece yarısı, cümbüş yerine döndü. Bir yandan tebrikler yağıyor, bir yandan kimi hükümlüler manzarayı kıskançlık dolu bakışlarla uzaktan seyrediyorlar, bir yandan da Kaynakçı Memduh evliya pozları takınarak kendine, uygun bir hisse koparmaya çalışıyordu.

Gece, hiçbirisi uyuyamadı. Hesapça adam başına 250 lira düşüyordu. Her biri, kendine göre bir şeyler tasarlıyordu.

– Allah'ım, ne büyüksün, önümüzdeki kışı yorgansız nasıl geçireceğim diye tasalanıyordum. Hızır gibi yetiştin alimallah.

– Hey, millet! Kahveyi artık Ramazan Bey'in tenceresiyle içeceğiz. Bilmiş olun.

Kerim Avşar, kendi kendine mırıldanıyordu:

"İki okka et, olsun olsun beş kâğıt. Yarım okka da yağ, etti sekiz kağıt. Üç okka da patates, etti dokuz kâğıt, bir lira da soğan salça, etti on kâğıt. Bir lira da tencere, gazocağı kirası, etti on bir kâğıt. Sıcak ekmeğin içini yemeğin suyuna ban. Dayan Kerim Dayan."

Gavur Ali, paranın kokusunu alınca, Mahmut Dağdeviren'e sokulmuştu:

– Ulan, serseriliğin sanki bir lüzumu mu var? Atarsın düşeşini, alırsın paranı. Harbi zarla oynayacağız. Var mı sende o öküz yüreği, şimdi oturalım battaniye başına?

En önemli sorun, parayı dışarıdan aldırıp içeri sokmaktı. Bileti müdüriyete götürüp de teslim edecek olsalar, paralar mapusların hesabına, muhasebeye yatırılacak, her birinin eline, kumar oynamasınlar diye, haftada beş liradan çoğu verilmeyecekti.

Onlar bunu biliyorlar, toplu parayı avuçlarında görmek için çırpınıyorlardı.

Zorluğu, gene Karagöz Tevfik çözümledi. Koğuştaki mapuslardan Yuvarlak Necmi, ertesi sabah bir candarmayla hastaneye gidip röntgene girecekti. Candarmaya on lira toka ettikten sonra, hastaneye giden yoldan sapıp Piyango binasına uğrayarak paraları almak işten bile değildi. Kendisine bunu teklif ettikleri zaman:

– Tabi yaparım, dedi. On lirası candarmanın, kırkı da benim. Parayı içeri nasıl sokacağımıza siz karışmayın. Hepsini ellilik yaptırır, çorabın altına yerleştiririm.

Bu pazarlığa ötekiler de razı oldular.

Sabahın erken saatinde, koğuş kapıları açılır açılmaz. Karagöz Tevfik, gazeteye fırladı. Numara tamamdı. Kazanmışlardı. Beş kafadarın yanında Yuvarlak Necmi bileti teslim aldı. Ötekiler de uykusuzluğun sersemliğiyle, sevincin sarhoşluğu arasında saatleri geçirdiler.

Öğle paydosu oldu, Necmi dönmedi. Akşam üstü kafadarlarda telaş başladı. Kapıların kapanmasına bir saat kala da, kötü haber geldi: Necmi, hastaneye giderken, candarmanın elinden kaçmış.

Bu dehşetli haber aralarında bomba gibi patladı. Mahmut baygınlıklar geçirdi. Tevfik ağlamaklı oldu. Kerim dişlerini gıcırdattı. Battal titremeye başladı. Mümin saçlarını yoldu. Ama hiçbir şey fayda etmedi.

Biraz sonra da başgardiyan piyango talihlilerini çağırttı.

"1250 lira gibi her türlü kötülüğe, kumara, cinayete sebep olabilecek parayı idarenin haberi olmadan, gizlice hapisaneye sokmaya kalkışmak, dolayısıyle de Yuvarlak Necmi'nin firarına zemin hazırlamak töhmetlerinden" her birinin ayrı ayrı ifadesi alındı. Ama iş bu kadarla bitmedi. "Gayri resmi" tarafından, ceza münferidinde sopa altına yatırıldılar.

Başgardiyan, her birini kırıp geçiriyordu. Karagöz Tevfik, tövbeler tövbesi diye bağırıyor; Kerim, başgardiyanın ayaklarına kapanıyor; Mahmut'un burnundan şakır şakır kan geliyordu.

Sonra da beş kafadar, inleye inleye koğuşun yolunu tuttu. Öteki mapuslar, piyango talihlilerinin neden başgardiyanlığa çağrıldığım bilmedikleri için, merakla kapıda bekliyorlardı. En önde Kerim Avşar yürüyor, ayağını yere basarken her adımda inliyor, yüzünü buruşturuyordu.

Kör Kâmil kapının eşiğinden seslendi:

– Gözün aydın Kerim. Neye çağırmışlar?

Kerim ters ters Kâmil'in suratına baktı:

– Piyango için.

– Ne oldu peki?

– İkramiyeleri aldık.

– Ya arkadan gelenler?

– Onlar da bizim ortaklar.

– Peki onlar da aldılar mı?

– Aldılar.

Fazla laf etmedi. Koğuşa girdikten sonra karyolalara tutuna tutuna yatağına doğru yürüdü. Kendini şiltenin üstüne bırakırken, karşı tarafa seslendi:

– Ramazan Bey! Şu senin gazocağını on dakka müsaade et de bir çay pişirelim.

Pilavoğlu ve Arkadaşları

Atatürk heykeli kıranlardan Sadık Çakırtepe'ye yaklaşıp da bu işi neden yaptığını soracak olsanız, karşılık hazırdır:

– Vallahi, ne desem yalan. İçimden bir ses geldi. Sonrasım da hatırlamıyorum. Meyer neler yapmışım?

– Yani serserilik öyle mi?

– Tabi serserilik a beyim. Serserilik olmasa, başımıza bunlar gelir miydi? Biz zaten kafadan sakat adamlarız. Çoğumuzun da raporu var.

– Bu raporları heykel kırmak için mi aldınız?

– Heykel için değil tabii. Ne olur, ne olmaz. Bulunsun.

Pilavoğlu'nu Mehdi olarak tanırlardı. Ona "Efendimiz" derlerdi. Efendilerinin "müritleri" yanındaki saygınlık ve gücü sınırsızdı. O ne derse, sözü, bir çeşit Tanrı buyruğu sayılırdı.

Pilavoğlu, orta yaşlı, nur yüzlü, söylentiye göre hukuk okumuş, kurnaz bir adamdı. Onun da epeyce girip çıkmışlığı olduğu için mapusane hayatını pek yadırgamıyordu. Zaten Ticanilerin çoğu, baldırıçıplak takımındandı. Ama, bazı şöyle böyle okumuş adamların da aralarına katıldığı, Pilavoğlu'nun gösterdiği "hidayet" yoluna girdiği olurdu.

Eskiden beri Ticanileri, öteki hükümlüler için zararlı olmasınlar diye, mapusanenin ayrı bir odasına koyarlardı. Namazlarını orada kılarlar, yemeklerini orada yerler, orada yatarlar, sözün kısası çilelerini o tek oda içinde doldururlardı. Ama bu odaya her biri için bir yatak sermek imkânı olmayınca ötekiler ikişer üçer yatıp efendilerinin rahatını mutlaka sağlarlardı. Pilavoğlu'nun yüzünden onunla beraber mapusa düşüp, bir arada yaşama zorunda kalanlar içinde, hayatından memnun olmayan tek Ticani'ye rastlanamazdı. Hatta bunların cezaları ne kadar ağır olursa olsun, mutlulukları sonsuzdu. "Mehdi-i Resul yüzünden kulun gazabına duçar olmak" bir bakıma Cennet-i âlâ'nın yüzde doksan beşini garanti etmek demekti.

Haftanın kimi günlerinde Ticanileri dışarıdan görmeye gelen yakınları, dostları olurdu. O vakit bunlar, öteki hükümlülerle beraber görüşmeye çıkarılmazlar, ancak genel ziyaret bittikten sonra, Ticaniler kafilesinin görüşmesi başlardı. Mapus bulundukları hücreden ziyaret yerine kadar gitmek için öteki hükümlülerin bulunduğu yerlerden geçmek zorundaydılar. İşte o vakit toplu halde gösteriye başlarlardı. En önde bir gardiyan, arkasından da Pilavoğlu kendini beğenmişlikle yürürdü. Müritlerinin Pilavoğlu ile beraber yürümelerine hiçbir olanak yoktu. Yahut da onlar, efendileriyle beraber aynı hizada yürümenin, günahların en büyüğü olduğuna inanırlardı.

Pilavoğlu'nun arkasından ilahiler söyleyerek, yürüyüş marşı temposuyle giderlerdi. Bu arada, bir tanesi kendini tutamayıp "cuşa gelerek", Çeşmemeydanı usulü narayı patlatırdı:

– Ey Muhammed'in yoldan çıkmış kulları! Ey münkirler! Ey tarik-i selametin dışında yürüyenler! Efendimiz Pi-

lavoğlu Hazretleri, dinsizlere din getiriyor, donsuzlara don giydiriyor.

O zaman gardiyan işe karışarak herifi susturmaya yeltenir, ama karşısındakinin dinsel yönlerinden yararlanmasını çok iyi bilen çömez, bu sefer de avaz avaz tekbire başlayınca gardiyanın eli ayağı bağlanıverirdi.

Pilavoğlu'nun arkasında yürüyenler, efendilerinin peşinden giderlerken onun bastığı yerleri, birbirleriyle yarış edercesine eğilip öpmeye çalışırlar, yerden aldıkları toz toprağı ağızlarına atarak, yüzlerine sürerek, onun kutsallığından pay almaya yeltenirlerdi.

Bir gün bu kafile, gardiyanların yanında görüşmeye götürülürken öteki hükümlüler avlunun iki yanına çekilmişler, bu acayip insanları şaşkınlıkla seyrediyorlardı. Mahkûmlardan biri, Yalınkat Yahya:

– Yahu, Pilavoğlu dedikleri şu beyaz elbiseli adam mı? diye soracak oldu.

– Evet.

Yahya zaten kafadan kontaktı.

– Dur bakalım, şununla bir de ben konuşayım, diyerek ilerledi. Hazretin önüne geçti. Son derece yılışık bir davranışla:

– Merhaba yahu Kemal Bey. Nasılsın, iyi misin kardeşim? diye elini uzattı.

Pilavoğlu da onun elini sıkmak zorunda kaldı. Yahya devamla:

– Yahu yapma böyle ıvır zıvır şeyler be kardeşim, dedi. Nene lazım senin Tatavla'da bakkal dükkânı. Vazgeç be gözünü seveyim. Ben senin iyiliğin için söylüyorum. Gel sen bir kardeş nasihati dinle.

Pilavoğlu gülümsedi. Ama çömezleri deliye dönmüşlerdi. Efendileriyle bu biçimde konuşulmasına, üstelik bir de ona öğüt verilmesine katlanamıyorlardı. Yahya'nın suratına dik dik baktılar. Eğer Pilavoğlu eliyle şöyle bir işaret edecek olsa, "Ya Allah" deyip herifi parçalarlardı.

Kör yobazlığın, uyduluğun Ticaniler kadar hiçbir tarikatte yer etmediği muhakkak.

Pilavoğlu bir gün müritlerinden birine, "Konuşmama" cezası vermişti. Adam bir sene tek kelime bile söylemeye izinli değildi. Bir kere sustu ve tam bir sene ağzından tek laf almak kabil olmadı. Derdini anlatmak için dilsizler gibi işaretleşirdi. Hele ziyaret günleri mübareğin konuşmaması, ziyaretçilerini de kızdırdı. Onlar, istediklerini söylerler, ama çömezden karşılık alamazlardı. O, söyleyeceğini bir kâğıda yazıp gardiyana verir, gardiyan bu kâğıdı ziyaretçilere uzatır, onlar da okuyup ne dediğini anlarlardı. Bu hokkabazlık tam bir yıl sürdü. Bir yıl sonunda, efendi:

– Konuşabilirsin, diye irade buyurdu. Adamın da ancak ondan sonra ağzı dili çözüldü.

Ticaniler, dayak yemekten hiç korkmazlardı. Sadık Çakırtepe, Ankara'da, Orduevi'nin önündeki Atatürk anıtına saldırırken linç ediliyormuş. Polis, halkın elinden herifi zor kurtarmış. Mapusaneye geldiği gün, yüzü gözü morarmış, dudakları şişmiş, gözleri kanlanmış, vücudu hurdahaş olmuştu. Sırım Hasan onun yanına sokuldu:

– Ulan sen ne muzır herifsin be! diye çıkıştı. Sana az bile yapmışlar. Geçen sefer birkaç ay yatıp paçayı kurtarmıştın ama bu sefer kafadan beş senen var. Artık, yeme içme, Pilavcı'ya dua et.

Sadık, yüzünü buruşturup, sulu sulu güldü:

– Ah, öldüremediler ki, diye tasalandı. Ölseydim eğer, mekânım cennetti. Pilavoğlu için ölmek hangi kula nasip olmuş? Beş sene diyorsun değil mi? Hay ağzından öpeyim. On beş sene verirlerse dünyalar benim olacak. Ama nerede o kanun? Efendi için mapusluk neymiş? Efendim o benim.

Bununla beraber Başgardiyandan adamakıllı korkarlardı. O, bir kere göründü mü, hepsi süt dökmüş kediye döner, elleri titremeye başlar, dilleri bağlanırdı. Başgardiyanın dik dik bakışları hepsini yıldırmıştı.

– Ulan hergeleler! diye bir kere gürledi mi:

– Aman ağabeyciğim, Pilavoğlu'ndan sonra sensin, derlerdi.

Geceleri öteki mapuslar uykudayken sabaha karşı ayine başlarlar, bağıra bağıra tekbir getirirler, cümle âlemi birbirine katarlardı.

Ticanileri mapusanede koyacak yer sağlamak da bir sorun halini aldı. Üstelik tutuklananların birbirleriyle konuşmaması, anlaşmaması gerekiyordu. Mapusanenin birinci ve ikinci münferitleri boşaltıldı. Burada bulunan kırk sekiz oda Ticanilere verildi. Her odaya 2-3 kişi yerleştirildi. Bunların kimisi, birbirlerini tanıyor, ifadelerde aykırılıklar ortaya çıkmasın diye uzaktan uzağa anlaşma çareleri arıyorlardı. Bunun yolunu bulmakta zorluk çekmediler.

Birinci odada yatan, hücrenin penceresine gelerek, yanındaki odanın penceresine sesleniyor. Oradan karşılık alınca, söyleyeceklerini söylüyor, böylece her oda haberleşme işini, yanındaki odaya aktararak birinci odadan sonuncu odaya kadar uzayıp gidiyordu.

Aradan bir süre geçtikten sonra durum idare tarafından öğrenilince, konuşmalara engel olacak bir tedbir alındı. Oda

pencerelerinin açıldığı avluya, bir candarma ile bir gardiyan nöbetçi olarak dikildi. Bu tedbir ilkin faydasını gösterdi. Ama sonradan buna karşı da çare icat etmekte gecikmediler.

Nöbetçiler, Ticanilerin konuştuğunu, sesleri duyarak anlıyorlar ve hangi oda konuşursa, yemek ödeneğini kesiyorlardı. Ticaniler bu sefer, yandaki odadan duyulacak biçimde hileli dua usulünü keşfettiler. Bu dualar kurnazca düzenleniyordu.

Konuşulacak şeyler duadaki cümlelerin arasına serpiştiriliyor, sonra makamla söyleniyorlardı. Böylece hileli duayla konuşma başlayınca, yandaki odanın penceresinden hemen aynı usulle cevap gelirdi.

Bu sırada konuşmayı duyan candarma koşup gelir:

– Hişt! Hemşerim. Ne konuşuyorsunuz? diye çıkışırdı.

Ticanide cevap hazır:

– Aman sultanım, aslanım. Yüreğime bir kasvettir çöktü. Cenabı Hakka şuracıkta iki rekât namazla iki sure eda ediyorum.

– Ha öyleyse, kusura bakma hemşerim. Oku, oku.

Ticaniler kimi zaman da oturdukları yerde, kendi kendilerine tekbire başlarlar, sonra sonra, işi azıtarak bağıra bağıra zikrederlerdi. Ama tekbir çekerken onların kendilerine göre bir ahengi, bir makamı vardı. Artık onların ilahilerini dinleye dinleye melodiyi ezberlemiş olan terzi bir şair, Ticanilerden bir tanesinin odasının altına gelir, yavaş bir sesle, ama içerdekilere duyuracak biçimde, aynı melodiyi mırıldanmaya başlardı.

Ötekiler bu sesi duymaya görsünler. Hemen zikre başlarlar, vücutlarıyle beraber kafalarını iki yana sallayarak zikrede ede, vecde gelirlerdi. Odalardan birinde böyle bir zikir başladı mı, sesler aksettiği için, ayin bitişik odaya da sirayet

eder, böylece odadan odaya yayılarak bütün mapusaneyi kaplardı. Çok geçmeden 80-100 kişinin, gırtlağını parçalarcasına kopan bir "vaveyla", ortalığı çın çın öttürmeye başlar, bunu duyan hükümlüler de:

– Pilavoğlu galiba gene birini kafese koyuyor, derlerdi.

Gürültüler idareden işitilince, başgardiyan kahve fincanını masasının üstüne bırakır, beş numaralı sopayı kaptığı gibi şöyle bir ortalıkta görünürdü. Başgardiyanın geldiğini işiten Ticaniler, nargile marpucu görmüş kurbağalar gibi, hemen seslerini keserler birer köşeye büzülürlerdi.

Bunca Ticaniyi, bir mırıltıyle birbirine katmanın usulünü keşfeden Terzi Şair de, olup bitenleri uzaktan seyreder, keyfinden bayılırdı.

Şair bu numarayı birkaç sefer yaptı. Sonradan Ticaniler bunun bir kışkırtma olduğunu öğrendiler. Ondan sonra, tekbir getirmez oldular. Kanunun bile susturamadığı bunca yobazı, şair, susturmağı başardı.

Koğuş kapıları öğle paydoslarında kilitlenir, gardiyanlar yemeğe giderlerdi. Pilavoğlu bu durumu bildiği için avluda kimsenin nöbet tutmamasından faydalanarak, yanındaki odada yatan Kâmil'e öteki odalara ulaştırması için buyruk verirdi:

– Kâmil!

– Efendimiz.

– Sana söyleyeceklerimi iyi dinle.

– Emir buyurunuz efendimiz.

– Biliriz ki, müminler dahi türlü türlüdür.

– Amin, efendimiz.

– Biz bütün insanları hulusu kalbe ve saffeti imana getirmek için biiznillahi Teâlâ çalışıyoruz değil mi?

– Amin, efendimiz.

– Yalnız şu Çubuklu Ali Rıza'nın 3.500 lira meselesi canımı sıkıyor. O bana bu parayı ticaret yapalım diye getirmişti.

– Amin, efendimiz.

– Mahkeme işi dolandırıcılığa döker mi dersin?

– Amin, efendimiz.

– Yahu amin olur mu?

– Pardon efendimiz.

– Ali Rıza evini 3.500 liraya sattığını bana söylememiş olacak, anladın mı?

– Doğrudur efendimiz.

– Kendisi de bunu böylece bilsin, olmaz mı?

– Başüstüne efendimiz.

– Sonra Kalaba köyündeki toplantıyı ne diye ağzından kaçırmış bilmem ki?

– Haltetmiştir efendimiz.

– Bunu da nasıl çevirecekse çevirsin.

– Boynunun borcudur efendimiz.

– Söylediklerimi teker teker yazdın mı?

– Vazifemdir efendimiz.

– İcabına tevessül et.

– On dakika içinde sonuncu odaya kadar tamim edilecektir efendimiz.

Konuşmalar böylece uzayıp gider, gardiyanlar yemek paydosundan dönünce, konuşma da kesilirdi.

Bir gün Terzi Şair, gardiyanlar gittikten sonra Ticanilerin duvarı dibine büzülmüş, kendini iyice siper etmişti. Elinde bir kalem, bir de defter vardı. Pilavoğlu öğle paydosunda müridi Kâmil'e gene buyruk vermeye başlayınca Terzi Şair, karşılıklı konuşmaları cayır cayır yazmaya başladı. Tuttuğu

notlar sayfalar dolduruyordu. Bu böylece uzadı gitti. O da günlerce yazdı.

Akşam olunca yazdıklarını, yakın arkadaşlarına baştan sona kadar okuyor, sonra da:

– Aman sakın ağzınızdan bir yerde bir şey kaçırmayın ha! Bunlar benim sermayem, diye tembih ediyordu.

– Ne yapacaksın yahu bunları? diye sordukları vakit, o gülümsedi:

– Ne mi yapacağım? Satacağım yahu, satacağım.

– Ulan Hislon marka saat mı bunlar be?

– Daha kıymetli. Gazeteciler böyle yazılar için adamın önünde dokuz takla atarlar. Pilavoğlu'nu, benim gibi böyle duvar dibinden dinleyecek erkek bir gazeteci var mı tanıdığın?

– Peki kaç para kazanacaksın?

– Pazartesiden cumaya kadar beş günlük yazılar, yüzer kâğıttan beş yüz. Cuma namazındaki dualar da iki yüz elli kâğıt. Ettti mi yedi yüz elli. Bir hafta daha yazarsam bin beş yüz kâğıdı kıvırıp benim şiirleri kendi paramla bastırırım. Taş attım da kolum mu yoruldu sanki?

– Sen biraz avucunu yala.

– Ulan bir şeyden haberiniz yok be. Dünya görüşünüz kalmamış artık, diyerek kâğıtlarını katladı. Yatağın arasına soktuktan sonra hayatından son derece memnun, geçip üstüne oturdu.

Cinsel Hayat

Mahkûmlar dünyasının en acılı, en korkunç tablosu bu. Hayatın onlara en büyük eziyeti de bu. Bir yıl, iki yıl dayandıktan sonra, yürekler acısı bir düşüş başlıyor. Sonra da önüne geçilemez oluyor.

Tümden, sosyal bir yara. İleri memleketlerde çaresi bulunmuş, faydaları görülmüş. Ama mapusun içeceği suyu bile doğru dürüst sağlayamamışken, onun başka dertleriyle uğraşmak zor oluyor. Hükümlü, ister istemez belli bir sonuca "terk ediliyor".

İster kadın, ister erkek olsun; mapusun yarısından çoğu, cinsel açlığın sapık birer kurbanı olmuş. On üç yaşından altmış yaşına kadar hepsi bir türlü. Bu halin önüne geçmeyi şimdilik kimse düşünmüyor. Her şey oluruna bırakılmış.

Orada, bu çeşit insanlar iki türlü: Kimisi oldum olası homoseksüel. Yani davranışlarında utanılacak taraf görmeyenler, böyle şeyleri olağan karşılayanlar. Kimisi de, ya doğanın kıskacı arasında kalıp bu yola düşenler ya da öldürmek, bıçaklanmak korkusuyle sonuca razı olanlar. Ama her çeşit

mapus için, eninde sonunda bu iş alışkanlık halini alıyor ve artık geri dönüşü olmuyor.

17-18 yaşlarında, eni boyu yerinde, güzelliği göz alıcı bir genç, bir defa mapusaneye düşmeye görsün. Artık onu bu yola sürüklemek için, insan aklının alabileceği her düzenbazlık, her cömertlik, her zorbalık geçerli oluyor. Ne tuzaklar kurulmuyor, ne planlar hazırlanmıyor, ne dolaplar dönmüyor.

"Av" için tabii en önemli koz para. Eğer fayda etmezse korkutma. O da sonuç vermezse "av"ın üstüne çullanmak, zor kullanmak süretiyle isteklerine ulaşıyorlar.

Mapusanenin bir "çocuklar koğuşu" var. Sırf bu yüzden yaşı küçük olanlar öteki hükümlülerden ayrılmış: 60-70 tanesi aynı yerde yatıyor. Çoğu 11-16 yaşları arasında. Müdüriyet, geceleri kapılar kapandıktan sonra, aralarında kavga çıkmasın, kumar oynanmasın, kötülük yapılmasın diye büyük mapuslardan birini ekipbaşı yapıp başlarına dikmiş. Herkes onun sözünü dinlemek, onu saymak, zorunda. Ekipbaşı her daim mapusların, dürüst, erdemli, merhametli tanınmış olanlarından seçiliyor. Ama nihayet o da insan. Bir sürü parlak saatleri, içinde yaşadığı yoklukla yan yana koyunca, ortaya çıkan çelişmenin karşısında direncini kaybediyor. Kendi eline teslim edilmiş çocukları o zaman, ister istemez piyasaya çıkarıyor.

"Çocuk koğuşu"nun kapısı her daim kapalı. Ne içeriden dışarıya bir çocuğu çıkarmak, ne de büyük mapuslardan birini içeri almak oluyor. Kapının anahtarı gardiyanda duruyor. Ancak ekipbaşı çocuklardan birinin ya da beşinin dışarı çıkmasına izin verirse, gardiyan kapıyı açıyor. İdare ekipbaşına güvendiği için, onun doğruluktan ayrılmayacağı da

kabul edilmiş. Bu yüzden çocukları dışarı çıkarmak, usulca kendi koğuşlarına götürmek isteyenler, ilkin ekipbaşını elde ediyorlar. Sonra da çocuklar koğuşunun kapı aralığına gözlerini dayayıp, bahçede oyun oynayanlardan bir tanesini seçiyorlar:

– Şu sarı mintanlıyı, yarın bir saatliğine bizim koğuşa gönderiver.

– 10 kâğıdını alırım, ama bir şey söyleyeyim mi? Böylesini sen şimdiye kadar tatmadın.

– Paran hazır. Sen gönder.

– O gün pazarlıkta çabuk uyuşuluyor. Ertesi gün ekipbaşı gardiyana sokuluyor:

– Şu kapıyı aç da bizim Toraman'ı çıkarayım. Gidip idarenin camlarını silecek. Başgardiyanın odasını temizleyecek.

Gardiyan ekipbaşına inandığı için, çocuğu çıkarıyor. Toraman müdüriyete gideceği yerde, gardiyanın yanından sıvışıp beri tarafa sapıyor. İkinci münferidin kapısından çocuğu içeri çekiveriyorlar. Zaten o da teşne. Akşamdan, ekipbaşıyle konuşup anlaşmış. Kendi ayağıyle tıpış tıpış gidiyor. Gitmeyip de ne yapsın? Para kazanacak. Domates, sakız leblebisi, tahan pekmez alacak. Hem numaralı, hem niyetli karamelalardan çekip kumar oynayabilecek. Zaten mutluluğun bundan büyüğü, mapusaneye pek sığmıyor. Duvarlar dar. Çocuk da bu kadarına dünden razı.

İkinci münferidin küçük odaları, özellikle gündüzleri, gardiyanlar öğle paydosu yapıp yemeğe gittikleri zaman, bu türlü oynaşlıklara pek elverişli oluyor. Mapusların, palabıyıklı gözleri dönmüş olanları çeneleri titreyerek küçüğün arkasından odaya teker teker dalıyorlar. Biri çıktıktan sonra, öteki giriyor. Çıkan hoşnut, giren sabırsız. Bir saatin içinde,

suç, suç üstüne. Kapının önünde sırasını bekleyenler, heyecanların en şiddetlisine kendilerini kaptırmışlar. Çeneler cinsel bir ürpermeyle sıkılmış, gözler adamakıllı bulanmış. Anlatılmaz bir bekleyiş titremesi, nöbeti.

Sırasını savanlardan kimisi "mümin". Zaten mapusun çoğu "mümin". Bu suçtan sonra gidip namaza duruyorlar. Tanrı'dan yardım istiyorlar:

– "Yarabbi. Bigünah hakkı için çok çektik. Çilemiz doldu. Sen bizi kurtar gayri." diyerek ellerini gökyüzüne açıyorlar.

Gardiyanların dönüşü yaklaştığı vakit ekipbaşı, günah odasının kapısını hafifçe tıkırdatıyor:

– Müslim! Elini az çabuk tut. Saat doldu. Gardiyanlar geliyor.

İçeriden boğuk bir ses karşılık veriyor:

– Gardiyan değil, padişah gelse para etmez. Patlama!

Neden sonra çıkıyor. Gülerek, manzarayı birbirlerine anlatanlara sol gözünü kırparak, hızlı hızlı musluğa doğru yürüyor.

Az sonra da çocuk dışarı çıkıyor. Yüzü bembeyaz olmuş. Dudaklarıyle beraber, kulaklarının altı boynuna doğru pençe pençe morarmış. Bir eliyle pantolonunu tutuyor. Gömleğinin arkası sarkmış, öteki avucunda bir sürü bozuk parayla bir tane kâğıt iki buçuk liralık var. Paraları sımsıkı kavramış. Göz pınarlarında iki damla yaş birikmiş. Ama yüzü gülüyor. Sevinç içinde. Yürürken zorluk çekiyor. Parayı tutan elinin dirseğini duvara dayayarak, sendeleyerek ilerlemeye çalışıyor.

Ekipbaşı zaten heyecanlı, kuşkulu. Durum duyulursa kazancının kaynağı kuruyacak. Onun için hiçbir şeyin belli olmaması gerek. Çocuğu omuzundan tutarak sarsıyor:

– Ulan velet! Ayağını yere bassana. Duvardan düşmüş gibi ne topallıyorsun öyle? İtoğlu it.

Öteki mahzun, yalvarıyor, özür diliyor:

– Dayıcığım kolay mı? On bir kişi bu. Başına gelmediyse bilmezsin helbet.

– Doğru yürü köpoğlu. Senin yüzünden ceza münferidine mi girelim?

Çocuk bahçeye yaklaştığı vakit doğrulmaya çalışıyor. Ekipbaşı, çevresini kollayarak onun yanında yürüyor:

– Aç bakayım avucunu, kaç para var?

– Saymadım dayıcığım.

– Say.

Pantolonunu bırakarak titreyen ellerle paralarını sayıyor:

– 370 kuruş dayıcığım.

– İki buçuğu ver buraya. İçerdekiler kâğıt para görmesinler üstünde.

– Göstermem. Saklarım.

– Ver ulan.

Çocuk avucunu uzatıyor. Ekipbaşı parayı cebine koyduktan sonra yumuşamış sesiyle:

– Sen şurada biraz otur, diyor. Ben gidip gardiyanı çağırayım. Kapıyı açtırayım.

Çocuk, koğuş kapısının taş basamağına çöküyor. İçeriki bahçede öteki arkadaşları birdirbir oynuyorlar. Bağrışmalar, gülüşmeler dışarıdan duyuluyor. Ama bizimki, başka sevinçler, başka umutlar peşinde. Avucunda kalmış bozuk paraların arasındaki gümüş lirayı parmaklarıyle tutuyor. Evirip çeviriyor. Tırtıllarına, resmine bakıyor. Sonra, kendi kendine bir mırıltı halinde, türkü söylemeye başlıyor:

Mapusane içinde üç ağaç incir
Ellerimde kelepçe, boynumda zincir
Zincirin yerleri durmadan sancır

Hukuki Danışma

Günlerden bir gün, ikinci koğuşa, pek şık giyinmiş, enikonu okumuş, orta boylu, şişmanca, sarışın bir adam geldi. Sırasında son derece düzgün laflar ediyor, önemli işlere aklı eriyor, sırasında da edepsizle edepsiz oluyordu. Sonradan bu kişinin bir banka müfettişi olduğu, yalnız tahtasının noksanlığından ötürü işinden çıkarıldığı anlaşıldı. Her önüne gelene, derdini dinletmek istiyordu. Oysa, mapusanede herkesin kendine göre bir derdi vardı. Kimse, kimsenin işini, kendine üzüntü etmek istemezdi. Ama müfettişin elinden kolay kolay kurtulmanın çaresi de yoktu.

Koğuşun bahçesinde dolaşırken, kendisine yakınlık gösterip de:

"Merhaba müfettiş bey, sohbetine hasret kaldık yahu!" dediler mi, müfettişi ondan sonra susturmanın çaresi bulunamazdı.

Hemen cigara paketini çıkarır:

– Gel şurada bir kahve içelim. diyerek ahbabının koluna girer; kahveyi de, cigarayı da adamın burnundan getirinceye kadar tıraş ederdi:

– Doğrusunu istersen kardeşim, benim bu memleketteki adalete bir türlü aklım ermedi. Suçumun ne olduğunu daha bilmiyorum.

– Yahu, hâkim insanı tevkif ederken sebebini de söyler. Numara yapmasana.

– Bana söylemedi vallahi.

– Peki senin meselen, nenin nesi?

– Hay Allah razı olsun be. İnsanı doğru dürüst dinleyecek bir adam bulduk nihayet. Burada birine bir laf söyleyecek olsan, herif hemen yan çiziyor. Halbuki mapusanede insan insana yardım etmeli.

– Tabii yardım etmeli ya. Sözgelişi, ben seni şimdi dinleyecek olsam, en azından iki paket Kulüp cigarasını hak ettim demektir.

– Şimdi ayıp ettin ahbap. Benim burada parasız olduğumu biliyorsun da, onun için yapıyorsun galiba.

– Peki bir Kulüp de vermez misin?

– Haydi onu verelim. Verelim ama ben konuşurken lafımı yanda kesmek yok. Lakırdının sonuna gelmeden "bir su dökeyim" diyerek kirişi kırmak da yok. Anladın mı?

– Anlat bakalım.

– Şimdi kardeşim, beni iyi dinle. Biz adama boş yere Kulüp cigarası vermeyiz. Dört kulak kesileceksin, sonunda da bana akıl vereceksin, anladın mı?

– Haydi anlat be yahu.

– Anlatacağım. Sen anlatma desen de anlatacağım. İnsan derdini anlatmazsa dermanını bulamaz derler. Ama sen diyeceksin ki: "Benim derdim bana yetişir." O zaman Kulüp'ten de vazgeçmen lazım.

– Anlat şunu, başla hikâyene be.

Hikâyem o kadar karışık değil. Can kulağıyle dinledikten sonra şıp diye anlaşılır. Ama insanda dinlemeye meram olmalı.

– Yahu anlatacak mısın şunu güzellikle?

– Elbette anlatacağım. Ama sen daha beni dinlemeye başlamadan mızıkçılık ediyorsun. Hikâyem alıp yürüdüğü zaman yarısında kesmeye kalkarsan, Kulüp'ü vermem ha!

– Kesmem, anlat.

– Böyle hikâyeyi zaten başka yerde dinleyemezsin. Burada bu kadar adam var. Hiçbirisi merak edip de yanıma gelmedi. "Senin meselen nedir?" diye soran olmadı.

– Bana bak, başlıyor musun, başlamıyor musun?

– Başlıyorum, be kardeşim.

– Haydi başla.

– Yahu burada hepiniz amma da sinirli olmuşsunuz. İnsanın ağzına lakırdıyı tıkayıveriyorsunuz. Ben söze başlarken tabii her kelimenin enini boyunu hesap etmek zorundayım. Çifte manalı, lastikli kelimeler, mecazlı sözler, teşbihli laflar edecek olursam, benim anlattıklarımdan sen de yanlış manalar çıkarabilirsin.

– Ben Kulüp'ten vazgeçtim aslanım. Hoşça kal.

– Aman şeker kardeşim, bir dakika dur, söyleyeceklerime bir defa kulak ver bakalım.

– Vazgeçtim arkadaş.

– Gel be yahu. Naz etme işte. Ayağına kadar gelmiş Kulüp'ü kaçırma.

– İstemem anam babam, dedikleri kadar varmış. Sen bir defa tıraşa başlayınca, seni susturmak için biz iki Kulüp cigarasını üste vereceğiz galiba. Bunun kârı nerede kaldı?

– Gözünü seveyim gel, kırma beni. Kısa keseceğim.

Adam uzaklaştı. Müfettiş de boynu bükük, ağacın dibinde kalakaldı.

Manzarayı uzaktan seyredenlerden biri, müfettişe sokularak:

– Ağabey, dedi. Görüyorum, canın sıkılıyor. Ama sen bizim gibi cahil bir adam değilsin ki, efkârlanasın. Akıl danışmak istiyorsan, bizim koğuşta bir istidacı Cemal Bey vardır, git onunla konuş. Ufak tefektir ama sulfata gibi her derde devâdır.

İstidacının yattığı yeri de ona tarif etti. Müfettiş bunu öğrenince soluğu koğuşta aldı. Adamın dediği yerde 120 santim boyunda, tostoparlak biri oturuyordu.

Müfettiş:

– Selamünaleyküm beyefendi, diyerek sokuldu.

– Ve aleykümüsselam efendim.

– Bendeniz sizi rahatsız ediyorum galiba.

– Estağfurullah. Vazifemiz efendim.

Müfettişin gözleri sevinçle parladı:

– Bir mesele hakkında fikr-i âlinizi istihsale cesaret edeceğim.

– Müdafaa mı yazılacak, iddianameye mi itiraz edilecek, yoksa tevkif kararının kaldırılması mı istenecek?

– Hayır efendim, sadece istişare.

– Ha, hukuki istişare demek istiyorsunuz. Dakikası. üç kuruştur efendim.

– Neyin dakikası beyefendi?

– Görüşmenin, istişarenin. Burası hapisanedir. Kimseden kimseye fayda yok. Bendeniz, kendi hukuki durumunu öğrenmek isteyenleri aydınlatırken, beher dakikası için üç kuruş alırım. Yarım saatlik parayı da peşin alırım.

– Biraz fazla değil mi beyefendi?

– Ne münasebet efendim. Kadın tellallığı yapan birine gidecek olsanız, o bile peşin para almadan iş görmez, malumu âliniz.

– Beyefendi, şu son "Malumuâliniz" lafı, bence yerinde kullanılmadı galiba.

– Hoş görün efendim. Sürçü lisandır. Maksat sözün manası anlaşılsın.

– Dakikasına iki kuruş versek, ne dersiniz?

– İdare etmez efendim.

– Haydi sizin dediğiniz olsun. Mesele şu: Bendeniz istasyon lokantasında Leylâ isminde bir kadınla yemek yiyordum.

– Af buyurun, istişareye başlarken kaparo mahiyetinde doksan kuruş vereceksiniz.

– Buyurun şu lirayı da, sözümü kesmeyin. Yemek yiyordum. Yanımızdaki masaya iki kişi geldi. Onlar da içmeye başladılar. Bir tanesi, ihtimal benim yanımdaki kadım imâ ederek, "Ahududu likörü enfes değil mi?" diye sordu. Siz olsanız ne yapardınız?

– Müthiş bir tecavüz.

– Ben de tahammül edemedim. Masadaki sürahiyi kaptığım gibi herifin kafasına yapıştırdım. Adam başını eğmesiyle sürahi arkadaki masaya vurdu, parçalandı. Derken çatal elime geçti. Bir fırlattım herifin kaşına saplandı. Gürültü şangırtı üzerine garsonlar koşuştular. Lokanta birbirine girdi. Kadınlar bağrıştı. Beni kollarımdan yakaladılar. Aradan beş dakika geçmeden polisler damlamaz mı? İnsana bir kadınla içki içmek hürriyetini çok gören bu insanlara karşı sükût mu etmeliydim? Mayonez tabağını kaptığım gibi, komiser muavininin suratına yapıştırdım.

– Çok isabet etmişsiniz beyefendi. Müddetinizin on dakikası dolmuştur.

– Aman efendim, siz galiba hileli saat kullanıyorsunuz. Daha şimdi lafa başladım.

– Bizim saatimiz, Londra rasathanesinden ayarlanmıştır. Merkez Bankası'nın hesaplarında hile bulursunuz ama, bizde bulamazsınız.

– Derken efendim, komiser muavini üzerime atılmaz mı? Hani demokrasi? Hani antidemokratik kanunların tasfiyesi? Hani anayasanın sağladığı dokunulmazlıklar? Hepsi laf, hepsi zırva efendim. Yanında kadın bulunan yurttaşa reva görülen bu davranış; amme vicdanını incitmez de ne yapar?

– İncitmez olur mu beyefendiciğim? 16 dakika oldu.

– Azizim sizin saatinizde vallahi yanlışlık var.

– Katiyen varit değildir. Devam edin.

– Ondan sonra bizi yaka paça doğru polis merkezine getirdiler. Rica ederim ben ne hırsızım, ne katil. Sorbon'da tahsil etmiş bir insanım. Bu haksızlığa dayanamadım. Karakoldaki daktilo makinesine bir tekme atınca, harfler birbirine girdi tabii. Haklı olmasam yapar mıyım hiç? Bunun üzerine bizi bağladılar. Sonra efendim, fezleke, mazbata filan derken, doğru savcılıkta soluğu aldık. Savcı da yeni yetişmelerden biri. Şöyle bir yüzüme baktı. Onun bakışlarında, "Eğer istersem seni sarmısak havanında döğer, suyunu da güvercin gübresine karıştırırım," der gibi bir mana vardı. Artık bu derecesine dayanamazdım. İki pencere de orada indirdim. Yazı masasının üstündeki cam da bu sırada çatlamış.

– Çok isabet etmişsiniz vallahi. Ben de olsam başka türlü yapamazdım.

– Evet, başka çarem yoktu zaten. Sonra hâkimin karşısına çıkardılar. Carp[12] diye tevkif müzekkeresini kesince beni buraya yolladı.

İstidacı Cemal başını kaşıdı:

– Efendim dedi sizin durumunuz anlaşıldı. Ceza kanununun umumi esaslar faslında yazılı ahkâmından faydalanmanız lazım geliyor. Hadisede tahrik var. Bu bakımdan cezanız üçte bir nispetinde iner. Müdafaa-i nefis var. Oradan da yarısı iner. Âni gazap ve elem-i şedit var. Altıda bir de oradan iner. Sarhoşluğunuzdan da beşte bir düşerler. Yanınızda kadın bulunması suçun işlenmesinde izzetinefis bakımından âmil olduğu için sekizde bir tenzilat da oradan yapılır. Beraetinizi mümkün kılacak bir sebep daha var ama, vaktiniz dolduğu için bunu söyleyemeyeceğim.

– Aman ayağınızı öpeyim efendim. Bir cümleyle anlatın.

– Prensip dışına çıkamayız beyefendi. Yirmi beş kuruş daha verirseniz temdid-i müddet mümkün olur.

Müfettiş davrandı. Elini yelek cebine daldırıp çıkardığı 25'liği istidacı Cemal'in avucuna bırakmıştı ki, kapıdan Yaşar gardiyanın bağırması duyuldu:

– Banka müfettişi efendi, eşyalarını hazırla. Akıl muayenesi için tıbbı adliye gidiyorsun.

İstidacı Cemal gevrek gevrek güldü:

– Beyefendi, kusura bakmayın, dedi. Benim söyleyeceğimi gardiyan söyledi. Haydi güle güle. Şifalar dilerim efendim.

12 *carp* (İng.) Eleştirmek, beğenmemek anlamlarına gelen bu sözcük. Bu cümleye uymuyor; aslı *cart* olabilir.

Kavga

Koğuşlarda kumar oynamak ve oynatmak, mapuslar içinde ağa geçinenlerden birinin izin vermesine bağlıydı. Hemen her koğuşta böyle bir kabadayı türer, gece olup da mapusların dış dünyayla ilgileri kesilince, kumar oynanması için "irade" buyururdu. Atılan her zarın kazancında onun da bir payı olur, böylelikle bir gecede 20, 30 lira, hatta 50 lira haraç alırdı.

Bir gün beşinci koğuşa Adana mapusanesinden Duran Yeşilçimen adında, gençten bir hükümlü gelmişti, 20-25 yaşlarında, zayıf, çelimsiz bir şeydi. Ama kırdığı ceviz bini aşmış diyorlardı. Hiçbir mapusanede rahat duramamış, maraza çıkarmış, oradan oraya sürgün edilerek sonunda buraya düşmüştü.

Ağa geçinmek, öteki mapusları sindirip haraca kesmek, birçokları gibi ona da tatlı görünmüştü. Geldiğinin üçüncü gününde iki tane kafa dengi buldu. Bütün derdi koğuşta kumar oynatıp mano almaktı. Eğer bu işe koğuşun eski ağaları razı olmazlarsa, o vakit boğuşma başlayacaktı. Bu yüzden Duran'la arkadaşları o gün, iki tane şişle bir kunduracı bıçağı uydurdular.

Akşam, koğuş kapıları kilitlenip, hükümlüler üçer beşer yemeklerini yedikten sonra, Duran orta yere fırlayarak koğuşta kumar oynatacağını "ilan" etti.

Onun, boyundan büyük işlere kalkışması, ilkin genel bir şaşkınlık uyandırdı. Kumar oynatmak gerekirse mapusanede daha forslu, dediği dedik ağalar vardı. Duran'ın bu davranışı onlara karşı da, bir çeşit meydan okumaydı.

Beşinci koğuşta ekipbaşı olan, at cambazı Kürt Aziz, ranzanın üstünden yere atladı. İki yana yalpa vura vura Duran'a doğru sokuldu. Ta yanına kadar geldi. Onu tepeden tırnağa süzdükten sonra:

– Ulan sen kim oluyorsun, koğuşta kumar oynatacak? dedi. Gün görmemişin veledi. Daha barsaklarında Adana'nın zerzevatı duruyor. Ben adamı, sarımsak gibi tepesi aşağı, yere çakarım. Kaşkaval kabuğu!

Demeye kalmadı, çelimsiz oğlan şişin birine asılır asılmaz kolunu havaya kaldırdı. Ama indirmeye vakit bulamadan Kürt Aziz'in mengene parmakları, delikanlının şişi tutan bileğine kelepçe gibi yapıştı.

Öteki:

– Haaaayt anasını, danasını, yalınkat kundurasını, gevşek cıvatasını dümdüz ettiğiminin zurnacısı. diye nara atarak, öbür elini beline götürdü. Falçatayı kavradı. Aziz şişi elinden alamadan, bir silahla daha karşılaşınca, işin çatallaştığını anladı. Bir bakıma, kendisi de hiç boş bulunmazdı. Mapusanede bıçak kıtlığına kıran girse, Aziz'in zulasında en az iki tane bulunurdu. Ama bu beklenmedik kavgada, pek hazırlıksız olduğu için, bıçağını almaya vakit kalmamıştı.

Duran'ın falçatayı çekmesiyle işin cinayete doğru gittiğini fark eden Aziz, onun; şişi tutan bileğini müthiş bir sil-

kelemeyle aşağı çekti. Sarsıntının şiddetine dayanamayan delikanlı, boylu boyunca yere uzandı.

Duran'ın zorda olduğunu anlayan iki kafadarı, o yere yıkılır yıkılmaz, hemen ortaya fırlayarak, Kürt Aziz'e saldırdı. Birinin elinde yine şiş vardı. İşin bıçaklı bir boğuşmaya vardığını gören öteki hükümlüler, işe karışamaz oldular. Ama Aziz şimdi tam tehlikedeydi. Kendi adamlarından yardıma koşan yoktu. O, ikinci şişle saldıranın da havadaki kolunu kavrayıp çelmeyi taktı. Müthiş bir yüklenişle onu da yere yıkıp altına alacakken, Duran yerden fırladı. Büyük bir hınçla havaya kalkan kolu, Aziz'in sırtına indi. Bıçak, kürek kemiklerinin ortasına saplanmıştı. O zaman Kürt Aziz, şöyle bir sendeledi. Ama bir bıçakla, beş bıçakla yıkılacak cinsten değildi. Düşmanını bir kere ele geçirse, sağlam yerini bırakmazdı. Zehir gibi bir kuvveti vardı. Duran, onun sırtına daldırdığı bıçağını çekip çıkardı. Kolu tekrar havaya kalktı. Tam o saniyede, kavgaya karışan ve Aziz'i korumaya koşan Piç Ali, yemek masasının kenarından çıkardığı kocaman tahtayı bütün gücüyle Duran'ın kafasına indirdi. Adanalı sallandı. Bu sefer ötekiler saldırıya geçtiler. Kavga bir anda büyüyüvermişti. Ceketinin altından oluk gibi kan akan Aziz'in dayandığını görenler, bu sefer yardıma koşuyorlardı. Mapusların bir kısmı da köşeye büzülmüş, birkaç dakika sonra, üç beş kişinin ölümüyle sona erecek boğuşmayı korku içinde izliyorlardı.

Kavganın büyümesiyle, durumun kendileri için tehlikeye doğru gittiğini sezen Duran'la arkadaşları, artık geri dönmenin imkânsızlığını anladıkları için, yavaş yavaş kapı tarafına doğru çekilmeye başladılar. Kürt Aziz'le adamları, iş bu kerteye geldikten sonra, onları öldürmeden kavganın

yatışmayacağını biliyorlardı. Duran'ın arkadaşlarından biri yatağını kaptığı gibi, koğuş kapısının ağzına koydu. Ötekiler birbirlerine giriştikleri sırada, kocaman benzin damacanasını yatağın üstüne boşalttı.

Adanalı ile öteki arkadaşı bu korunma çaresini gündüzden hesaplamışlardı. O vakit, kapının ağzına serilen yatak denginin üstünden sıçrayarak aptesane tarafına geçtiler. Aziz'le adamları dışarıya fırlamaya vakit bulamadan Duran benzinin üstüne kibriti çaktı.

Birdenbire müthiş bir alev yükseldi. Koğuştan aptesane taşlığına açılan kapı, ateşten bir perdeyle kapanıverdi. Üç kafadar kendilerini korumak için mapusaneyi ateşe vermeği göze almışlardı.

Durum, öteki mapuslar için tehlikeli bir hal aldı. Koğuş pencereleri, bilek kalınlığında demir parmaklıklarla örtülü idi. Pencereden bahçeye atlama imkânı yoktu. Alev yavaş yavaş kapıyı sardı. Koğuşun tahta tavanına doğru yükselmeye başladı. İşin kötü tarafı, aynı ahşap çatı altında altı tane koğuş vardı. Her koğuşta da ortalama yetmiş kişi yatıyordu. Ateş, yüzlerce hükümlünün hayatını tehdit eder bir hal aldı. Duran'la kafadarları aptesane tarafında kalmışlar, böylelikle Aziz'in saldırısından şimdilik kurtulmuşlardı. İçeride bulunanlar, başlarını pencerelere vermişler, avaz avaz haykırıyorlardı:

– İmdat, can kurtaran yok mu? Yanıyoruz: Allah aşkına açın kapıları.

Bağrışmalar, çığlıklar birbirini kovalıyor, ama felâketin önüne geçecek çare bulunamıyordu. Ateş bu sırada nöbetçi candarma kulesinden görülmüş, havaya mavzer atışı da başlamıştı.

Yanan yatağın, benzini emmiş pamukları koğuşun içine yoğun bir duman salıveriyor, nefes almayı bile gittikçe imkânsız hale koyuyordu. Birkaç dakika sonra duman, içeridekileri tıkamaya başladı.

Neden sonra, gardiyan ekipleri koşarak olay yerine geldiler. Ama onlar da kilitli kapının dışından, içerideki ateşe bir şey yapamıyorlardı. Savcılığın emri olmadan koğuş kapısını açmaya ve mapusları üç yanı yüksek duvarlarla çevrili bahçeye çıkarmaya yetkileri yoktu. Hemen candarma birliğine haber ulaştırıldı. Mangalar halinde candarma kuvvetleri olay yerine koşturuldu. Bu sefer de, candarma yanına silah almadığı için kapılar açılmadı ve bir süre, sorumluluk tartışması sürüp gitti. Kapı açılınca mapusların, dışarı saldırıp panik çıkarmalarından korkuluyordu.

Candarma ekipleri tekrar gerisin geriye, silâh başına koşturuldu. Gidip gelmeleri en az on dakikaya bağlıydı. O zamana kadar da içeride canlı insan kalması kabil değildi.

Hükümlüler, koğuşun daracık pencerelerine başlarını dayamışlar, çığlıklar içinde yalvarıp yakarıyorlar; birbirlerini çiğneyerek nefes almaya çalışıyorlardı. Duman içerisini öyle bir hale koymuştu ki, insanları ayırt etmek bile zorlaşmıştı. Penceredekilerin gözleri dışarı fırlamış, feryatlar yürekleri parçalar bir hal almıştı. Hâlâ yetki işinin tartışması sürüp gidiyordu.

O vakit başgardiyan bütün sorumluluğu üstüne alarak kapıların açılmasını emretti. Gece nöbetçisi Osman gardiyan büyük kapının kol demirini kaldırdığı vakit, silâhlı candarma birliği de yetişti.

Kapı açılınca başgardiyan, Duran'la iki arkadaşını adamakıllı ölüme yaklaşmış halde buldu. İkisi de boğulmak

üzereydi. Halbuki Duran, karşı gelmek, içeriye adam sokmamak istiyordu. Bu kadar insanla beraber kendi ölümünü de kabul etmiş görünüyordu.

Başgardiyanın kapıdan girmesiyle, suçlunun üstüne atılması bir oldu. Duran bıçağını salladı, ama, başgardiyanın ceketini yırtmaktan fazlasını yapamadı. Aralarında kısa bir boğuşma geçti. Sonunda, hükümlünün bıçağı tutan kolu kıvrıldı. Falçata yere düştü.

Ötekiler dumandan baygın hale gelmişler, karşı koymaktan caymışlardı. Candarmaların da içeri dalmasıyle, üç suçlu kıskıvrak yakalandı. Birkaç dakika sonra şehir itfaiyesi, mapusanenin avlusuna döşeyerek getirdiği hortumunun ucunu ateşe ulaştırdı.

Olay bir anda şehirde duyulmuş, mapusanenin çevresine itfaiyenin peşi sıra yüzlerce insan birikmişti. Herkes korku, acı içinde birbirine soruyor, yüksek duvarların önünde ağlaşan, bağırışan kadınları, candarma kuvveti dağıtmaya çalışıyordu.

Yangın çabuk söndü, Duran'la arkadaşları, zincire vurularak ceza hücresine götürüldüler. Sabaha kadar, pestil oluncaya kadar, dövüldüler, Aziz iki yerinden yara almıştı. Onun da yaraları sarıldı.

Üç hükümlü pranga cezasına çarptırıldı. Duran cezasını bitirince yine genel koğuşa taşındı. Ama her koğuşta 3-4 sefer dayak yedi. Artık adamakıllı sinmiş, kedi yavrusuna benzemişti. Günün birinde oradaki hükümlüler tarafından yüzde yüz öldürüleceği anlaşıldığı için Sinop Mapusanesi'ne sürgün edildi.

Ortodonsi - Protez

Uzun süre hamam işlettiği için ona Natır Kemal derlerdi. Çok inatçı olduğundan sonraları da Katır Kemal dediler. Nasıl yapar, nasıl becerir, bir türlü anlaşılamadı. Ama her Tanrı'nın akşamı iki yüz elli gramlık şişesini, koğuş kapıları kilitlendikten sonra cebinden çıkarır, çilingir sofrasını şipşak kuruverirdi. Mezesi zeytinle domatesti. İçtiği de mavi ispirto.

İdareden, onun bu içki düşkünlüğünü, gece âlemlerini duymuşlardı. Ama nedense bir türlü yakalayamıyorlardı. Gene bir akşam, kafayı adamakıllı çekmiş, koridorun sonunda duvara yaslanmış, başına topladığı üç beş kişiyle muhabbete dalmıştı:

– Bana bak Ramiz. Ben seni kardeşim gibi severim. Hem de hangi kardeşim gibi biliyor musun? Benim anam, mesela söz temsili, benden sonra bir çocuk daha doğurmuş. Bana kardeş olmuş. Seni de işte öyle severim. Şimdi anladın mı?

– Anladım ağabey.

– Ha, ne diyordum? Kardeşim gibi severim değil mi? Yani kardeşim gibi sevmesem ne olacak sanki? Senden korkum mu var?

– Yok ağabey.

– Demek kardeşim gibi seviyormuşum, anladın mı?

– Anladım ağabey.

– Ben seni kardeşim gibi sevince artık kardeş sayılırız. Seninle ikimiz birbirimizin kardeşi sayılınca artık hep kardeş gibi oluruz, anladın mı?

– Anladım ağabey.

– Peki, ben senin kardeşin oluyorum. Sen de benim kardeşim sayılırsan o zaman ne olacağız?

– Kardeş olacağız.

– Ulan akıllı adamsın be. Leb demeden leblebiyi anlıyorsun.

– Biraz anlayışlıyımdır ağabey.

– Peki madem bu kadar anlayışlısın, cevap ver bakalım. Kardeş kardeşe ne yapar?

– Hiçbir şey yapmaz.

– Bir lira borç verir ulan.

– Ben vazgeçtim ağabey.

– Neden vazgeçtin ulan?

– Kardeşlikten vazgeçtim.

– Neye?

– Sana bir lira verip de, sonra geri almak için bir sene peşinde mi dolaşacağım?

– Haniya kardeşimdin? Ana bir, baba bir kardeşimdin?

– Para lafı oldu mu ben yoğum.

– Neden?

– Para kardeşten daha faydalı da ondan. Dün akşam cigarandan bana bir nefes çektirmedin. Bir nefes alıp da, ben de cennetlik olaydım, günaha mı girerdin?

– Çekil git ulan şuradan.

– Giderim. Bana bir daha merhaba deme.

– Cehenneme kadar git. Hazreti Nuh'un gemiden kovduğu boynuzlu.

Natır Kemal yavaş yavaş cıvıtmaya başlamıştı. Arkadaşları onu götürüp yatağına yatırmak istediler. İlkin "gitmem" diye asıldı. Sonunda razı oldu:

– Bir şartım var! dedi. Önce yüznumaraya gideceğim. Siz kapıda bekleyin. Sonra gider kestiririz.

Helanın kapısından girdikten sonra bir öğürtü başladı. İspirtonun sulandırılmamışı ağır geldiği için midesindekileri çıkarıyordu. Sonra da arkadaşlarının omuzlarına abana abana odasına gitti. Yatağın üstüne elbiseleriyle uzandı. Çok geçmeden sızıp kaldı.

Natır Kemal ertesi gün öğleye doğru uyandı. Ama bu sabah kendinde bir tuhaflık bir eksiklik duyuyordu. Kelimeleri doğru dürüst söyleyemiyor söylediklerinden bir şey anlaşılmıyordu. Bir iki gevelemeden sonra, ağzındaki takma dişlerin yok olduğunu anladı. Dolap niyetine kullandığı portakal, sandığının üstüne, içine, yatağının altına baktı. Damaklı dişler uçup gitmişti.

Kemal ilkin arkadaşlarından birinin, şaka olsun diye takımları sakladığını sandı:

– İtlik etmenin lüzumu yok. İnsanın uzvu ile şaka olmaz. Çıkarın dişleri! diye ötekilere sataştı.

Ama hepsinin yüzünde bir kuşku vardı. Kimin şaka yaptığı anlaşılmıyordu. Yüzbirlik Hayri birdenbire:

– Ulan Kemal! dedi. Sakın dün akşam aptesaneye...

Kemal birdenbire kendine geldi. Bakışlarında, anlatılmaz bir üzüntünün parıltıları yanıp söndü. Doğruydu. Dün akşam midesindekilerle beraber takma dişlerini de deliğe "havale" etmiş olması, en akla uyan şeydi.

O zaman başını iki elinin arasına alıp derin bir düşünceye daldı. Teyzesinin başka arsası olmadığı için, satıp da yeniden diş yaptırma imkânı yoktu. Harç borç tam iki 280 lira harcamıştı. Oysa, şimdi günlük cigara parasını nereden kıvıracağını düşünüyordu. Belaların en büyüğüne çatmıştı. Onun bu acıklı hali, arkadaşlarına, da dokunmuştu. Yalınkat Yahya dedi ki:

– Dur be anam babam. Ucunda ölüm yok ya. Bu kadar üzülecek ne var sanki? Elbet bir çaresi bulunur.

Kemal karşılık veremiyordu. Yahya devam etti:

– Bence bir defa arasak. Ne zararı var? Belki bulunur.

Kemal, adamakıllı canı sıkıldığı halde, gülmesini tutamadı:

– Ulan Zifoz! dedi. Akşamdan beri helâya 40-50 kişi girip çıktı. Sen o deliğe kolunu sokabilir misin?

– Sokmasına sokamam. Ama bana kalırsa Sıska Hidayet bu işi yapar.

– Babasının hayrına mı yapar? Sanki bende metelik varmış gibi konuşuyorsun.

– Dur be yahu. Onun da çaresi var. Hidayet para canlısıdır. Bu işi veresiye de yapar. Ay başında iki buçuk kâğıt vereceğiz dersek, tövbeler olsun soyunup delikten içeri kendi girer.

– Git Hidayet'le bir posta konuş istersen.

Yalınkat Yahya bunu, bir vicdan işi saydığı için, doğru Hidayet'e koştu. Biraz sonra da Hidayet, takunyalarını ayaklarına takmış, kollarını sıvamış aptesanenin yolunu tutmuştu.

Ama, yerin kulağı var, derler. Kemal'in manzarası on dakika içinde tüm mapusaneye yayılmıştı. Olayı duyan kahkahayı basıyor, Kemal'e başsağlığına koşuyordu. Arama taramalardan hiçbir sonuç alınmadı. Son çare olarak, kanalizasyonun, koğuşun dışındaki avludan 8-10 metre kadar

kazılması düşünüldü. Eğer ana boruya karışmadan dişleri yakalamak kabil olursa, dünyalar Kemal'in olacaktı. Ama bunun için de idareden izin almak gerekiyordu. Yalınkat Yahya bu işi de becerdi. Kemal'in kol saatinin deliğe düştüğünü mahana ederek izni kopardı. Sıska Hidayet başgardiyandan uydurduğu kazma kürekle işe başladığı vakit, 30-40 kişi toplanmıştı. Kemal'in, dişsiz ağzıyle kocakarı gibi konuşması ötekileri kahkahadan kırıp geçirdiği için, o hiç ağzını açmıyor, yalnız üzüntülü bakışlarla olup bitenleri kenardan izliyordu.

Sıska Hidayet bir yandan kazıyor, bir yandan da kanalizasyon üretimini avuç avuç elden geçiriyordu. Mal sahibi Kemal, peltek bir dille yanındakilere derdini anlatmaya çalışıyordu:

– İki yüz lira protez için vermiştim. Takma dişlere protez diyorlar. Bilmeyenler öğrensin. Dünyada sizin gibi eşek kalmamalı. Biraz bir şeyler öğrenmeli. Seksen lira da ortodonsi için verdim. Ortodonsi demek, ağız güzelliği demekmiş. Bunları bana dişçi öğretmişti.

Yüzbirlik Hayri yavaş yavaş Kemal'e sokuldu. Elinde kâğıda sarılı bir şey vardı. Gülmemek için kendini zorlaya zorlaya anlattı:

– Bak Kemal'ciğim. Ortada efkârlanacak bir şey yok. Dişler bulunursa ne âlâ. Bulunmazsa onun da çaresi var.

Kemal, Yüzbirliğin, işin alayında olduğunu çakmıştı. Ama umut dünyası bu ya! Yan gözle bakarak sordu:

– Neymiş çaresi?

Öteki elinde tuttuğu paketi açmaya başladı. Bütün gözler o yana dikilmişti. Kâğıdın içinden etleri yenmiş bir koyun başı çıktı. Hayri anlattı:

– Dün akşam bu kelleyi Balcı Baba aldırmış. Bereket dişlerini atmamış. Şimdi ne yapalım, biliyor musun? Biraz camcı macunu aldıralım. Bu kellenin dişlerini de ayıklayalım. Macundan damak yapıp dişleri tutturalım. Hapisten çıkıncaya kadar pekâlâ bunlarla idare edersin.

Kemal, Yüzbirlik'in yüzüne dik dik baktı. Ötekiler gülmekten katılıyorlardı. Yüreği dertli olduğu için adamakıllı fitili almıştı. Kelimeleri ağzında geveleyerek:

– Bana bak! dedi. Ben insana bir laf söylerim. Kitabını bile değiştirsen seyyiesinden kurtulamazsın. On iki senelik cezamı yirmi dört seneye çıkartmaya çalışma. Sonra doğacak evladın bile sülalene mevlut okumaz. Anladın mı?

Kemal müthiş köpürmüştü. Tam o sırada Pırpır Hamdi sokuldu. Gayet ciddi bir tavırla:

– Bana bak Kemal! dedi. Şimdi belki Hidayet dişleri buluverir. Ama sen yıkamadan sakın ağzına alayım deme ha! Kırk günde geberirsen, vallahi imansız gidersin.

Bu sefer Kemal büsbütün zıvanadan çıktı:

– Ulan Keltoş! dedi. Benim ağzım, eczane havanı gibi tertemizdir. Ama senin ağzının nüzüllü oturağından farkı yok ki.

Millet, kahkahadan kırılıyordu. Hidayet birdenbire:

– Müjde ağabey, müjde! diye bağırarak doğruldu.

Elinde, Kemal'in rengi değişmiş dişlerini tutuyordu. Zavallının yüzü birdenbire gülümsedi. Etrafta bir alkıştır koptu. Hidayet, dişleri sahibine verdikten sonra üstün bir edayla ellerini duvara silmeye başladı.

Kemal, doğru musluğa koştu. Ötekiler de arkasından gidiyorlardı. Dişleri suya tutup ağzına yerleştirdikten sonra gevrek gevrek güldü:

– Ulan be! dedi. Hiçbir şey insanın kendi dişi gibi olmuyor yahu.

Artık hayatından son derece hoşnuttu. Ama Sıska Hidayet, alnının teriyle kazandığı iki buçuk lirayı hâlâ alacak.

Üçüncü Dünya Savaşı'nın Sonucu

Taşlı bulgur pilavına kaşık sallaya sallaya, sade suya patates ezmesine ekmek doğraya doğraya, Mustafa Dayı'nın içi dışı taş kesilmişti. Bir haftadır halinden çok sızlanıyordu. "Bunun sonu bilmem ki ne olacak?" diye düşünüp tasalanıyordu.

Koğuşun paralılarından bir ikisine yalvarıp, tam bir kilo kura incir aldırmayı başarmıştı. İnciri akşamdan bardağın içine koyup ıslatıyor, sabahleyin de gözlerini açar açmaz, bardak içindekileri hemen mideye indiriyordu.

Hiçbir şey fayda etmedi. Ne yediyse, barsaklarını yumuşatamadı. En sonunda mapuslardan Çilingir Abdullah, ona kurtuluş yolunu gösterdi: Karşıki ranzada yatan Avram'ın başucunda bir kavanozda, İngiliz tuzu duruyordu. Avram'dan istemesini söyledi.

Bu, iyi akıldı. Velakin Mustafa Dayı'nın, Avram'la arası epeyce bozuktu. Hele geçen gün adamakıllı kapışmışlar, yüz yüze bakamayacak hale gelmişlerdi.

Mustafa, takkesinin üstünden başını kaşıyarak biraz düşündü:

– Barışırım anasını satayım, dedi. Hayat memat işi bu. Şakaya gelir mi? Eğer yarına kadar barsaklarım düzelmezse, Moskof dinamiti gibi patlayacağım be yahu. Dargınlığın zamanı mı?

Yavaş yavaş Yahudi'ye sokulmaya başladı. Belki birdenbire tersler diye, pek de cesaret edemiyordu.

Avram, yatağına sırtüstü uzanmış, ellerini başının altına almış, tavandaki çivileri sayarak oyalanıyordu. Mustafa dayı yaklaştı:

– Merhaba Avram efendi! dedi. Ben sana hiçbir zaman düşman olamam. Ara sıra gevezelik ettiğime bakma. Yüreğim temiz olduktan sonra ne korkuyorsun? Ne söylesem dilimde. İçerimde bir şey yok ki.

Avram, dargın bir edayla Mustafa'yı süzdükten sonra:

– Hiç cigaram kalmadı, dedi.

– Cigara istemeyeceğim. Benim derdim başka. Tıkandım kaldım. Senin anlayacağın, biraz İngiliz tuzu lazım oldu. Sende varmış galiba. Bana bu iyiliği yaparsan, ben de dünyada altında kalmam. Sana ne yapacağımı ben biliyorum. Bana bırak.

Avram, onun bir çıkarı olduğunu görünce fazla yüz vermedi. Eliyle, başucunda duran şişeyi işaret ederek,

– Al işte oradan, dedi.

Mustafa uzanıp şişeyi aldı. Havada silkeleyip içine baktıktan sonra:

– Ne kadar koyayım bir bardak suya? diye sordu.

– Ne kadar istersen koy be yahu. Kaç gündür çıkmıyorsun?

– On gündür çıkmıyorum.

– Biraz fazlaca koy öyleyse.

Mustafa bedava ilaç bulduğu için, son derece sevinmişti. Bir kez ele geçirdiği fırsattan sonuna kadar faydalanmak

istiyordu. Şişenin yarısını bardağına boca etti. Karıştırıp birdenbire dikti.

Kavanozu yerine bıraktıktan sonra Avram'a temenna ederek, geçip yatağına kuruldu.

Aradan çok zaman geçmemişti. Karnında homurtular başladı. O vakit uzaktan Avram'a seslendi:

– Hay Allah senden razı olsun. Kuru incirle olacak şey miydi bu?

Takunyaları ayağına geçirmesiyle hızlı hızlı helâya dalması bir oldu. Dönüşte yüzü gülüyordu:

– Vay anasını. Havai fişekten beter ilaçmış be, diye kendi kendine söylenerek yatağın yanına geldi. Ellerini, her daim belinde taşıdığı pazen havlusuna kuruladı. Üst ranzadaki yatağına çıkmak için karyolanın demirine tutunup besmele çekerek sağ ayağını kaldırmıştı ki, aniden vazgeçti. Acele adımlarla tekrar helaya doğru seğirtti.

Mustafa, ikinci dönüşünde biraz daha yorgun görünüyordu. Avram'a uzaktan alaturka bir temenna çakarak:

– Niye şimdiye kadar haber vermedin? dedi. On gündür ne çektiğimi biliyorsun. Seninki de insanlık mı sanki? Bak şimdi nasıl rahat ettim, hafifledim.

Yatağına çıktı. Yüzünü gözünü kuruladıktan sonra havlusunu, karyolanın köşe demirine taktı, bağdaş kurup tespihini eline aldı.

Çilingir Abdullah'a seslenerek:

– Bir haftadır senin cigaranı içmedim, dedi. At bakalım bir yirmi beşlik.

O, elini cebine götürüp paketi çıkardı:

– İyi ama bu böyle mi sürüp gidecek? dedi. Beş sene daha biz mi sana cigara vereceğiz?

– At, at. Beş cigara, on cigara senin gibilerin sırtını yere getirmez.

Cigarayı havada yakaladıktan sonra, kendi kendine, "Domuzdan bir kıl koparmak kârdır." diye mırıldandı.

Cigarayı, iki avucunun arasında ovalayarak gevşetmeye çalışırken aniden vazgeçti. Karnında bu sefer, daha şiddetli bir gürültü başlamıştı. Karyolanın ikinci katından aşağı atlayarak, ayağına yanlış bir takunya geçirdi. Telaşla koştu. Koğuştakiler manzarayı görmüşler, sonucu anlamışlardı. Avram kıs kıs gülüyordu:

– Düşmandan işte böyle intikam alınır.

Filozof Jan da, mendiliyle gözlüğünü parlatırken lafa karıştı:

– Herif aç gözlü. İngiliz tuzunu ilaç niyetine içmedi. Karnını doyurmak için yemek niyetine yedi. Böyle olacağı belliydi zaten.

Mustafa bu sefer duvarlara, karyolaların demirlerine tutunarak ağır ağır geliyordu. Avram'ın yanına yaklaştı:

– Ne keskin cenabetmiş! dedi. Ama bence iyi oldu. Artık en aşağı altı ay sıkıntı çekmem.

Ayağını ranzanın basamağına uzattı. Ama vücudunu yukarı çekemedi. İnleyerek tekrar yere bastı:

– Vay anasını, diye söylendi. Bacaklarımda derman kalmadı be.

Mustafa Dayı'yı seyredenler, kahkahayı basıyorlardı. O böyle şeylere büsbütün içerlerdi:

– Gülün bakalım gavurun çocukları, gülün, dedi. İnşallah sizin de başınıza gelir.

Zorla yukarı çıktıktan sonra halsiz, yatağına uzandı kaldı.

Koğuşta herkes üçer beşer toplanmış, muhabbete dalmıştı. Bir süre Mustafa unutuldu. Ama Ramazan Bey hikâyesinin en heyecanlı yerine geldiği vakit, üst ranzada yine bir telaş oldu. Mustafa, adeta kendini denize atar gibi, yere bıraktı. Bu sefer takunyaları giymeye fırsat bulamamış, yün çoraplarıyle helaya dalmıştı.

Biraz sonra içeriden boğuk bir ses duyuldu:

– Süleyman, Hidayet. Gelin be. İnsaniyet öldü mü be yahu?

İkisi de gülerek helaya koştu. Dönüşte ihtiyarın koluna girmişlerdi. Ama Mustafa Dayı'nın hali bu sefer pek acınacak gibiydi. Yürüyecek hali yoktu. Gözlerini kapamıştı.

"Ah! Of!" diye inliyor, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu. Arkadaşları onu, yatağının yanına kadar getirdikleri vakit, gözlerini hafifçe açtı. Bitkin, çevresine bakındıktan sonra:

– Beni nereye getirdiniz be çocuklar? dedi.

– Yatağına getirdik dayı.

– Yanlış getirdiniz be yahu. Geri götürün. Biraz çabuk Allah aşkına. Dayanamıyorum. Biraz sonra tekrar geri döndü. Ama bu seferki, dönüşünde, sahiden acınacak hale düşmüştü. Yatağının önüne gelince durdu. Elleriyle beraber başını demire dayadı:

– Jan! Nerede Jan? diye söylendi.

Filozof Jan, bir koşu ihtiyarın yanına geldi.

– Buradayım, dayıcığım.

– Jan! Sen misin yahu?

– Benim, ben.

İhtiyar, uykuda sayıklar gibi konuşuyordu:

– Ben bugünlerde hiç gazete okuyamadım, dedi. Sen okuyor musun?

– Okuyorum Mustafa Dayı.

– İngiliz'le Rus'un arası nasıl?

– Niçin sordun?

– Lafıma cevap ver, araları nasıl?

– Bozuk.

– Hah, işte bunu öğrenmek istiyordum. Sen geçende, üçüncü dünya harbi çıkarsa, hapı yuttuk diyordun, değil mi? Hiç korkma. Yüreğini selbes tut. Eninde sonunda o muharebeyi de İngiliz kazanacak.

– Nereden anladın?

– Bu akşam anladım Jan.

– Peki ama nasıl anladın dayıcığım?

Mustafa başını kaldırdı. Gözlerini açmaya çalışarak cevap verdi:

– Halimi görmüyor musun be yahu? İngiliz'in tuzu böyle olursa, Harbiye Nazırı kim bilir nasıl olur? Enayi misin sen?

O Gün

Cinayetten yatıyordu. Askerden tezkere alıp köyüne döndüğü gün karısı Güllü'yü, Teberük köyünün eski muhtarı Tevfik'le bir arada yakalamış. Bursa bıçağını çektiği gibi ikisini de, toplam olarak altmış üç yerinden vurup öldürmüş. İlkin otuz yıl ağır hapse çarptırmışlar. Sonradan cezasını yirmi dört yıla indirmişler. Duruşması, senelerden beri sürüp gidiyor. Daha Yargıtay onaylamamış.

Çok mert çok doğru bir insandı. Kimsenin etlisine, sütlüsüne karışmazdı. Akşam oldu mu köşeciğine çekilir, biraz tespihle oynar, yatsıyı kılar kılmaz hemen yatağına kıvrılırdı. Kendini herkese öyle sevdirmişti ki, İsa Çelik derler, başka bir şey demezlerdi.

Yıllar çok zor geçmişti. Ne geleni vardı, ne gideni, ne de avucuna beş kuruş koyanı. İstemeye istemeye öksüz bıraktığı oğulcuğu, Hamza'cığı, geçen yaz ince hastalıktan ölmüş, ondan sonra da İsa'ya büsbütün durgunluk çökmüştü.

Kış günlerinde akşam üstü, daha kapılar kapanmadan tüm mapuslar koğuşlara çekildikleri vakit, İsa Çelik bahçenin bir köşesine büzülür, gökyüzüne doğru uzun uzun

bakardı. Öldürdüğü karısını hâlâ seviyordu. Aradan bunca yıl geçtiği halde onu bir türlü unutamamıştı.

"Memlekete gidince kabrine taş diktiririm. Mevla da belki benim günahımı bağışlar," diye söylenirdi.

34-35 yaşlarında olduğu halde iyice çökmüş, alnı kırışmış, gözleri çukura kaçmıştı. On iki yıldır yatıyordu. Cezasının yarısını doldurmaya tam bir ayı vardı.

Bir sabah erken başgardiyanlıktan çağırdılar:

– Haydi, hazırlan. Mahkemen varmış, gideceksin, dediler.

İsa Çelik birdenbire çok telaşlandı. Yedi aydır Yargıtay'dan haber alamıyordu. "Artık bu sefer tasdik gelir" diye beklerken tekrar mahkemeye çağırmaları onu epeyce şaşırtmıştı.

Akşama, mapusaneye dönüşünde daha çok tuhaflaştı. Cümle kapısından içeri girip, ellerinin kelepçesini çözsünler diye candarmaya bileklerini uzattı. Arkadaşları uzaktan seslendiler:

– Hayırlı haber mi var İsa? Ne ettiler seni?

– Hiç.

– Niye çağırmışlar?

– Hiç.

Her zamanki mahzunluğu içinde koğuşa döndü. Kimseye bir şey söylemek istemiyordu. Dili varmıyordu.

Gece olup da herkes yatağına girince, Çeltikçilerin Süleyman yanına sokuldu:

– Bana da anlatmıyacağın mı? diye sordu.

– Ne desem yalan dünya. Nereye gideceğim?

– Ne oldu be kuzunun sıpası? Neye saklıyorsun?

– Diyemem Süleyman, diyemem. Ben gidiyorum da siz kalıyorsunuz diye nasıl derim? Hiç mi bilmem mapusluğun efkârını, çilesini, yağmurunu, soğuğunu, açlığını yokluğunu?

Sizin beri yanda 10 yılınız, 15 yılınız durup dururken, biz gidiyoruz diye bayram mı etmeli?

– Demek gidiyorsun ha?

– Gidiyorum ya. Mahkeme bu sefer cezayı ikiye taksim etti. 12 yıl mapusluk verdi. Daha yirmi yedi günüm var. Sonrasına Allah büyük.

Çeltikçilerin Süleyman inanamıyordu:

– Sahi mi diyorsun İsa? Yolcusun demek?

– Yolcu olmasına yolcuyum. Ama nereye gideceğim? Kime gideceğim? Ana mı kaldı bizde, baba mı? Karı mı kaldı, evlat mı?

– Allah'tan umudunu kesme. Bir çift öküz bulursun elbet. Köylünün hepsi de gavur değil ya. Seni de kayırırlar. Rençberlik yaparsın. O Cenabı Mevla senin gibi nicelerin rızkını vermiş.

Böylece geç vakitlere kadar konuştular. Ertesi gün, İsa'nın yakında çıkacağını duymayan kalmamıştı. Onu o kadar seviyorlardı ki, aralarından ayrılacağına üzülenler bile vardı.

Artık İsa, geceleri hiç uyuyamıyor, günden güne sararıyordu. Beklenmedik bir sevincin onu nasıl erittiğini hepsi görüyor, anlıyordu.

Çıkmasına bir hafta kala İsa hazırlığa başladı. Çeltikçilerin Süleyman, arkadaşlarından para toplamış, giderayak İsa'ya bir et yemeği yedirmek istemişti.

O gece, onun yatağında toplandılar. Bulgur pilavı da yapmışlardı. Süleyman, İsa'nın önüne soğanlı et sahanını koydu:

– Hepsini sen yiyeceksin, dedi.

İsa, birkaç gün sonra aralarından ayrılacağı arkadaşlarının yüzlerine teker teker baktı:

– Yok, dedi. Yemem. Yiyemem.

– Yahu hani üç yıldır et yemedim, demiştin.

– Yemedim ama, ya siz? Ben gidiyorum. Siz burada kalacaksınız. Eti ben mi yemeliyim?

Gözleri dolu dolu oldu:

– Katiyen kabul edemem.

Arkadaşları o kadar zorladılar ki, kaşığının ucuyla biraz aldı. Ama lokmalar boğazına dizilip kaldı. Bütün yalvarmaları fayda etmedi: Fazlasını yiyemedi. Günler geçti. Artık ertesi gün çıkacaktı.

Derviş Dayı'nın geçen yıl kendisine hediye ettiği sandığındaki eşyalarını toplamaya başladı. Çoraplarını, eski külot pantolonunu, çamaşırlarını koydu. En üste de sırma işlemeli beze sardığı Kelâm-ı Kadimi yerleştirdi. Günlerdir gözüne uyku girmemişti. Sabahları koğuşun bahçesinde tek başına bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, akşamları da yatağının içinde üst üste cigara içiyordu. Kurtuluş umudunun hükümlü için son derece yıpratıcı olan sarsıntısına artık kendini iyice bırakmıştı.

Arkadaşları boyuna, onu yanaklarından okşuyorlar:

"Yaşa be İsa. Kurtuluyorsun nihayet bu cehennemden." diyorlardı. Ama o hâlâ çıkacağına inanamıyordu. "Acaba son dakikada mahkeme cayarsa!" diye düşünüyordu.

Gece Süleyman'la epeyce dertleştiler. İsa bir türlü uyuyamıyordu. Süleyman üsteledi:

– Bana bak, dedi. Gayri sarhoş gibi oldun. Kafanı biraz daya. Gözlerini biraz kapa. Hastalanacaksın. Ben seni sabah erkenden uyandırırım. Çayım pişiririm. Meraklanma, haydi yat.

Ama İsa, gecenin saat ikisine kadar uyumadı. Cigaranın birini söndürmeden ötekini yaktı. "On iki yıl. Dile kolay. Ne günlerdi onlar! Savcının ölüm cezası istediği

günler. Hamza'nın toprağa düştüğü günler. Anamın kara haberi geldiği günler." diye düşünüyordu.

Arkadaşları kendi aralarında on üç kayme toplayıp avucuna vermişlerdi. Memlekete onunla gidecekti. Otobüse onunla binecekti. Yolda onunla karnını doyuracaktı.

Biraz sonra daldı. Her şeyi unuttu. Bitkin halde kendini uykuya bıraktı.

Güneş doğduğu zaman Süleyman uyanmıştı. Ramazan Bey'in gazocağında çaydanlığı kaynatmış, çayı demlemişti. Öteki mapuslar hâlâ uyuyorlardı. İsa da kendinden geçmişti. Süleyman onun, şişe kesiği bardağını doldurdu. Eline alıp İsa'nın yatağına kadar geldi. Eliyle onun alnını hafifçe okşayarak:

– İsa, İsa! diye seslendi.

O, derin bir uykuya dalmıştı.

– İsa, dedi. Kalk. Artık kötü düşler tükendi. Haydi kalk.

İsa, birdenbire yattığı yerden sıçradı:

– Ah, ne olur, yapmayın. Yapmayın Allah aşkına! diye yalvardı.

Süleyman da şaşırmıştı:

– Ne oluyor be İsa? dedi. Kim ne yaptı sana? Ne korkuyorsun?

İsa gözlerini oğuşturarak etrafına bakındı. Hepsi uykudaydı. Kendini toplamaya çalıştı. Süleyman tekrar merakla:

– Ne oldun be yahu? dedi.

– Hiç.

– Çıkıyorsun işte. Bu sabah yolcusun.

İsa tekrar yatağının içinde kıvrıldı. Başını kollarının arasına alarak hıçkırmaya başladı. Süleyman daha çok meraklanmıştı:

– Ne oldun İsa? Söylesene be kardeşciğim.

Öteki kendini zorlayarak konuşmaya çalıştı:

– Sandım ki. Sandım ki çıkamayacağım. Cezamı çoğaltılar gibi geldi. Uyanınca, koğuşu gördüm. Sizi gördüm. 24 yılı burada bitireceğim sandım.

Süleyman onun saçlarını okşuyordu:

– Haydi halk, çayını iç, dedi. Biraz sonra kapılar açılır. Selamete giderken kursağında sıcak bir şey bulunsun, faydadır.

İsa alelacele giyinmeye başladı. Öteki arkadaşları da yavaş yavaş uyanıyorlardı. Kalkanlar etrafını çevirmişti.

İsa çayını çabuk çabuk içti. Konuşamıyordu. Dudakları titriyordu. Perişan Salim ona sokuldu:

– Bizi unutmayacaksın değil mi? dedi. Memleketten mektup yazacak mısın?

İsa gülmeye çalıştı:

– Sizi unutmak mı? Çile arkadaşlarımı, kardeşlerimi unutmak mı? Tövbeler olsun.

Hükümlülerin biri sandığı omuzladı. Öteki, testiyi eline aldı. İsa hepsiyle ayrı ayrı kucaklaşıyordu.

– Sizi unutmak mı kardeşlerim? Tövbeler olsun.

– İsa, güle güle git. Hakkını helal et.

– Helal olsun kardeşlerim. Sizi unutmayacağım, iyi kardeşlerim.

– İsa, memlekette ekinler nasıl, onu da yaz.

– Yazarım kardeşlerim. Hoşça kalın insan kardeşlerim.

– İsa, Kezban'ın köyüne gidersen Hacı Lûtfigillere de selam söyle.

– Söylerim, söylerim. Cenabı Hak sizinle beraber olsun kardeşlerim.

Yürüdü. Ötekiler kapıya kadar arkasından geldiler. İsa bir daha geriye dönüp baktı:

– Haydi Allah'a ısmarladık, dedi. Hakkınızı helal edin.

– Helal olsun, helal olsun, diye bağırdılar.

Cümle kapısına geldiği zaman Gardiyan Yaşar:

– Haydi uğurlar olsun İsa, dedi. Her ne kadar seni biraz incittikse de, kusura bakma. Ne yaparsın, vazife.

– Allah sizden razı olsun. Allah sizi.

Ötesini söyleyemedi. Boğazına bir düğüm takılmıştı. Gardiyan Yaşar, kapıyı açtı. Candarmaya:

– Kenara çekil, dedi.

İsa yürüdü. Kapının önünde durdu. Elindeki eşyalarını yere bıraktıktan sonra eğilip taşları öptü. Candarma da mahzun mahzun, onu seyrediyordu.

– Yolun açık olsun kardeşim, dedi.

İsa karşılık vermedi. Sandığını kucakladı. Öteki eline, ağzı kırık testisini almıştı. Sendeleyerek yürüdü. Kendi kendine, "Sizi unutmayacağım kardeşlerim. Sevgili kardeşlerim," diyordu.

Sallana sahana, ağır ağır uzaklaştı. Öteki insanların arasına daldı: Ama o dakikaya kadar, arkadaşlarının kendisine yol parası yapsın diye verdikleri 13 liranın geceleyin çalındığını fark etmedi.

Siyasiler Koğuşu

Mapusanenin bir de siyasi hükümlüler dünyası var. Siyasileri, öteki hükümlülerden ayrı tutuyorlar. Mapusanenin bahçesinde, tam orta yere, tahtadan bir baraka kurulmuş. Siyasi hükümlülerin ömrü bu barakanın içinde ve çevresinde geçiyor.

Siyasilerin ötekilerle ilişki kurmaları, kesin olarak yasak edilmiş, adi suçlular, siyasilere şöyle uzaktan bir selam verecek olsalar bile kızılca kıyamet kopuyor, soruşturma açılıyor. Savcılar gidip geliyorlar. Sorgular, ifadeler, tutanaklar.

Siyasi hükümlülerin sokaktan, yahut kantinden sağlanacak gereçlerini, gardiyan alıp getiriyor. Koğuşun kapısında her vakit bir nöbetçi gardiyan duruyor, onlara göz kulak oluyor.

Siyasi hükümlülerin içinde, her çeşit adam var. Doktor, gazeteci, profesör, şoför, hamamcı, eczacı, talebe, tüccar, çoban, mimar, hafız, kemancı, rençber.

Bunların suçları da türlü türlü. Komünistlik, casusluk, sabotaj, gizli cemiyet kurma, hilafet kurmaya kalkışma. Anayasayı değiştirme, Meclis'i düşürme, nakşibendi ayini

yapmak, Meclis'te ezan okumak, kanunlara sövmek, Nazi selamı vermek, duvarlara orak-çekiç resmi yapmak, mimli şairlerin şiirlerini yüksek sesle okumak.

İsimleri de şöyle: Baron Osten, Doktor Engelman, Jonaş Pal, Yani Mavrocotis, Gebeş Hıristo, Rifat Kaptan, İsmail Çankaya, Yüzbirlik Mustafa, Cimdallı Hüseyin, Beyrutlu Abdülmuin, Şeyhülislam Kadri Bey, Viyana Arslanı Hans, Bunak Levi, Bağdat Maçabeli, Bitirim Dellatola, Çerkeş Sadık gibi.

O yıl, sıcaklar birdenbire bastırmıştı. Çoğu bundan memnundu. Siyasilerden Prens Marko bir gün bir akşam üstü, tahta barakanın yanında mercimek pişiriyordu. Biraz, parası olduğu için küçük bir tencere uydurmuş, sonra gaz tenekesini ortasından kesip, içine çamurla kiremit döşeyerek bir mangal yapmıştı. Mercimeğin nasıl pişirildiğini bilmiyordu. Ama mapuslukta deneyleri olanlardan sorup öğrendi.

İlkin tencerenin içine kaşıkla yağ koymak gerekirmiş. Soğanları küçük küçük doğrayıp pembeleşinceye kadar kavurmalıymış. Sonra da. Uzun lafın kısası can sıkıcı bir iş. Ama, yaşamak için gerekli.

Elindeki tahta kaşıkla, mangalın yanına çömelmiş, sırtını tahta barakaya dayamış, düşüncelerini uzaklara bağlamıştı. 25 yaşlarında uzun boylu, zayıf bir delikanlıydı. Mapusaneye sinmiş olan o düşkünlük psikolojisi, yavaş yavaş onu da kucaklıyordu. Hapse düşeli 4-5 ay geçmemişti. Ama bir türlü alışamıyordu. Kendini enikonu kapıp koyuvermişti: Tencere kaynarken, kapağın kenarlarından çıkan buğunun, batan güneşin ışığındaki renk renk parıltılarını, dalgın, seyrediyordu.

Bir aralık, nizamiye kapısının yanındaki kocaman kampananın sesi duyuldu. Bu, bahçe saatinin sona erdiğini, kapıların kilitleneceğini haber veriyordu.

Dizlerine mıhlanmış sızıyı avuçlayarak yerinden kalktı. Bir iki defa gerindi. Sonra yemek tenceresini içeri aldı.

Akşamları, hükümlüler koğuşa girmeden önce teker teker sayılır, sonra da kapının dışına büyük kol demiri takılarak kilitlenirdi. Sıcak gecelerde biraz nefes almak için, pencerelerin önü kalabalıklaşır, alt ranzalarda yatanlar, akşamları yukarı çıkarak gevezelikle, oyunla vakit geçirirlerdi.

O akşam herkes uyuduktan sonra Marko, yanında yatan Röne Düpon'la uzun uzun dertleşti. Öteki de acı çekiyordu. Evliydi. Bir çocuğu vardı. İkincisi de yoldaymış. Karısı yedi aylık hamile iken Röne hapse düşmüş. Sonra geride neler olduğunu, onların nasıl yaşadığını bilmiyor. Aylardır haber alamamış ve şimdi ölüm cezasına çarptırılmış.

Siyasiler için mapusaneden dışarıya haber yollamak, dışarıdan haber almak oldukça zordu. Ama onlar ne yapıp yapıp bunun çaresini bulmuşlar, nöbetçilerden birini, Keskin Cemal'i haftalığa bağlamışlardı. Oğlan iki günde bir gazete getiriyor, dünyanın gidişinden onları habersiz bırakmıyordu. Mapusaneye gizlice giren bu gazeteler ceket, gömlek aralarında ciro edilerek birkaç saat içinde bütün hükümlüler tarafından okunuyor, sonra da çarçabuk yok ediliyordu. Keskin Cemal, Hans'a bazen Almanca *Signal* mecmuasını bile getiriyordu. Oradan öğrendiklerine göre Alman bombardımanlarıyle Londra allak bullak edilmişti. Hans bu çeşit haberlere son derece seviniyor, ama komünistler, işin farkına varmasınlar diye sevincini her vakit gizliyordu.

Bunak Levi bu yıl 81'inci yaşına basmıştı. Bir sabah şafakla beraber uyanmış, ihtiyarlıktan pelteleşmiş vücudunu yataktan çıkararak ranzaların önündeki elbise konan tahta sıraya yerleştirmişti. Saçsız, pırıl pırıl başında ince, mavi

damarlar görünüyordu. Çok fakir olduğu halde son derece şık giyinirdi. Kolalı yakası, kirden simsiyah olmuştu. Ama beyaz gömlek üstüne papyon bağlamayı, altın çerçeveli gözlüğünü burnunun üstüne takmayı, savsaklamazdı. Elleri, bilekleri kir içindeydi. Çoğu zaman ceketinin yakasında yürüyen biti orta parmağının bir fiskesiyle yanındaki yatağın üstüne fırlatırdı. Yirmi bir yıla bükümlüydü. Yoksulluğuna, perişanlığına, açlığına rağmen uydurma asaletinden bir türlü vazgeçmiyordu.

Koğuş kapıları açılınca Marko da kalktı. Kâğıt kırpıntılarıyle barakanın önünde küçük bir ateş yakıp kendine kahve pişirmeye çalışırken Bunak Levi yanına sokuldu:

– Günaydın, sayın Prens, dedi. Sizden çok önemli bir ricada bulunacağım. Yalnız bunun, tamamıyle aramızda kalacağına söz veriyor musunuz?

– Söyleyin bakalım.

– Ama söz veriyor musunuz?

– Evet.

– Bana da bir fincan kahve verir misiniz? Kahve içmeği bilseniz ne kadar arzu ediyorum. Eğer imkân varsa, beni ihmal etmeyin. Kenya'daki milyoner yengeme bir mektup yazıp birkaç yüz sterling istedim. Param gelince size takriben 100 sterling verebileceğim sanıyorum. Kabul ediyor musunuz?

Marko ihtiyarın durmadan yalan söylediğini, kendi kendine bir sürü rakamlar icat ettiğini biliyordu. Zaten Levi çoktan bunamıştı. Ama beyaz, sivri sakalıyle herkesin sevgisini kazanmıştı. Marko gülümseyerek,

– Sizin bana vereceğiniz 100 sterling, uzakta. Halbuki şimdi bir fincan kahvenin değeri daha büyük, dedi.

Öteki boynunu bükerek yalvardı:

– Ne olur, rica ediyorum. Siz bir meleksiniz. Hatta iki meleksiniz. Beni reddetmeyin.

Marko gülerek ayağa kalktı. Onun, kemikleri meydana çıkmış iskeletini ceketinin sırtından okşadı:

– Kabul ediyorum, dedi.

O zaman ihtiyarın yüzü güldü. Ceketinin yan cebinden çıkardığı alüminyum bardağını Marko'ya uzattı:

– Size gelecek yaz, Esterhazi ailesinden İlona adında pek şeker bir kızı tanıtacağım, dedi.

Marko'nun doldurduğu bardağını cebinde mendil niyetine taşıdığı pis bir bezle tuttu. Koğuşa girmek için, ayaklarını sürüyerek kapıya kadar geldi. Pervaza tutundu. Emekleyerek bacağının birini eşikten geçirdi. Vücudunu içeri alırken, öteki ayağı eşiğe takıldı. Elindeki kahve bardağıyle, koğuşun toprak zemini üstüne aniden yüzükoyun kapaklandı. Elindeki bardak Baron'un takunyalarının yanına kadar yuvarlanarak yan yattı.

İhtiyarın yüzü yere yapışmış, öylece kalmıştı. Gözlüğünün bir camı da kırılmıştı. Yanağından hafif hafif akan, ağzından akan salyalara karışıyordu. Uyanan arkadaşlarından birkaçı ranzalardan atlayıp onu yerden kaldırmak istediler. Levi kendine malik değildi. Ağlamak istiyor, ama sesi çıkmıyordu.

Kendisini doğrulttukları zaman, sol kolunun yerinden çıktığını gördüler. Canı adamakıllı yandığı halde bağıramıyordu. Acıdan yüzünü buruşturmuş:

– Kahvem, kahvem, diye sayıklıyordu.

Uykusuzluk

Siyasiler koğuşuna, iki kişi daha gelmişti. İkisi de düşkün kılıklıydı. Saçları birbirine karışmış, gözleri kan çanağına dönmüştü. Hele birisinin, hiç yürüyecek hali yoktu. Temelli bitkinleşmişti.

Ekipbaşı Maçabeli, onlara ranzaların üstünde bir köşe gösterdi. Yeni gelenler, çevredekilere selam bile vermeden, o köşeye gittiler. İkisinin de yatağı yoktu. Bir tanesi hemen büzüldü. Başını tahtaya dayayarak, sızıp kaldı. Öteki partal ceketini kendine yastık yaptı. Biraz sonra o da daldı.

Koğuştakiler, onlarla fazla ilgilenmediler. Yarım saat sonra yeni gelenler unutuluverdi. Akşam olup da mapuslar sayılacağı zaman, gardiyan onlara uzaktan şöyle bir baktı. Sonra, elindeki kâğıda iki çizgi çekti.

Gece ikisi de uyanmadı. Ertesi sabah olunca kimi mapuslar, onların bu hali karşısında biraz meraklandılar.

Ama ikisinin de göğsü inip kalkıyordu. Demek, fazla tasalanacak bir şey yoktu.

Öğleden sonra bir tanesinde, hafiften bir kımıldama oldu. Başını sağa sola oynattı. Kollarını iki yana açarak uzun uzun

gerindi. Kafasını yavaş yavaş kaldırarak sağa sola bakındı. Hangi dünyada yaşadığını kavrayamayan, bulanık bir şaşkınlık içinde bakışlarını öteki mapuslar üstünde dolaştırdı. Sonra yattığı yerden doğrulup, tahtanın üstüne oturdu. Öteki, hâlâ baygın yatıyordu. Koğuşun içinde akşama kadar süren türlü gürültüler, bağrışmalar, şakalaşmalar, itişmeler, onu bir türlü uyandırmamıştı.

Siyasilerden Yüzbirlik Mustafa, bir tanesinin kalktığını görünce hemen yanına sokuldu:

– Geçmiş olsun hemşerim, dedi. Pek yorgun bir halin var. Bu yıl hiç uyumamışa benziyorsun.

Adam, başını sallayarak esnedi. Ürkek, titrek bir sesle:

– Uyumadım, dedi. Sonra arkadaşını gösterdi: Ben de uyumadım, o da.

Birbirlerine bakıştılar. Mustafa, bu yeni gelenin suratını pek beğenmemişti.

– Senin suçun ne? diye sordu.

Öteki gene esnedi. Onun sorduğunu umursamaz bir hali vardı. İstemeye istemeye:

– Alaman'dan yana çalışmışız güya, dedi.

– Çalışıp da ne yapmışsın yani?

– Yani, Alaman'ın hesabına laf etmişiz. Alaman demişiz, şunu bunu yuttuğu gibi demişiz, burasını da eninde sonunda yutacak, demişiz.

– Tabii yutacak. Yalan laf mı?

– E, sen gel de gözlüklüye anlat bakalım.

– Hangi gözlüklüye?

– Müdüriyette canım. Birinci şubenin ezraili var ya. İşte o.

– Ha, başkomiseri diyorsun.

– Tabii ya.

– Zalimlik etti mi size de?

– Bana pek değil. Ama şuna adamakıllı zalimlik etti. Öldürmedi, velakin bir o kaldı.

Mustafa, cebinden Asker cigarası paketini çıkardı. Karşısındakine bir tane verdikten sonra:

– Arkadaşının suçu da seninki gibi mi? dedi.

– Aynı benimki gibi. Bir fark yok. Asıl lafı eden o?

– Onu da epey zorladılar mı?

– Bir öğreten varmış, bir para veren varmış diye kurcaladılar.

– Var mıymış?

– Valla, orasını Allah bilir ama pek zannetmem. Velakin söylettiler birinin adını.

– Kimmiş bu?

– Pek bilmiyorum. Karışık bir adı var herifin. Alaman adı.

Gülümsedi. Sonuca razı olmuş bir psikoloji içindeydi. Ama yapılanların haksızlık olduğunu söylemek istiyordu:

– Benim dedi, bu işin cezasından pek korkum yok. Ama müdüriyetin içerisi dayanılır gibi değil. Şuna, şu garibe.

Uyuyan arkadaşına döndü. Acı ile onu seyretti.

– Şu garibe yapmadıkları kalmadı, dedi. İlkten iki gün iki gece uyutmadılar. Sorgu dediler, çağırdılar. Mütteiumum dediler, çağırdılar. Müdür dediler, çağırdılar. Kitap gibi mazbata yazdılar. Elli kere imzalattılar. Kabul, kabul, kabul. Ama efendime söyleyeyim, o körolası Alaman'ın adı bu oğlanı da yedi, bitirdi. "Hadi söyle" dediler, direttiler, "kaç para aldın?" dediler, direttiler. Beriki de, "Bilmiyorum," dedi. O zaman polislerden bir teki, "Bırakın Müslümanı! dedi. Hal kalmış mı herifte konuşacak? Gitsin uyusun az bir şey," dedi. Yatırdılar bizimkini. Ben de bitişikteydim hani.

Aradan bir çeyrek geçti, geçmedi. İki kişi dikildi kapıya. Oğlana, "Kalk bakalım, hazırlık ifadesine imza koymamışsın," dediler. Uyandırıp götürdüler. On dakika sonra geri gelip tekrar yattı. Ama bilir misin, fıkara hepten perişan olmuştu. İki gün gözüne damla uyku girmemişti. Kafasını kor komaz sızıverdi. Polisin içinde merhametlisi de var. Bizimkini, uyusun diye bıraktı. Ama aradan bir cigara içimlik zaman geçmeden, yine bir gürültü. Tak tak kapı.

Oğlanı muştalayarak uyardılar, "Kalk, çabuk kalk, dediler. Bir şahit getirdik. Yüzleşeceksin," dediler. Alıp götürdüler. Dönüşünde hali adamakıllı firaklıydı. Yürümeye mecali kalmamıştı. Leş gibi attı kendini yere. Uykusuzluk çetin oluyor doğrusu. Makineden adam olsa, böylesine çabuk sızmaz. Başını duvara dayar dayamaz, içi geçiverdi. Doğrusunu diyeyim, yirmi dakika olmadan bir daha geldiler. "Hişt, kalk dediler, o Alaman yakalanmış galiba. Sen tanırsın herifi. Gel bakalım," dediler. Bizimki bu sefer inliyordu. Sürüyerek götürdüler. Uzun lafın kısası, efendicağızıma söyleyeyim, bu mesele belki yirmi kere sürdü. On dakkada bir, "Kalk filanca gelmiş, kalk filanca gitmiş," diyerekten uyutup uyandırdılar. Eh artık, son seferlerinde oğlanı görmeliydin bir yol. Sapır sapır titriyor, ağlıyor, saçlarını yoluyordu. Sürüyerek götürüp, sürüyerek getiriyorlardı. İlle de Alaman'ın adı. Fonpapel dedi, olmadı. Sonra bir tane daha Alaman adı dedi. O da olmadı. Son seferinde uyandırdıkları vakit, saçından bir demet yolmuş. Ağzına atmış. Zihnini temelli zayi etmiş. Yanaklarından, kaşlarının üzerinden fışır fışır kan akıyordu. Bu sefer ayaklarından tutup sürüdüler. Alaman'ın adını söylemişler. Bizim mazlum da basmış imzayı. Ben zaten başından anlamıştım. "Haydi, git uyu" demeleri yok mu? Mahsustan. "Yani

bir yol uyusun da uyaralım" diyorlarmış. Ama on seferinden sonra uyanmak, cehenneme düşmekten beter oluyormuş. Bağıramıyorsun ki. Sesin kurumuş. Damakların bütün çatlamış. Gözlerinin bebeğine çivi soksalar razı olursun. Velakin o uyandırmak yok mu ya. Ölümün bir başka türlüsü.

Delikanlı bunları anlatırken yanlarına öteki mapuslar da toplanmışlardı. Hepsinin başından çeşit çeşit işkenceler geçmişti. Ama bu türlüsünü yeni öğreniyorlardı. Bitirim Dellatola uşağına seslendi:

– Koço! Şu yeni gelenlere çorba ver, dedi. Bir şey yemediler dünden beri.

Sonra, uykudan kalkana döndü:

– Haydi dedi, arkadaşını da uyandır. Sıcak bir şey yesin. Parası varsa verir, yoksa, olunca verir.

Beriki, elini, uyuyanın üstüne doğru siper ederek:

– Hişt, dedi. Sakın ha uyandırmayın. Uyandırılır mıymış? Çıldırır fukara. Zaten aklı tam değil, bir de günaha girmeyelim.

Öteki, kımıldamıyordu. Çorba tabaklarını Koço getirdi. Elinde iki de kaşık vardı. Siyasiler şöyle biraz yana açıldılar. Koço kaşıklarla tabakları tahtanın üstüne bıraktı. Koltuğuna bir de tayın kıstırmıştı. Onu da ranzanın üstüne koydu.

Mapusların meraklı bakışları altında, dumanlar tüten çorba tabağının üstüne adeta yattı. Ekmekten kocaman bir parça kopardı. Tabağın içine doğramaya başladı. Yan gözle de tahtaların üstünde, boylu boyunca yatan arkadaşını süzüyordu. O sabah, kimseye bir şey duyurmadan, sessiz sadasız ölmüş olan arkadaşını.

Parti Lideri

55-60 yaşlarında ihtiyarca bir adamdı. İlk getirdikleri gün onu, tek kişilik odalardan birine kapadılar. Yanındaki odalara da suç ortaklarını teker teker kilitlediler. Birbirleriyle konuşmasınlar diye, müdüriyet son derece sıkı tedbirler aldı. Öteki mapuslar da, bu yeni gelenlere sokulmaya pek cesaret edemiyorlardı. Çünkü bunlara "siyasi" diyorlardı. Siyasilere yaklaşmak, onlarla ahbaplık etmek, insanı ipe götürür diye bir inanç vardı.

Tek kişilik odalara kapatılan siyasiler, müdüriyetin sürekli kontrolü altında tutulurlardı. Her birinin kapısına bir kâğıt asılır, üstüne adamın suçu yazılır, resmi yapıştırılırdı. Yeni getirdikleri ihtiyarın kapısına da, ertesi gün resimli kâğıt takıldı.

"Adi" hükümlüler, ihtiyarın durumunu pek merak ediyorlardı. Pırpır Hamdi bir gün nöbetçilere görünmeden, siyasilerin koridoruna sızdı. Usulca, ihtiyarın penceresine sokuldu:

– Geçmiş olsun beybaba, dedi.

İhtiyar, yatağının üstüne büzülmüş, battaniyesini sırtına almış oturduğu yerde sallanıyordu. Pırpır Hamdi'nin yüzüne uzun uzun baktıktan sonra:

– Sağ ol evladım, diye cevap verdi.

– Senin için şöyle böyle diyorlar. Aslı var mı?

– Ne gibi şöyle böyle?

– Yani, sen siyaset karıştırmışsın.

– Öyle diyorlar ama, haza iftira.

Pırpır Hamdi, kapının üstüne yapışık kâğıttaki yazıyı okumaya çalıştı:

"Adı: Lebip Kaynarsu
Baba adı: Hüseyin
Memleketi: Silivri
Doğumu: 1302
Tevkif tarihi: 17 Ağustos 941
Suçu: Casusluk, orduyu isyana teşvik, taklib-i hükümet, meclis-i iskat. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu tağyir, siyasi ricale suikast."

Pırpır Hamdi bunu okur okumaz, eli ayağı çözüldü. İhtiyara tek kelime söylemeden, soluk soluğa koğuşa daldı:

– Aman çocuklar, dedi. Allah bizi korusun!

– Neden ulan? diye sordular.

– Nedeni var mı be? Alaman ordusunu mapusa koymuşlar.

– Nasıl Alaman ordusunu?

– Yani, Alaman ne yapacaksa, herif de onu yapacakmış. Mübarek, silme suç.

– Neymiş suçu?

– Bir tane, iki tane değil ki be kardeşim. Ceza kanununu herifin kapısına asmışlar.

– Yapmış mı bari?

– Yapmasa da lakırdısı yeter. Bir yazmışlar birader, okuyana nüzül iner. Herif odada öyle bir yatıyor ki, gam kasavet yanından geçmemiş.

– Ne yazmışlar kapısına?

– Ne yazmamışlar? diye sor. Herif bir kere casusmuş. Meclis'i kuşatmış. Makinelileri dizmiş. Orduyu da ayağa kaldırmış. Kanunlara da sövmüş. Vermiş bombayı. Kaç ölü, kaç yaralı var, yazmıyor, ama, herifi yarına asarlar bana kalırsa.

– Öteki odalarda yatanlar nenin nesiymiş?

– Suç ortakları.

– Vay canına be! Ulan Hamdi, sen şunlarla iyi bir konuş bakalım. Gazete, neye yazmadı bu işi acaba?

– Gazete yazar mı ulan? Sen gazete olsan yazar mısın? Siyaset işi, Gevşek Makbule'nin manzaralarına benzemez. Adamı asarlar da, arkasından kırk gün, kırk gece düğün yaparlar.

Pırpır Hamdi, bir daha o yönlere sokulmaya cesaret edemedi. Üç beş gün sonra aklı eriklerden öğretmen Mümtaz, ihtiyarın yönünü kolaçan etti. Nöbetçilerin dalga geçtiği bir sırada koridora daldı. Ufak pencereye sokuldu. Adam, yatağına sırtüstü uzanmış, gözlerini tavana mıhlamış, düşünceye dalmıştı.

Öğretmen:

– Hişt, buraya bak! dedi.

İhtiyar yerinden fırladı. Korkulu bakışlarını ziyaretçisinin yüzünde dolaştırdı. Mümtaz ona cesaret vermek için:

– Korkma, dedi. Ben de mapusum. Bir derdin var mı?

Adamın yüzü gülümsedi:

– Var, dedi. Açım.

– Yemek vermiyorlar mı?

– Yirmi dört saatte bir tas bulgur. İnsan nasıl yaşar bununla?

– Senin suçun ne?

İhtiyar, başını kaşıdı:

– Vallahi suçum yok, dedi. Ben siyasetle uğraşır bir adam değilim. Eskiden uğraşırdım. Ama şimdi o tarakta bezim yok.

– Neye yakaladılar seni öyleyse?

Adam, derdini dökecek birini bulduğu için sevinmişti. Usul usul konuşarak anlattı:

– Efendim, bendeniz Meşrutiyet'te bir fırka kurmayı tasarlıyordum. O zaman böyle hareketlere cevaz da vardı. Tuttum, bir fırka programı hazırladım. Ama, çeşitli sebeplerden, bu programı tatbike fırsat bulamadım. Hadisat malum. Programın metni, evde, kitaplar arasında duruyordu. Arkadaşlardan biri, geçenlerde görmüş bunu. Bana bir şey söylemedi. O programı, yeni hazırladığımı sanmış. Gidip polise ihbar etmiş. Benim tabii bir şeyden haberim yok. Mesele büyümüş, vali duymuş. Emniyet müdürünü çağırmış. Bir tertibat, bir ihzarat, sormayın. Hakkımda gıyabi tevkif müzekkeresi kestirmişler. Bir de evimi aramak için ruhsat almışlar. Vilayetin resmi, sivil tekmil polisi, candarması, inzibatı seferber olmuş. Atlılar şehrin kenar yollarını kesmişler. Kamyon şoförlerinden nüfus kâğıdı, ehliyet sormaya başlamışlar. Mahalli karakollara haber gitmiş. Ana caddelere devriye çıkmış. Bekçilere tembihat yapılmış. Muhtarlar ikaz edilmiş. Kahvelerin kapısına taharriler dikilmiş. Ne o? Lebip kulunuzu arıyorlarmış. Bendeniz de Yeni Hayat berberinde oturuyordum. Dışarı çıkınca bir de ne göreyim? İki müfreze polis memuru tarafından kuşatılmamış mıyım?

Yaka paça karakola, oradan da evime getirildim. Evin halini görmeyin efendim. Didik didik etmişler. Fakirhanenin muşambaları sökülmüş. Pencere pervazlarından musluk taşına kadar, her şey altüst edilmiş. Kitaplar, mektuplar sepetlere doldurulmuş. Doğru emniyet müdürlüğüne. Tahkikat, tetkikat, istintak, isticvap ve saire. Neticede buraya geldik. Vallahilazim bir kabahatim yok. Fırka filan kurmuş değilim. Bu programı ele geçirince ihbarın doğruluğuna kanaat etmişler. Evde, bazı mektuplar da buldular. Bir başçavuş tanıdığım vardı. Onunla mektuplaşırdım; "Orduyu isyana teşvik" dediler. Eski bir harita buldular; "Casusluk" dediler. Küflü bir altıpatlar buldular; "Meclisi iskat" dediler. Bazı sayfalarında notlar yazılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu buldular. Hani, acizane fikir ve görüşlerimi not etmiştim. "Mezkûr kanunu tağyire teşebbüs" dediler. Yani efendim, dediler oğlu dediler.

Mümtaz merakla sordu:

– Canım, beybabacığım, ortada hiçbir şey yokken insanı bu kadar renge boyarlar mı?

– Boyarlar evladım, boyarlar. Bu adamlar boyarlar. Bu adamlardan korkulur. Bu arada benim de kusurum yok değil hani. Var. Bende de kusur var. Ama benim kusurum; hükümet, devlet işi değil ki.

– Nasıl kusurmuş bu?

– Hususi bir mesele. Tamamen beni alakadar eder.

– Peki öteki odalarda yatan arkadaşların ne yapmışlar?

– İşte onlar da benimle bir olup memleketi ele geçireceklermiş. Bir tanesi berber Ziya. Pek zavallı bir şey. Ona zorla itiraf ettirmişler. Yani metazori söyletmişler. Sözde ben reisicumhur olacakmışım. Altı numarada yatan başçavuş Ali'yi erkânı harbiye reisi yapacakmışım. Dört numaradaki terzi

Hidayet başvekil olacakmış. Üç numaradaki bitli Kâmil emniyet umum müdürlüğüne gelecekmiş. Beş numarada yatan manav Rüştü mâliyeye geçecekmiş. Sekizdeki Hilmi nafiaya, on birdeki Hüsnü iktisada, on üçteki Ramazan gümrüğe, dokuzdaki şoför Tevfik bayındırlığa oturacaklarmış. Görüyor musunuz, insana nasıl iftira ediyorlar?

Mümtaz, koridorun sonunda bir ayak sesi duyunca tasalandı. Acele acele:

– Sonra yine gelirim, dedi. Haydi geçmiş olsun.

Ama ne ihtiyarın, ne de ötekilerin semtine bir daha uğrayamadı. Suçlular çok sıkı bir çember altına alınmışlardı. Kimseyle konuşmamalarına son derece dikkat ediliyordu.

Aradan aylar geçti. Duruşmaları başladı. Hayınlar, haftalarca mahkemeye taşındı. Sonunda karar günü gelip çattı.

Öğretmen Mümtaz da dahil olduğu halde herkes, suçluların ölüm cezasına çarptırılacaklarına inanıyordu. Ama sonuç başka türlü çıktı. Karar günü mahkeme dönüşünde suçlular avaz avaz bağırıyorlar, "Yaşasın adalet!" diye haykırarak havaya zıplıyorlardı. Hem parti lideri, hem de ötekiler toptan beraet etmişlerdi.

Eşyalarını toplarlarken, kapılar ardına kadar açıldı. Öteki mapuslar da onların odalarına serbestçe giriyorlar, yatak denkleri sarılırken battaniyeleri düzeltiyorlar, ipleri sıkıştırıyorlar, bahtiyar dostlarına yardım ediyorlardı.

Mümtaz, beraat edenlerden terzi Hidayet'e sokuldu:

– Nasıl oldu bu iş yahu? dedi.

– Nasıl olacak kardeşim? Vallahi billahi günahımız yok. Adalet tecelli etti.

– Sizi ne diye aylarca burada tuttular?

– Bak, giderayak sana anlatıvereyim, dedi. Öyle fırka mırka meselesi yok. Hepsi zırva. Ama biz bu adamla, doğrusunu istersen çok düşüp kalktık. Sebep de geçim meselesi. Herif hasta, yani kötü illete müptela, eh bizde de metelik namevcut. Bütün mesele bu.

Mümtaz, ağzını açmış, alık alık dinliyordu. Öteki devam etti:

– Hepimiz nafaka derdindeyiz be yahu. Siyaset bizim neyimize? Eskiden biraz kafa tutanı Yemen valisi yaparlardı. Şimdi hükümet bir kıvılcımın üstüne bir fıçı su döküyor. Ben hükümete kızmıyorum. Kendime kızıyorum. A domuz kafa! Elindeki terzilik gibi bir zanaat varken, ne diye başka zanaatin peşinden koşarsın? Oh olsun bize.

Raşel

Aralarında konuşup karar vermişlerdi. Noel akşamı hep bir arada yemek yiyecekler, arkadaşça oturup dertleşeceklerdi. Paralılardan Hans, o gece için iki kilo et, epeyce makarna, yağ, portakal aldırmış, üstelik gardiyanlardan Keskin Şaban'a altı lira bahşiş verip tadımlık, bir şişe şarap getirtmişti. Katolikler böylece Noel'i kutlayacaklardı.

Mapusaneye geldi geleli, Noyman bir türlü sakinleşememişti. Her gün sabahtan akşama kadar, önüne geleni çene makasına alıyor, yüreğinde nesi var, nesi yoksa, hepsini dışarı döküyordu:

– Memleketimden yirmi gün için ayrılmıştım sözümona. Buradaki tanıdıklarımı ziyarete gelmiştim. Başıma bu derdin geleceğini nereden bileyim. Halbuki şimdi kaçtığımı sanacaklar. Ben. Ben kaçacağım öyle mi? Ben, Almanya için canımı vermeye her zaman hazırım.

Bunu, Maçabeli duydu:

– Öyleyse neye telâş ediyorsunuz? dedi. Burada da topu topu bir can vereceksiniz.

Sonra ellerini havaya doğru kaldırarak, sesine gayet alaycı bir ton vererek ekledi:

– Hem de. Hem de Almanya için.

Noyman ister istemez, boynunu büktü:

– Razıyım, dedi. Kör olayım razıyım. Ama Viyana'ya döndüğüm zaman, karıma sıkı sıkı tembih etmeği tasarladığım bir mesele vardı. Onu söyleyemeden öleceğim. Buna tasalanıyorum.

Öteden Bunak Levi atıldı:

– Sayın dostum. Eğer gizli bir şey değilse, bana söyleyin. Ben yakında kurtulacağım. Berlin'e gideceğim. Çocuklarımı gördükten sonra Viyana'ya kadar uzanıveririm. Sizin karınızı bulurum, derdinizi anlatırım, olur mu?

Noyman'ın canı adamakıllı sıkılıyordu. Yarım ağızla:

– Olur ama, bilmem ki, dedi.

– Söyleyin, söyleyin. İnsan böyle acılı günlerinde derdini söylemezse, sonu muhakkak fena olur.

– Ama aramızda kalacak, değil mi? dedi.

– Eliza'cığımın ölüsünü öpeyim ki, aramızda kalacak.

– Mesele şu. Benim evde çok güzel bir tavşanım var. Ama bir görseniz bayılırsınız. Onun pamuk gibi beyaz tüylerine yanağını dayayıp, insanın saatlerce hayal kurması mümkündür. Saadetlerin en büyüğü bu. Ben bu tavşanı küçücükken aldım. Büyüttüm, yetiştirdim. Kendi evlâdım gibi ona baktım. Gel gelelim, bu tavşan konusunda karıma bir türlü laf anlatamadım. Bizimki, tavşana Raşel adını taktı. Sabahtan akşama kadar Raşel aşağı, Raşel yukarı. Durumun dehşetini kavrıyorsunuz, değil mi? İnsan çocuk olsa bu çılgınlığı yapmaz. Birisi duyacak diye ödüm kopuyordu. Onu bu huyundan bir türlü vazgeçiremedim.

Levi bakışlarını kımıldamaz bir noktaya sapladı:

– Hımmm! dedi. Ciddi bir mesele. Bu işin böylece devamı kötü sonuçlar doğurabilir. Tavşanınıza muhakkak başka bir ad bulmanız, sonra da bunu bir an önce karınıza kabul ettirmemiz gerek. Yalnız beni düşündüren nokta şu. Biliyorsunuz, savaş yüzünden Almanya içinde seyahat etmek çok zorlaştı. Berlin'le Viyana'nın arası da epeyce uzak. Yani bir hayli masraf işi, onun için bana, burada iken küçük bir avans vermeniz mümkün değil mi? Ama, "evet" yahut "hayır" diye cevap vermeden önce işin ciddiliğini iyice düşünmelisiniz. Şaka değil bu.

Lakırdı, dönüp dolaşıp para işine dayanınca Noyman pirelendi:

– Hele acele etmeyelim bakalım. Bir çare bulacağız elbet.

Öteki mapuslar, bunağın dişçiyi kafese koymaya çalıştığını fark etmemişlerdi. Bitirim Dellatola dedi ki:

– Levi! Buraya bak. Sana bir şey soracağım. Bana doğru cevap ver. Hani şu sinema artisti Maria Montez var ya.

– Bilirim. Nefis bir kadın.

– Hah, işte o. Sabahları yataktan kalkınca limonlu suyla ılık duş yapıyormuş. Vücudunu iyice yıkadıktan sonra banyonun küvetini keçi sütüyle dolduruyormuş. Çırılçıplak bu sütün içine girip on dakika yatıyormuş. Şimdi ben de soruyorum: Sana her sabah bu sütten bir şişe dolusu vermelerini mi, istersin? Yoksa Atlantik'te Almanların batırdığı İngiliz gemileri için tonaj başına bir kuruş vermelerini mi istersin?

Teklifin ikisi de Levi'nin hoşuna gitti. Yüzü güldü. Sanki şişeyi hemencecik uzatmışlar gibi ellerini birbirine çarptı:

– Süt! Süt. diye çırpındı.

Noel akşamı, tahta masanın çevresinde biraz et yemenin sevinci, hepsinin yüzünden belli oluyordu. Ama bu sevincin yanı sıra; evlerinden ailelerinden uzak kalmanın üzüntüsü de hepsinin üstüne çökmüştü.

Hans, şişeyi masanın altına gizlemişti. Sırası gelen usulca eğiliyor, şaraptan birkaç yudum alıyordu. Şişe boşaldıktan sonra etiketini camla kazıdılar. Sirkeyle çalkalayıp kokusunu giderdiler. Sonra da İsmail Çankaya'ya ertesi sabah hediye etmek için, ranzanın altına sakladılar.

Yemekte Noyman boyuna mızmızlanıyordu:

– Bilmem ki, kurtulmak için ne yapmalı? Bir türlü anlayamadım. Viyana'da sokakların her sabah şakır şakır yıkandığını, özel ekipler tarafından süpürülüp temizlendiğini söylemek bu kadar ağır bir suç mu?

Dellatola lafa karıştı:

– Canım, dedi. Niye o kadar meraklanıyorsunuz? Mahkeme daha size ceza vermedi ya. Belki de kurtulursunuz. Propagandanın hafif olanına şiddetli ceza vermezler. Nihayet topu topu söylediğiniz laf üç beş meseleden ibaret. Asfalt yollar. Arazözler filan. Öyle değil mi?

Adam sevinçle haykırdı:

– Hah, vallahi bravo. Arazözlerden de bahsetmiştim. Topu topu üç tane asfalt caddeyle bir tane köprüden söz açmıştım. Hepsi bu.

Dellatola onu büsbütün matrağa aldı:

– Üç cadde, altışar aydan bir buçuk sene eder. Köprüye de bir sene verseler, hepsi iki buçuk yıl. Üzülecek şey mi sanki?

Noyman bu sözlerle avunamadı:

– Ben size bir şey söyleyeyim mi? dedi. Eğer Versay olmasaydı, Almanya da İkinci Dünya Savaşı'nı açmayacaktı.

Çünkü Versay, 80 milyon insanı tutsak etmişti. Sonunda Hitler meydana çıktı, bu haksızlığa karşı direndi. Ama Hitler olmasaydı Şmit olacaktı. Şmit olmasaydı Erih olacaktı.

İşte Almanya bu nedenle silahlandı, haklarını korumaya kalktı. Tabii böyle bir ölüm kalım savaşında herkese bir görev düşüyordu. Ben de o şanlı göreve gitmeden önce, buraya gelip dostlarımı göreyim, onlarla esenleşeyim, dedim. Kalkıp bu yolculuğa çıktım. Çenem tutulsaydı da o lafları trende söylemeseydim. Yani mesele bir gevezelikten ibaret. Ama işin aslına bakarsanız benim konuşmalarım falan hep ufak tefek şeylerdir. Bence asıl kabahat, Lyod Corç'la Klemanso'da.

Dellatola, onun sözlerine omuz silkti:

– Asıl kabahat onlarda da değil. Kabahatin büyüğü Aristo'da. Çünkü iflas etmiş mantığına, yirminci yüzyılda bile müşteri bulabiliyor. Siz onlara kızacağınıza Aristo'ya küfredin.

Bir aralık dışarıda, bir motosiklet sesi duyuldu. Siyasiler koğuşunun içinde de müthiş bir panik oldu. Hans şarap şişesini kaptığı gibi aptesaneye koştu. Ötekiler elbiselerle yataklarına girdiler. Besbelli "hükümet" gece teftişine gelmişti.

Bunak Levi, hiç umursamadı. Ağır ağır yerinden kalktı. Elbiseleriyle yatağına dalan dişçi Noyman'a sokuldu. Ötekilere duyurmamak için, adamın kulağına eğildi. Elinde bir kalemle cep defteri vardı. Noyman'a dedi ki:

– Burada konuşanların hepsi sapık. Siz onların dediklerini dinlemeyin. Benim sözlerime kulak verin. Ben on yedi sene Paris borsasını avuçlarımda tutmuştum.

Öteki ürkek, sordu:

– Peki, ne istiyorsunuz?

– Şu sizin beyaz tavşanın adını rica edecektim. Defterime yazayım da, avans işini sonra konuşur, bir sonuca bağlarız.

Ah, Bu Harp!

Karanlık, soğuk, çamurlu, bir şubat günüydü. İki gündür durmadan yağmur yağıyordu. Mahkûmlara verilen toz kömür, sobalarda kolay kolay yanmadığı için, koğuşların içini adamakıllı duman ve zifir kaplamıştı. Artık bütün ömürleri, bu karanlık koğuşta geçiyordu. Mapusanenin bakkalından zeytin, soğan almaya gidenler dışında, hiç kimse dışarı çıkmıyordu. Gazocaklarının, teneke mangallarının üstünde kaynayan tencerelerin buharı, içtikleri sigaranın dumanı ve altmış kişinin nefesi, koğuşu biraz ısıtıyordu. Ama camların çoğu kırık olduğu için geceleri enikonu soğuk yapıyordu.

O günlerde mapusanenin üstünü birdenbire kara bulutlar kapladı. Adi hükümlülerin 1 numaralı teneke koğuşunda tifüs başlamıştı. Bunu, siyasiler koğuşu kocaman bir tulumbayla o sabah baştan başa ilaçlandığı vakit anladılar.

Mapusanenin o günden sonra dış dünyayla hemen hemen bütün bağları kesildi.

Dondurucu bir soğukta, her sabah, hükümlülerin hepsi çırılçıplak soyuluyor, çamaşırları en gizli dikişlerine kadar yoklanıyordu. Üstünde bit çıkanların en sert cezalara

çarptırılacakları, müdürlükçe bildirildi. Böyle olduğu halde, teneke koğuştan hastalığı kazımak mümkün olmadı. Her gün, ya da iki günde bir, nizamiye kapısından bir sedye çıkıyordu. Bir giden, bir daha geri dönmüyordu. Artık ziyaretler filan da büsbütün kesildi. Hükümlülerin ekmekleri, koğuş kapılarının üstündeki delikten içeri atılıyor, bahçeye çıkanların nöbetçilerle, gardiyanlarla yan yana gelmemesine son derece önem veriliyordu.

Siyasilerden Marko, bir sabah tahta barakanın penceresinden dışarısını seyrediyordu. Bir aralık nizamiye kapısı açıldı. İki gardiyan içeri girdi. Birinin elinde sedye vardı, Marko hemen anladı. Kurbanlar günden güne artıyordu.

Gardiyanlar, birinci koğuştan yana sapıp taş merdivenleri indiler.

Marko başını pencerenin pervazına dayayıp öylece kaldı.

Bir gün, kurtulmak, tekrar evine dönmek kabil olursa, bütün bunları anlatacaktı. İnsanların nasıl yaşadıklarını, nasıl öldüklerini, rasgele ellerinde tuttukları hayatın kendilerinden nasıl zorla koparılıp alındığını anlatacaktı. Evdekiler de tabii buna inanmayacaklardı. "Yalan söylüyorsun" diyeceklerdi. Ama kurtulmak, evine dönmek umudu çok uzaktı. Hatta bunu gözleri açıkken düşünmek bile ona zor, ağır geliyordu. İçinde yaşadığı gerçeklerle, hayalleri arasındaki çelişme, kendisine buruk bir acılık duyuruyordu.

Çok geçmedi. Gardiyanlar geri döndüler. Taşıdıkları sedyenin kenarından ölünün çıplak kolu sarkmıştı. Merdiven basamaklarını çıkarken, sedye dalgalandıkça, bu sarkık, bu sıska, bu kıllı kol da, ileri geri sallanıyordu. Demir kapıdan çıkıp uzaklaştığı halde, ölünün kurşuni battaniye ile örtülü hayali, Marko'nun gözlerinin önünden gitmedi.

Oysa, sevgilisinin hayali kendisi için, artık o kadar canlı değildi.

Siyasiler koğuşunun tahta ranzaları, hükümlülerin yatakları durmadan ilaçlanıyordu. Bakkala, zeytin almaya gidenler bile artık dışarı çıkmaktan korkuyorlardı. Ama ne yapılsa fayda etmedi. Sonunda, yılgı içinde beklenen tehlike, günlerden bir gün tahta barakanın kapısından da girdi. İlk olarak Remzi Şenyuva'nın yakasına yapıştı.

O akşam birdenbire ateşi 39'a çıktığı vakit, ötekiler durumu anladılar. Öyle bir korku yüreklerine saplandı ki, hiç kimse Remzi'nin ölümünü umursamadı. Hepsi kendi yaşamını düşündü.

Ekipbaşı Maçabeli, Remzi'nin yatağıyle öteki şiltelerin arasını biraz açtı. O gece hasta sabaha kadar sayıkladı. Hastalık kendilerine bulaşmasın diye, hiçbiri onun yanına sokulamıyordu. Ona yedirdikleri çorbanın tabağını geri almıyorlar, çanağına şişeyle su dolduruyorlardı.

Böylece dört gün geçti. Doktor gelmedi değil. Geldi. Ama pek bir şey yapamadı. İlaç verip gitti. Hem giderken de biraz çıkıştı:

– Ne yapayım, dedi. Pis heriflersiniz. Bitli heriflersiniz, içinizden birkaç kişi ölürse, bari ötekiler akıllanırlar.

Ama, birkaç gün içinde Remzi'nin kendileri için yarattığı tehlike unutuldu. Koğuşta geceleri tekrar kumar aldı, yürüdü. Günlük eğlenceler, çene çalmalar, itişip şakalaşmalar tekrar başladı. Hatta bir akşam, yatağına elbiseleriyle yatan Levi'yi, şilteye iyice diktikten sonra, sarsarak uyandırdılar. İhtiyar, korkuyla gözlerini açtı. Kollarını oynatmak istedi. Ama kımıldayamadı. Biraz güçlüce davranınca sağ kolunun dikişlerini kopardı. O vakit kendisine yapılan takılganlığı

anladı. Hışımla doğrulmak istedi. Şilte sırtına adamakıllı yapışmıştı. Karşıki ranzanın altında İspiro kıkır kıkır gülüyordu. İhtiyar o vakit işi çaktı. Kendini iyice zorlayarak, ranzanın yanında duran takunyalardan birini kaptı. Gözlüğünü burnunun üstüne iyice yerleştirdikten sonra kolunu birçok sefer sallayarak İspiro'ya doğru nişan aldı. Ama beriki, tehlikeyi kavramış, kaçacak köşe arıyordu. Ötekiler kahkahadan kırılıyorlardı. İhtiyar birdenbire takunyayı fırlattı. İspiro da sağdan yana birdenbire seğirtti. Takunya ranzanın tahtalarına çarpıp yere yuvarlandı. İhtiyar bu sefer yerden başka bir takunya kaptı. İspiro da koğuşun köşesine sığınmıştı. İhtiyar elinde tuttuğu takunyayı bir daha şiddetle fırlattı. Takunya bu sefer bütün hızıyle, köşede hasta yatan Remzi'nin suratına çarptı. Hükümlülerin hepsinde, o anda bir öfke duygusu belirdi. İhtiyara bağırmaya başladılar. Ama hastada hiçbir kımıldama yoktu. İspiro, Remzi'nin suratına çarpan takunyayı alırken, eğilip hastanın yüzüne baktı. Yanağının yarısıyla ağzının kenarı çamura bulanmıştı. Ama gözleri açıktı.

Delikanlı biraz daha dikkat etti. Sonra heyecanlanmış sesiyle:

– Koşun, koşun, dedi. Galiba...

Ötekiler de o tarafa seğirttiler.

Dellatola telaşla hastanın üstüne eğildi ve hemen durumu anladı. Üstündeki kara örtünün dışına çıkan bir eli, yumruk halinde sıkılı kalmıştı. Nefes almıyordu. Maçabeli, ne olursa olsun diyerek elini, Remzi'nin alnına koydu. Buz gibiydi. Anlaşılan, öleli epey olmuştu.

Bir üzüntü dalgası yüzleri dolaştı. Kimse bir şey diyemedi. Yalnız Levi, yaptığına pişman bir edayla sordu:

– Yoksa ölmüş mü?

Bu sözüne karşılık alamadı. Titrek sesiyle, ekledi:

– Yüzde yüz, daha önce ölmüştür. Yoksa takunyadan olamaz.

Hiç kimsenin kendisine karşılık vermediğini görünce büsbütün telaşlandı. Ağlar gibi, "ne olur, yapmayın. Bana acıyın," dedi. "Benim hiçbir suçum yok."

O zaman ihtiyarı yatağa diken İspiro, Levi'ye sokuldu:

– Senin canını alıp ona vereceğiz, dedi.

İhtiyar, hâlâ sırtına yapışık duran yatağı silkelemeye çalışarak:

– Allah rızası için yapmayın, dedi. Ben kendime acımıyorum. Eliza'ya acıyorum. Bana kavuşacağı günün düşleriyle avunan sevgilim Eliza'ya. Ah bu harp, ah. Bu korkunç, bu insafsız, bu zalim harp, ah.

Anayasa Güvenliği

– Vurma! Allah'ını seversen vurma! Kulun, kurbanın olayım, yeter. Tövbeler tövbesi.

Ceza münferidindeki hücrelerin birinden boğuk boğuk sesler geliyor. Gardiyanlar, suçlunun birini çimentonun üstüne yatırmışlar, kırıp geçiriyorlar. O, haykıra haykıra yalvarıyor:

– Peygamber başı için vurma. Ah, ölüyorum. Allah'tan hiç mi korkmazsın be?

Hücrenin dışında öteki mapuslar toplanmışlar, korkulu bakışlarını birbirlerinin yüzünde dolaştırıyorlar. Kimse bir şey söyleyemiyor, kimse işe karışamıyor, ama hepsi üzüntü içinde.

Mapusanede mapusun dövülmesi her vakit acı uyandırır. Dayak yiyenin düşmanı bile üzülür. Zaten sırf bu yüzden mapuslar, adam döven gardiyanları hiç bağışlamazlar. Ona diş bilerler. Günün birinde fırsatını bulunca da bir şeye benzetirler.

İşte şimdi de öyle oluyor. Bütün sinirler, çelik tel gibi gerilmiş. Hepsi, için için kinli.

Az sonra hücrenin kapısı açılıyor. Hırsından burnunun delikleri büyümüş, çeneleri kısılmış, saçları dimdik olmuş başgardiyan, elindeki beş numaralı sopayla kapıda görününce, dışarıdakilerin arasında müthiş bir panik. Hepsi birbirini çiğneyerek kaçışıyor.

Başgardiyan, bir yandan adam dövdüğü için, bir yandan da öteki hükümlüleri bu derece yıldırdığı için, adamakıllı şımarık edasıyle dışarı çıkıp odasına doğru yürüyor.

Akşam olmuş. Koğuş kapıları neredeyse kapanacak. O sırada uzaktan, Ürgüplü Mustafa görünüyor. Kunduralarını eline almış. Ayaklarının üstüne basacak hali yok. Her adımda, sızıdan yüzünü buruşturuyor. Her adımda inliyor. Sonra da hınçtan dişlerini gıcırdatıyor. Koğuş kapısına gelince, kendisini orada bekleyen arkadaşları üzgün üzgün, onu karşılıyorlar.

– Gel Mustafa! Boş ver kardeşim. Katlanacağız. Bir kere insan buraya düşmeye görsün. Gel sana bir ıhlamur yapalım.

Bir koşu, kucaklıyorlar. O da kollarını, arkadaşlarının omuzlarına dolayıp yürümeye çalışıyor. İçeri girince, kendini karyolasının üstüne atıyor. Öteki arkadaşları da çevresine toplanıyorlar.

Mustafa'nın gözlerine adamakıllı kan oturmuş. Göz çukurlarının çevresi simsiyah olmuş. Yüzü, toz toprak içinde. İlkin, onun bu perişan hali karşısında, kimse laf etmek istemiyor. Bir ara Ayı Arif, meydancı Bahri'ye sesleniyor:

– Ulan eli uzun! Şu çaydanlığa biraz su koy da kaynasın. Ramazan Bey'in ocağını al. Ihlamur sandıkta.

Yine sessizlik. Hepsi üzgün. Neden sonra Sıska Hidayet'in sesi çıkıyor:

– Yahu insan kısmı bu kadar dövülür mü be? Bizim, hiçbir mal sahibimiz yok mu? Öldük mü, kaldık mı diye soran olmaz mı? Ne biçim cehennemmiş burası?

Öteden Motor Ali lafa karışıyor:

– Bizim mal sahibimizi mi sordun? Var tabii. Anayasa var ya. Beğenmiyor musun?

Anayasanın ne olduğunu, mapusların kimisi kulaktan dolma biliyor, kimisi de hiç duymamış. Çilingir Abdullah son derece ciddi bir tavırla soruyor:

– Anayasa mı dedin? Kanun değil mi?

– Kanun ama, kanunların Reisicumhur Başkanı. O kanunda ne yazıyorsa o olacak. Onun dışına çıkan hapı yutuyor.

– Peki ne yazıyormuş?

– Vallahi, ne diyeyim size? Benim zihnim biraz dağınık. Yumurta Faruk o işi iyi biliyor. Madde madde ezberlemiş.

Ayı Arif, karyolanın yanındaki kalabalığı eliyle yana doğru itip, karşıya sesleniyor:

– Ulan Yumurta! Buraya gel.

Gençten, cılız, orta boylu bir delikanlı, takunyalarını sürüye sürüye yaklaşıyor:

– Buyur ağabey.

– Söyle bakalım anayasa, nenin nesiymiş?

Faruk bir yol gülümsüyor. Hepsinin yüzüne ayrı ayrı baktıktan sonra:

– Ağabeyciğim diyor, söylemesine söylerim. Ama bizim de rızkımız bu. Kusura bakma. İsmet Paşa'nın anayasasını anlatırım, on beş kuruşunu alırım.

– Ulan sen parasız iş görmez misin?

– Göremem ağabeyciğim. Ben anayasayı öğrenmek için, yemedim, içmedim, ezber dersine çalıştım. İşin doğrusu bu.

– Ulan lakırdıya para verildiğini şimdi duyuyorum. On beş kuruşluk ne anlatacaksın?

– İsmet Paşa'nın ağzından anayasayı anlatacağım yahu.

– Al ulan şu iki çeyreği de yap numaranı köpoğlu.

On kuruşu alınca. Yumurta Faruk'un gözleri parlıyor. Karyolanın kenarına ilişiyor. Ürgüplü Mustafa dövüldü diye çenelerini bıçak açmayan mapusların yüzlerine o zaman bir gülümseme düşüyor. Hepsi, Faruk'un soytarılığını bildiği için, can kulağıyle onu dinliyor. Cılız oğlan oturduğu yerden sahneyi tarif ediyor:

– Sayın baylar, sayın bayanlar. Muhterem müşterilerim. Şimdi şu dakikada at koşularının yapıldığı meydandayız. Ben Cumhurbaşkanı İnönü. Şimdi şerefli tribündeyim. İşte silindir şapkamı elime alıyorum. Önümde de radyonun delikli makinesi var.

Yumurta Faruk bir iki kere öksürdükten sonra sesini kalınlaştırarak tarihi nutkuna başlıyor:

"Aziz Türk milleti! İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, memleketimizin çayırları ve bayırları üstüne doğan demokrasi güneşi, hepimizin iliklerini ısıtan bir güneştir. Bugüne kadar demokrasi ve insanlık yolunda kazandığımız mesafe, gerçekten şaşırtıcıdır. Her şeyden önce Amerika'daki San Fransız cemiyetinde kabul edilen insan haklarını en başa geçirmek zorunda bulunduğumuzu bilmelisiniz. Öhö, öhö. Vatandaşlarımızın hak ve hürriyetlerini şimdiye kadar çiğnedikse de, şimdiden sonra çiğnemeyeceğimize namusumuz üstüne yemin ederiz. Anayasanın teminatı altında. Öhö öhö. Vatandaşın bilcümle hak ve haysiyetlerine Öhö öhö. Kıl kadar kim dokunursa. Öhö. Vallahi billahi. Öhö. Hava civa. Öhö öhö öhö."

Öteki hükümlüler de gülüşmeye başlıyorlar. Faruk'un ne demek istediğini en cahili bile kavrıyor.

O, yarım yamalak ezberlediği nutkuna devam ediyor:

– Vatandaşa dayak atanların yedi sülalesine tövbe ettirmek için, hükümetiniz gece gündüz çalışmaktadır.

O sırada başbakan, İsmet Paşa'nın kulağına eğilir:

– Aman Paşam, yanlış söylüyorsunuz. Hükümet işlerini dayaksız yürütmemiz kabil değil. Yalnız dayağı hafifletmek kararındayız.

İsmet Paşa tekrar öksürür:

– Evet sayın ve âlicenap vatandaşlarım. Mesken masuniyetini unuttum zannetmeyin. Kimse kimsenin evine giremez. Polis girse de zararı yok: Yabancı sayılmaz. Onun için önümüzdeki 1950 seçimlerinde iyice düşünüp taşının. Oyunuzu bize verin. Çünkü Demokrat [Parti] kazanırsa, o zaman hem sizin, hem de bizim iflâhımız kesiktir. Mübarekler bizi defe koyup, postumuzu yüzecekler. Elimizde avucumuzda bir şey bırakmayacaklar. Memleketini seven bizden şaşmaz. Öhö öhö.

İsmet Paşa başbakana döner:

– Nasıl arslanım? Zınk diye oturttum, değil mi?

– Tabii paşam. Sizde bu talakat varken, sırtımız yere gelmez.

Hükümlüler kahkahalarla gülüyorlar. Yumurta Faruk boyuna konuşuyor:

– Pek değerli, yüksek vatandaşlarım. Kılınıza dokunan olursa, doğru bana gelin. Ben o herifin ağzını burnunu çıfıt çarşısına çevirmezsem.

Yumurta Faruk'un gözleri, birdenbire, tavan penceresinden kendisini seyreden başgardiyana takılıyor. Kelimeler

birbirine dolaşıyor, dili tutuluyor, sesi kısılıyor. Adam yukarıdan gürlüyor:

– Seni köpoğlu köpek seni. Velinimetimiz efendimizin taklidini yaparsın ha? Ulan bunu bakanlık duysa beni Ardahan'a sürer, itoğlu it. Şimdi ben sana sorarım, teravi namazı kaç rekât kılınır?

Faruk'un yüzü bembeyaz oluyor. Arkadaşlarına dönerek:

– Beğendiniz mi yaptığınızı? diyor.

– Korkma ulan! Anayasa var ya. Kılına bile el süremez.

Ama Faruk titremeye başlıyor. Çok geçmeden kapı açılıyor. Başgardiyan elindeki sopayla yaklaşıyor. Faruk başına geleceği bildiği için, kirpi gibi büzülmüş.

Başgardiyan gürlüyor:

– Çık dışarı ulan!

Daha Faruk toparlanmadan beş numaralı sopa sırtına iniyor. Başgardiyan homurdanarak soruyor:

– Ne yasaydı o? Söyle bakayım.

Cevap yok.

– Söylesene ulan. Ne yasaydı o?

Yalvaran, titrek bir ses karşılık veriyor:

– Anayasa, başgardiyan amcacığım.

– Al sana anayasa dürzünün evladı. Al bir tane daha mesken masuniyeti. Al bir tane daha insan hakları. Al bir tane daha Fransız cemiyeti. Al bir tane daha, silindir şapka. Velet oğlu velet.

Sopa boyuna inip kalkıyor, Faruk yere yuvarlanmış haykırıyor:

– Tövbeler tövbesi başefendi. Ben ettim sen eyleme. Cahilliğime ver. Çoluk çocuğunun günahı benim boynuma olsun.

Artık, bu işi alaya almaktan başka çaresi kalmayan Ayı Arif, yanındakinin kulağına usulcacık fısıldıyor:

– Ne olduysa, bizim iki çeyreğe oldu.

Bitti

Küçük Argo Sözlüğü

A

Âdem Baba: Yoksul, kimsesiz (kimse).

Abanoz Sokağı: İstanbul Beyoğlu'nda, uzun yıllar genelevlerin bulunduğu sokak.

acuze: Huysuz yaşlı kadın.

afallamak: Şaşkınlıktan sersemlemek.

ahbap: Sevilen, sayılan kimse.

alafranga: Frenklerle ilgili, Batılıca, alaturka karşıtı.

andaval: Saf, kolayca kanan (kimse).

angut Ahmak, kaba saba.

Anzavur: İstanbul Hükümeti'ni Kuvay-ı Milliye'ye karşı desteklediği Çerkez *Anzavur* Ahmet, soyadıyla bir kötülük metaforu olarak kullanılıyor.

aspidan: Bu sözcük, sözlüklerde bulunamadı. (Kitapta geçtiği cümle: "O senin zınk dediğin aspidan tarlasında olur. Niyetini bozdunsa pesten söyle.")

ayakbastı parası: Hapishaneye girenlerden koğuş ağalarının aldığı para (haraç).

aynasız: Kötü, olumsuz, polis, bekçi, emniyet kuvvetleri.

B

barbut: Zarla oynanan bir kumar.

badelkatil: Katlinden sonra.

bedahat: Kanıt ve ispata gereksinme duymayacak biçimde açık olan.

berduş: Başıboş, serseri (kimse).

bidayet: Başlama, başlangıç.

bigünah: Günahsız.

bilakis: Tersine olarak, tersine, aksine.

boynuzlu: Eşinin veya yakını olan diğer kadınlardan birinin iffetsizliğine göz yummak.

C

cadaloz: Çok konuşan huysuz ve şirret kadın.

candarma: Jandarma.

cevaz: İzin.

ceza münferidi: Birkaç kişinin kaldığı hücre cezası.

cigara: Sigara.

cız oyunu: Dörde bölünmüş bir dikdörtgenin kenarlarında iki oyuncunun ayrı ayrı –metal para gibi– üçer taşla oynanan bir oyun. Taraflar üç taşı da çizgiler üzerinde kaydırarak aynı çizgi üzerine getirdiğinde oyunu "cız" diye tamamlıyor.

cismi zar: Uydurma değilse bir baharat türü. Ancak baharat listelerinde adı geçmiyor.

Ç

çarpmak: Çalmak, dolandırmak.

çatal matal kaç çatal oyunu: Yalnız erkek çocukların oynadığı bir oyun.

çekçe: Karina tohumu, bezelye tohumu. "Çekçe", sözlüklerde geçmiyor.

çıfıt: Yahudi, hileci, düzenbaz.

çimendifer: Şimendifer, tren.

cuculaki: Argoda "cucu" "meme" anlamına geliyor. Kitapta bir kez geçen sözcük, bozulmuş bir tıbbi sözcük olabilir.

D

dardağan darısı: Hazım rahatsızlıklarına iyi gelen çitlembik ağacı meyvesi.

darı fil-fil: Bir baharat türü.

delail: Deliller.

dellal: Tellal, ilan edici.

deniz kadayıfı: Solunum yolları rahatsızlıklarında yumuşatıcı olarak sanayide jel ve sübye hazırlanmasında kullanılan kurutulmuş kırmızı yosun.

deppoy: Depo.

deveyi gütmek: Zor olan bir işi başarmak anlamında kullanılan bir deyim ("Ya bu deveyi güdersin, ya bu diyardan gidersin.")

dolandırıcı: Birini aldatarak mal veya parasını alan (kimse), tokatçı.

dürzü: Ağır hakaret, küfür sözü. Bir rivayet baldızını satan kişilere verilen ad.

E

eleğimsağma: Gökkuşağı.

enayi: Avanak, budala.

envai: Çeşitli.

esbap: Neden, nedenler.

F

falçata: Eğri kunduracı bıçağı.

fal taşı: Falcıların fal açmak için kullandıkları farklı biçimlerdeki renkli taşlar.

fariğ: Vazgeçmiş, çekilmiş, sıkıntısız, rahat.

fişır: Eski.

firaklı: Üzüntülü, dokunaklı, içe işleyen.

G

gerdaniye: Gerdanlık.

gardiyan: Tutukevlerinde düzeni sağlamakla görevli (kimse).

gaynata (*kaynata*)*:* Evli çiftlerin babaları, kayınpeder.

godoş (*kodoş*)*:* Muhabbet tellalı, pezevenk.

goygoy: Gürültü, patırtı, laf kalabalığı.

goygoycu/luk: Geveze, laf ebesi, şakşakçı. Osmanlı döneminde Muharrem ayında kapı kapı dilenen engelli insanlar için kullanılan bir deyim. Genellikle Kerbela olayı hakkında ilahiler okuyan ve her dizesinin sonunda "hoy goygoy canum" derlerdi.

göyün: Gönül.

H

Habig: Bir şapkası markası.

hacıağa: Gereksiz, yersiz para harcayan taşralı zengin.

haraç: Bir yerden, bir kimseden zorbalıkla alınan para.

hırbo: (Karagöz ve ortaoyunundaki Anadolulu tipin adından.) Aptal, alık (kimse).

hidayet: Müslümanlığa göre doğru yol.

hilaf: Aykırı, karşıt, ters.

Hilal-i Ahmer: Kızılay.

hin-i hacet: Kurnaz, cin fikirli (kimse).

Horas (*Horac*)*:* Quintus Horatius Flaccus (MÖ 65-MÖ 8). Romalı şair. Fransızlar onu Horac olarak isimlendirmiştir.

hüda: Allah.

hükümlü: Ceza hükmü verilmiş, hüküm giymiş, mahkûm, tutuklu (kimse).

hütda: Hüt dağının bozulmuş hali. Hüt çok şişmiş, kabarmış nesneleri anlatırken kullanılan kendisine benzetilen Uhut dağı. (Metinde geçtiği

cümle: "Yüreğim hüdda gibi kabardı.")

hükümat: Hükümet.

I

ıtri hindu: (Bir baharat) Hind ıtırı.

İ

içtimai: Toplumsal, sosyal.

içtinap: Sakınma, çekinme, kaçınma.

iffet: Namus.

ihtilas: Aşırma.

ihtilasçı: Aşırmacı.

ilh. (ila ahir): Sonuna kadar anlamında kullanılıyor.

ihzarat: Hazırlıklar.

ikrar: Doğruyu açıkça söyleme.

ilticagâh: Sığınak.

imaret(hane): Yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş ev.

inzibat: Silahlı Kuvvetlerde, ordudaki düzeni sağlamak amacıyla görevlendirilmiş er.

inzibati: Düzenleyici, baskı altına alıcı.

irfan: Bilme, anlama, sezme, kültür.

irşat: Uyarma.

irticalen: Doğaçlama.

istikraz: Borçlanma.

ispiyon: Birinin sırlarını, davranışlarını, düşüncelerini gözleyip başkalarına bildirerek çıkar sağlama, gammazlama.

istavroz: Haç.

isticvap: Sorguya çekme, sorgu.

istintak: Sorguya çekme, sorgu.

istirham: Yalvarma, merhamet dileme.

K

kadavra: Tıp öğretiminde, üzerinde çalışma yapılan ölü insan veya hayvan vücudu.

kâfir: Allah'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse.

kafa dengi: Kafadar. Aynı görüşte, iyi anlaşan kişi.

kalem çingar: Uydurma değilse bir baharat türü.

kalender: Gösterişsiz, sade yaşamaktan yana olan, alçak gönüllü (kimse).

kalleş: Sözünde durmayıp bir işin yüzüstü kalmasına yol açan (kimse).

kanaatbahş: İnandırıcı.

karantina: Bulaşıcı bir hastalığın yayılmasını önlemek için belli bir bölgenin veya yerin kontrol altında tutulup giriş çıkışların engellenmesi biçiminde uygulanan sağlık önlemi.

kartlıvizit: Kartvizit.

karyoka: Çikolatalı kestane püresi. Kitapta bir mahkûmun lakabı olarak kullanılıyor: Karyoka Hüsnü.

kaşkaval: Aptal, sersem.

Kayarto: Karagöz argosunda Zenci karaktere verilen ad.

kertan: Kaygılandırıcı, korku verici, netameli.

keyfe mayeşa: Kendi başına, istediği gibi.

keriz: Kolayca kandırılabilen (kimse), aptal.

kodes: Cezaevi.

kontak: Karşıt elektrik taşıyan iki maddenin birbirine dokunması, temas.

köpoğlu: Kurnaz, işini bilen, düzenbaz, açıkgöz, uyanık (kimse).

külüstür: Yıpranmış, eski, bakımsız.

L

laalettayin: Gelişigüzel.

latilokum: Lokum.

layemut: Ölümsüz, ölmez.

lebbeyk: "Buyrun efendim, emredin" anlamlarında bir seslenme sözü.

leblebici: Leblebi kavurup satan kişi. Argo sözlüklerinde "leblebi" tabanca mermisi olarak yer alıyor. Bir de anus-makat anlamı var. Argo sözlüklerinde "leblebici"ye yer verilmemiş. İkinci anlamı dolayısıyla cinsel bir gönderme olabilir. (Sözcüğün kitapta geçtiği cümle: "Vay yüz lümere ipriği vay. Vay tosunun ak boynuzlusu vay. Sen mi bizi *leblebici* sanırdın?)

M

mabeyn: Ara, aradaki şey, iki şeyin arası.

mahana: Bahane.

mal: Güzel kız, kadın, oğlan, orospu, fahişe; kaçak madde niteliği taşıyan eroin, silah, tabanca.

malak: Hulki Aktunç'un *Büyük Argo Sözlüğü*'nde "aptal" ve "salak" olarak geçiyor; ancak –Sümerceden gelen– "balak" da denen manda yavrusu.

mantel: Ocak veya şömine rafı.

manita: Sevgili.

mano: Kumar oynatan kişinin kazançtan aldığı pay.

mapus(ane): Hapisane, cezaevi.

maşatlık: Müslüman olmayanların, özellikle Yahudi mezarlığı.

mayasıl: Bulaşıcı olmayan bir deri hastalığı; basur.
mecit: Mecidiye altını.
mekruh: İslam dininde yasaklanmadığı halde yapılmaması istenen şey; iğrenç, tiksindirici şey.
melba: Fındıklı ahududu sosu.
meskut: Söylenmemiş.
metres: Evli bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın, kapama, kapatma, zamazingo.
meydancı: Hapisane koğuşlarında ayak işlerini gören kimse.
mezellet: Alçaklık, bayağılık, bayağılaşma, zelillik.
mezkûr: Adı geçen, anılan.
meyvahoş: Sebze satılan yer.
mintan: Yakasız uzun kollu erkek gömleği.
misvak: Afrika, İran ve Hindistan'da yetişen dikensiz küçük bir ağaç. Bu ağacın, ucu dövülüp fırça durumuna getirilen ve diş temizliğinde kullanılan çubuğu.
muharebe: Savaş.
mutmain: İnanmış.
müdde-i umum: Savcı.
müteffekkir: Düşünen, düşündüren, düşünme kuvveti.
münkir: İnkâr eden, kabul etmeyen.
mülaki: Buluşan, kavuşan, görüşen.
müstantik: İlk sorgu yargıcı.
mütemadiyen Ara vermeden, sürekli olarak.

N

nahoş: Hoş olmayan, hoşa gitmeyen, kötü, çirkin.
nalet: Lanet'in bozulmuş biçimi.
namert: Korkak, alçak, mert olmayan.
nasara yensura: Yardım etmek, yardım eder, yardım edecektir.
necabet: Soyluluk.
nedamet: Pişmanlık.
nezaretane: Gözaltına alınan kimselerin konulduğu yer, nezaret.
niyaz: Yalvarma, yakarma.
nonoş: Birine sevgiyle yaklaşıldığında kullanılan söz; travesti; edilgen eşcinsel.

O - Ö

oriste: Haydi, gidiyorsun.
ödül kahir: Akır-ı Karha isimli tropik bir bitki.

P

papel: Para; bir liralık kâğıt para.
pastıra: Bir kâğıt oyunu.
piç: Anası ile babası arasında

evlilik bağı olmadan dünyaya gelen çocuk.

Pilavoğlu, Kemal: 1950'lerde Demokrat Parti döneminde, hükümetin şımarttığı Ticani Tarikatı'nın şeyhi.

pes: Yavaş, sessiz.

pranga: Ağır cezalıların ayaklarına takılan zincir.

R

raşe: Titreyiş, ürkme.

rençber: Çiftçi.

reva: Yakışır, yerinde, uygun.

ruy-i zemin: Yeryüzü.

S

sabıka: Geçmişte işlenmiş, mahkemece ispatlanıp cezalandırılmış olan suç.

sahan: İçinde yemek ısıtılan veya yumurta gibi şeyler pişirilen, derinliği az metal kap.

satlıcan: (Bir hastalık) Zatülcenp.

sahavetlek: El açıklığı, cömertlik.

sarsak: Yaşlılık, hastalık vb. sebeplerle güçsüz kalarak vücudu titrer gibi sarsılan (kimse).

seyyie: Kötülük. Yanlış veya kötü bir davranış sonucunda karşılaşılan kötü durum.

sıraca: Bir tür deri hastalığı.

sinameki suhufu: İlk sözcük, baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, birçok türü bulunan bir bitki; ikinci sözcük ise, "sahife"nın çoğulu. Allah tarafından Cebrail aracılığıyla dört peygambere yollanıldığına inanılan kutsal bir risale. (Kitapta geçen uzun cümle: "İki tutam zerdeçal. Üç diş hatmi kökü. Fındık kadar rastık taşı. Biraz da *sinameki suhufu*."

silkinti tozu: Uydurma değilse bir baharat türü.

sureta: Görünüşe göre, görünüş, yalandan.

süfliye: Aşağıda olan, aşağılık. Kötü ve pis giysili, hırpani. Sufli.

sütü bozuk: Kötü huylu.

Ş

şecaat: Yiğitlik, yüreklilik, kahramanlık.

şefaat: Birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için o kimseyle Allah arasında peygamberin yaptığı aracılık.

şuur: Bilinç.

T

taammüden: İşlenecek bir suçu önceden planlayarak, planlı bir biçimde, tasarlayarak.

tabı: Sözlüklerde yer almıyor. Askeri bir deyim olan "tabur" olabilir; örneğin "ikinci koğuş" ise bulundukları yer için, "ikinci tabı" diyor olabilir. Kitapta bir kez geçen bu sözcük, hatalı bir yazım da olabilir.

taharet: Temizlik, temiz olma hali; sidik ve dışkı yapıldıktan sonra suyla temizlenme.

takılganlık: Muziplik.

talakat: Kolayca düzgün söz söyleme durumu.

tapıt: Tapılan şey.

tasallut: Sarkıntılık.

Tatavla: İstanbul'un Kurtuluş semtinin eski adı.

tayın: Asker ekmeği.

tebelleş: İstenmediği halde, birinden veya bir yerden ayrılmayan, gitmeyen, musallat olan.

tecrit: Mahkûmu cezasını tek başına çekmesi için diğer hükümlülerden ayırma.

tekmil: Tamamlama, bitirme, bütün, tüm.

temenna: Öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek verilen selam.

teneşir: Üzerinde ölü yıkanan ayaklı tahta, salacak, ölü salı.

teşdit: Şiddetini artırma, güç verme; sağlamlaştırma.

tezallüm: Birisinin zulmünden şikâyet etmek.

tezvirat: Yalan dolan şeyler.

Ticaniler: Bkz. Pilavoğlu, Kemal.

torpil: Bir kimseyi kayırma işi.

tosun: Sütten kesilen erkek buzağının ilk süt dişini atıncaya kadar aldığı ad. Genç boğa, üç yaşında öküz. (Kitapta geçtiği cümle: "Vay yüz lümere ipriği vay. Vay *tosun*un ak boynuzlusu vay.")

U

uhrevi: Öbür dünyaya ilişkin, dünyevi karşıtı.

ulum: Bilimler.

ulviyet: Yücelik, yükseklik.

uyumsar: Kullandığım kaynak sözlüklerimde bu sözcük yer almıyor. (Kitapta geçen cümle şöyle: "Ölüm bundan daha yumuşak, daha *uyumsar* geliyordu."

Ü

üçkâğıt: İskambil kâğıdı oyunu.

üçkâğıtçı: Yalancı.

V

vacip: Yapılması, yerine getirilmesi gereken.

vallahilazim: "Yanlışım varsa Allah'a sığınırım, lakin benim son sözüm budur."

varit: Olabileceği düşünülen, olması beklenen.

veçhe: Yön.

vire: Teslim.

vukuf: Anlama, bilme, bilgi.

vusukiyet: Bağlara, ilgilere, ilişkilere.

Y

yankesici: Bir kimsenin cebinden, çantasından ustalıkla, yavaşça bir şeyler çalan kimse; cep faresi; tırtıkçı.

yestehlemek: Dışkılamak, sıçmak.

yusalamak: Kullandığım kaynak sözlüklerimde yer almayan bu sözcüğe, cümleden çıkarsayarak *asılmak* denebilir. (Kitapta geçtiği cümle: "Ayaklarını, tünelin yan çıkıntılarına dayayıp bir daha *yusaladı*.")

Z

zaçıkıbrıs (*yeşil vitriyol*): Şifalı bir taş. "Felsefe taşı" olarak da biliniyor.

zarfçılık: Bir tür dolandırıcılıkta kullanılan aracın (cüzdan, vb) adı.

zayi: Kaybolma, yitme.

Zekeriya sofrası: Bir dileğin gerçekleşmesi için kırk çeşit yiyecekle hazırlanan sofra.

zenne: Kadın; Karagöz ve ortaoyununda bir kadın tipi.

zınk: Hızla giden bir şeyin ansızın durduğu an çıkardığı ses. Argoda, alay etmek, dalga geçmek için de kullanılır.

zırnık: Herhangi bir şeyin en küçük, önemsiz ve işe yaramaz parçası.

zırtapoz: Ussal dengesi olmayan, deli; değersiz, aşağılık (kimse).

zırto: Terbiyesiz.

zula: Kaçak ve yasak şeylerin saklandığı gizli yer.

Sözlük İçin Kaynakça

ADAM - *Ana Yazım Kılavuzu*, Adam Yay., 16.Bas., İst., Ağustos 2000

AKTUNÇ, Hulki, *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, YKY, 7. Bas., Ocak 2010

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca* - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, 7.Ofset Bas., Ank., 1986

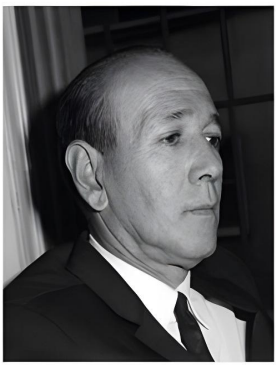
PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, *Türkçe Sözlük*, YKY, 1.Bas., Ekim 1995

ÖZÖN, Mustafa Nihat, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 6.Bas., İst., 1979

www.kisaozet.net

www.nedirnedemek.com

www.tdk.gov.tr

Vaktiyle gazetelerde tefrika edilen ve kitaplaştıktan sonra dönemin en çok ilgi gören kitaplarından *Mapusane Çeşmesi*, bir taraftan mahpusluğun ne olduğunu, orada hayatın nasıl geçtiğini anlatırken diğer taraftan 50'li yıllar Türkiye'sinin panoramasını ortaya koyuyor.

Turgut Çeviker'in titiz çalışmasıyla yıllar sonra yeniden okuruyla buluşan *Mapusane Çeşmesi*, aslında Adnan Veli'nin edebiyatımızda "olması gereken" yerini de gözler önüne seriyor.

"Mapusane, bir karanlık kuyu... Bu kuyunun içine bir kere yuvarlanan, kolay kolay karanlıklardan kurtulamıyor. Orada bildiğinden, sandığından değişik bir dünya buluyor."

KIRMIZIKEDİ
kirmizikedi.com
/kirmizikediyayinevi
/krmzkedikitap
/kirmizikediyayinevi

ISBN 978-605-298-456-7

₺45
KDV muafiyeti uygulanmıştır